

İÇİNDEKİLER

	Sayfa	
Kamıştan ata binmiş olan o büyük adamı söyletmek ve hâlini daha iyi anlamak için sâil'in onu lâkırdıya tutması	745	3
Aleyhisselât Efendimizin hasta sahâbiye olan nasihatının sonu	760	11
Âhiret azâbının zorluğu ve şiddeti	762	12
Hz. Peygamber Aleyhisselâm'ın o hastaya vasiyyet etmesi ve «Kendine hastalık isteme» diye düâ öğretmesi	785	23
Şeytanın Muâviye'yi «Kalk namaz vakti» diye uyandırması	793	30
Şeytanın Muâviye'yi eşekten düşürmesi, yâni; aldatmaya çalışması ve bahâneler bulması ve aralarında uzun boylu mübâhese geçmesi	803	32
Şeytanın ikinci defa Muâviye'yi aldatmaya kalkışması	804	33
Muâviye'nin iblis-i lâin'e tekrar takriri	813	37
İblis'in tekrar Muâviye'ye cevap vermesi	819	40
Muâviye'nin Hak Teâlâ'ya mel'un iblis'in mekrinden tazarru'u ve yardım istemesi	826	44
İblis aleyhi'l-lâ'ne'nin kendi mekrini söylemesi	827	44
Doğrusunu söyle diye, Muâviye'nin tekrar şeytan'a ısrar etmesi	831	46
Bir kâdinin kâdilikten şikâyet etmesi ve nâibinin ona cevap vermesi	834	48
Muâviye'nin şeytan'a ikrar ettirmesi	837	49
Şeytan'ın zamirini Muâviye'ye doğruca söylemesi	839	50
Muhlis bir sahâbinin cemaati kaçırışına tahassür etmesinin fazileti	840	51
Şeytan'ın hakikatı itirafından sonra Muâviye'nin ona cevabı ve şeytan'ın sözünü kabul etmesi	843	52
Ev sahibi hırsıza yaklaşmış, onu yakalaması imkân dahiline girmiş iken, bir şahsın seslenmesi dolayısıyla hırsızın kaçması	845	53
Bir pâdişâh'ın vezirini azletmesi ve ona muhtesiblik vazifesi vermesi	850	56
Münâfıkların İslâm'a zarar verecek bir meşcit yapmalarının kıssası	853	57
Peygamber'i meşcid-i dırâr'a götürmek için münâfıkların O'nu aldatmaya kalkışmaları	859	60

Peygamber al'ın münâfıkları tekzib ve inkârı üzerine sahâbeden birinin «Rasûlullah niçin settarlık etmiyor da bunların ayıplarını yüzlerine vuruyor» diye düşünmesi	871	66
Kaybolmuş devesini arayan ve herkese onu soran kimsenin kıssası	878	70
Muhtelif mezhebler arasında tereddüde uğramak ve hepsinden ayrılıp halâs bulmak	881	71
Kendinde bulunan hayır ve şerrin meydana çıkması için her şeyin imtihan edilmesi	887	74
O deve arayan şahsın hikâyesini şerh etmenin faydası	894	78
Her nefiste meşcid-i dırâr fitnesi olduğunun beyânı	904	83
Kendinin de mübtelâ olduğu bir işten dolayı, arkadaşıyla kavga eden Hindli'nin hikâyesi	907	84
Bir diğeri korksun diye, Oğuz Türkleri'nin birini öldürmeye kasıdları	912	87
Enbiyâ ve Evliyâ'nın varlığına karşı kendini beğenenlerin ve küf-rân-ı nimette bulunanların hâli	916	89
İhtiyar bir adamın hastalıklardan hekime şikâyet etmesi, hekimin de ona cevap vermesi	924	93
Cuhâ ile babasının cenâzesi önünde feryad eden çocuğun kıssası	930	96
Yunus al'ın balıktan kurtuluşunun sebebi ve Ruh'un nefis'ten halâsı	934	98
Bir çocuğun iri yarı bir heriften korkması, o herifin de: «Yavrum korkma ki ben nâmerdim» demesi	940	101
Bir ok atanın ve onun ormandan giden bir sâvâriden korkmasının hikâyesi	942	102
Bir bedevinin çuvala kum doldurması ve bir feylesofun onu levm etmesi	946	104
İbrahim bin Edhem'in deniz kenarındaki kerâmeti	953	107
Gaybı gören nur ile ârifin hislerinin müfevver olması	961	111
Bir yabancının bir şeyhin aleyhinde bulunması ve şeyhin müridinin ona cevap vermesi	977	119
İbrahim Edhem'in deniz kenarındaki kıssasının bakiyyesi	988	125
Bir şahsın Allah beni günah sebebiyle muâheze etmiyor demesi ve Şuayb aleyhisselâm'ın ona cevap vermesi	995	128
O yabancı adamın şeyhi ayıplaması kıssasının bakiyyesi	1004	133
Âişe Radiyallahü anha'nın Hz. Peygamber ala «Sen her yerde sec-câdesiz namaz kılıyorsun, nasıl oluyor» demesi	1010	136
Bir fârenin, bir devenin yularından tutup çekmesi ve bundan dolayı kendi kendine gururlanması	1013	137
Gemide hırsızlıkla ittiham edilen dervişin kerâmetleri	1023	142
Dervişlerin diğeri bir derviş için, şeyhin huzurunda çok söylüyor diye kinayıp takbih etmeleri	1030	146
Hakkında şikâyet edilen dervişin, şeyhe özür beyan etmesi	1035	148

	Sayfa
Doğruluğuna, kendisi şahid olan bir dâvânın beyânı	1046 154
Yahyâ al.ın anası karnında iken İsa al.a secde etmesi	1052 157
Bû kıssanın doğruluğundan şüphe edilmesi	1054 158
Bu şüphenin cevabı	1055 158
Hâl diliyle söz söylenilmesi ve onun anlaşılması	1058 160
Bâtıl sözün bâtil kimseler tarafından kabul edilmesi	1061 161
Meyvesinden bir kimsenin ölmeyeceği bir ağacı, bir pâdişâh'ın araması	1062 162
O ağacın sırrını, bir şeyhin, o mukallid tâlibe şerh etmesi	1066 164
Üzümü her biri bir başka isimle tanıyan dört kişinin üzüm için münazaa etmeleri	1071 166
Ensar, yâni; Medine müslümanlarının aralarında, evvelce bulunan muhalefet ve adâvetin Berekât-ı Peygamberî ile zâil olması	1078 170
Tavuk altındaki yumurtadan çıkmış kaz yavrularının kıssası	1093 177
Hacıların Bâdiyede ve kırgın çöl üstünde yapayalnız buldukları zâhid'in kerâmetine hayran kalmaları	1098 180

İKİNCİ CİLDİN SONU

«KAMIŞTAN ATA BİNMIŞ OLAN O BÜYÜK ADAMI SÖYLETMEK VE
HÂLİNİ DAHA İYİ ANLAMAK İÇİN SÂİL'İN ONU
LÂKIRDIYA TUTMASI»

6351

گفت آن طالب که آخر یکنفس

ای سواره برنی این سوران فرس

«O tâlib dedi ki: Ey kamaşa binmiş olan; Bir an için olsun atını bu tarafa sür.»

6352

راند سوی اوکه هین زوتر بگو

کاسبا من بس تو سنست و تندخو

«Meczûb, sâil'in yanına geldi ve dedi ki: çabuk söyle ki bizim at, ziyâdesiyle huysuzdur.»

6353

تالکد برتو نکوبد زود باش

از چه می پرسی بگو پیدا و فاش

«Sana çifte atmasın. Çabuk ol, ne soracaksan açıkça söyle.»

او مجال را از دل گفتن ندید
زو برون شو کرد و در لاغش کشید

«Sâil: kalbindeki müşkili sormaya mecâl bulamadı. Onu bıraktı ve meczûba lâtife etti.»

گفت میخوامم درین کوچه زنی
کیست لایق از برای چون منی

«Dedi ki: Bu mahalleden bir kadın almak istiyorum, benim gibi bir adama lââyık olan kimdir?»

گفت سه گونه زنند اندر جهان
آن دو رنج وین یکی کنج روان

«Meczûb cevâb verdi ki: Dünyâda üç türlü kadın vardır. İkisi belâdır, üçüncüsü ele geçmez, define gibidir.»

آن یکی را چون بخوای کل تراست
وان دگر نمی ترا نمی جداست

«O, biri istersen hepsi senin olur, ikincisinin yarısı senindir, yarısı ayırdır.»

وان سوم هیچ او ترا نبود بدان
این شنودی دور شو رقم روان

«Üçüncüsüne gelince bilmiş ol ki; O, hiç senin olmaz. Bunları işittin yâ uzaklaş ki ben gidiyorum.»

تا ترا اسم نبر آند لکد
کی بیتی بر نخبی تا ابد

«Yolumdan çekil ki atım sana çifte atmasın. Atacak olursa düşersin ve ilelebed kalkamazsın.»

شیخ راند اندر میان گودکان
بانگ زد باردگر اوراجوان

«Şeyh, atımı çocukların arasına doğru sürdü. Süâl soran genc ise ona tekrar seslendi.»

که بیا آخر بگو تفسیر این
این زنان سه نوع گفتی برگزین

«Gel de bunun tefsirini söyle. Anlattığın kadınlardan birini intihâb ve tavsiye et.»

راند سوی او و گفتنش بکر خاص
کل ترا باشد زغم بابی خلاص

«Meczûb onun yanına geldi ve dedi ki; kız oğlan kız temâmen senin olur, sen gamdan halâs bulursun.»

وآنکه نمی آن تو پیو بود
وآنکه هیچست آن عیال باولد

«Yarısı senin olan dul kadındır. Hiç olan da evlâd sâhibesi bulundandır.»

گفت ای شه باجنین عقل و ادب
این چه شیدست و چه فعلست ای عجب

«Sâil dedi ki: Şâhım böyle bir akıl ve edeb ile bu ne zırzopluktur ve ne acâib fiildir?»

تو و رای عقل کلی در بیان
آفتابی در جنون چونی نهان

«Sen söz söylemekte ve hikmet beyân etmekte Akl-ı Kül'lün ileri-sindesin. Nasıl olmuş da bir güneş, delilik içinde gizlenmiş.»

گفت این او باش رأیی میزنند
تا درین شهر خودم قاضی کنند

«Dedi ki bu çapkınlar, bir re'ye bulunuyorlar. Beni kendi şehrimde kadı nasb etmek istiyorlar.»

دفع میبگفتم مرا گفتند نی
نیست چون تو عالمی صاحب فنی

«Defetmek istedim. Hayır... olmaz. Senin gibi âlim ve mütefennin bir kimse yoktur dediler.»

با وجود تو حرامست و خبیث
که کم از تو در قضا گوید حدیث

«Sen dururken senin kadar olmayan bir kimsenin kazâdan bahsetmesi ve hüküm vermesi haramdır ve habîsdir dediler.»

چون ز شوی اولش کودک بود
مهر کل خاطرش آن سو رود

«Evvelki kocasından çocuğu varsa kalbinin olanca meyli o tarafa gider.»

دور شو تا اسب نندا زد لکد
سم اسب تو سم بر تو رسد

«Artık uzaklaş ki atım çifte atmasın ve tırnağı sana dokunmasın.»

های هوئی کرد شیخ و باز راند
کود کارا باز سوی خویش خواند

«Şeyh, hây hûy ederek atını sürdü, uzağa çekilmiş olan çocukları yanına çağırdı.»

باز بانگش کرد آن سائل بیا
یک سؤال ماند ای شاه کیا

«Süâl soran tekrar seslendi: ve ey büyük şâh! Bir süâlim kaldı dedi.»

باز راند این سو بگو زوترچه بود
که ز میدان این بچه کویم ره بود

«Meczûb sâil tarafına geldi ve çabuk söyle ki şu çocuk meydanda topumu kaptı, dedi.»

در شریعت نیست دستوری که ما
کتر از توشه کنیم و پیشوا

«İlmi senden noksan bulunanı kâdî ve muktedâ ittihâz etmemiz
ser'an câiz değildir, dediler.»

زین ضرورت کیج و دیوانه شدم
ایک در باطن هام که بدم

«Zarûrî olarak deliliğe vurdum. Bâtınımnda eskisi gibiyim.»

عقل من گنجست و من ویرانام
گنج اگر پیدا کنم دیوانام

«Aklım bir hazinedir, ben de onun harâbesiyim. Hazineyi meydana
çıkarak olursam deliyim.»

اوست دیوانه که دیوانه نشد
این عسرا دید و درخانه نشد

«Asıl divâne, deli olmayan ve bu ases'i görüp de evine kapanma-
yandır.»

Ases: Eskiden zâbıtâ memuru idi ki bilhâssa sarhoşların tevkif ve
habsi ile mükellefti. Buradaki ases'den murad: Avâm-ı nâsdir ki biraz
ilmini hissettikleri kimseleri ta'zim ve tekrim etmekle ona gurur geti-
rirler ve hikâyemizde olduğu gibi kâdilik teklifinde bulunurlar. Onların
bu ta'zim ve tekrimine kapılmak, hakikaten bir cinnettir. Çâresi ise de-
liliğe vurup onların teklif ve isrârından kurtulmaktır. Bunu yapmayan
kimse hakikatte delidir.

دانش من جوهر آمدنی عرض
این بهایی نیست بهر هر عرض

«Benim ilmim; cevherdir, araz değildir ve herbiri bir ğarazın pahası
olamaz.»

Mâlum ya cevher, esas ve maddedir. Araz ise onun sıfatıdır ve onun-
la kâimdir. Meselâ gül çiçeği bir cevherdir, kokusu onun arazıdır ki gül
olmayınca kokusu da olmaz. Burada o meczûb lisânından deniliyor ki:
«Benim ilmim, cevher gibi esaslı bir ilimdir, öyle bir takım kimselerin
ğarazı husûle gelmek için âlet ve pahâ olamaz.»

کان قدم نیستان شکر
هم زمن میروید و من میخورم

«Ben şeker ma'deni ve şeker kamışlığı gibiyim ki şekerim kendim-
den hâsıl olur, ondan ancak ben istifâde ederim.»

Ehli olmayanlara ondan tattırmam.

علم تقلیدی و تعلیمت آن
کز نفور مستمع دارد فغان

«Dinleyenın nefretinden müteessir olup fiğân eden kimsenin ilmi,
ta'lim ve teallümle elde edilmiş taklidî bir ilimdir.»

وَعَلَّمَا مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

Yâni: «Biz ona indimizden bir ilim öğrettik¹» mazhariyetinde bulu-
nanlar ise halkın rağbet, yâhud adem-i rağbetinden müteessir olmazlar.
İlimlerinden istifâde etmek isteyenler bulunmazsa bile kendileri müste-
fid olurlar.

(1) Sûrei Kehf: 65.

علم بی دانه نه بهر روشنیست
همجو طالب علم دنیای دنیست

«İlim, dâne toplamak, yâni onu cerre âlet yapmak için öğrenilir de, kalbi tenvîr etmek için olmazsa o ilim, tâlibi ve sâhibi gibi şu deni Dün-yâya mensubdur.»

Yâni; âhirete faydası olmaz. Böyle bir ilmin talibi :

طالب علمست بهر عام و خاص
نی که تا باید ازین عالم خلاص

«Avâm ve havâs için, yâni onlar indinde kadr ve itibâr bulmak ve hürmet görmek için çalışan bir tâlibdir.»

Bu âlem kuyûdâtından, meselâ hikâyedeki kâdılık gibi bir kayda düşmekten halâs olmak için uğraşan bir âlim değildir.

همجو موشی هر طرف سوراخ کرد
چونکه نورش را نداز در گت برد

«O tâlib, fâre gibi her tarafı delik deşik eder. Fakat hakiki ilmin nûru onu kapıdan sürer ve haydi defol der.»

Dünyâda âlim görünmek ve mevkî sâhibi olmak için her ilme baş vurup onu öğrenmeğe çalışan, her tarafı delik deşik eden fâre ve kös-tebeğe benzer. Hangi tarafı delse, yâni; hangi ilme çalışmak istese ilm-i ledünnî nûru onu oradan defeder. Feyz bulmasına meydan vermez. Onun için her şeyde olduğu gibi ilim tahsilinde de niyet hâlis olmalıdır. Yâni; ilmi şeyh'ül-islâm olmak için değil, hakiki bir müslüman olmak için tah-sil etmelidir.

چونکه سوی دشت نورش ره نبود
هم دران نلامات چهدی می نمود

«O tâlibin sahrâ tarafına götürecekt nûru olmadığından Dünyâ ve cismâniyyet karanlıklarında uğraşır durur.»

گر خدایش پر دهد پر خرد
بر خدا ز موشی و چون مرغان برد

«Eğer Cenâb-ı Hak, ona akıldan bir kanad verirse fâre gibi delik oymaktan kurtulur ve kuşlar gibi uçar.»

ورنجوید پر بتاند ز بر خاک
تا امید از رفتن راه سبک

«Eğer o mânevî kanadı arayıp bulamazsa semâlara yükselmekten me'yûs olarak toprak altında kalır.»

Mesnevî'nin birinci cildinde Hazret-i Mevlânâ der ki : «Nahiv âlim-lerinden biri, bir gemiye bindi ve kaptana : Nahiv okudun mu? diye sor-du. Kaptan okumadığını söyleyince : Ömrünün yarısı heder olmuş! diye onu istihfâf etti. Sonra kaptan da : Hoca, yüzme bilir misin? sâ'linde bu-lundu. Nahvî : Bilmem, deyince kaptan : Ömrünün bütünü heder olmuş. Çünkü fırtına çıkacak, gemi batacak, sen de boğulacaksın mukâbelesin-de bulundu.»

İşte ilimlerin bazıları, nahiv âliminin ilmi gibidir ki boğulmaktan kurtaramaz. Bâzıları da kaptanın yüzme bilmesi gibidir ki sâhibini fır-tına dalgalarından halâs eder. Onun için ilim tâlibi olanlar, mâlûmât-ı beşeriyye içinden faydalı ve sâhibine karşı halaskâr olacak ilmi tahsil etmelidir.

علم گفتاری که آن بجان بود
عاشق روی خریداران بود

«Söze müteallik ve ruhsuz olan ilimler, müşterilerin, yâni; dinleyici-lerin yüzüne âşıktır.»

Yâni; o ilimleri bilenler, dinletmek için sâmi' ararlar.

6388

گرچه باشد وقت بحث علم زفت
چون خریدارش نباشد مرد و رفت

«Vâkıâ böyle ilimler, mübâhese esnâsında sâhibine kuvvet verir. Fakat tâlibi ve mübâhisi olmazsa o ilim ölmüş gitmiş demektir.»

6389

مشتري من خدايست او مرا
ميكشد بالا كه الله اشترى

«Benim dinleyicim ve müşterim Allaktır ki o beni yükseltilere çeker. Nitekim Kur'ânda (الله اشترى) buyurulmuştur.

Tevbe Sûresinde buyurulmuştur ki :

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ
لَهُمْ الْجَنَّةَ يَفْعَلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ

Yâni : «Allah, mü'minlerden nefislerini ve mallarını cennet mukâbilinde satın aldı. O mü'minler ki düşmanla harb ederler, öldürürler ve ölürler?»

Din düşmanlariyle harb için mâlen ve bedenen fedâkârlık edip öldüren ve ölen mü'minlerin nefisleriyle mallarını, onlara mukâbil cennet vermekle Allah satın almıştır. İnsanın nefsi, kendisine en yakın düşmanı olduğu için onunla mücâhede etmek de bir cihâddır, hem de cihâd-ı ekberdir. Binâenaleyh öyle mücâhidlerin de mal ve nefislerini Allah satın alır ve kendilerini semâvât-ı kurbe yükseltir.

(2) Sûrei Tevbe : 111.

6390

چون بهای من جمال ذوالجلال
خون بهای خود خورم کسب حلال

«Benim diyetim, Cenâb-ı Zülcelâlin cemâlinin müşâhedesidir. Kendi diyetimi yiyiyorum ki helâl bir kazançtır.»

Bir Hadis-i Kudside : «Beni kim severse onu öldürürüm. Ben birini öldürürsem onun diyeti bana âiddir. Her kimin diyeti bana âid olursa ben onun diyeti olurum.» buyurulmuştur.

6391

این خریداران مفلس را بهل
چه خریداری کنديك مشت گل

«Ey sâlik; bu müflis müşterileri, yâni; senden feyz bekleyenleri bırak. Bir avuç çamur ne iştirâ edebilir?»

6392

گل بخور گل را محز گل را بجو
زانکه گل خوارست دائم زرد رو

«Çamur yeme, çamur satın alma ve çamur arama. Çünkü çamur yiyenin dâimâ benzi sarı olur.»

6393

دل بخور تا دائما باشی جوان
از تجلی جهرهات چون ارغوان

«Gönül ye, yâni; kalbe doğan füyûzât ile gıdâlan ki dâimâ gence kalasın ve Tecellî-i İlâhiyyeden çehren erguvân çiçeği gibi olsun.»

6394

يارب این بخش نه حد کار ماست
لطف تو لطف حق را خود سزااست

«İlâhî; alış verişteki bu ihsân, bizim kudretimiz dâhilinde değildir. Senin öldürdüğün bir âşkın diyeti oluşun da lutf-i hafî olmağa lâyıktır.»

Allahın iki türlü lutfu vardır. Biri lutf-i celîdir ki :

فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْحَسَنِ

Yâni : «Allah iyi amelde bulunanların ecirini zâyi' etmez. Onların mükâfâtını mutlaka verir». Nazm-ı Celilinde işâret buyurulduğu üzere biri sebebi zâhir olan lutuftur. Diğerî lutf-u hafîdir ki, bir amel mukâbilinde olunuz, ancak Cenâb-ı Hakkın kerem ve inâyeti eseri olarak verilir.

6395

دست گیر از دست ما مارا بحر
برده را بردار و پرده مامدر

«Hâbi, elimizden tut ve bizi satın al. Gözümüzdeki gaflet perdesini kaldır, fakat tesettür perdemizi yırtma ve bizi rezil etme.»

6396

باز خر مارا ازین نفسی پلید
کاردش تا اشتخوان مارسید

«Bizi bu murdar nefsin elinden satın alıp kurtar ki, onun bıçağı ke-miğimize kadar işledi.»

6397

از چو ما بیچارگان این بند سخت
که کشاید ای شه بی تاج و تخت

«Ey mâlik'ül-mülk olduğu halde tâcî ve tahtı bulunmayan Rabb-i Zîşânımız! Bizim gibi biçârelere takılmış olan bu sert ve ağır bendi sen-den başka kim çıkarabilir?»

(3) Sôrei Hud : 115.

6398

انجین قتل کرارا ای ودود
کی تواند جز که فضل تو کشود

«Ey vedûd, yâni; mahlûkâtına karşı muhabbetli olan Allah! Böyle ağır bir kilidi senin fazl ve kereminden başka kim açabilir?»

6399

ماز خود سوی تو گر دانیم سر
چون تویی از ما بمانز دیگتر

«Biz, kendimizden geçer, senin tarafına baş çeviririz. Çünkü sen bize, bizden daha yakınsın.»

Kur'an-ı Kerimde :

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ جَلِّ الْوَرْثِ

Yâni : «Biz insana şah damarından daha yakınız» buyurulmuştur.

Evet, Hakkın insana bir yakınlığı vardır. Fakat bu yakınlık, iki cîsim arasındaki kurbiyyet gibi değildir. Nâsım Hazret-i Mevlânâ der ki : «Nâsın Rabbi olan Allahın, nâsın rûhuna bir yakınlığı vardır. Fakat bu yakınlık, bilâ keyfiyettir ve bilâ kıyâsdır.» Yâni; nasıl olduğu bilinemez ve bir şeye kıyâs edilemez.

Yûnus Emre'nin :

Ararsan Mevlâyı kendinde ara!
Kudüste, Mekkede, Hacta değildir.

demesi bu itibâr iledir. Fakat :

6400

باچین نزد یکی دوریم دور
درچین تاریکی بفرست نور

«Sen bize bu kadar yakınken, biz çok uzağız. İçinde kaldığımız bu karanlığı tenvîr için bize nûr gönder.»

(4) Sôrei Kaf : 16.

Ki gaflet zulmetinden gözlerimiz açılsın.

6401

این دعا هم بخشش تعلیم تست
ورنادر کلخن کاستان از چه رست

«İlahî; bu düâ da senin öğretmen ve senin ihsânındır. Yoksa külhân-
da gûlistân nasıl yetişir?»

Cenâb-ı Hak :

أَدْعُوْنِيْ أَسْتَجِبْ لَكُمْ

Yâni: «Bana düâ edin, size icâbet edeyim» buyurmuş, taleplerin
ancak kendisine yöneltilmesini öğretmiştir.

6402

درمیان خون و رود فهم و عقل
جز ز اکرام تو نتوان کرد نقل

«Kan ve barsak arasındaki akıl ve fehîm ile hakikati kavrayabilmek,
ancak senin ikrâmınla olur.»

6403

از دوباره بیه این نور روان
موج نورش میزند بر آسمان

«İki parça yağdan, yâni; gözlerden cârî olan nûr, gökler üzerinde
dalgalanır.»

Yâni; bir kimse semâya doğru bakınca çok uzak mesâfeyi görebilir.
Bu rû'yet de ancak iki yağ parçası olan gözlerle mümkün olur.

(5) Sûrei Mû'mîn : 60.

6404

گوشته باره که زبان آمد ازو
میروید سیلاب حکمت همچو جوی

«Dil denilen bir et parçasından hikmet selleri, nehirler gibi akar.»

6405

سوی سوراخی که نامش کوشهاست
تا بباغ جان میوش هوشهاست

«Adı kulak olan bir delik vâsıtasiyle ruh bağına kadar idrâk ve şuûr
meyveleri gider.»

6406

شاهراه باغ جانها شرع اوست
باغ و بوستانهای عالم فرع اوست

«Rûhlar bağının caddesi, Hakkın şeriatıdır ki âlemdeki bağlar ve
bostanlar, onun fer'idir.»

6407

اصل و سرچشمه خوشی آنست و آن
زود تجری تحتها الانهار خوان

«Hoşluğun ve hakikatin aslı ve kaynağı dil vâsıtasiyle kulağa akse-
der ve oradan can bağına kadar giden idrâk ve şuûrdur. Binâenaleyh
(تجری من تحتها الانهار) âyetini oku.»

Cennet bahçelerinin ağaçları altından sular akdığı Kur'ân'ın mûte-
addid yerlerinde beyân buyurulmuştur. O sular, dibinden aktıkları ağaç-
ları ihyâ ettiği gibi, kulak vâsıtasiyle kalbe vâsıl olan kelimât-ı âliye de
o kalbi feyyâb eder.

«ALEYHİSSELÂT EFENDİMİZİN HASTA SEHÂBİYE OLAN
NASİHATININ SONU»

6408

گفت پیغمبر مران بیمار را
چون عیادت کرد یار زار را

«Hazret-i Peygamber, o za'if sehâbisini ıyâdet edince ona dedi ki:

6409

که مگر نوعی دعائی کرده
از جهالت زهر بایی خورده

«Acabâ bilmezliğe zehirli bir yemek mi yedin? Yâni; münâsebetsiz
bir duâ mı ettin?»

6410

یاد آور چه دعائی گفته
چون ز مکر نفس می آشفته

«Nefsin mekrinden perişân olarak ettiğin düâyı hatırla.»

6411

گفت یادم نیست الا همتی
دار بامن آید ساعتی

«Hasta dedi ki: Yâ Resûlallah; hatırımda değil, himmet buyur da
şimdi aklıma gelsin.»

6412

از حضور نور بخش مصطفی
پیش خاطر آمد اورا آن دعا

«Cenâb-ı Mustafâ Aleyhi ve Âlihi Elmel'it-tehiyyâtın nûr veren hu-
zûru bereketiyle hastanın etmiş olduğu düâ hâtırına geldi.»

6413

تافت زان روزن که از دل تادلست
روشنی که فرق حق و باطلست

«Hak ve bâtilı ayırd eden bu nûr, gönül pencerelerinden parladı.»

Gönülden gönüle yol vardır derler. Nitekim III. Sultan Murad'ın ne-
dimelerinden Hubbiyâ kadının şöyle bir beyti vardır :

Elbette bu hâlimden o yârin haberi var
Lilkalbi minelkalbi ilelkalbi sebîl

6414

گفت اینک یادم آمد ای رسول
آن دعا که گفته ام من بوالفضول

«Yâ Resûlallah; füzûlîlik edip eylediğim düâ şimdi hatırıma geldi.»

6415

چون گرفتار گناهان میشدم
عرقه گشته دست و پای میزد

«Bir çok günâha girmiştım, günah dalgaları arasında yüzüyordum.»

6416

از تو تهدید و عیدی میرسید
بحرمانرا از عذاب بس شدید

«Günahkârların şiddetli azâba uğrayacaklarına dâir senden tehdid
erişiyordu.»

6417

مضطرب میکشم و جاره نمود
بند محکم بود و قفل نا کشود

«Muzdarib oluyordum, fakat çâre yoktu. Bağ sağlamdı, kilidi de
açılmıyordu.»

6418

نی مقام صبرونی راه گریز
نی امید توبه نی جای ستیز

«Ne sabr makâmı, ne kaçacak yol, ne tevbe ümîdi, ne de nefis ile mücâdele kudreti vardı.»

6419

من چو هاروت و چو ماروت از حزن
آه میکردم که ای خلاق من

«Ben Hârût ile Mârût gibi hüzn ve kederden : Ey yaradanım! diye âh ediyordum.»

«ÂHİRET AZABININ ZORLUĞU VE ŞİDDETİ»

6420

از خطر هاروت و ماروت آشکار
چاه بابل را بکردند اختیار

«Âhiret azâbının muhâtaralı olmasında, Hârût ile Mârût Bâbil kuyusunu ihtiyâr ettiler.»

Rivâyete göre. Hârût ile Mârût iki melek imiş. Bunlar, insanların Allaha âsî olmalarını ayıblamışlar. Cenâb-ı Hak : İnsanlarda nefis vardır. O nefis sizde olsaydı onlardan beter olurdunuz» buyurmuş. Hârût ile Mârût : «Olmazdık yâ Rabbi» demişler. O sırada Bâbildeki halkın çoğu sihirle meşgûl oluyor ve sihirbazlar çok hürmet görüyormuş. Hak Sübhânehû, bu iki meleğe insanlık neş'esi vermiş ve sihir öğretmek üzere Bâbile indirmiş. Bunlar halka sihir öğretmeye başlamışlar. Gündüzleri yerde meşgûl olur, akşam olunca semâya çıkarlarmış. Sonra Zühre isminde fettân bir kadına âşık olmuşlar ve taleb-i visâldâ bulunmuşlar. Zühre, işvekârlıkla meleklerden semâya çıkarken okudukları düâyı öğrenmiş ve okuyup çıkmışsa da Cenâb-ı Hak, onu Zühre yıldızına çarptırmış. Melekleri de kendi arzuları üzerine Dünyâda muazzeb olmak için Bâbildeki bir kuyu içine baş aşağı asmış. Kur'ân'da şu efsânevi tafsîlât olmamakla beraber Hârût ve Mârût isimleri geçmektedir. Müfessirlerden çoğu, onları

anlatmak için söylediğim şeyleri yazmışlar, bâzıları ise bu kıssanın aslı olmadığını kaydetmişlerdir.

Hazret-i Mevlânânın onlardan bahsetmesi, vak'anın tahkiki için değildir. Azâb-ı âhiretin şiddetini, ona nisbetle Dünyâ azâbının hafifliğini anlatmak içindir. Evet, Hârût ile Mârût, girdikleri günâhın azâbını Dünyâda çekmek istediler ve o yolda Allaha yalvardılar.

6421

تا عذاب آخرت اینجا کشید
گر بزند و عاقل و ساجر و شند

«İki âhiret azabını burada çeksiner. Çünkü onlar, sağlam âkil ve sâbir gibi idiler.»

6422

نیک کردند و بجای خویش بود
سهل تر باشد ز آتش رنج دور

«İyi yaptılar ve yerinde hareket ettiler. Duman zahmeti ateşe nisbetle elbette hafiftir.»

6423

حد ندارد وصف رنج آن جهان
سهل باشد رنج دنیا پیش آن

«Öbür cihânın yânî; Âhiretin azâbındaki şiddet ta'rif ve tavsif edilemez. Ona karşı Dünyâ zahmet ve meşakkati hafif kahr.»

6424

ای خنک آنکه جهادی میکند
بر بدن زجری و دادی میکند

«Ne mutlu o kimseye ki mücâhede eder ve bedene zeer ve meşakkat vermekle onu ıslâh etmek gibi bir adâlet gösterir de.»

6425

تاز رنج آن جهانی وارهد
برخود این رنج عبادت می نهید

«Âhiret zahmetinden kurtulmak için kendine ibâdet meşakkatini tah-
mül eyler.»

6426

من همی گفتم که یارب آن عذاب
هم درین عالم بران برمن شتاب

«Ben demiştim ki: İlâhî; Âhiret azâbını bana bu Dünyâda ta'cil
eyle ki.»

6427

تادران عالم فراغت باشدم
درچنین درخواست حلقه میزدیم

«O âlemdede ferâgat bulayım. Böyle bir taleb ile bâb-ı İlâhî halkasını
vuruyordum.»

6428

ایچنین رنججوری پیدام شد
جان من از رنج بی آرام شد

«Bende böyle bir hastalık zuhûr etti. Marazın şiddetinden rûhumun
râhatı kalmadı.»

6429

ماندم از ذکر و از اوراد خود
بی خبر کشتم ز خویش و نیک و بد

«Mûtâdım olan zikr ve evrâddan geri kaldım, hattâ kendimi ve iyi-
liğimi, kötülüğümü bilemez bir hâle geldim.»

6430

گر نمی دیدم کنون من روی تو
ای خجسته وی مبارک بوی تو

«Ey vecdi münevver ve mübârek olan Peygamber-i Ekber; senin o
nûrânî cemâlini görseydim.»

6431

می شدم از بند من یکبارگی
کردیم شاهانه این غمخوارگی

«Varlık kaydından temâmiyle kurtulacak, yâni; ölüp gidecektim.
Lutf-i teşrifinle bana şâhâne bir tesellide bulundun.»

6432

گفت هی هی این دعا دیگر ممکن
برمکن تو خویش را از بیخ و بن

«Aleyhisselât Efendimiz buyurdu ki: Sakın hâ bu dââyı bir daha
etme, ve vücûdunu temelinden koparma.»

6433

تو چه طاقت داری ای مور نژند
که نهید بر تو چنین کوه بلند

«Ey zaîf karınca, senin ne tâkatın ve tehammülün var ki üzerine
böyle yüksek bir dağ gibi olan hastalığın konulmasını istiyorsun.»

6434

گفت توبه کردم ای سلطان که من
از سر جلدی نالافم هیچ فن

«Hasta schâbi dedi ki: Sultân-ı Kevneyn; bundan sonra celâdetten
bahsetmeye tevbe ettim.»

Tecellüd: Celâdet, yâni; kendini kuvvetli göstermek mânâsınadır.
Şeyh İbn-i Fâriz kaddesallahü sirrahû meşhûr (Tâiyye) kâsidesinde, der

ki : «Düşmanlara karşı celâdet göstermek iyidir, fakat dostlara karşı acz ve meskenetten gayrisi çirkindir.» Husûsiyle Cenâb-ı Hakka karşı yapılacak şey, kendi âcizliğini söylemek ve o sûretle Hakkın lutuf ve keremini ve merhametini istemektir. Nihâyet o sehâbî dedi ki :

6435

این جهان بہست و تو موسی و ما
از گنہ در تہ مانده مبتلا

«Bu Dünyâ Tih sahrâsı gibidir. Sen Hazret-i Mûsâya benzersin, biz ise günâhımız dolayısıyla o çölde kalmaya mahkûm Benî İsrâîl gibiyiz.»

Benî İsrâîlin Tih çölünde hayrân ve sergerdân kaldıklarına işârettir.

Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâm, Benî İsrâîli Mısır'dan çıkarmış, Şâb denizini geçirmiş, arz-ı mev'ûd'a ayak bastırmuş, sonra birâderi Hârûn Aleyhisselâmı vekil bırakıp kendisi Tûr'a giderek Kelâm-ı İlâhî ile müşerref olmuştu. Müşârûn ileyhî orada bulunduğu sırada Benî İsrâîl arasındaki Sâmirî adında bir kuyumcu içi boş bir buzağı heykeli yaptı ki başında ve kuyruğu altındaki deliklerden giren rüzgârdan buzağı böğürüyormuş gibi ses verirdi. Yahûdiler, Mısırlıların (Apis) ineğine tapındıklarını görmüş olduklarından o alışıklık dolayısıyla Sâmirî'nin buzağısına tapınmaya başladılar. Hazret-i Mûsâ avdetinde buzağıyı imhâ etti. Tapınanların tevbesinin ancak ölümle kabul olunabileceğini haber verdi. Bunun üzerine tapınmayanlar, tapınanları öldürdüler. Sonra Sûriye arâzisindeki şehirlerin fethi emrolundu ki oralarda Amâlika denilen arablar oturuyorlardı. Ve iri yarı, güçlü, kuvvetli adamlardı. Yahûdiler, bunlarla harbetmeğe cesâret edemediler. «Yâ Mûsâ; sen Rabbinla birlikte git de onlarla harbet, biz burada otururuz, bekleriz» dediler. Bunun üzerine kendilerinin Tih sahrâsında kırk sene kalmaya mahkûm oldukları bildirildi. Mısırdan çıkmış, orada esâret ve zilletle yaşamış olan Benî İsrâîlin (Yûşe') ve (Kâlib) isminde iki kişiden mâadâsı çölde dolaştıkları sırada öldü. Onların yerine çölde doğmuş, esâret çekmemiş bir nesil peydâ oldu. Hârûn ve Mûsâ Aleyhisselâm da orada irtihâl buyurdu. Kırk senenin hitâmında Yûşâ Aleyhisselâm o yeni nesil ile Eriha beldesini fethetti. Hazret-i Mevlânâ bu kıssaya işâretle buyuruyor ki :

6436

قوم موسی راہ می پیموده اند
آخر اندر گام اول بوده اند

«Hazret-i Mûsânın kavmi, Tih sahrâsında yürürler, akşam olunca kendilerini kalktıkları menzilde bulurlardı.»

Ve derlerdi ki :

6437

سالها رہ میرویم و در اخیر
همچنان در اول منزل اسیر

«Yıllarca yol yürüyoruz, nihâyet ilk menzilde esir kaldığımızı görüyoruz.»

6438

گر دل موسی ز مراضی شدی
آخر این رہ ہم بیایان آمدی

«Eğer Mûsânın gönlü bizden râzi olsaydı, bu yol elbette tükenir, biterdi.»

6439

و ربکی بزار بودی او ز ما
کی رسیدی هیچ مان خوان سا

«Eğer o gönül, bizden temâmiyle soğumuş ve kırılmış olsaydı, mâide-i semâviyye yâni; bıldırcın kuşu ile kudret helvası bize nasıl nâzil olurdu?»

6440

کی ز سنگی چشمہا جوشان شدی
در بیان مان امان جان شدی

«Kezâ Mûsâ bize temâmiyle kırılmış bulunsaydı taştan nasıl kaynaklar çıkar, ve bu biemân çölde râhumuza nasıl emân verirdi?»

بل بجات خوان خود آتش آمدی
اندرین منزل لهب درمازیدی

«Belki mâide yerine gökden âteş inerci ve bu menzilde bizi aleviyle yakardı.»

چون دو دل شد موسی اندر کارما
گاه خصم ماست گاهی یارما

«Anlaşılan Mûsâ bize karşı iki türlü düşünüyor, bazan hasmımız, bazan da yârimiz oluyor.»

خشمش آتش میزند درخت ما
حلم آورد میکند تیر بلا

«Onun gazabı yükümüze âteş saçıyor, hilim ve şefkati ise bizden belâ oklarını red ediyor.»

کی بود که حلم کردد خشم تیر
هست این نادر ز لطف ای عنبر

«Keskin bir gazabın ayn-ı hilim olması nasıl mümkün olur? Ey azîz olan Resûlullah; şu hâl, senin lutfundan nâdir değildir.»

Hazret-i Mûsâ da hiddet ve şiddet, Nebiyy-i Ekrem Efendimizde hilim ve mülâyemet, lutuf ve merhametin gâlib olduğuna Cenâb-ı Mevlânâ, o sehâbî lisânından bu beyt ile işâret ediyor. Evet Mûsâ ve Hârûn Aleyhimesselem Fir'avn'î imâna da'vete me'mur oldukları sırada kendilerine :

إِذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا

Yânî : «İkiniz de Fir'avni imâna da'vet etmeye gidin ki O, tebeasına "Ben sizin yüksek tanrınızım!" diyecek kadar azgınlıktı. Fakat O'na yumuşak söz söyleyin, nezaketle hitâb eyleyin» diye emir verilmiş; Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize ise :

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ

Yânî : «Ey Peygamber-i Ekber! Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd et ve onlara sert sözler söyle» buyurulmuştur.

Şu sözleri söyleyen hasta sehâbî, kendini gölde kalmış Benî İsrâile benzeterek, Hazret-i Peygamber Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimize idâre-i kelâm ediyor, bunun sebebini de şöyle izah ediyordu :

مدح حاضر و خشت از هر این
نام موسی می برم قاصد چنین

«Medh-i hâzır, yânî; birini yüzüne karşı medhetmek vahşettir ve şer'an memnûdur. Ondan dolayı Mûsânın adını kasden zikrediyorum.»

Hadis-i Şerifte : «Huluskârlık için medhiye söyleyenlerin ve kasîde okuyanların yüzüne toprak saçın» buyurulmuştur. İşte bu Hadis dolayısıyla o hasta sehâbî, yâ Resûlâllah; sen şöyle halim ve şöyle kerimsin demiyor da Mûsâ şöyle idi Mûsâ böyle idi diyordu.

ورنه موسی کی روا دارد که من
پیش تو یاد آورم از هیچ تن

«Yoksa senin huzûrunda mevcûd olmayan birinden, yânî; Mûsâdan bahsetmeyi Mûsâ nasıl lâıyk görür?»

(6) Sûrei Taha : 43-44.

(7) Sûrei Tevbe : 73.

Ki kemâl-i Muhammediye vâkıf olunca : «Yâ Rabbî; beni Muham-med ümmetinden kıl.» diye duâ etmişti.

6447

عهد مابشکست صد بار و هزار

عهد تو چون کوه ثابت برقرار

«Bizim ahdimiz ve tevhemiz yüz kerre, bin kerre bozulmuştur. Senin ahdin ise dağ gibi yerinde sâbit durmaktadır.»

6448

عهد ما کاه و بهر بادی زبون

عهد تو کوه و رصدکه هم فرون

«Bizim ahdimiz saman çöpü gibi her rüzgârın zebûnudur, yâni; rüz-gâr ne taraftan eserse bizim tevbe o tarafa gitmektedir. Senin ahdin ise dağ gibidir, hattâ yüzlerce dağın sebât ve metânetinden sağlamdır.»

6449

حق آن قدرت که بز تلون ما

رحمتی کن ای امیر لونها

«Ey renklerin emiri olan Resûlullah; sendeki kudret-i İlâhiyye hakkı için bizim telvinimize merhamet eyle de onu temkin ve sebât hâline getir.»

Cenâb-ı Pirin, Peygamberimizi vâsfederken : «renklerin emiri» de-mesi Zât-ı Akdes-i Risâletin muhtelif renkli beyaz, siyah, sarı, kırmızı derili insanlara yâni; bütün beşeriyet âlemine meb'ûs yegâne peygam-ber olduğuna işâret olsa gerektir. Telvîn ise; insanlarda görülen iyilik-kötülük, salâh fesâd gibi muhtelif haller demektir ki zıddı (temkin)dir. Fakat (telvîn) in bir de mânevî terakkî sûretiyle zuhûr edeni vardır ki o türlü mez-mûm değil, makbûldür. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efen-dimiz her gün yetmiş yâhud yüz defa istiğfâr ederdi. Zât-ı Risâletleri Nebiyy-i ma'sûm olduğu için kendisinden günah zuhuruna ihtimâl yoktu. O istiğfârlar, her gün yetmiş, yâhud yüz derece terakkî ve Allaha takarrub eylediği için yükseldiği dereceye nisbetle evvelce bulunduğu mertebeyi günâh addederek istiğfâr buyururdu. İşte şu hâl (telvîn) in makbul olanıdır.

6450

خویش را دیدیم و رسوائی خویش

امتحان مامکن ای شاه پیش

«Kendimizi ve rüsvâlığımızı gördük, kusurumuzu itirâf eyliyoruz. Ey Sultân-ı Enbiyâ; bizi fazla imtihâna çekme.»

6451

تا ففیحتهای دیگر را نهان

کرده باشی ای کریم و مستعان

«Ey kerîm ve müsteân olan Peygamber-i Ekber; bizi çok sıkıştırma ki henüz gizli olan günahlarımız meydâna çıkmasın.»

6452

بی حدی تو در حال و در کمال

در کزای مابی حدیم و در ضلال

«Senin cemâl ve kemâl hususunda hadd ü nihâyetin yoktur. Biz de eğrilikte ve sapıklıkta sonsuz bir hâldeyiz.»

6453

بی حدی خویش بگماری کریم

بر کزای بیحد منق لیم

«Ey Resûl-i Ekrem; cemâl ve kemâl husûsundaki sonsuzluğunu bizim gibi bir avuç âsinin eğrilikteki sonsuzluğuna havâle eyle.»

6454

هین که از بقطع مایک تار ماند

مصر بودیم و یکی دیوار ماند

«Bilmiş ol ki bizim ömür elbisemizden bir tel kalmıştır. Biz azim bir şehir idik, harâb olduk, ancak bir duvarımız kaldı.»

6455

البقيه البقيه اى خديو
تا نكردد شاد كللى جان ديو

«Ey sultân-ı âlim, o bakiyyeyi muhâfaza buyur ki şeytanın canı, bizim hâlimizden temâmiyle mesrûr olmasın.»

6456

بهر مانى بهر آن لطف نخست
كه تو لردى گمراهانرا باز جست

«Bizim için değil, dalâlete düşenleri hidâyete sevkeylemek yolundaki lutf-i kadîmin hürmetine.»

Cenâb-ı Pîr, o hasta sehâbî lisânından Aleyhisselât Efendimize niyâz ederken Cenâb-ı Hakka tevcih-i hitâb ediyor ve diyor ki :

6457

چون نمودى قدرت بنمای رحم
ای نهاده رحما درشحم و لحم

«Ey yağa ve ete, yâni; yağ ve etten mürekkebe olan insanların kalbine merhamet veren Allah; kemâl-i kudretini gösterdin, artık lutuf ve merhametini irâe buyur.»

6458

این دعا گر خشم افزاید ترا
تو دعا تعلیم فرما مهترا

«Ey büyüklerin en büyüğü olan Allahü Ekber; eğer ettiğimiz düâ senin gazabını artırıyorsa edilecek düâyı yine sen ilhâm eyle.»

6459

آنچنان کآدم بیفتاد از بهشت
رجعتش دادى كه رست از دیوزشت

«Nasıl ki Âdem Aleyhisselâm Cennetteki mevkiinden düşünce öğret-

tiğin düâ ile ona ric'at, yâni; tevbe ve istiğfâr verdin de çirkin şeytanın iğvâsından kurtuldu.»

Âdeme ilhâm edilen düâ Kur'ân'da mezkûrdur ki :

فَاَلَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ
مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٢٠﴾

Âyetidir ve : «Ey bizim Rabbımız; biz nefsimize zulmeyledik, eğer bize mağfiret ve merhamet etmezsen biz elbette husrâna, zarar-ı azîme uğrayanlardan olacağız» meâlindedir.

6460

دیو كه بود كوز آدم بگذرد
برچنین نظى از و بازی برد

«Şeytan kim oluyor ki derece ve mertbe itibâriyle Âdemi geçsin ve bu satranc oyununda ona galebe şalabilsin?»

6461

در حقیقت نفع آدم شد همه
لغت حامد شده آن دمدمه

«Şeytanın mekr ve hiylesi, Âdem hakkında temâmiyle menfaat ve o hasûd şeytan için bâis-i lânet olmuştur.»

6462

بازی دید و دوصد بازی ندید
بس ستون خانه خودرا برید

«Şeytan Âdemi cennetten çıkarmak için bir oyun gördü ve tatbik etti. Lâkin kendi aleyhine olmak üzere iki yüz oyun vardı, onları görmedi de yaptığı ile kendi oyununun direğini kesmiş ve hânesini başına yıkmış oldu.»

آتشى زد شب بگشت ديگران
باد آتسرا بگشت اوبران

«Gece karanlığında başkalarının ekinini ateşledi. Fakat rüzgâr, o ateşi kendi tarlasına sevkedip kendi ekinini yaktı.»

چشم بندى بود لعنت ديورا
تا زبان خصم دید آن ريورا

«Allahın lâneti, şeytana göz bağı oldu da yaptığı mekri, düşman ittilhâz ettiği Âdem için zarar gibi gördü.»

هم زبان حال او شد ريواو
خود تو کوى بود آدم ديواو

«Yaptığı hiyle, kezâ hâli için zarar oldu. Sanki Âdem Aleyhisselâm, onun muğfili olmuş ve onu aldatmıştı.»

لعنت آن باشد که کز بنیش کند
حاسد و خودبین و پرکینش کند

«Allahın lâneti maâzallah öyle bir şeydir ki mazharı olanı eğri görüşlü, hâsîd kendini beğenmiş ve kindâr kılar.»

تا بداند که هرا نکو کرده بد
عاقبت باز آید و بروی زند

«Hakkın lânetine uğrayan kimsenin böyle olması, kötülük eden kimsenin yaptığı kötülüğün nihâyet dönüp kendisine zarar vereceğini bilmesi içindir.»

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا

buyurulmuştur ki : «Bir kimse iyi bir amelde bulunursa onun sevâbı ve fâidesi kendisine âiddir ve kötülük ederse onun günâhı ve zararı da kendine âiddir⁹» demektir. Kezâ :

إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا

Yâni : «Ey insanlar, iyilik ederseniz, nefsinize iyilik etmiş olursunuz, kötülük ederseniz yine nefsinize kötülük etmiş olursunuz¹⁰» buyrulmuştur.

جمله فرزین بندها بپند بکس
مات بروی گردد و نقصان و وکس

«Allahın mel'ûnu olan bedbaht, bütün tedbirleri aksine görür de hayat satrancında mat olur ve zarar görür.»

زانکه او گر هیچ پند خویش را
مهلك و ناسور پند ریش را

«Çünkü o mel'ûn olan kimse, kendisini hiç ve değersiz görseydi müb-telâ olduğu lânet derdini, mühlik ve tedâvisi mümkün olmayan bir maraz görürdü.»

* Halbuki :

درد چیزد زین چنین دیدن درون
درد اورا حجاب آرد برون

« Derûnunu, yâni; kalbini böyle görmekten ve lutf-i ilâhiye ilticâ

(9) Sûrei Fûsilet : 46.

(10) Sûrei Esra' : 7.

etmekten o mânevî derd zâil olur, hattâ onun gözündeki gaflet hicâbını kaldırır.»

6471

تا نگردد مادرانرا دردزه

طفل در زادن نیابد هیچزه

«Anaları, loğsalık ağrısı tutmasa çocuk doğmak için yol bulamaz.»

Gebe kadınların ağrısı tutması, çocuğun doğmasına alâmet olduğu gibi bir derde mübtelâ olanların ibtilâsı da afv-i İlâhîye mazhar olacaklarının müjdesidir.

6472

این امانت دردل و دل حاملهست

این نصیحتها مثال قابلهست

«Bu emânet, yâni; afv-i İlâhî mazhariyyeti kalbedir ki kalb ona hâ-mile gibidir. Ulemâ ve meşâyihin ona ettiği nasihatler de ebe misâlidir.»

6473

قابله گوید که زترا درد نیست

درد باید درد کودترا رهیست

«Loğsayı muâeyene eden ebe der ki: Kadının derdi yoktur. Bu ağrılar tabii ve lâzımdır ki onlar doğacak çocuk için yol demektir.»

6474

آنکه او بی درد باشد رهز نیست

زانکه بی دردی اناالحق گفت نیست

«Derdi olmayan kimse, hem kendinin, hem başkalarının yolunu vurur. Çünkü derdsizlik, (Enelhak) ve (Ene rabbüküm'ül'a'lâ) demek gibidir.»

Derdnâk, yâni; hasta olmak da Allahın bir lutfudur. Çünkü hasta olan kimse ağrı, sancı ve sızı gibi hallerin tesiriyle hay hay diye inler ve aman Allah! diye feryâd eder. Husûsiyle yapılan tedâvinin ve aldığı ilâğların tesiri olmadığını görünce bütün bütün Allahın lutfuna ilticâ eder. Derdli olmayan kimse ise sapasağlam olduğu için böyle bir ilticâyâ lüzum görmez. Hele biraz da âsî fikirli olursa işi büsbütün azıtır, âdetâ Fir'avn gibi (Ene rabbükümül âlâ) yâni; «Ben sizin yüksek tanrınızım» demeye kalkışır.

6475

آن انا بی وقت گفتن لعنت است

آن انا در وقت گفتن رحمت است

«O (ene) yi vakitsiz söylemek lânete sebebidir. Vaktinde söylemek ise mücib-i rahmettir.»

6476

آن انا منصور رحمت شد یقین

آن انا فرعون لعنت شد یقین

«Hallâc-ı Mansûr'un (Enel-hak) demesi rahmet, Fir'avn'ın (Ene rabbüküm'ül-a'lâ) demesi ise lânet sebebi olmuştur.»

Çünkü Mansûr'un sözü vaktinde, Fir'avn'ın hezeyâmı ise vakitsiz söylenilmiştir. Seyr ve sülûk esnâsında bir makâm varmış ki sâlik o makamda her şeyi, hattâ kendini Hakta fânî ve ancak Hakkı bâkî görürmüş. Binâenaleyh Hakkın kendisinde zuhuru itibâriyle (Enel-Hak) yâni; «Ben Hakkım», bende zuhûr eyleyen Haktır dermiş. Fakat bu tecellî dâimî olmadığından o zevk zâil olunca (Enel-abd) yâni; «Ben Hakkın bir kulu-yum» itirâfında bulunurmuş. Kibâr-ı ehlullâhın hemen hepsinde bu tecellî zuhur etmiş, pek çoğu Mansûr'un (Enel-Hak) demesi gibi muvâhidâne söz söylemiştir. Bunların hep birine bir şey yapılmadığı halde Hazret-i Mansûr'un işkence ile idâm edilmesi için şöyle bir sebep beyân etmişlerdir. Cenâb-ı Mansûr, sülûkü esnâsında bir mertebeye vâsıl olmuş ki orada iken ne istese yapılacaktı. Bundan dolayı Resûlullah Efendimiz Mirâc gecesi (ne istersen) hitâbına mazhar olduğu sırada niçin bütün insanların afvını istemedi de yalnız ümmetinin mağfûr olmasını talep etti? diye bir itirâzda bulunmuş. O esnâda Aleyhisselât Efendimizin ruhâniyyeti zuhûr ederek: Yâ Mansûr! Peygamberlere Allah ne istetirse ancak onu isterler. Bana da o sırada ümmetimin afvı talebi ilhâm olun-

muştı, buyurdu. Bunun üzerine Mansûr, Zât-ı Risâletten afvını recâ etti. O da afvetmekle berâber seyfi şerifle şehâdetini teklif etti. İşte idâmı bunun içindi. Onun ellerini, ayaklarını kesmişler, sonra da darağacına çekmişler, daha sonra da cesedini yakıp külünü Dicle nehrine almışlardı.

İşte Mansûrun (Enel-Hak) demesi vaktinde söylenilmiş olduğu için Rahmet-i İlâhiyeye mazhar olmuştu.

Fir'avn ise bu tecellî ile alâkadar olmadığı halde Mısırlılara hitâben: (Ene rabbükümül âlâ) Yâni: «Ben sizin yüksek tanrınızım» diye ulûhiyet dâvâsına kalkışmış, vakitsiz ve yalan söylediği için Allahın lânetine mazhar olmuştu.

6477

لاجرم هر مرغ بی هنکامرا
سر بریدن واجبست اعلامرا

«Vakitsiz öten kuşun kabahatini bildirmek için başını kesmek vâcibtir.»

Mâlûm yâ horozlar gündüzleyin ve sabaha karşı öterler. Şâyet miâ-dından evvel öten olursa onu uğursuz sayanlar ve onu kesenler olur. Fir'avn da böyle vakitsiz ötmüş bir horozdu ki cezâ olarak Şâb denizinde boğulmuştu.

6478

سر بریدن چیست کشتن نفسرا
درجهان و ترک گفتن نفسرا

«Baş kesmek nedir? Mücâhede ile nefsi öldürmektir.»

Yanlış anlaşılmasın. Nefsi öldürmek intihâr etmek değildir. Nefsin hevâ ve hevesine muhâlefet etmek ve istediğini yapmamaktır. Bu muhâlefet, emmâre hâlinde bulunan, yâni; sâhibine âmir geçinen nefsi öldürür. Onu bu sûretle öldürmek, hakikatte yaşatmak demek olur. Nasıl ki:

6479

آنچه ناکه نیش کردم برکنی
تا که باید اوز کشتن ایمنی

«Nefsi bu sûretle öldürmek, öldürülmekten kurtulsun diye, akrebin kuyruğunu koparmak gibidir.»

Mâlûm yâ akreb, muzır hayvanlardandır. Zehirli iğnesiyle insanı sokar, büyükleri olursa zehirler ve öldürür. Onun için nerede meydana çıksa hemen ezilir, mahvedilir. Onun zehirli iğnesi kuyruğundadır. Kuyruğu kesilecek olursa zehirlenmesi zâil olacağından belki bu sûretle ölümden kurtulur.

6480

برکنی دندان پرزهری زمار
تا رهد مار ای بلای سنگسار

«Yılan taşla ezilmekten kurtulsun diye onun zehirli dişlerini sökersin.»

Çünkü o vakit ısıramaz ve zehirleyip öldüremez.

6481

هیچ نکشد نفسرا جز ظل پر
دامن آن نفس کشررا سخت گیر

«Nefs-i emmâreyi ise, pîrin, mürşidin sâyesinden başka bir şey öldüremez. Binâenaleyh o nefsi öldüren zâtın irşâdâtını sıkı tut.»

6482

چون بیگری سخت آن توفیق هوست
در تو هر قوت که آید جذب اوست

«Onun eteğini sıkı sıkı tutmak Allahın tevfidir. Sana gelen mânevî her kuvvet de onun cezbi eseridir.»

6483

مارمیت از رمیت راست دان
هرچه گارد جان بود از جان جان

«(Mâ rameyte iz rameyte) Âyetini doğru bil. Sana rûhundan gelen her feyz, rûh'ül rûh olan o mürşidindir.»

Resûlullah Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Bedr muhârebesinde ve iki safın karşılaştığı sırada yerden bir avuç toprak alıp düşman

tarafına attı. O toprak düşman safında bulunanların gözlerine girip hepsini gözlerini oğuşturmaya mecbur etti. Onun üzerine bu âyet nâzil oldu. «Habibim; o toprağı attığın vakit sen atmadın. Lâkin Allah attı.» buyuruldu. O sırada Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Hakkın fiiline âlet olmuştu. Bunun gibi ehlullah hazarâtı da böylece ef'âl-i Hakka âlet olur. Ve kudret-i İlâhiyye onların vâsıtasıyla zuhura gelir.

6484

دست گیرنده و بست و بردبار
دمبدم آن دم ازو امیددار

«Senin elini tutan ve rahîm ve alîm olan Hak Sübhânehû ve Teâlâ'dır. Hîdâyet demini, yânî; feyzini dâimâ ondan bekle.»

6485

نیست غم گردیر بی اوماندۀ
دیر گبر و سخت گبرش خواندۀ

«Eğer onsuz geç kalmışsan, ona geç, ğam yeme. Bilirsin ki o, geç erişir ama, tam erişir.»

6486

دیر گبرد سخت گبرد رحمتش
یک دمت غائب ندارد حضرتش

«Geç tutsa da, zorlu ve şiddetli tutsa da O, seni bir ân bile kaybetmez, dâimâ nazarında bulundurur.»

6487

ورتو خواهی شرح این وصل و ولا
از سر اندیشه میخوان والضحی

«Eğer sen şu vuslat ve muhabbetin şerhini istersen (Ve'd-Duhâ) sûresini düşünerek tedebbür ve tecmmül ederek oku!»

Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimize gelen vahyler, bir kaç gün keşilmiş, onların inkıtâi Resûlullâhı mahzûn ettiği gibi müşrikler de : «Mu-

hammedi, Rabbi terkettî!» diye şamata çetmilerdi. «O münasebetle bu Sûre-i Celile nâzil oldu. Âyetleri arasında :

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ

Yânî : «Habibim; Rabbin seni terketmedi ve sana gazab etmedi!» buyuruldu. Bu Âyet-i Kerime, Hazret-i Peygambere hâs olmakla berâber hükmü ümmetine de şâmilidir. Yânî; hiç bir mü'min yoktur ki Allahın nazarından kaybolsun.

Cenâb-ı Hak, bütün mahlûkâtını her ân ve zaman görür ve ne halde olduklarını bilir.

6488

ورتو گوی هم بدھا از و بست
لیک آن نقصان فضل او کیست

«Eğer kötülükler de Allahdandır diyecek olursan öyle olması, onun fazl ve kemâline nasıl nakisa verir?»

Evet, hayır ve şer Allahdandır. İyinin de, kötünün de hâlıkı O'dur ki:

خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

Yânî : «Allah, her şeyin hâlıkıdır!» Âyet-i Kerimesinde beyân buyurulmuştur. Fakat Hakkın kötüyü ve kötülüğü yaratması, O'na bir noksan getirmez, belki kemâl-i kudretine delâlet eder.

6489

آن بدی داد آن کمال اوست هم
من مثالی گویم ای محتشم

«O kötülüğü yaratıp vermesi de O'nun bir kemâlidir. Bunu isbât için sana bir misâl söyleyeyim.»

(11) Sûrei Duha : 3.

(12) Sûrei Mü'min : 62.

گر نقاشی دوگونه نقشها
نقشهای صاف و نقش بی صفا

«Meselâ bir nakkâş; sâf, parlak, güzel nakışlar yapmakla berâber, donuk ve çirkin nakışlar da yapar.»

نقش یوسف کرد و خورخوش سرشت
نقش غفریتان و ابلیسان زشت

«Yûsuf'un ve yaradılışı güzel hûrîlerin, sonra ifritlerin ve çirkin şeytanların resmini yapar.»

هر دو گونه نقش استادی اوست
زشتی او نیست آن رادی اوست

«İki türlü nakış da onun üstadlığı nişânesidir. Yaptığı çirkin resim, onun çirkinliği değil, üstadlığını ve kerimliğini gösterir.»

زشت را در غایت زشتی کند
حله زشتها بکردش برتند

«Çirkinini son derecede çirkin nakşeder ki bütün çirkinlikler onun etrâfında dolanır.»

Bunu niçin yapar?

تا کمال دانش پیدا شود
منکر استادش رسوا شود

«İlminde, san'atında ve kudretindeki kemâlin meydana çıkması ve üstadlığını inkâr edenin rüsvây olması için.»

در نداند زشت کردن ناقصست
زین سبب خلاق کبر و مخلصست

«Eğer çirkin resim yapmasını bilmezse o nakkâş san'atında nâkustır, temâm usta değildir. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hak, mecûsî ile muhlis mü'mini yaratmıştır.»

Bir ressâm farzediniz ki güzel ve bedîi resim yapmakta gâyet mâhîr, fakat karikatür bir resim çizmekte âciz. Güzel güzel levhalar meydâna getirdiği halde, çirkin bir resim demek olan bir karikatür yapamıyor. Elbette bu adama, tâm ve kâmil üstâd denilemez. Cenâb-ı Hak ise ek-mel'ül-ekmelin olduğu, yâni; güzeli de çirkinini de yaratmaya kâdir bulunduğunu mahlûkâtına göstermek için hayra mukâbil şerri, iyiye karşılık kötüyü, imân ile berâber küfrü de yaratmıştır.

پس ازین رو کفر و ایمان شاهد
بر خداوندیش هر دو ساجدند

«Bu cihetten küfür ile imân O'nun kemâl-i kudretine şâhid ve Rubûbiyyeti karşısında ikisi de sâciddir.»

لیک مؤمن دان که طوعاً ساجدست
زانکه جوای رضا و قاصدست

«Lâkin bilmiş ol ki, mü'minin huzûr-i İlâhîde secde etmesi tav'andır, emr-i İlâhîye itâat etmiş olmak içindir. Çünkü mü'min, Allahın rızasını aramakta ve secdesiyle o rızâyı kasdetmektedir.»

هست کرها کبر هم زدن پرست
لیک قصد او مراد دیگرست

«Mecûsî de Yezdân dediği mâbûda secde eder. Fakat onun secdesi kerhendir, istemiyerektir, çünkü maksadı ve murâdı başkadır.»

Meselâ :

خوب گوید ای شه حسن بها
پاك گردانیدیم از عیبا

«Güzel de der ki: Ey güzellikler Pâdişâh! Beni bütün ayıblardan pâk olarak yarattın.»

İşte güzel de, çirkin de kendilerini yaratan İlâlık Teâlâya bu sûretle hitâb ederler.

قلعه سلطان عمارت میکند
لیک دعوی امارت میکند

«Mecûsî ve kâfir, sultanın kalesini tâmir eder, bunu yapmakla berâ-her o kalede beglik dâvâsında bulunur.»

Yânî; beden kalesini benim vehmederek onu tâmire çalır.

گشت باغی تا که ملک او بود
عاقبت خود قلعه سلطانی شود

«O beden kalesi kendi mülkü olsun diye asıl sâhibine karşı bâğî ve âsî olur. Fakat nihâyet eccl gelir, o kale, onun elinden cebren ve kerhen alınır ve asıl sâhibine âid olur.»

مؤمن آن قلعه برای پادشاه
میکند معمورنی از بهرجاه

«Mü'min ise beden kalesini, mansıb ve rütbe için değil, mahzâ sâhibi olan pâdişâh için tâmir eder.»

Vücudu tâmir edecek olan yemesi, içmesi vesâiresi metbû-i muaz-zamı olan Cenâb-ı Hakka ibâdet edecek kadar kuvvet ve kudret bulmak içindir.

زشت گوید ای شه زشت آفرین
قادی برخوب و برزشت مهین

«Çirkin der ki: Ey çirkin yaratan Allah! Sen güzel ve çirkin ikisini de yaratmaya kâdirsin.»

«HAZRET-İ PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'IN O HASTAYA
VASİYYET ETMESİ VE KENDİNE HASTALIK İSTEME DİYE
DUÂ ÖĞRETMESİ»

گفت پیغمبر مرآت بیمار را
این بگوکای سهل کن دشوار را

«Cenâb-ı Peygamber o hastaya dedi ki: Şöyle de: Ey gücü kolaylaş-tıran Allah!»

آتنا فی دار دنیا ناحسن
آتنا فی دار عقبای ناحسن

«İlâhî, bize Dünyâda ve Âhirette hüsn, yânî; güzellik ve iyilik ihsân et de.»

Sahih-i Müslimde şöyle bir Hadis rivâyet olunmuştur:

«Resûl-i Ekrem Hazretleri ashâbdan bir zâtın iyâdetine gitti ve istif-sâr-ı hâtırda bulundu. Onun zayıflamış, âdetâ kuş yavrusu gibi bir hâle gelmiş olduğunu gördü. Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz ona: Allaha bir düâda mı bulundun, ondan bir şey mi istedin? diye sordu. Hasta dedi ki: Evet, yâ Resûlallah; yâ Rabbî Âhirette ikâb ve azâb edeceksen o azâbı Dünyâda et, diyordum. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu: Sübhânallah! Azâb-ı İlâhîye senin tâkatın yoktur. Ona taham-mül edemezsin. Yâ Rabbî, bize Dünyâda da, Âhirette de güzellik ve iyilik ver ve bizi ateş azâbından vikâye eyle, desen olmaz mıydı?»

دوزخ آن بود و سیاستگاه سخت
بر شاخه باغ و بستان و درخت

«Cehennem ve şiddetli siyâset mahalli orası idi. Rakat size kağı, hostan ve ağaç oldu.»

Sûre-i Meryemde buyurulmuştur ki :

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿١٣﴾
قَدْ نَبَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا نَذَارًا لِّلْظَالِمِينَ فِيهَا جِثَا

Yâni : «Ey insanlar, sizden hiç biri yoktur ki Cehenneme uğramayacak olsun. Yâ Muhammed, bu uğrayış Rabbin için verilmiş bir hükmüdür. Sonra müttelâ olanlara necât vereceğiz ve zâlimleri dizleri üzerine çökmüş oldukları halde bırakacağız¹³.» Âyetlerinde haber verildiği üzere kıyâmette ve muhâsebe-i âmâlden sonra bütün insanlar Cehennem üzeri-ne sevkolunacak, fakat mü'minlerin nûru, Cehennem nârını söndürecek, hattâ onlar ateş ve azâb nâmına bir şey görmeyecek. Fakat zâlim ve kâfir olanlar ise Cehennemde kalacaklardır. Câbir bin Abdullah (Radıyallâhü anhümâ) Resûl-i Ekrem Hazretlerinden : «Yâ Resûlallah! Kur'ânda insanların Cehenneme vürûdundan bahs edilmmiştir. O vürûd nedir?» diye sormuş. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de : «Cennetlikler Cennete girince bâzıları bâzılarına : Bizim Cehenneme vürûd edeceğimizi Rabbimiz vâdetmemiş miydi? diye soracak, onlara : Siz oraya geldiniz, fakat size karşı onun ateşi sönmüştü denilecektir.» buyurmuştur.

Tefsir-i Medârik'de şöyle bir Hadis daha vardır : «Kur'ândaki vürûd, dühûl mânâsıdır. Sâlih ve fâsık bütün insanlar Cehenneme girecek, yâni; oradan geçecek. Fakat İbrâhim Aleyhisselâma olduğu gibi Cehennem âteşi mü'minlere serinlik ve selâmet olacaktır. Cehennem de mü'mine : Ey mü'min; çabuk geç, senin nûrun, benim ateşimi söndürdü diyecektir.»

Ehl-i Cennetin sülâline karşı melekler şunu da söyleyeceklerdir ki :

(13) Sûre-i Meryem : 71-72.

Dünyâdaki haseneden maksad sıhhat ve âfiyet, âhiretteki haseneden murad mağfiret ve cennettir denilmiştir.

Bu münâsebetle Hazret-i Pir şu beyt ile duâ ediyor :

6506

راہرا برماجو بستان کن لطیف
منزل ماخود تو باشی ای شریف

«Ey şerîf ve mukaddes olan Allah; bizim yolumuzu bostan ve gülistanı gihi latif eyle, konak yerimiz de sen ol. Yâni; o yol bizi sana götürsün, sâde Cennete değil.»

6507

مؤمنان درحشر گوید ای ملک
نی که دوزخ بود راه مشترک

«Mü'minler mahşerde diyeceklerdir ki: Ey melekler, Cehennem, umûmun müşterek bir yolu değil miydi?»

6508

مؤمن و کافر برد باید کنار
ماندیم اندرین ره دودونار

«Mü'min de, kâfir de o cehennemden geçecekti. Halbuki biz bu yolda duman ve ateş görmedik.»

6509

نک بهشت و بارگاه ایمنی
بس کجا بود آن کذرکاه دنی

«İşte cennet ve emniyet makâmı. O korkunç geçid nerede kaldı?»

6510

بس ملک گوید که آن روضه حضر
که فلانجا دیدماید اندر کذر

«Melek, onlara diyecektir ki: Fülân yerden geçtiğiniz vakit gördüğünüz yeşil bahçe yok mu idi?»

6512

چون شما این نفس دوزخ خوی را
آتش کبر و فتنه جور را

«Siz, bu Cehennem tabiatlı nefsi ve onun fitne çıkaran mecûsi âteşini,»

6513

جهدها کردید و آن شد پرفضا
نار را کشتید از بهر خدا

«Mücâhedeler ettiniz de temizlediniz, Allah rızâsı için onun ateşini söndürdünüz.»

6514

آتش شهوت که شعله میزدی
سبزه تقوی شد و نور هدی

«Alev alev yanan şehvet âteşiniz takvâ yeşilliği ve hidâyet nûru oldu.»

6515

آتش خشم از شما هم حل شد
ظلمت جهل از شما هم علم شد

«Gazab ateşiniz hilim, cehâlet zulmetiniz ilim hâline girdi.»

6516

آتش حرصی از شما ایثار شد
وان حسد چون خازید گلزار شد

«Hırs ve tamâ âteşiniz i'tâ ve isâra, diken gibi olan hasediniz gülzâra tahavvül etti.»

6517

چون شما این جمله آتشی خویشت
بهر حق کشتید جمله پیش پیش

«Siz, nefsinizdeki bu bütün âteşleri mukaddemâ, yânî; Dünyâda iken Allah rızâsı için söndürdünüz.»

6518

نفس ناری را چو باغی ساختید
اندر و تخم وفا انداختید

«Cehennemlik nefsi bir bağ hâline getirdiniz ve oraya vefâ tohumunu ekdiniz.»

6519

بلبلان ذکر و تسبیح اندرو
خوش سرایان در چن بر طرف جو

«Zikr ve tesbih bülbülleri orada akan nehir kenârındaki çimenlerin üstünde güzel güzel terennüm etmektedir.»

6520

داعی حق را اجابت کرده اید
در جیم نفس آب آورده اید

«Hak dâvetçisi olan peygambere icâbet ettiniz ve nefis Cehennemine su döküp âteşini söndürdünüz.»

6521

دوزخ مانیز در حق شما
سبزه گشت و گلشن و برک و نوا

«Bizim Cehennemimiz de sizin hakkınızda yem yeşil ve türlü nimetleri hâvî bir gülşen oldu.»

چیت احسان را مکافات ای پسر
لطف و احسان و ثواب معتبر

«Oğul; iyilik mükâfâtı nedir? Lutuftur, iyiliktir ve mûteber yânî; tazlasiyle sevâbdır.»

Er-Rahmân Sûresinde :

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿٦٠﴾

Âyetiyle iyiliğin mukâbili ve mükâfâtının yine iyilik olacağı, yâni; Dûnyâda işlenilen hayır ve hasenâta, Âhirette Cennet ve nimet verileceği beyân buyurulmuştur. Melekler lisânından ehl-i Cennete hitâb ediliyor :

6523

نی شما گفتید ما قربانی یم
پیش اوصاف بقا ما قانی یم

«Siz demediniz miydi ki biz kurbanlığız, Hakkın evsâf-ı bakiyesi huzûrunda fânileriz.»

6524

ما اگر قلاش و گر دیوانه ایم
مست آن ساقی و آن پناه ایم

«Biz kalles de olsak, divâne de olsak vahdet sâkisi olan Allahın ve onun sunduğu şarabın sarhoşlarıyız.»

6525

بر خط و فرمان او سر می نهیم
جان شیرین را گروکان می دهیم

«Onun yazısına ve fermânına mutîyiz, hattâ tatlı canımızı O'na peş-keş olarak veririz.»

تا خیال دوست در اسرار ماست
چاکری و جان سپاری کار ماست

«Dostun hayâli ve fikr-i muhabbeti bizim esrârımız oldukça kulluk ve rûhen fedâkârlık bizim işimizdir.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ ilâhî bir aşkın cilvesi bulunan belâ-lardan bahse intikâl ederek diyor ki :

6527

هر کجا شمع بلا افروختند
صد هزاران جان عاشق سوختند

«Nerede belâ mumunu uyandırmışlarsa yüz binlerce âşkın canını yakmışlardır.»

6528

عاشقانی کز درون خانه اند
شمع روی یار را پروانه اند

«Hâne içinde, yâni; mahbûb-i ezeliye mahrem olan âşıklar, yârin cemâl-i nûruna pervânedirler.»

6529

ای دل آن نجار و که بانو روشنند
وز بلاها مرا چون شنند

«Ty gönül; senden hoşlanan bir meclise git ki oradakiler, sana belâ-lara karşı siper gibi olurlar.»

6530

بر جنایات مواسا میکنند
در میان جان تراجا میکنند

«Senin kabahatlarına karşı iyilik ve afv ile muâmele ederler, sana canlarının içinde yer verirler.»

Yâni; candan, gönülden muhabbet ederler.

6531

زان میان جان تراجا می کنند
تا ترا پر باده چون جامی کنند

«Seni kadeh gibi aşk-ı İlâhî şarabıyla dolu bir hâle getirmek için sana canlarının içinde yer verirler.»

6532

در میان جان ایشان خانه گیر
در فلک خانه کن ای بدر منیر

«Ey parlak ây gibi olan sâlik; onların canı içinde makam tut da felekde menzil ittihâz etmiş gibi olasın.»

Ehlullâhın canı içinde makam tutmak, onların kalbine girmek ve muhabbetlerini kazanmaktır. Nitekim Kur'ânda :

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۖ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ
رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ۖ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۖ وَادْخُلِي جَنَّاتٍ

Yâni : «Ey Allahın ihsânına itminân kesbetmiş, bunda şek ve şüphesi kalmamış olan nefis, yâni; insan; sen Hakdan, Hak senden râzî olduğun halde Rabbına rücu et. Benim kullarım içine gir ve Cennetime dâhil ol¹⁵.» buyurulmuştur. Bundan dolayıdır ki ehl-i tarîk olanlar, birbirlerine : erenler; beni gönülden çıkarma, derler. Çünkü ehlullahın kalbi de bir nevî cennet demektir.

6533

چون عطارد دفتر دل را کنند
تا که بر تو سرها پیدا کنند

«Evliyâullah kalbinde yer et ki Utarit yıldızı gibi sana gönül defterini açsınlar ve oradaki esrâra seni vâkıf kılsınlar.»

(15) Sûrei Feccr : 27-30.

6534

پیش خویشان باش چون آواره
برمه کامل زن ارمه باره

«Akrebâ ve taallukâta karşı âvâre ve yabancı gibi ol da eğer sen bir hilâl isen bedr-i tâm olan ehlullâha yaklaş.»

6535

جز مرا از کل خود پرهیز چیست
با مخالف این همه آمیز چیست

«Bir cüz'ün, küllünden sakınması ve muhâliflerle ihtilâtta bulunması nedendir?»

Ehlullah hazarâtı, tarîkatta küll gibidir ki sâlikler, onların cüz'ünü teşkil eder. Binâenaleyh o cüz'ler, o küllere yaklaşmalı ve yabancılarla ulfet ve ünsiyette bulunmamalıdır.

6536

جنس را بین نوع گشته در روش
غیبا بین عین گشته در رهش

«Cinsi gör ki bir mertebeden bir mertebeye naklinde nev'i hükmüne girer, gayb olanlar da gaybiyetten kurtulup ayn derecesini bulur.»

İnsan, hayvan, nebât, cemâd gibi büyük taksimler cins; beyaz, siyah, sarı, kırmızı derili insanlar gibi cinsin efrâdı da nevidir. Bâzan cins, nevilerden birine munkalib olur. Meselâ Afrikadaki insanların çoğu medeniyette yükselmemiştir denilir. Burada cins olan insan kelimesiyle, nevi bulunan zenciler kastedilir. Binâenaleyh sen de ehlullaha yaklaşırsan belki onlar seni kendilerinden sayarlar.

6537

تاچو زن عشوه خری ای بی خرد
از دروغ عشوه کی یا بی مدد

«Ey akılsız kimse, ne vakte kadar kadın gibi işve ve cilve satın alacaksın? Yâni; halkın yalandan ve hulûskârlık olarak yüzüne gülme-

sine aldanacaksın. O yalancı işvelerden ve gülümsemelerden nasıl meded bulursun?»

Onları bırak da merdân-ı İlâhînin hizmetlerini ihtiyâr et. Çünkü :

6538

مر ترا دشنام و سیلی شهان
بهر آید از شنای گمراهان

«Hakikatte sana sultân'ür-ricâl olan Allah adamlarının söğmeci ve döğmesi, bir takım sapık heriflerin seni medhetmesinden hayırlıdır.»

6539

صفع شاهان خور مخور شه خسان
تا کسی گردی ز اقبال کسان

«Şâhların tokadını ye de, alçakların balını yeme ki: o şâhların, yânî; o velîlerin ikbâl ve saâdeti bereketiyle sen de adam olasın.»

6540

زانکه ز ایشان خلعت و دولت رسد
در پناه روح جان گردد جسد

«Çünkü o zevât-ı kirâmdan hil'at ve devlet gelir. Nasıl ki rûha sığınan bir cesed, cân olur.»

Ana karnındaki bir çocuk, et parçasından ibâret bir cisim iken canlanınca o et parçalığından kurtulur, bir insan yavrusu olur. Onun gibi ehlullâha mukârin ve hâdim olanlar da onların feyz ve bereketiyle velâyet mertebesini bulur.

6541

هر کجا بینی برهنه بی نوا
دان که او بگریخته است از اوستا

«Nerede çıplak ve muhtâc birini görürsen bil ki o, ustadan kaçmıştır.»

Onun kaçması,

6542

تا چنان کردد که می خواهد دلش
آن دل کور بدنی بی حاصلش

«Kör, kötü ve mahsûlsüz gönlünün istediği gibi olmak ve serbest hareket etmek içindir.»

6543

گر چنان کشتی که استا خواستی
خویش را و خویش را آراستی

«Eğer ustasının istediği gibi olsaydı kendisini ve hısmını, akrabasını süslemiş olurdu.»

Çünkü usta çırağa san'at öğretmek ve bir san'atkâr olarak yetiştirmek ister.

6544

هر که از استا گریزد در جهان
اوز دولت می گریز داین بدن

«Her kim dünyada bir ustadan kaçarsa şunu bil ki devlet ve saâdetten kaçmıştır.»

6545

پیشه آموختی در کسب تن
چک اندر پیشه دینی زن

«Ey san'atkâr olan, cesed kazancı için bir san'at öğrenmişsin, bir de din san'atı öğrenmeye teşebbüs et.»

6546

در جهان پوشیده کشتی و غی
چون برون آیی از غیا چون کفی

«San'at sâyesinde Dünyâda giyinmiş, kuşanmış ve zengin olmuşsun. Buradan dışarıya çıkınca, yânî; Ahirete gidince ne yaparsın?»

پدشۀ آموزکہ اندر آخرت
اندر آید دخل کسب مغفرت

«Bir san'at öğren ki Âhirette sana mağfiret-i İlâhîyi kazandırırın.»

آن جهان شهرست پر بازار و کسب
تا پنداری کہ کسب اینجا است حسب

«O cihân, yâni; Âhîret âlemi, pazar ve kazanç dolu bir şehirdir. Kazancım bu âleme mahsûs olduğunu zannetme.»

حق تعالی گفت کین کسب جهان
پیش آن کسب است لعب کودکان

«Hak Teâlâ buyurmuştur ki: Bu âlemin kazancı, o âlemin kazancına nisbetle çocuk oyunu gibi kahr.»

همچو آن طفلی کہ بر طفلی تند
شکل صحبت کن مساسی میکند

«Meselâ küçük bir çocuk gibi diğer bir çocuğun üstüne çıkıp temâsda bulunuyormuş gibi davranır.»

کودکان سازند در بازی دکان
سود نبود جز کہ تعبیر زمان

«Çocuklar oyun esnâsında dükkân yaparlar ve gûyâ alış veriş ederler, fakat o dükkânın ve o alış-verişin vakit geçirmekten başka faydası olmaz.»

شب شود درخاه آید کرسنه
کودکان رفته بماند یک تنه

«Gece olunca dükkân açan çocuk âş olduğu halde eve döner. Diğer çocuklar evlerine gitmiş, o yalnız başına kalmıştır.»

این جهان بازی گهست و مرگ شب
باز گردی کیسه خالی بر تمب

«Bu cihan da o çocukların oyun yeri gibidir. Gece olması ölümdür. Ey bu âlemde ticâret ediyorum ve helâl haram gözetmeksizin kazanıyorum diyen gâfil, sen de o çocuk gibi hayır ve hasenât kesen boş, kendin ise yorgun bir hâlde ev demek olan kabre gelirsın.»

کسب دین عشقت و جذب اندرون
قابلیت نور حق دان ای حروف

«Dünyânın kazancı Allah aşkı ve kalbî câzibedir. Onun için de istîlâd ve kâbiliyet demek olan nûr-ı Hak lâzımdır.

Cenâb-ı Pir, dünyâyı çocukların oyun yerine benzetmişti. Kur'ân-ı Kerimde de :

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ
الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوَ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ
وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ آتَيْتُ الْكُفَّارَ بَنَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ
مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ

Yâni: «Mâlûmunuz olsun Dünyâ hayatı oyundan ve oyalanmadan ibârettir, süstür, aranızda bir öğünüştür. Mallarda ve evlâtlarda bir çoğalıştır. Bunun misâli, bitirdiği nebat ekicilerin hoşuna giden bir yağmur gibidir. Sonra o nebat kurur da sen onu sapsarı bir hale gelmiş gö-

rürsün. Sonra da o, bir görçöp olur. Âhiretde çetin azab vardır.»¹⁶ Kezâ :

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا هُتُوعٌ

Yâni : «Şu Dünyâ hayatı, oyalanmaktan ve oyundan başka bir şey değildir»¹⁷, buyurulmuştur. Binâenaleyh burada gafletle vakit geçiren kimseler, dükkân açıp da oyalanan ve akşama karnı aç olarak eve dönen çocukların oyununu oynamış olur.

6555

کسب نانی خواهدت این نفس خس
چند کسب خس کنی بگذار بس

«Bu alçak nefis, seni fânî bir kazanca sevk etmek ister. Ne vakte kadar o fânî kazanc ile oyalanacaksın, şimdiye kadar oyalandığın yetişir.»

6556

نفس خس گر جویدت کسب شریف
حیاه و مکرری بود آرا ردیف

«Eğer o alçak nefis, senden, şerif, mübârek, yâni; mânevî bir kazanc yâni; sâlih ameller isterse sakın aldanma ki o talebin arkasında o düşman nefsin bir hiylesi vardır.»

«ŞEYTANIN MUÂVİYE'Yİ "KALK NAMAZ VAKTİ" DİYE
UYANDIRMASI»

6557

درخبر آمد که خال مؤمنان
حقتمد در قصر بر بسترستان

«Haber de vârid olmuştur ki mü'minlerin dayısı olan Muâviye, köşkünde ve yatak odasında uyumuştur.»

Hazret-i Pirin : Muâviye hakkında mü'minlerin dayısı demesi, hem-

(16) Sûrei Hadid : 20.

(17) Sûrei Ankebut : 64.

şiresi Ümmü Habibe (Radiyallâhü anhâ) nın Resûlullâhın haremlelerinden olması ve (Ezvâc-ı tâhirât) ın mü'minlerin anası bulunması dolayısıyladır.

Muâviye, Uhud ve Hendek gazâlarında düşman ordularına kumanda etmiş olan Ebû Süfyân Bin Harb'in küçük oğludur. Anası Hind de Uhud muhârebesinde Hazret-i Hamza'nın ciğerini dişle koparmış ve çiğnenmiş ise de yutamamış. Bundan dolayı da (âkilet'ül-ekbâd) lakâbını almıştı. Aleyhisselât Efendimizin ve Dîn-i İslâmın ibtidâ şiddetli düşmanlarından bulunan bu âile içinde Ebû Süfyânın kızı Ümmü Habibe Hazretleri, kocası (Abdullah Bin Hacş) ile berâber müslüman olmuş ve zeveciyle birlikte Habesistana hicret eylemişti. Abdullah orada hristiyan olarak öldü. Ümmü Habibe İslâm'da sebât etti. Sonra taraf-ı Risâletten Amr Bin Umeyye gönderilip Medineye getirildi ve ezvâc-ı tâhirât sırasına girdi.

Feth-i Mekke esnâsında Ebû Süfyân ile karısı Hind ve oğulları Yezid ile Muâviye müslüman oldular. Huneyn gazâsındaki ganimetten erkeklerin her birine yüzer deve olmak üzere o âileye üç yüz deve ihsân buyuruldu. Bu itibâr ile gerek Ebû Süfyân, gerek oğulları (müellefe-i kulûb) dandır. İslâm'da sâbit kalmaları, yâhud zararsız bir hâle getirilmeleri için kendilerine böyle ihsanlar verilmiş olanlara (müellefe-i kulûb) denilir.

Muâviye'nin lehinde ve aleyhinde olmak üzere bir çok sözler söylenmiş, hattâ yakında bu köhne bahis tâzelenmiştir.

Lehinde söyleyenler kendilerinin şehâbî bulunduğunu ileri sürerek hakkında keff-i lisân edilmesi tavsiyesinde bulunurlar. Aleyhinde söyleyenler ise târihi vak'alarını zikrederek hakkında atarlar tutarlar.

İnsanların bir Allaha, bir de insanlara karşı vaziyetleri vardır. Allaha karşı olan vaziyetine karışılmaz. Kimse efendi ile kulun arasına giremez.

Fakat insanlara karşı olan vaziyeti, husûsiyle târihe karışmış olanların hayatı lisân-ı edeb ile muhâkeme edilebilir.

Şimdi O'nun târihi vak'alarından kısaca bahsedelim :

Muâviye, asr-ı saâdetde vahiy kâtibliği hizmetinde, Hazret-i Ebû Bekr devrinde Sûriye kumandanları Hâlid Bin Velid ile Ebû Ubeyde Bin Cerâh'in maiyyetinde bulunmuş; kardeşi Yezid Bin Ebi Süfyân, Şâm vâlisî tayin olunmuştu. Hazret-i Ömer zamânında Yezid ölünce Muâviye O'nun yerine geçti. Yirmi sene kadar Şâm vâlliliğinde bulundu. Servet sâhibi oldu, debdebe ve dârât tertib etti. Hazret-i Ali Makâm-ı Hilâfete-geçince, O'nun Cemel vak'asıyle meşgûliyetini fırsat ittihâz etti ve Cenâb-ı Mürtezânın biat teklifini savsakladı. Cemel vak'asından sonra Şâm'daki taraftarlarına ve kuvvetine güvenerek Hazret-i Aliye isyân etti. Hattâ garâibden olmak üzere, Cenâb-ı Ali'den, Hazret-i Osmân'ın kanını dâvâyâ kalkıştı. Siffin mevkiinde harb edildi. İki taraftan yüz yirmi bin müslümanın nâhak yere kanı döküldü. Cenâb-ı Mürtezâ'nın maiyyetinde bulu-

nan ve Resûlullahın sevgili ashâbından olan (Ammâr Bin Yâsir) şehid oldu. Bunun bir (fiye-i bâğiye) tarafından katledileceği, yâni; âsî bir cemâat tarafından öldürüleceği evvelce Resûlullah tarafından haber verilmişti. Ammâr'ın şehâdeti üzerine Muâviye ordusunun (fiye-i bâğiye) olduğu tezâhür etti. Muâviye, bunu bârid bir te'vil ile geçiştirmeye çalıştı: «Ammârı harbe getiren Ali olduğu için öldüren de o demektir. Binâ-enaleyh fiye-i bâğiye O'nun ordusudur» dedi. Bunu işiten Hazret-i Ali: «O halde; Hamzanın kâtili Vahşi değil, Resûlullah olmak lâzım gelir. Çünkü O'nu Uhud muhârebesine Hazret-i Peygamber götürmüştü.» cevâbını verdi. Kibâr-ı ashâbdan Harime hazretleri Siffin harbinde Hazret-i Ali safında bulunmuş, lâkin ibtidâ muhârebeye iştirâk etmemişti. Ammârın şehid olması üzerine karşı tarafın (fiye-i bâğiye) olduğu hususunda şüphesi kalmamış ve şehid oluncaya kadar çarpışmıştı. Nihâyet Hazret-i Ali ordusu gâlib geliyordu. Amr bin El-Âs'ın tavsiyesi üzerine Muâviye ordusunun efrâdı mızraklarının ucuna Mushaf bağladılar. Kitâbullah aramızda hakem olsun dediler. Hazret-i Ali ordusunda bir takım câhil sofular vardı. Onlar bunu görünce, muhârebeyi durdurmaya Hazret-i Aliyi mecbur ettiler. Harb durdu. Muâviye tarafından (Amr bin El-Âs), Hazret-i Ali tarafından (Ebû Mûsâ El-Eş'arî) hakem intihâb olundu. (Amr bin El-Âs) ın kurnazlığına mukâbil (Ebû Mûsâ) sâf bir adamdı. Husûsiyle bitaraflık iddiâsiyle âdetâ Hazret-i Ali aleyhinde hareket etmiş, vâlisi bulunduğu Kûfe halkını harbe gitmekten men'e çalışmıştı.

Hakemler görüştüler, Aliyi de Muâviyeyi de azlederek yeni bir halife intihâbını halka bırakmaya karar verdiler. Bir sene sonra hüküm için toplanıldı. Evvelâ Ebû Mûsâ kürsiye çıktı: «Ben parmağımdan yüzüğü çıkardığım gibi Aliyi de hilâfetten çıkardım» dedi. Sonra Amr bin El-Âs: «Ebû Mûsâ Aliyi hal' etti, ben de Muâviyeyi nasbettim» diyerek hiylekârlık yaptı. Bunun hiyle olduğu anlaşıldıysa da iş işten geçmiş, bundan Muâviye hükümeti kuvvetlenip, Hazret-i Ali tarafı zayıflamıştı. Nihâyet 41 târihinde Cenâb-ı Mürtezâ, İbn-i Mülcem tarafından şehid edildi. Kûfe'de Hazret-i Hasana biat olundu. Hazret-i Hasan, Irak halkının dönecliğini ve böyle kimselerle harb edilmeyeceğini anlamış olduğu için hilâfetin altıncı ayında o makamdan istifâ ve bazı şartlarla Muâviyeye biat etti. Şartların en mühimmi Muâviyeden sonra Hazret-i Hasanın halife olması idi. Muâviye bunu kabul etmekle berâber oğlu Yezîd'i veliahd yapmak istiyordu. Bu uğurda Hazret-i Hasan ve Şam halkının teveccühünü kazanmış olan Abdurrahmân Bin Hâlid Bin El-Velîd zehirlendi. Yezîd veliahd oldu. Bir cumhûriyyet demek olan Hilâfet-i İslâmiyye bir müstebit saltanat şekline girdi. Zâten otuz seneden ibâret olan hilâfet-i sahiha Hazret-i Hasanın istifâsı ânında temâm olmuştu. H. 60 târihinde Muâviye öldü. Yerine veliahdı oğlu Yezîd geçti. Onun zamânında Kerbelâ fâciası ve Medine'de Herre vak'ası vukubuldu. Dört sene

sonra Yezîd de helâk oldu. Oğlu küçük Muâviye Şam tahtına oturtuldu. Fakat bu zât hakperest bir adam olduğu, dedesiyle babasının, türlü entrikalarla haksız olarak oturdıkları makamı gasbettiklerini bildiği için istifâ ederek çekildi. Şam saltanatı Süfyânilerden Mervânîlere intikâl eyledi.

İşte Muâviye Bin Ebî Süfyân'ın hulâsa-i vakâyii. İbn-i Hacer Heytemî'nin (Savâik'ul-Muhrika) isimli bir kitabı vardır ki Muâviyeyi müdâfaa için yazılmıştır. Orada Ammâr Bin Yâsir'in fiye-i bâğiye tarafından öldürüleceği hususunu mevzûbâhs eder ve Muâviyenin yapmış olduğundan daha bâid bir te'vil yapar. Ammârın fiye-i bâğiye tarafından katledileceği bildirilmiş ve Ammâr Muâviye ordusu tarafından öldürülmüştü. Buna göre bâği Muâviye değil, ordusudur der. Muâviye emeline vâsıl olabilmek için her vâsitaya mürâcaattan çekinmemişti. Maamâfih, halim, selim, mükrim, müdebbir bir zât idi. Tâmm siyâset adamı idi. Ulemâdan bâzıları Ali de, Muâviye de müctehid idiler. Ali ictihâdda isâbet etmiş, Muâviye hatâya düşmüştü. Maamâfih müctehid, isâbet ettiği takdirde on sevâba, hatâ ederse bir sevâba nâil olur demişlerdir. Muâviyenin ictihâdı hatâsı neticesi 120 000 müslüman öldürülmüştü. Benim gayet bitarafâne olan şu sözlerimden ise sineğin kanadı bile kopmamıştır. Târihin naklinden ibâret bulunmuştur.

Şunu da arz edeyim ki ben Muâviyeye söğenlerden değilim. (Radi-yallâhü anh ashâb-ı Resûlillâhi ceme'in) diyenlerdenim. Fakat yapmış olduğu haksızlığı da hoş görmek ve hoş göstermek elimden gelmez.

Şimdi bahsimize dönelim:

6558

قصر را از اندرون در بسته بود

کر زیارتی مہدم خستہ بود

«Köşkün kapısı içeriden kapalı idi. Çünkü halkın ziyâretinden usandı.»

6559

نا گہان مہدی ورا بیدار کرد

چشم چون بکشاد پنهان گشت مرد

«Ansızın biri onu uyandırdı. Gözünü açınca o adam saklandı.»

گفت اندر قصر کس را ره نبود
کبست کین کستانخی و جرأت نمود

«Köşkte hiç kimse için girecek yol yoktu. Bu küstahlığı eden ve bu cür'eti gösteren kimdir? dedi.»

کرد برگشت و طلب کرد آن زمان
تا بیاید زان نهان گشته نشان

«O zaman etrafı dolaştı ve o saklanam bulmak için aradı.»

او پس در مدبری را دید کو
در بسی پرده نهان می کردو

«Kapının gerisinde bedbaht birini gördü ki perdenin arkasında yüzünü gizliyordu.»

گفت هی تو کیستی نام تو چیست
گفت نامم فاش ابلیس شقیست

«Hey kimsin, adın nedir? diye sordu. O da adım meşhûr (iblis-i şaki)dir dedi.»

گفت بیدارم چرا کردی بجد
راست گو بامن مگو برعکس و ضد

«Beni böyle kemâl-i ciddiyetle niçin uyandırdın? Doğrusunu söyle, aksini ve zıddını söyleme, dedi.»

«ŞEYTANIN MUÂVİYE'Yİ EŞEKTEN DÜŞÜRMESİ, YÂNI
ALDATMAYA ÇALIŞMASI VE BAHANELER BULMASI VE
ARALARINDA UZUN BOYLU MÜBAHESE GEÇMESİ»

گفت هنگام نماز آخر رسید
سوی مسجد زود می باید دوید

«Şeytan dedi ki namaz vakti sona geldi. Çabuk mescide gitmek lâzım.»

عجلوا الطاعات قبل الفوت گفت
مصطفی چون در معنی می بسفت

«Hazret-i Mustafâ Sallallâhü Aleyhi Vesellem mânâ incisini delince: (Vakti geçmeden tâât ve ibâdetle acele ediniz) buyurdu.»

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir hadisi şerifleriyle: «Vakti geçmeden namazı kılmakta ve ölmeden evvel tövbe-kâr olmakta acele ediniz.» buyurmuştur.

گفت نی نی این غرض نبود ترا
که بخیری رهنا باشی مرا

«Muâviye dedi ki: Hayır, hayır!.. Senin böyle bir hareketin olamaz. Benim için bir hayra delâlet etmek garazı sende bulunmaz.»

دزد آید از نهان درمکنم
گویدم که پاسبانی میکنم

«Bu hareketin, bir hırsızın gizlice evime girip de bekecilik ediyorum demesi gibidir.»

6569

من کجا باور کنم آن دزد را
دزدکی داند ثواب و مزد را

«Ben o hırsıza nasıl inanırım? Hırsız; sevâbı ve mânevî ecri ne bilir?»

«ŞEYTAN'IN İKİNCİ DEFA MUÂVİYE'Yİ ALDATMAYA
KALKIŞMASI»

6570

گفت ما اول فرشته بوده ایم
راه طاعت را بجان پیوده ایم

«Şeytan dedi ki: Biz evvel melekler sırasında idik. Canla başla tâât ve ibâdât yoluna gidiyorduk.»

6571

سالکان را مرا محرم بدیم
ساکنان عرش را همدم بدیم

«Yol sâliklerinin mahremi, arş sâkinlerinin hemdemi idik.»

6572

پیشه اول کجا ازدل رود
مهر اول کی ز دل بیرون شود

«İlk san'at, nasıl unutulur, ilk muhabbet nasıl gönülden çıkar?»

6573

در سفر گر روم بینی یا ختن
از دل تو کی رود حب الوطن

«Sefer esnâsında Rum diyârını, yâhud Hatên ülkesini görsen de, senin kalbinden vatanının muhabbeti nasıl zâil olur?»

6574

ماهم از مستان این می بوده ایم
عاشقان در گه وی بوده ایم

«Biz de Aşk-ı İlâhî şarâbının sarhoşlarındandık; O'nun dergâh-ı ulûhiyyetinin âşıklarındandık.»

6575

ناف ما بر مهر او بریده اند
عشق او در جان ما کاریده اند

«Bizim göbeğimizi O'nun muhabbetiyle kesmişler, O'nun aşkını bizim rûhumuza ekmişlerdir.»

6576

روز نیکو دیده ایم و روز کار
آب رحمت خورده ایم اندر بهار

«Biz de iyi günler ve zamanlar görmüşüz ve Hakkın bahar rahmeti suyundan içmişizdir.»

6577

نی که مارا دست فضاں کاشته است
از عدم مارا نه او برداشته است

«Bizi O'nun lutuf ve kerem eli ekmedi mi? Bizi adem'den vücûda getiren o değil mi?»

6578

ای بسا کز دی نوازش دیده ایم
در گلستان رضا گردیده ایم

«O'ndan ne kadar çok iltifât görmüş, rızâ gülîstânında gezip dolaşmışık.»

بر سرما دست رحمت می نهاد
چشمه های لطف از ما می کشاد

«Bizim başımıza rahmet elini koymuş, bizden lutuf ve kerem çeşmeleri küşâd etmişti.»

وقت طفلی ام که بودم شیرجو
کاهوارم را که جنبانید او

«Süt ister bir çocuk bulunduğum sırada beşiğimi kim salladı, o değil mi?»

İbn-i Abbâs demiştir ki: «Meleklerin bir nev'i vardır ki onlarda tevalüd ve tenâsül olur. Onlara cin derler. Şeytan onlardan idi.»

Ulemâdan bâzıları :

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ

Yâni: «Meleklerle: Âdemo secde edin dediğimizde hemen secde ettiler, ancak şeytan secde etmedi¹⁸» âyetinden istidlâl ederek İblisin melek olduğunu söylemişler; bâzıları da :

فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ

Yâni: «Melekler hemen secde ettiler, ancak İblis etmedi. O cin tâifesindendi¹⁹» âyetine bakarak onun melek değil, (Cin) den olduğuna hükmetmişlerdir.

İbn-i Abbâsın, biraz evvel naklettiğimiz sözü bu iki rivâyeti birleştirmektedir. Mütessavvifenin (Tevhid-i Ef'âl) dediği bir mertebe vardır ki:

قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ

Yâni: «Yâ Muhammed; de ki her şey Allahtandır²⁰»

(18) Sûrei Bakara : 34.

(19) Sûrei Kehf : 50.

(20) Sûrei Nisa' : 78.

وَنَنْهَ حَلْفَكُمَ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥﴾

Yâni: «Allah sizi ve amellerinizi yaratmıştır²¹» ve :

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

Yâni: «Allah her şeyin Hâlıkıdır²²» Âyetleri delâletince, hakikatte, Hâlik-ı Kûl ve Fâil-i Kûl, yâni; her şeyi yapan Allah'dır. Ef'âlin mah-lûka nisbeti, yâni; «Ben yaptım, sen yaptın» gibi isnâdlar mecâzidir. İşte bu mertebeye (Tevhid-i ef'âl) derler ki, şeytan ancak bu mertebeyi idrâk edebilmiş (Tevhîd-i sıfât) ve (Tevhîd-i zât) mertebelerini anlayamamış olduğundan hattâ kendi sapıklığını ve azgınlığını Hakka isnâd ile :

رَبِّ يَا غَوَيْتَنِي

Yâni: «Yâ Rabbi; beni azdırışın hakkı için²³» demişti. Burada da : «Beşiğimi sallayan O değil mi idi?» diye aynı mertebeden dem vuruyor.

از که خوردم شیر غیر شیراو
که مرا پرورد جز تدبیراو

«O'nun sütünden başka kimden süt içtim? O'nun tedbirinden ve orada O'ndan başka beni kim yetiştirdi?»

خوی کان باشیر رفت اندر وجود
که توان آنرا ز مردم وا کشود

«Vücûda sütle giren huyu insandan çıkarmak nasıl mümkün olur?»

Hadis-i Şerifte: «Emzirme tabiatleri değiştirir,» buyurulmuştur. Yalnız insanın değil, hayvan sütünden bile bir takım hastalıkların ço-
eğe geçtiği bugün sâbit olmuş bir hakikattir.

(21) Sûrei Saffat : 96.

(22) Sûrei Mû'min : 62.

(23) Sûrei Hicr : 39.

Hattâ emzirme, yabancılığı giderir. Emen ile emziren arasında nikâh câiz olmayacak derecede bir akrabâlık husûle getirir. Müslümanlıkta buna (hurmet-i rıdâ') denir. Yâni; süt emzirme dolayısıyla nikâhın haram olması demektir. Hacı Zihni Efendi merhûmun (Kitâb'ün-Nikâh) ında deniliyor ki: «Rıdâ' sebebiyle nikâhları haram olan hatunlar, karâbet-i nesebiyye ve sihriyye sebebiyle harâm'ün-nikâh bulunan hâatunlardır ki kişiye neseben olan ümmehât ve benât ve ehavâtın haram olduğu gibi rıdâ'an olan ümmehât ve benâtı ve ehavâtı, yâni; süt anası, süt kızı, süt hemşiresi de haramdır. Kezâlik sihriyyet sebebiyle kayınvâlideler haram olduğu gibi süt kayın vâlide ve süt öğey kız ve süt evlâd ve süt evlâd-ı halîlesi ve süt baba halîlesi dahi haramdır.»

Hıristiyanlıkta hurmet-i rıdâ' olmadığı için hıristiyan devletlerinin kanunları süt kardeşlerinin birbiriyle evlenmesini câiz görmüş, bu cevâz bizim Kânûn-i Medeniye'de gaflet edilerek aynen tercüme olunmuştur.

Yine İblis diyor ki :

6583

گر عتایی کرد دریای کرم
بسته کی کردند درهای کرم

«Kerem deryâsı olan Allah, bana itâb cylediyse O'nun kerem ve inâyet kapıları nasıl kapamır?»

6584

اصل تقدش لطف و داد و بخشش
قهر ازوی چون غباری از غش

«Allahın asıl nakdi, yâni; esas cevheri lûtuftur, adâlettir, ihsandır. O'nun kahrı o cevherin üstüne konmuş bir toz gibidir.»

6585

از برای لطف عالمرا بساخت
زره هارا آفتاب او نواخت

«Lûtuf ve âtifette bulunmak için âlemi yaratmış, O'nun kerem ve ihsan güneşi zerrelere okşamış ve taltif cylemiştir.»

6586

وقت از قهرش اگر آبستنت
هر قدر وصل او دانستنت

«Ayrılık O'nun kahrı olmakla berâber, vuslatının kadri bilmemek içindir, ebedî tard ve red değildir.»

6587

تا دهد جانرا فراقش گو شال
جان بداند قدر ایام وصال

«O firâk, râhu te'dib cylemek ve can, visâl günlerinin kadr ve kıymetini bilmek içindir.»

6588

گفت پیغمبر که حق فرموده است
قصد من از خالق احسان بوده است

«Hazret-i Peygamber demıştır ki: Cenâb-ı Hak, halkı yaratmaktan maksadım: İhsandır, buyurmuştur.»

6589

آفریدم تاز من سودی کنند
تاز شهید دست آلودی کنند

«Benden fâide görsünler ve nimetlerim balından ellerini bulastırsınlar diye onları yarattım.»

Bir Hadis-i Kutside Cenâb-ı Hak: «Benden istifade etsinler diye mahlûkâtı yarattım, ben onlardan istifade edeyim diye yaratmadım.» buyurmuştur.

6590

نی برای آنکه من سودی کنم
وز برهنه من قبای برکنم

«Ben faydalanmak ve çıplığın sırtından elbise kapmak için yaratmadım.»

Şeytan bunları söyledikten sonra kendi tardedilişine intikâl ederek diyor ki :

6591

چند روزی که ز پشتم رانده است
چشم من در روی خوش مانده است

«Birkaç gün beni huzûrundan koğmuşsa da benim gözüm O'nun güzel ve mübârek cemâlinde kalmıştır.»

6592

کر چنان روی چنین قهر ای عجب
هرکسی مشغول گشته در سبب

«Öyle latif bir yüzden böyle bir kahr şaşılacak şeydir. Herkes sebeble meşgul oluyor.»

Yâni; İblis, Âdeme secde etmediği için matrût olduğunu beyan ediyor.

6593

من سبب را نگرم کان حادث است
زانکی حادث حادثی را باعث است

«Ben sebebe bakmam, çünkü o hâdistir. Her hâdis diğer bir hâdis sebebdir.»

6594

لطف سابق را نظاره میکنم
هرچه آن حادث دوباره میکنم

«Ben lutf-i sâbika bakarım; hâdis olan her şeyi iki parça ederim.»

Çünkü Allah-u Az, bir Hadis-i Kutsî'de : «Benim rahmetim, gazabımı geçmiştir» buyurmuştur.

6595

ترك سجده از حسد گیرم که بود
این حسد از عشق خیزد نه از جحود

«Benim secde etmeyişim farzedelim ki hasedden ileri gelmişti. O hased, inkârdan değil, aşktan peydâ olmuştu.»

Yâni; bana Âdem'e secde etmem emrolunmuştu, eimmedim. Fakat bu, Hakkın emrine itâatsızlıktan değil, Âdemin bu derece makbûl-i İlâhî oluşunu kıskanışından idi.

6596

هر حسد از دوستی خیزد یقین
که شود بادوست غیری همنشین

«Her hased, dostluktan, yâni; muhabbetten peydâ olur ve bir yabancının dost ile oturmasını görmekten zuhur eder.»

6597

هست شرط دوستی غیرت پزی
همچو بعد از عطسه گفتن دیرزی

«Gayret, yâni; kıskançlık, dostluğun şartıdır. Aksırıktan sonra (Yerhamükâllâh veya çok yaşa) dendiği gibi.»

Yâni; aksıran ve hamedden kimseye (Yerhamükâllâh) demek nasıl aksırığın şartı ise, kıskanmak da sevmenin şartıdır. Ben de Allahı sevdiğim ve Âdemi kıskandığım için O'na secde etmedim.

«Allah, bir mü'minin aksırmasını sever. Sizden biri aksırıp (El hamdü lillâh) deyince onu işiten her müslümanın (Yerhamükâllâh) demesi vâcibdir.» diye bir hadis-i şerif vardır. Hadiste de işâret olduğu üzere aksırmanın hamdetmesi lâzımdır. Etmezse (Yerhamükâllâh) demek de lâzım değildir.

Meşhurdur : Halifelerden biri aksırmış, lâkin hamd etmemiş. Karşısında duran nedimi de (Yerhamükellâh) dememiş. Halife niçin (Yerhamükellâh) demediğini sormuş. Nedim : Hamd etmediniz de onun için dememiş. Ben içimden hamd ettim deyince, Nedim; ben de içimden (Yerhamükellâh) dedim cevâbını vermiş.

چونکه در نطش جز این بازی نبود
گفت بازی کن چه دامنم برفزود

«Hakkın satranc tahtasında, yâni; takdir-i ezelisinde benim secde etmeyeceğimden başka oyun yoktu. Benim secde etmeyişim ezelen mukadder bulunuyordu. Sonra bana oyna dedi. Kadere bir şey ilâvesini ben ne bilirim?»

آن یکی بازی که بدمن باختم
خویشتر را در بلا انداختم

«O mukadder oyunu ben oynadım; yâni; Âdem'e secde etmemekle hüküm-i kaderi yerine getirdim. Onu yapmakla da kendimi belâya uğrattım.»

در بلام می چشم لذات او
مات اویم مات اویم مات او

«Uğradığım belâda da onun lezzetlerini tatmaktayım. Oyunda onun mağlûbu, onun mağlûbu, onun mağlûbuyum.»

چون رهاند خویشتر را ای سره
هیچ کس درشش جهت از شش دره

«Ey makhûl ve mûteber kimse; bu âltı cihet içinde bulunan bir mahlûk, Takdir-i İlâhî tarlasında mağlûb olmaktan kendini nasıl kurtarabilir?»

Şeş cihet, yâhut cihât-ı sitte : Ön, arka, sağ, sol, alt ve üst taraflardır.

Şeş der : Tavla denilen oyundur. Derler ki Hindliler, santrancı icâd etmişler ve tedbir ile her işte muvaffak olunabileceğini göstermek istemişler. Ona mukâbil İranlı birisi de tavlayı icad eylemiş. Zar kelimesi, tedbirin takdire muvâfık bulunması şartıyla muvaffakiyyet husûl bulacağına işaret etmektedir.

هرکه درشش او درون آتشست
اوش برهاندکه خلاق ششست

«Bu altı cihette, yâni; imkân âleminde bulunan kimse âteş içinde demektir. Onu ancak o altı ciheti yaratmış olan Allah kurtarır.»

خود اگر کفرست و گر ایمان او
دست بانی حضرتست و آن او

«Hakikatte küfür de, imân da O'nun el örgüsü yâni; san'at eseridir, O'nundur.»

Zira küfür de, imân da Allahın mahlûkudur. Şeytan şu sözleriyle temâmiyle bir cebrî görünmekte, her şeyi Hakka isnâd etmekte ve kendini mâzûr göstermeye çalışmaktadır.

«MUÂVİYE'NİN İBLİS'İ LAİNE TEKRAR TAKRİRİ»

گفت امیر او را که اینها راستست
ایک بخش تو ازینها کاستست

«Emir Muâviye ona dedi ki : Bu söylediklerin doğrudur. Lâkin bunlardan senin nasibin eksiktir.»

صد هزاران را چو من توره زدی
حفره کردی در خزینه آمدی

«Sen benim gibi yüz binlerce insanın yolunu vurmuş, çukur kazmış, hazineye kadar girmişsindir.»

Şeytanın hazineye girmesi :

الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ

Yâni : «Şeytan, insanların kalbinde vesvese verir²⁴» Âyeti kerimesi mücibince kalbe girmesi ve oradaki imân ve tasdiki çalması, hiç olmazsa zayıflatmasıdır.

6606

آتش و نفتی نسوزی چاره نیست
کیست کز دست تو جامه‌ش پاره نیست

«Sen âteş ve nefit gibisin. Yâkmaman için çâre yoktur. Senin elinden elbisesi yırtılmamış, yâni; senin şerrine uğramamış kim vardır?»

Hazret-i Pirin şeytan için âteş ve nefit demesi, onun asıl hilkatine işârettir ki âteşten yaratmıştır. Hattâ onunla öğünmüş, Cenâb-ı Hakka :

خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Yâni : «Beni âteşten yarattın, Âdemi topraktan yarattın²⁵» demiş, bununla âteş topraktan ulvidir, ben de Âdemden yükseğim diye ilk mantık kıyâsını yapmıştı.

6607

طبع ای آتش چو سوزانید نیست
تا نسوزانی تو چیزی چاره نیست

«Ey âteşten mahlûk olan şeytan, mâdem ki senin tabiatın yakıcıdır, bir şeyi yakmaman için çâre yoktur.»

Onun için sana lânet edilmektedir.

(24) Sûrei Nas : 5.

(25) Sûrei Âraf : 12.

6608

لعنت آن باشد که سوزاند کند
اوستاد جمله دزدانت کند

«Lânet odur ki Allah seni yakıcı ve bütün hırsızların ustası kalmıştır.»

6609

باخدا کفتی شنیدی روبرو
من که باشم پیش مکررت ای عدو

«Sen vicahen Allaha söyledin ve Onun hitâbını işittin. Ey insâniyyet düşmanı; senin mekrine karşı ben kim olabilirim?»

Şeytan Cenâb-ı Hakka :

قَالَ رَبِّ إِنَّمَا أَغْوَيْتَنِي

Yâni : «Beni azdırışın, isyâna sevk edişin hakkı için²⁶» demiş, Allah Teâlâ da :

وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ

Yâni : «Lânetim kıyâmete kadar senin üzerinedir²⁷» buyurmuştu.

6610

مهرقهای تو چون بانک صغیر
بانک مهرغانست لکن مرغ کبر

«Senin hünerlerin, avercâların kuş ötüşünü taklid gibidir. Evet, o da kuş sesidir, lâkin kuşları yakaladır.»

(26) Sûrei Hier : 39.

(27) Sûrei Hier : 35.

6611

صد هزاران مرغ را آه ره زدست
مرغ غره کاشنای آمدست

«O ötüş, yüz binlerce kuşun yolunu vurmuş, âşinâ, tanıdık sesi diye kuşları aldatmıştır.»

6612

درهوا چون بشنود بانك صغیر
ازهوا آید شود اینجا اسیر

«Kuş, avcının taklid sesini havada işitir ve aşağıya inip, burada onun kancasına, yâhud öksesine tutulur, esir olur.»

6613

قوم نوح از مکر تو درنوحه اند
دل کباب و سینه شرحه شرحه اند

«Nûh kavmi senin mekrinden feryâd etmektedir. Çünkü yürekleri kebab, göğüsleri parça parça olmuş.»

Yâni; her biri tûfân dalgaları arasında boğulmuştur.

6614

از تو بود آن سنکسار قوم لوط
در سیاه آبه ز تو خوردند غوط

«Lût kavminin başına taş yağması ve kara bir su içine dalması senin yüzündendir.»

Hazret-i Pirin (siyâh-ı âbe) dediği (bahr-ı Lût) dur ki (Kavm-i Lût)'un memleketi alt üst olduğu zaman şehrin yerinde zuhur etmiştir.

6615

مغر نمرود از تو آمد ریخته
ای هزاران فتنه ها انگیخته

«Ey binlerce fitne çıkarmış şeytan, Nemrud'un beyni de senin yüzünden dökülmüştür.»

Ulûhiyyet dâvâsına kalkışmış ve Hazret-i İbrâhimî âteşe attırmış olan Bâbil hükümdârının burnuna bir sivrisinek girmiş, beynine kadar çıkmış ve yemeye başlamıştı. Nemrud, onun ızdırâbına tehammül edemediği için kafasına tokmakla vurdururdu. Günün birinde kafası patlamış ve beyni akmıştı.

6616

عقل فرعون ذکی فیلسوف
کور شد از تو نیاید او وقوف

«Zekî ve feylesof olan Fir'avnin akli, senin iğvan ile körleşti, âkibe-tinin ne olacağına vukuf peydâ edemedi.»

6617

بو لهب هم از تو نااهلی شده
بوالحکم هم از تو بو جهلی شده

«Ebû Leheb, senin yüzünden imâna nâhil oldu. Ebû'l-Hikem denilen herif de senin yüzünden Ebû Cehil oldu.»

Ebû Leheb, Resûlullâhın amcası iken şeytana uymuş, birâderzâdesine düşmanlıkta bulunmuştu. Ebû Cehil ise gâyet kurnaz bir herifti. Zekâsının çokluğundan kendisine (Ebû'l-Hikem) yâni «hikmetler babası» künyesi verilmişti. Hattâ Kureyşilerin müşâvere meclisi olan (Dâr'ün-Nedve) ye kırk yaşına girmeyen ve sakalı olmayan kimse giremediği halde Ebû'l-Hikem yirmi yaşında iken oraya âzâ seçilmişti. Hâl böyle iken şeytana uyduğu ve Resûlullahın en şiddetli düşmanı olduğu için Ebû'l-Hikem künyesi Ebû Cehil oldu, ve Bedr gazâsında kafası kesilip belâsını buldu.

6618

ای برین شطرنج هر یادرا
مات کردی صد هزار استادرا

«Ey bu hiyle satrancında yâd olunmak için yüz binlerce üstâdî mat eden şeytan.»

ای ز فرزین بندهای مشکلت
سوخته دلها به گشته دلت

«Ey müşkil oyunlarıyla yürekleri yakan iblis; onların haline karşı senin kalbin simsiyah ve kaskatı kesilmiştir.»

(Ferzin) satranc oyununda vezir mesâbesinde olan taştır ki onun alınması oyunun kaybedilmesi olur. Bundan dolayı pek kurnazca hareketlere fâriside «hiyle-i ferzînbend» derler.

که رهد از مکر تو ای مختصم
غرق طوقانم الا من عصم

«Ey bütün beşerîyyetin adüvv-i ekberi; senin mekrinden kim kurtulabilir? Hepimiz bu tufanda boğulmuşuz; meğer ki Allah masun ve mahfûz buyursun.»

İkinci mısra ile bir âyete telmih edilmiştir. Nûh Aleyhisselâm, kendisine iman etmemiş olan oğlu Ken'ân'ın gemiye binmesini teklif etmiş:

قَالَ سَاوِيَ إِلَىٰ جِبَلٍ يَافِئُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ

Ken'ân ise : «Dağa sığınırım, beni sudan muhafaza eder» demiş, Hazret-i Nûh da : «Bugün Allahın azabından kurtaracak bir kimse ve bir şey yoktur²⁸» cevâbını vermiş, onlar bu muhâverede iken gelen bir dalga Ken'ânı kapmış ve boğmuştu.

بس ستاره سعد از تو محترق
بس سپاه و جمع از تو مفترق

«Çok saâdet yıldızı senin yüzünden muhterak olmuş, çok ordu ve cemiyyet senin mekrinle dağılmıştır.»

(28) Sûrei Hud : 43.

گفت ابلیس کتا این عقدرا
من محکم قلبرا و تقدرا

«Şeytan Muâviyeye dedi ki : Bu uldeyi, bu müşkil nûkteyi aç. Yâni; açık konuşalım. Ben kalb ve geçer akçe için mihenk taşıyım.»

Yâni; ezelen (said) ve (şaki) olanlar, benim vâsitamla meydana çıkar. Said olanlara bir şey yapamam, şaki bulunanları azdırır, Cehenne me kadar yollarım.

امتحان شبر و کلم کرد حق
امتحان نقد و قلم کرد حق

«Allah beni arslanla köpek, geçer akçe ile kalpın imtihanına sebeb kıldı.»

قلب را من کی سیه رو کرده ام
صیری ام قیمت او کرده ام

«Ben kalp akçeyi nasıl mahcûb etmişim? Ben bir sarrafım, onun kıymetini, yâni; kıymetsiz ve kalp olduğunu meydana koymuşumdur.»

Yâni; benim bir şakiyi azdırıp gizli şekâvetini meydana çıkarmam, bir sarrafın kalp akçe için bu kalptır demesi ve kalplığını izhâr etmesi gibidir.

نیگو ارا رهنای میکنم
شاخهای خشک را برمیکنم

«Ben iyilere kılavuzluk ederim. Ancak kurumuş dalları koparırım.»

این عقلمها می‌نهم از بهر چیست
تا بدید آید که حیوان جنس کیست

«İnsanların önüne koyduğum hiyle otları niçindir? O hayvanın hangi cinsten bulunduğu belli olması içindir.»

گر که از آهو جو زاید کودکی
هست در گرگی و آهوی شکی

«Kurd, âhûdan bir yavru doğurur da onun kurd mu, âhû mu olduğunda şek edilirse.»

تو گباه و استخوان پدش بریز
تا کدامین سو کند او گام تیز

«Sen ot ile kemiği onun önüne dök ve ne tarafa koşacağına bak.»

گر بسوی استخوان آید سکست
ورگبا خواهد یقین آهور کست

«Eğer kemik tarafına gelirse köpek, yâni; kurddur. Ot isterse de şüphesiz âhû cinsindendir.»

قهر و لطفی جفت شد باهمدگر
زاد ازین هر دو جهاز را خبر و شر

«Allahın kahr ile lufu birbiriyle birleşti. Bu ikisinden cihanda hayır ve şer doğdu.»

تو گباه و استخوان را عرضه کن
قوت نفس و قوت جارا عرضه کن

«Sen ot ve kemiği, yâni; nefsin gıdâsıyla rûhun gıdâsını arzet.»

گر غدای نفس جوید ابرست
ور غدای روح جوید سرورست

«Eğer o insan nefsin gıdâsını ararsa ebterdir, şakîdir; rûhun gıdâsını ararsa serverdir, saiddir.»

گر کند او خدمت تن هست خر
ور رود در بحر جان باید گهر

«Eğer cesede hizmet ederse eşektir; eşek ruh denizine giderse inci bulur.»

گرچه این دو مختلف خبر و شرند
لیک این هر دو بیک کار اندرند

«Bu hayır ve şerrin ikisi muhtelif olmakla berâber ikisi de bir iştedir.»

Yâni; hayır işleyenler de, şer işleyenler de Hakkın irâdesiyle o işleri görmektedirler.

انبیا طاعات عرضه میکنند
دشمنان شهوات عرضه میکنند

«Peygamberler, insanlara Allaha tâat ve ibâdetle bulunmayı; düşmanlar, yâni; şeytanlar ise, onlara şehveti tavsiyede bulunurlar.»

نيك را چون بدکنم يزدان يم
داعيم من خالق ايشان يم

«Ben iyi bir kimseyi nasıl fenâlaştırım? Allah değilim. Ben ancak bir dâvetçiyim, onların hâhki değilim.»

خوب را من زشت سازم رب يم
خوب را و زشت را آيينم

«Güzeli ben çirkin yapamam, Rab değilim. Belki güzele ve çirkine karşı aynayım.»

Yâni; onların güzellik ve çirkinliğini gösteririm. İbn-i Ömerden rivâyet edilen bir Hadis-i Şerifte: «Ben dâvetçi ve Hakkın emirlerini tebliğ edici olarak gönderildim. Elimde halka hidâyet edecek bir kuvvet yoktur. Şeytan da süsleyici ve vesvese verici olarak yaratılmıştır. Onun da elinde dalâlete götürecek bir kudret yoktur» buyurulmuştur. Asıl (Hâdî) ve (Mudîl) olan Haktır.

سوخت هندو آينه از درد را
کين سیه رومی نماید ممد را

«Hindli, bu, insanı kara yüzlü gösteriyor diye aynayı ateşe attı.»

گفت آينه گناه از من نبود
جرم او را نه که روی من زدود

«Ayna dedi ki: Günah benim değil. Kabahatı benim sathımı cilâlayan san'atkâra bul.»

او مرا غماز کرد و راست گو
تا بگویم زشت گو و خوب گو

«Çirkin nerede, güzel nerede söyleyim diye o san'atkâr beni böyle gammâz ve doğru sözlü yaptı.»

Şeytan bu misâli irad ettikten sonra dedi ki:

من گواهم برگوا زندان بکاست
اهل زندان نیستم يزدان گواست

«Ben bir şahid mesâbesindeyim, şahide zindan nerede görülmüştür? Allah şahiddir ki ben zindan ehli değilim.»

هر کجا بنم درخت میوه دار
تربته میکنم من دایه وار

«Ben nerede meyveli bir ağaç görürsem bir dadı, yâni; bahçıvan gibi onu terbiye ederim.»

هر کجا بنم درخت تلخ و خشک
می برم من تارهد از پشک مشک

«Her nerede acı ve kuru bir ağaç görürsem taze dalları da kurumağa-
tan bulâs olsun diye onu kesirim.»

Şeytanın meyveli ağaçları, yâni; mü'min ve sâlih kimseleri terbiye etmesi, onları iğvaya çahşınca o kimselerin tevbe ve istiğâr etmeleri ve şeytanın mekrinden hıfz-ı İlâhiye sığınmaları sûretiyle olur.

خشک گوید باغبانرا کای فی
مردم چه می روی سرب خطا

«Kuru ağaç, bahçıvana: Ey yiğit benim hatam olmadan neden ba-
şımı kesiyorsun? der.»

باغبان گوید خشن ای زشت خو
بس نباشد خشکی تو جرم تو

«Bahçıvan da cevap verir ki: Ey kötü huylu sus? Senin kuru olu-
şun mücrim olmana kâfi değil mi?»

باغبان گوید اگر مسمودی
کاشکی کز بودی تربودی

«Yine bahçıvan der ki: Eğer mes'ûd olaydın kurumaz ve kesilmez-
din. Keşki eğri olaydın da yaş olaydın.» O vakit:

جاذب آب حیاتی کشتی
اندر آب زندگی آغشتی

«Âb-ı hayatı cezbeder ve hayat suyuna karışmış olurdun.»

تخم تو بدبوده است واصل تو
با درخت خوش نبوده وصل تو

«Senin tohumun ve aslın kötü olduğu gibi hoş bir ağaca da aşıl-
mamışsın.»

شاخ تلخ ارباخرش وصلت کند
آن خوشی اندر هادش برزند

«Acı bir dala hoş ve meyveli bir ağaç aşılarsa o hoşluk, onun ta-
biatına da tesir eder.»

Yâni; meyveli ağaç olur, yemiş verir. Bunun gibi, fâsık bir kimse
de sâlih bir zât ile birlikte bulunursa onun salâhından feyz alır ve o da
kesb-i salâh eder.

گفت امیر ای راهزن حجت مگو
مسترا ره نیست درمن ره بجو

«Emir Muâviye dedi ki: Ey şakî; huccet söyleme ve dâvaya delil
getirme. Bende senin için yol yoktur, beyhûde yol arama.»

Yâni; beni kandırmaya çabalama.

رهزنی و من غریب تاجر
هر لباساتی که آری خرم

«Sen eşkiyâsın, ben garib bir tâcirim. Senin getirdiğin libasları ben
nasıl alırım?»

Yâni; senin eşkiyâ, getirdiğin eşyânın da hırsızlık olduğunu bilip
dururken sözlerine nasıl inanır da onları kabul ederim?

گر درخت من مکرد از کافری
تو نه رخت کسی را مشتری

«Kâfirlikle benim yükümün etrafında dolaşma, sen kimsenin metân-
na hayırlı bir müşteri olamazsın.»

تا چه دارد این حدود اندر گدو
ای خدا فریاد مارا زین عدو

«Acaba bu hasedei şeytanın kapağı içinde ne var? Yâni; ne gibi bir
hiylekârlık etmek istiyor? İlâhî; bu düşmanın elinden sana feryâd ve
iltisâ ediyorum.»

6654

این حدیثش همچو دودست ای اله
دست کبرار نه کلیم شد سیاه

«İlâhî; şeytanın bu sözleri duman gibidir. Destgirim ol, yoksa kilimim kararacak, yâni; kalbim kapkara olacaktır.»

6655

من حجت بر نیایم بابلیس
کوست فتنه هر شریف و هر خسیس

«Ben hüccet ve delil ile şeytana galebe edemem. Çünkü o yüksek ve alçak herkesin fitnesidir.»

6656

آدمی کو علم الاسما بگست
در آن جون برق این سکه بی تکست

«Hazret-i Âdem ki allemel-esmâ beyi idi. Yâni; meleklerle eşyânın isimlerini öğretmişti. Öyle iken şimşek gibi koşan bu köpeğin koşmasından geri kalmıştı.»

6657

از بهشت انداختن بر روی خاک
چون سمک درشت او شد از سبک

«Şeytan, Âdemi Cennetten toprak üstüne attı. Simak yıldızının bulunduğu semâda iken, balık gibi onun oltasına düştü.»

6658

نوحه انا ظلمنا می زدی
نیست داستان و فسوتش راحدی

«Âdem Aleyhisselâm: (Yâ Rabbî; biz nefsimize zulmeyledik) diye ağladı. Şeytanın mekrine ve hiylesine nihâyet yoktur.»

6659

اندرون هر حدیث او شرست
صد هزاران سحر دروی مضمرست

«Onun her sözünde şer vardır. O sözlerde yüz binlerce sihir gizlidir.»

6660

مردی مردان پندد در نفس
در زن و در مرد افروزد هوس

«Bir anda erkeklerin merdliğini bağlar, mağlûb eder, kadında ve erkekte türlü hevesler uyandırır.»

6661

ای بلیس خلق سوز و فتنه جو
برچیم بیدار کردی راست گو

«Ey halkı yakan ve fitne çıkaran iblis! Beni niçin uyandırdın?»

«İBLİS ALEYHİ'L-LA'NENİN KENDİ MEKRİNİ SÖYLEMESİ»

6662

گفت هر مردی که باشد بدگمان
نشود او را با صد نشان

«Şeytan dedi ki: Sû-i zan sâhibi olan kimse, yüz nişanı da olsa doğruyu dinlemez.»

6663

هر درونی که خیال اندیش شد
چون دلیل آری خیالتش پیش شد

«Hayal düşünen bir kalbe, yâni; hayalperest bir kimseye sözün doğruluğuna delil getirdikçe hayali artar.»

چون سخن دروی رود علت شود
تیغ غازی دزدرا آلت شود

«Ona bir söz gidince, yâni: bir sözü işitince illet olur. Gazi kılıcının hırsıza sirkat âleti olması gibi.»

بس جواب او سکوتست و سکون
هست با ابله سخن گفتن جنون

«Öylesinin cevâbı sükût ve sükûndur. Budalaya söz söylemek deliliktir.»

تو زمن باحق چه نالی ای سلیم
تو بنال از شر آن نفس لثیم

«Ey saf kimse; benden Allaha niçin tazarrû ediyorsun? Benden değil, o alçak nefsin şerrinden inle.»

تو خوری حلوا ترا دنبال شود
تب بگیرد طبع تو مختل شود

«Sen meselâ çok helva yersin. Vücudunda çıbanlar çıkar. Seni sıtma tutar, tabiat ve sıhhatin bozulur.»

بی گنه لعنت کنی ابلیس را
چون نه بینی از خود آن تلپیس را

«Günahlı olmayan şeytana lânet edersin; o telbisi, yâni; o helva yi-yişi niçin kendinden bilmezsin?»

نیست از ابلیس از تست ای غوی
که چو روبه سوی دنبه میروی

«Senin o hasta oluşun, şeytandan değil, sendendir ki tilki gibi kuyruk tarafına gitmişsin.»

چون که درسبزه بینی دنبه را
دام باشد این ندانی تو چرا

«Çimenlikte bir koyun kuyruğu görünce onun tuzak olduğunu niçin bilmezsin?»

Avcılar tilkiyi yakalamak için tuzak kurarlar, yem olmak üzere de koyun kuyruğu korlarmış.

Şeytan, insanların şehvete meyletmelerini, tilkinin kuyruğu yemek için tuzağa gitmesine benzetiyor.

زان ندانی کت ز دانتش دور کرد
میل دنبه چشم عقلت کور کرد

«Ondan dolayı o tuzağı bilmiyor ve görmüyorsun; kuyruğa meylin, seni bilgiden uzaklaştırdı ve akıl gözünü kör etti.»

حبك الاشياء يعنى و بصم
نفسك السودا جنت لا تختصم

«Eşyaya muhabbetin seni kör ve sağır kılar. Kara nefsin fesâd etti. Kimseye husûmet gösterme.»

Kur'an'da :

إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٦٦﴾

Yâni : «Şeytanın mekr ve hiyleyi zayıftır»²⁹ denilmiş, nefis için de :

زَا لَنَفْسٍ لَا تَمَارَّةَ بِالسَّوَاءِ

Yâni : «Nefs, kötülüğü şiddetle ve kuvvetle emr edicidir³⁰» buyurulmuş; nefsin mekrinin, Şeytan'ın hiylesinden zorlu olduğu bildirilmiştir. Onun için Şeytan : «Sen bana değil, kendi nefsine levmet» diyor.

6673

تو گنه بر من منه کز من مین
من زبده بزارم و از حرصی و کین

«Sen eğti büğrünü görüp de bana günah isnâd etme. Ben kötülükten, hırstan ve kinden berîyim.»

Yâni; o gibi haller bende yoktur.

6674

من بدی کردم پیشانم هنوز
انتظارم تا شبم آید بروز

«Ben bir kötülük ettim, Âdem'e secde için me'mur olduğum halde itâatsızlık gösterdim. O hareketimden hâlâ peşimânım ve gecemin gündüz olmasını, yâni; Hakkın rahmetine ve afvına mazhar olmamı beklerim.»

6675

مهم گشتم میان خلق من
فعل خود بر من نهد هر مردوزن

«Ben halk arasında müttehem oldum. Kadın, erkek, yaptığı işi bana isnâd eder.»

Sonunda hay kâfir şeytan hay, der.

(30) Sırei Yustif: 53.

6676

کُرک بچاره اگر چه کرسنه است
متهم باشد که او در طنطنه است

«Zavallı kurd aç olduğu halde koyun yemiş diye ittiham edilir. Çünkü o, koyun paralamakla meşhurdur.»

6677

چونکه نتواند ز ضعف اوراء رفت
حلق کویده تخمه است از لوث زفت

«Kurt, kuvvetsizlikten yol yürümeye kudreti yokken, halk çok yemiş de imtilâ olmuş derler.»

«DOĞRUSUNU SÖYLE DİYE, MUÂVİYE'NİN TEKRAR ŞEYTAN'A
ISRAR ETMESİ»

6678

گفت غیر راستی زرهانبنت
داد سوی راستی می خواندت

«Emir Muâviye dedi ki: Doğruluğundan başka bir şey seni kurtaramaz; adalet seni doğruluğa dâvet etmektedir.»

6679

گفت چون دانی دروغ و راست را
ای خیال اندیش و پر اندیشه ها

«Şeytan dedi ki: Ey hayal düşünen ve türlü endişe ile dolu olan Muâviye! Yalan ile doğruyu nasıl farkedersin?»

گفت پیغمبر نشانی داده است
قلب و نیکورا محک بنهاده است

«Muâviye dedi ki: Hazret-i Peygamber buna dâir nişan vermiş, kalp ve sağlam için mihenk taşı koymuştur.»

گفته است الکذب رب فی القلوب
گفت الصدق طمانین طروب

«Buyurmuştur ki: Yalan, kalbde şüphe uyandırır; doğru ise insana itmi'nân verir ve sevindirir.»

İmâm-ı Ahmed Bin Hanbel ile Tirmizî şu hadisi Hasan-ı Basrî'den rivâyet ediyorlar: «Sana şüphe veren şeyi bırak da şüphelendirmeyeni kabul et. Çünkü doğruluk kalbe itminan verir. Yalan ise şüphe getirir.»

دل نیارآمد ز گفتار دروغ
آب و روغن هیچ نفروزد فروغ

«Kalb, yalan sözden mutmain olmaz, yâni; inanacağı gelmez. Su ile karışmış yağ, ziyayı artırmaz.»

در حدیث راست آرام دلست
راستها دانه دام دلست

«Doğru söz, kalbi râhatlandırır. Doğruluklar, gönül tuzağının dâne-leridir.»

دل مگر رنجور باشد بددهان
که نداند جاشنی این و آن

«Kalb, hasta ve ağzının tadı bozulmuş olmalı ki, buaunla onun, yâni; doğru ile yalanın çeşnisini farketmesin.»

چون شود از رنج و عات دل سلیم
طمع کذب و راست را باشد علیم

«Kalb, hastalıktan ve illetten sâlim olursa yalanın ve doğrunun tadını anlar.»

حرص آدم چون سوی کندم فرود
از دل آدم سلیمی را ربود

«Âdemin buğday tarafına olan hırsı artmış olduğu için o hırs, onun kalbinden sağlambığı izâle etti.»

بس دروغ و عشوه اترا گوش کرد
غره گشت و زهر قتل نوش کرد

«Ey şeytan! Âdem senin yalanını ve bu husustaki mekrini dinledi. Sana aldandı ve öldürücü bir zehir içti.»

Yâni; emr-i İlâhiye âsî oldu.

Âdem ile Havva Aleyhimesselem, Cennet ağaçlarından birine yaklaşılmaktan menedilmişlerdi. Bu ağacın ne ağacı olduğu Kur'an'da açıkça bildirilmemiş, Tevrat'ta ise: «Hayır ve şer ilminin ağacı» denilmiştir. Bazıları bu ağaç, muâmele-i zeveciyyeden kinâye idi demişlerdir. Hazret-i Mevlânâ ise meşhûra binâen buğday demiştir.

گذردم از گندم ندانست آن نفس
میرد تمیز از مستی هوس

«Hazret-i Âdem o sırada buğdayı akrebden, yâni; o şecere-i memnû'ndan yemenin kendileri için akreb gibi zehirli olduğunu fark edemedi. Çünkü heves mesti olanın temyizi kalmaz.»

خلق مست آرزواند و هوا
زان پذیراند دستان ترا

«Halk arzu ve hevâ mestidirler. Ondan dolayı senin mekr ve hiyleni kabul ederler ve ona aldandılar.»

هر که خود را از هواخواه کرد
چشم خود را آشنان راز کرد

«Her kim nefsinin hevâ ve heves tabiatından geri çekerse kendi gözünü sırra âşinâ kılar.»

«BİR KÂDİNİN KÂDİLİKTAN ŞİKÂYETİ VE NÂİBİNİN ONA CEVAB VERMESİ.»

قاضی بشاندند و میگریست
گفت نائب قاضیا گریه ز چیست

«Bir kâdiyi nasb ve tâyin ettiler. O ağlamaya başladı. Nâibi, yâni; vekili, yâhud muâvini dedi ki: kâdi efendi neden ağlıyorsun?»

این نه وقت گریه و فریادست
وقت شادی و مبارکبادست

«Şu sıra senin ağlayıp feryâd edeceğin vakit değil, sevineceğin ve sana mübârek olsun denilecek zamandır.»

گفت آم چون حکم راند بیدلی
در میان آن دو عالم جاهلی

«Kâdi cevap verdi ki: Bidil ve câhil olan bir kimse iki âlime karşı nasıl hüküm verebilir?»

آن دو خصم از واقعه خود واقفند
قاضی مسکین چه داند زان دو بند

«Muhâkemeye gelen iki hasım, aralarında geçen vak'aya vâkıftırlar. Zavallı kâdi, o iki bendi, yâni; tarafların hiyleli iddiâsını ne bilir?»

جاهلست و غافلست از حالشان
چون رود درخونشان و مالشان

«O hasımların hâllerinden câhil ve gâfildir. Böyle olduğu halde onların kanına ve malına nasıl hüküm verir?»

گفت خصمان علند و علی
جاهلی تو لیک شمع مانی

«Nâib dedi ki: Efendi, hasımlar âlimdirler, yâni; aralarındaki hâdiseyi bilirler. Fakat, her biri, diğerini mahkûm etmek hırsıyla mâlûldürler. Sen câhilsin, yâni; onların vak'asını bilmezsin; lâkin onların hırsı illeti sende olmadığı için, millet-i İslâmın mumusun.»

زانکه تو علت نداری در میان
آن فراغت هست نور دیدگان

«Çünkü sen arayerde illetli değilsin, onlardaki hasma galebe hırsı sende yok. İşte o ferâgat, o yokluk senin için göz nûru olur.»

وان دوعالمرا غرضشان کورکرد
علمشانرا علت اندر کورکرد

«O iki âlimi, yâni; aralarındaki mâcerayı bilen iki hasmı, ğarazları kör etmiştir. Garaz illeti, onların ilmini göstermez bir hâle getirmiştir.»

جهل را بی‌علتی عالم کند
علم را علت ز دلها برکند

«İlletsizlik, cehli ilim, câhili âlim yapar. İlet ise kalblerdeki ilmi söker koparır.»

تا که رشوت نستدی ببنده
چون طمع کردی ضرر و بنده

«Sen rüşvet almadıkça hakikati görücüsün; tamâ edince de, kör ve rüşveti verenin kulu olursun.»

Mâlum ya haksız bir işi haklı göstermek için verilen veya alınan şeye rüşvet denilir. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, Sevbân (Radiyallâhü anh) den şöyle bir hadis rivâyet etmiştir: «Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurmuştur ki: Allah rüşveti verene de, alana da, aralarında vâsita olana da lânet etsin ve rahmetinden uzaklaştırsın.»

Binâenaleyh bir hâkim, bir taraftan rüşvet almadıkça hasımlara karşı bitarafılığı muhâfaza edebilir. O bitarafılık sebebiyle, hâdiseyi lâyikiyle tedkik ederek vak'a hakkında bir ilim hasıl eder ve oldukça âdilâne bir hüküm verir. Fakat birinin vereceği rüşvete tamâ edecek ve alacak olursa, tabîi vereceği hüküm gayr-i âdilâne olur. Onun için eski ilim adamları, kadılıktan kaçarlardı ve kâdi olmayı istemezlerdi. Mezhep imamımız, İmâm-ı A'zam Ebû Hanife (radiyallâhü anh) Halife Mansur'un teklif eylediği kâdılığı kabul etmediği için hapse konulmuş ve döğöl-müştü. Bundan dolayı denilmiştir ki: «Ebû Hanife kâdılığı kabul etmeyecek öldü. Ey kâdi efendi, sen bir yere hâkim olarak gönderilmezsen ölürsün.»

Bundan sonra Emir Muâviye dedi ki:

از هوا من خوی را وا کودام
لقمه‌ای شهوتی کم خوردام

«Ben tabiatımı hevâ ve hevesten ayırmışım. Şehvet, irtişâ ve irtikâb lokmalarını yememiştir.»

Binâenaleyh:

چاشنی کبر دلم شد با فروغ
راسترا داند حقیقت از دروغ

«Gönümün çâşni-giri münevver oldu. Hakikaten doğruyu yalandan fark eder.»

Çâşni-gir: Yenilecek, yâhud içilecek bir şeyin tadına bakan demektir. Saraylarda böyle bir vazife vardı. Hükümdârlar, zehirlenmekten korktukları için emin oldukları bir kimseyi çâşni-gir tâyin ederlerdi. Pâdişâh yemek yiyeceği sırada çâşni-gir yanında bulunur, hükümdârın yiyeceği ve içeceği şeylerden birer lokma ve birer yudum alır; onların zehirli olmadığına pâdişâh kanâat ederek ondan sonra emniyetle yer ve içirdi.

«MUÂVİYENİN ŞEYTAN'A İKRAR ETTİRMESİ»

تو چرا بیدار کردی مرمر
دشمن بیداری تو ای دغا

«Ey hiylekâr şeytan, sen uyanıklığın düşmanı olduğun halde beni uyağındırdın?»

همچو خشخاشی هم خواب آوری
همچو خری عقل و دانش را بری

«Sen haşhaş gibisin, uyku getirirsin. Sen şarab gibisin akli ve ilmi izâle edersin.»

6705

چار میخت کرده‌ام هین راست بگو
راست را دانم تر حیلها مجو

«Seni bağlarım, doğrusunu söyle. Ben doğruyu bilirim, sen hiyleye kalkışma.»

6706

من ز هرکس آن طلب دارم که او
صاحب آن باشد اندر طبع و خو

«Ben herkesten tabiat ve ahlâkında sâhib olduğu şeyi isterim.»

6707

من ز سرکه می‌نجویم سکری
وز محنت می‌نجویم لشکری

«Ben sirkeden şekerlik, korkaktan askerlik aramam.»

6708

همچو گبران می‌نجویم از بی
کو بود حق یا خود از حق آبی

«Bir putun Hak, yâhud Haktan bir alâmet olacağını putperestler gibi zannetmem.»

6709

من ز مرگین می‌نجویم بوی مشک
من در آب چو نجویم خشت خشک

«Ben gübreden misk kokusu beklemem. Ben derenin suyu içinde kuru kerpiç aramam.»

6710

من ز شیطان این نجویم کوست غیر
کو مرا بیدار گرداند بخیر

«Ben yabancı olan şeytandan beni hayır için uyandıracağını ümid etmem.»

«ŞEYTAN'IN ZAMİRİNİ MUÂVİYE'YE DOĞRUCA SÖYLEMESİ»

6711

از بن دندان بگفتش بهر آن
کر دمت بیدار میدان ای فلان

«Şeytan dişlerini sıkarak dedi ki: Ey fülân, seni onun için uyandır-dım ki:»

6712

تاری اندر جماعت در نماز
از پی پیغمبر دولت فراز

«Devletli ve saâdetli peygamberin ardında cemâatle namaza yeti-şesin.»

6713

گر نماز از وقت رفتی مرا
این جهان تاریک کشتی بی‌ضیا

«Eğer namazın vakti geçmiş olsaydı bu cihân, senin gözüne kararır ve ziyâsız kalırdı.»

6714

از غمین و درد رفتی اشکها
از دو چشم تو مثال مشکها

«Aldandığından ve dertli olduğundan iki gözünden kurbeler gibi yaş-lar akardı.»

ذوق دارد هرکسی در طاعتی
لاجرم نشکیند از دی ساعتی

«Herkes bir türlü tâat ve ibâdetten zevk alır ki ondan uzak kalma-
ğın bir ân sabr edemez.»

آن غین و درد بودی صد نماز
کو نماز و کو حریق آن نیاز

«Namaz vaktinde aldamp cemâate yetişemeyişinden o derdli âh edi-
şin yüz namaz yerine geçerdî. Namaz nerede kalırdı, o niyâzın tesiri
nerede?»

«MUHLİS BİR SEHÂBÎ'NİN CEMAATİ KAÇIRIŞINA TEHAŞŞÜR
ETMESİNİN FAZİLETİ»

آن یکی مہرقت در مسجد درون
مردم از مسجد ہی آمد برون

«Biri, Resûlullâhın, mescidine giriyor, fakat cemâat mescidden dışarı
çıkıyordu.»

آن یکی گفتن کہ پیغمبر نماز
باجاعت کرد و فارغ شد ز راز

«Başka biri ona: Peygamber cemâatle namaz kıldı ve namazın es-
rârından fâriğ oldu.»

تو یکا در مہروی ای مرد خام
چونکہ پیغمبر بدادست السلام

«Ey ham adam, içeriye nereye giriyorsun? Peygamber Hazretleri
selâm vermiştir.»

گفت آہ و دور از آن آہ شد برون
آہ او میداد از دل بوی خون

«Namaza yetişemeyen âh etti ve o âh'dan bir duman çıktı. Onun
çektığı âh, kalbinden kan kokusu veriyordu.»

آن یکی از جمع گفت این آہ را
تو بمن ده وان نماز من ترا

«Cemâatten biri: Bu âhı bana ver, benim kıldığım namaz senin
olsun.»

گفت دادم آہ و پذیرم نماز
اوستد آن آہ را با صد نیاز

«Namaza yetişemeyen: Âhı verdim, senin kıldığım namazı kabul et-
tim, dedi. Beriki o âhı yüz niyâz ile şükranla aldı.»

شب بخواب اندر بکفتش هاتنی
کہ خریدی آب حیوان و شنی

«Namazı verip âhı alan sehâbiye uyku arasında hâtîfî bir ses dedi
ki: Âb-ı hayat ve şifâyı satın aldın.»

حرمت این اختیار و این دخول
شد نماز جمله خلقان قبول

«Bu ihtiyâr ve dühûlün, yânî; bu alış-verişin hürmetine bütün hal-
kın namazı kabul edildi.»

«ŞEYTAN'IN MEKRİNİ MUÂVİYE'YE İKRAR EDİŞİ
HİKÂYESİNİN SONU»

6725

پس عز ازیش بگفت ای میرداد
مکر خود اندرمیان باید نهاد

«Sonra şeytan ona dedi ki: Ey emir-i âdil; kendi mekrimi ortaya
koymalıyım.»

6726

گر نمازت فوت میشد آن زمان
میزدی از درد دل آه فغان

«Eğer namazın geçseydi o vakit, gönül derdinden âh ve fiğan ede-
cektin.»

6727

آن تأسف و آن فغان و آن نیاز
درگذشتی از دوصد ذکر و نماز

«Senin o teessüfün, o figânın ve o niyâzın iki yüz zikir ve namazın
sevâbını geçecekti.»

من ترا بیدار کردم از لهیب
تا نسوزاند چنان آهی حبيب

«Öyle bir âhın ulvî hicabları yakmasın diye ben seni uyandırdım.»

6729

تا چنان آهی نباشد مر ترا
تا بدان راهی نباشد مر ترا

«İstedim ki senin böyle bir âh ve öyle bir yolun olmasın.»

6730

من - خودم از حسد کردم چنین
من - عدویم کار من مکرست و کین

«Ben hasedciyim; onun için böyle yaptım. Ben düşmanım, işim de
mekr ve kindir.»

«ŞEYTAN'IN HAKİKATI İTİRAFINDAN SONRA MUAVİYE'NİN
ONA CEVABI VE ŞEYTAN'IN SÖZÜNÜ KABUL ETMESİ»

6731

گفته اکنون راست گفתי صادقی
از تو این آید تو این را لایقی

«Muâviye dedi ki: Şimdi doğru söyledin, sözünde sâdıksın. Senden
ancak bu iş gelir, sen buna lâyıksın.»

6732

عنکبوتی تو مگس داری شکار
من نیم ای سک مگس زحمت مبار

«Sen bir örümceksin ki sinek avlarsın. Ey köpek; ben sinek değilim,
beni avlamak için zahmet çekme.»

6733

بازا سپیدم شکارم شه کند
عنکبوتی کی بگرد مانند

«Ben ak doğanım, beni şah avlar. Örtümcek bizim etrâfımızda nasıl dolaşabilir?»

6734

رو مگس میگردد تا تانی حلا
سوی دوعی زن مگسهارا صلا

«Sen git, muktedir olduğun kadar sinek tut, ayran tarafına sinekleri dâvet et.»

6735

ور بخوانی تو بسوی انگین
هم دروغ و دوع باشد آن یقین

«Şâyed bal tarafına çağırarak olursan, o dâvet yalan ve bal dediğin de ayrandır.»

Yâni; sen avam halkı şerre dâvet edersin, şâyed hayra dâvet eder gibi görürsen o dâvet de yalandır ve hayır dediğin şerrin kendisidir.

6736

تو مرا بیدار کردی خواب بود
تو نبودی کشتی آن گرداب بود

«Senin beni uyandırdın uykunun tâ kendisi idi. Senin gemi gibi gösterdiğin girdâbın tâ kendi idi.»

6737

تو مرا از در زان می خواندی
تو مرا از بر بهتر راندی

«Sen beni hayra şundan dolayı dâvet ettin ki: daha iyi bir hayırdan menâfledin.»

«EV SAHİBİ HIRSIZA YAKLAŞMIŞ, ONU YAKALAMASI İMKÂN
DAHİLİNE GİRMİŞ İKEN, BİR ŞAHSIN SESLENMESİ
DOLAYISIYLA HIRSIZIN KAÇMASI»

6738

این بدان مانده که شخص دزدید
در وثاق اندر پی اومی دوید

«Bu, ona benzer ki bir kimse evinde bir hırsız gördü ve arkasından koştu.»

6739

تا دو سه میدان دوید اندر پیش
تا درافگند آن تعب اندر خویش

«Hırsızın arkasından iki üç meydan koştu. O yorgunluk kendisini terletti.»

6740

اندران حمله که نزدیک آمدش
تا بد و اندر جهد دریا بدش

«Tamam sıçrayıp onu yakalayacak derecede yaklaştığı sırada,»

6741

دزد دیگر بانگ کردش که بیا
تا بینی این علامات بلا

«Diğer bir hırsız ona seslendi ki: gel de bu belâ alâmetlerini gör!»

6742

زود باش و باز گرد ای مردکار
تا بینی حال اینجا زار زار

«Ey iş adamı; çabuk ol ve geri dön ki buradaki hâlin acıklı olduğunu göresin.»

گفت باشد کان طرف دزدی بود
گر نگردم زود این برمن رود

«Ev sâhibi dedi ki: İhtimâl ki o tarafta bir hırsız var, çabuk dönmezsem o belâ benim başıma gelir.»

برزن و فرزند من دستی زند
بستن این دزد سودم کی کند

«O hırsız; zevceme ve evlâdıma el uzatır. O halde bu hırsızı tutup bağlamanın bana ne faydası olur?»

این مسلمان از کرم می خواندم
گر نگردم زود پیش آیدندم

«Şu müslüman, kerem ediyor da beni çağırıyor. Çabuk dönmezsem nâdim olurum.»

برامید شفقت آن نیک خواہ
دزدرا بگذاشت باز آمدرزاه

«O, iyilik etmek isteyen şefkati eliyle, kaçan hırsızı bıraktı, yoldan geri döndü ve geldi.»

گفت ای یار نکو احوال چیست
این فغان و بانگ تو از دست کیست

«Dedi ki: ey iyi dost; ne haber? Senin şu feryâdın ve seslenişin kimin elindendir?»

گفت اینک بین نشان پای دزد
این طرف رفقت دزد زن بمزد

«Adam dedi ki: İşte hırsızın ayak izi, bak... Hırsız çalacağını çalıp, bu tarafa kaçmıştır.»

نک نشان پای دزد قلتبان
درپی او رو برین نقش نشان

«İşte hırsız keratasının ayak izi... Bu nişan üzerine onun izini tâkip et!»

گفت ای ابله چه میکوی مرا
من گرفته بودم آخر مهورا

«Ev sâhibi dedi ki: Hey budala ne söylüyorsun? Ben herifi yakalamıştım.»

دزدرا از بانگ تو بگذاشتم
من تو خورا آدمی پنداشتم

«Senin gibi çeşgi adam sandım da, hırsızı senin bağırman üzerine bıraktım.»

این چه ژاژست و چه مهره ای فلان
من حقیقت یافتم چه بود نشان

«Ey fülân; bu nasıl saçma ve herze bir sözdür. Ben hakikatı bulmuş-tum, nişan ne demek oluyor?»

Buradaki hırsızdan murad:

Âyet-i Kerimesinde bahs olunduğu üzere kalb evine giren Şeytandır. Ev, yâni; kalb sâhibi olan kimse onu kovalar ve yakalamak üzere arkasından koşar. Bâzı vâ'iz ve mürşid taslakları: «Bu tarafa gel» diye ona nasihat ederler. Adameğüz onların dedikleri tarafa döner. Ona: «işte senin malını çalmak isteyen hırsızın izi, o izi tâkip et» derler. O da «Yâhu ne diyorsunuz? Ben hırsızın kendisini yakalamak üzere idim, siz bana onun izini gösteriyorsunuz» der.

6753

گفت طراری تو یا خود ابله
بلکه تو دزدی و زین حال آگهی

«Ev sâhibi hayretle der ki: Sen yankesici misin, yoksa budala mısın? Belki de sen obir hırsızın ortağı ve hale vâkıfsın.»

6754

خضم خود را می کشیدم من کشان
تو رحانیدی ورا اینک نشان

«Ecn düşmanımı yakalamak üzere iken sen işte nişân, işte ayak izi diyerek onu kurtardın.»

6755

تو جهت گو من بروم از جهات
در وصال آیات کو یا بینات

«Ey vâ'iz, sen cihetten bahsediyorsun ve hırsız bu tarafa gitti diyor-sun. Ben ise cihetlerden hâricim (Yâni; tâkip ettiğime yetişmiş, şu ta-raf, bu taraf kayıdlarından kurtulmuştum) Vuslatta delil ve alâmet olur mu?»

Hazret-i Mevlânâ bahs dolayısıyla zât ve sıfat meselesine intikâl ile diyor ki:

6756

صنع بپند مرد محجوب از صفات
در صفات آنست کو کم کرد ذات

«Mahecûb olan (yâni; gafflet ve hicâbından kurtulamayan) Allahın sıfâtından masnû görür. Sıfattaki kalan ise, Zât'ı kaybetmiştir.»

Mâlum yâ Cenâb-ı Hakkın Zât'ı bir, sıfâtı nâ mütenâhidir. Mahlû-kâtтан her biri o sıfatların mazharıdır. Meselâ Allah Hâlıktır, bütün mahlûkât, Hâlık sıfatının mahall-i zuhurudur. Mahlûkâtı görenler, on-larda Hâlık sıfatının zuhurunu müşâhede ederler. Fakat bunlar yalnız sıfatın âsârını gördükleri için mukayyeddirlər. Ancak Zât'ı sıfat ile ve sıfâtı Zât ile müşâhede eyleyenler kayıddan kurtulmuşlardır.

6757

واصلان چون غرق ذاتند ای پسر
کی کنند اندر صفات او نظر

«Oğul! Hakka vâsıl olanlar, Zât'ın tecellisine müsteğrak oldukları-ndan O'nun sıfâtına nasıl nazar ederler?»

Deniliyor ki ashâb-ı sülûk dört nevidir. Bir nev'i yalnız sıfât-ı İlâ-hiyyenin âsârını ve mezâhirini görür, yâni mahluku görüp, Hâlıkı, san'atı görüp san'atkârı hatırlar. Bunlara (Mahecûb) tâbir olunur. Bir nevî de, sıfâtı Zât ile kâim ve Zât'ı sıfât ile zâhir müşâhede ederler. Bunlara da (Ârif) denilir. Bir nevî de Ehadiyyet makâmında mahv ve müsteğrak-dırlar. Bunlar sıfâtı da, onların âsârını da görmezler; Hakkın Zâtından başka bir şeye vücud vermezler. Bunlara da (Müsteğrikin) adı verilir. Dördüncü nevî ise kâmil ve mükemmel olanlardır ki onlar sıfâtı Zât ile ve Zât'ı sıfât ile görürler, kesrette vahdeti, vahdette kesreti müşâhede ederler.

Cenâb-ı Pîr, müsteğrikinin Haktan başka bir şey görmediklerini an-latmak için buyuruyor ki:

6758

چونکه اندر قمر جو باشد سرت
کی برنگ آب افتد منظرت

«Başın derenin dibinde bulundukça suyun rengini nasıl görürsün?»

Yâni; bir adam dereye girse ve başını suyun içine daldırır tabiidir ki sudan başka bir şey göremediği gibi suyun rengini de tefrik edemez. İşte baid bir teşbih ile Zât-ı İlâhiyenin müsteğrıkı olanlar da böyledir. Onlar da Zât-ı Bâriden başka bir mevcut müşâhede etmezler ve (La mevcûde illâllah), yâni: «Allah'dan ve O'nun zâtından başka mevcut yoktur» derler.

6759

ور برنگ آب باز آیی ز قمر
بس پلاسی بستدی دادی تو شعر

«Eğer suyun rengini görmek için derenin dibinden çıkarsan (yâni; başını sudan çıkaracak olursan) yeni bir halıyı vermiş ve eski bir kilimi almış olursun.»

Çünkü :

6760

طاعت عامه گناه خاصکان
وصلت عامه حجاب خاص دان

«Avâmın tâât ve ibâdâtı, havâssın günâhı sayılır. Avâmın vuslatını, yâni; Hakka vâsıl oluşunu, havâs için hicâb bil.»

Hazret-i Mevlânâ bu bahsî izah için bir fıkra naklediyor ve diyor ki:

«BİR PÂDİŞAH'IN VEZİRİNİ AZLETMESİ VE ONA MUHTESİPLİK VAZİFESİ VERMESİ»

Vezirin ne demek olduğu mâlumdur. İslâm devletinde ilk defa bu ünvânı alan (Ebû Seleme El-Hallâl) dır. Ona (Vezir-i Âl-i Muhammed), Ebû Müslim'e de (Emîr-i Âl-i Muhammed) derlerdi. Abbâsilerde vezirlik iki türlü idi. Birine (vezir-i tefvîz), diğerine (vezir-i tenfiz) derlerdi. Vezir-i tefvîz : Osmanlı devletinin sadrâzamları gibi, hükümdâr nâmına istediğini yapmaya, hattâ adam öldürmeye dahi me'zûn bulunurdu. Diğer vezirlerin başı idi. Vezir-i tenfiz ise : Vezir-i tefvîz gibi geniş salâhiyeti yoktu. O, hükümdâr ile vezir-i tefvîzden aldığı emirleri infâz ve icrâ ederdi.

Muhtesibe gelince : Belediye ve polis vazifesiyle mükellef bir me'murdu. Osmanlı devletinde ona (ihtisab ağası) denilirdi. İhtisab ağası Hüseyin bey sıkı icrââtıyla esnafı titretmiş, fakat İstanbul halkını rahat ettirmişti. İcrââtından bir misâl arz edeyim. Eskiden kereste nakliyâtı merkeblerle olurdu. Bu işle en ziyâde acemler meşgul olurdu. Hüseyin bey bir gün, beş dâne merkebden müteşekkıl bir katarın yük altında ve sâhibsiz olarak durduklarını görmüş. İş tahkik ettirmiş. Sâhibleri olan acemin hayvanları yük altında bırakıp açıcı dükkânında yemek yediğini tesbit etmiş. Yükleri yıktırması, merkeblerin boyunlarına bir torba saman taktırması. Acemi getirip yüklerden birini ona yüklettirmiş : «Hayvanlar samanı yiyinceye kadar bu herif yükün altında beklesin» emrini vermiş.

6761

مروزی را کند شه محتسب
شه عدوی او بود نبود محب

«Eğer pâdişah, bir veziri muhtesib yapacak olursa, o vezirin muhib-bi değil, düşmanı demek olur.»

6762

هم گناهی کرده باشد آن وزیر
بی سبب نبود تغیر ناگزیر

«O vezir de bir günah işlemiştir ki o tenezzüle uğramıştır. Çünkü değişme ve düşme sebebsiz olmaz.»

Nitekim Cenâb-ı Hak :

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ

Yâni : «Bir kavim nefislerinde olanı, düşüncelerini ve itikadlarını değiştirmedikçe Allah, onlar hakkındaki lütuf ve keremini değiştirmez³²» buyurmuştur.

6763

آن کز اول محتسب بدخودرا
بخت و روزی آن بدست از ابتدا

«Evvelâ muhtesib olan kimsenin talihi ve rızkı muhtesiblik olur.»

6764

لیک کان اول وزیر شه بدست
محتسب کردن سبب فعل بدست

«Lâkin, evvelâ pâdişâha vezir olanı muhtesib yapmanın sebebi, onun işlediği kötü bir iştir.»

6765

چونکه ترا شه ز آستانه پیش خواند
باز سوی آستانه باز راند

«Xâ pâdişah seni, kapı eşiginden, yâni; âdi bir hizmetten huzuruna çağırır da sonra yine eşige, yâni; âdi bir vazifeye iâde ederse.»

6766

تو یقین می‌دان که جرمی کرده
چبر را از جهل پیش آورده

«Sen kat'iyetle bil ki: bir kabahat işlemiş, cehlinden cebri ileri getirmişsindir.»

Söyle diyerek ki:

6767

که مرا روزی و قسمت این بدست
بس جرادی بودی آن دولت بدست

«Benim kısmetim ve rızkım bu imiş. O halde dünki o devlet neden ele gelmişti?»

Her şeyi Allah yapar, kulların elinde irâde ve ihtiyâr yoktur diyen-

lere (cebrî), bilâkis: Allah karışmaz, kul fiilini yaratır diyenlere de (mûtezilî) denilir. Cebr ve itizâl, müslümanlar arasında iki mühim mezheb olmuş, ehl-i sünnet ise bu iki mezheb arasında (cebr-i tevassut)u kabul etmiş: «Kullarda irâde-i cüz'îyye vardır. Kul o irâdeyi sarfeder, irâde takdire uyarsa teşebbüs ettiği iş olur, etmezse olmaz» demişlerdir.

6768

قسمت خود خود بریدی تو ز جهل
قسمت خود را فراید مرد اهل

«Ey kimse, sen kendi kısmetini cehâletin ve nânkörlüğün dolayısıyla kendin kesdin. Ehl olan kimse kendi nasibini artırır.»

Hazret-i Mevlânâ diğer bir yerde der ki: «Nimete şükretmek, o nimeti artırır, nimete küfrânda bulunmak ve beğenmemek onu da elinden kaçırır.»

«MÜNAFIKLAR'IN İSLÂMA ZARAR VERECEK BİR MESCİD YAPMALARININ KISSASI»

İnsanlar itikad itibâriyle yâ mü'min, yâ kâfir, yâhud da münâfık olurlar. Resûl-i Ekrem Efendimiz Mekke'de iken karşılaştığı kimseler yâ müslüman, yâhud müşrik idiler. Medine'ye teşrif buyurunca orada üçün-cü nevi, yâni; ehl-i nifak meydana çıktı. Bunlar sûreta müslüman olmuşlardı. Fakat kalben dini inkâr ediyorlar ve Hazret-i Peygamber ile hâlis müslümanlara kin besliyorlar ve Abdullah bin Ebî Selûl'ün riyâsetinde bulunuyorlardı. İbn-i Selûl'ün Resûl-i Ekreme olan adâvetine sebep başlıca hasedden ileri geliyordu. Çünkü bu herif kendini hemşehrilerine sevdirmiş, hattâ Medineliler tarafından hükümdâr tâyin edilmek istenilmişti. Hicret vukû bulup da Medine halkı müslüman olunca, İbn-i Selûl'ün hükümdârlığı geri kaldı. İşte bu münâsebetle Aleyhisselât Efendimizin en büyük düşmanı kesilmişti. Elinden geldiği kadar müslümanlığa zarar vermiş, hattâ Uhud muharebesine giderken kendi gibi münâfıklardan üç yüz kişi ile geri dönüp İslâm ordusunu zayıflatmıştı. Garibi şurası: İbn-i Selûl, reis'ül-münâfıkın olduğu halde, oğlu Abdullah, hâlis ve muhlis bir müslümandı.

Bir de Ebû Âmir nâmında biri vardı ki hicretten evvel hristiyan olmuş, eski püskü elbise giymekle sofuluk göstermeye başlamış ve ken-

disine (Ebû Âmir-i Râhib) denilmiş, fakat Resûlullah hazretleri ona (fâsık) demişti. Bu herif de hicret-i Nebeviyye üzerine ehemmiyeti kalmadığını görünce, Mekke'ye gidip Kureyşlileri müslümanlarla harbe teşvik etmiş, Bedr gazâsında ilk oku o atmış, Uhud ve Hendek gazâlarında müslümanlar aleyhine bulunmuş, Mekke'nin fethinden ve Huneyn muzaferiyetinden sonra Şam taraflarına gitmiş, oradan Medine münâfıklarına : «Bir mescid yapın, içine silâh doldurun ve hazırlanın. Ben Kayser askerleriyle Medine'ye geleceğim ve müslümanlığı ortadan kaldıracam» diye haber yollamıştı. Münâfıklar Kuba köyünde o mescidi yaptılar ve Aleyhisselât Efendimize mürâaatla mescitlerinde namaz kılmasını ricâ ettiler. Hazret-i Peygamber o esnâda Tebük gazâsına gidiyordu. Avdetinde tekrar geldiler ve ricâlarını tekrar ettiler. Fakat orasının mescid değil, fitne ocağı olduğu bildirildi ve taraf-ı risâletten birkaç kişi gönderilip yakıtıldı.

Tevbe Sûresinin sonlarında buyurulmuştur ki :

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَارْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفْنَ
إِنْ أَرَادْنَا إِلَّا الْاِحْسَنَ وَاللَّهُ بِشَهَادَاتِهِمْ لَكَادِبُونَ ﴿٦٧٦﴾
لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا

Yâni: «O münâfıklar ki İslâma zarar vermek, küfrü kuvvetlendirmek, Kuba köyündeki mü'minleri ikiye ayırmak, Allah ve peygamberiyle harb etmiş olan Ebû Âmir fâsıkını beklemek için bir mescid yaptılar. Biz ancak hüsn-i niyetle bu mescidi yaptık diye yemin de ettiler. Onların bu yeminde yalancı olduklarına Allah şahiddir. Habibim, katiyyen ve hiç bir vakit oraya gidip namaza durma³³».

6769

انجین کز بازی درجفت و طاق
بانی می باخند اهل نفاق

«Şeytanın Muâviye'ye yaptığı gibi Münâfıklar da Hazret-i Peygambere bir oyun oynamak istediler.»

(33) Sûrei Tevbe: 107-108.

6770

کز برای عز دین احمدی
مسجدی سازیم و بود آن حاسدی

«Din-i Ahmediyyenin izzet bulması ve yükselmesi için bir mescid yapalım dediler. Halbuki o hasûdluk eseri idi.»

6771

انجین کز بازی می باخند
مسجدی جز مسجد او ساختند

«Böylece ters bir oyun oynadılar. Kubâ köyünde, evvelce Resûlullah'ın temelini atmış olduğu mescid-i Kubâ'dan başka bir mescid yaptılar.»

6772

فرش و سقف و قبه اش آراسته
لیک تفریق جماعت خواسته

«Onun döşemesi, tavanı, kubbesi süslü idi. Lâkin onunla cemâatin tefriki kastedilmişti.»

Yâni; mescid-i Kubânın cemâatını bölmek, bir kısmını olsun kendi mescidlerine celb etmek istediler.

6773

زد پیغمبر بلا به آمدند
همجو اشتر پیش او زانوزدند

«Yalvarmak için Peygamberin huzuruna geldiler. Onun karşısında deve gibi diz çöktüler.» Dediler ki :

6774

کای رسول حق برای محبی
سوی آن مسجد قدم رنجی کی

«Yâ Resûlâllah; lutuf ve ihsanda bulunmuş olmak için o mescide doğru ihtiyâr-ı zahmet buyurun.»

6775

مسجدی روز گلست و روز لبر

مسجد روز ضرورت، وقت فقر

«Orası, çamurlu, bulutlu günlerde, böyle zarûret zamanlarında ve dar vakitlerde namaz kılınmak için yapılmıştır.»

6776

تا غریب یابد آنجا خبر و جا

تا فراوان گردد این خدمت سرا

«Kezâ o mescidin inşâsında gelecek bir garibin hayır ve yer bulması, yânî; orada barınması ve bu hizmet mahallinin çok çok şeref bulması;»

6777

تا شعار دین شود بسیار و پر

زانکه بایران شود خوش کارمر

«Ve dinin şîâr ve âsârının çoğalması düşünülmüştür. Çünkü dostlarla olunca acı yemiş bile hoş olur.»

6778

ساعتی آن جایگه تشریف ده

تزکیه مان کن ز مآعریف ده

«Bir ân orasını şereflendir. Bizi tezkiye ve târif buyur.»

6779

مسجد و اصحاب مسجدرا نواز

تو مهمی ماشب دمی بامابساز

«Mescide teşrif ve mescittekileri taltif et. Sen aysın, biz de gece gibiyiz. Bir müddet bizimle berâber bulun ki :»

6780

تا شود شب از جمالت همچو روز

ای جمالت آفتاب جانفروز

«Ey cemâli ruhları parlatan güneş! Gece, cemâlinle gündüz gibi olsun.»

Burada Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

6781

ای دریغا کان سخن از دل بدی

تا مراد آن نفر حاصل شدی

«Ne yazık! Ne olurdu o söyledikleri sözleri kalbden gelmiş olsaydı da o gürûhun murâdı husûl bulsaydı.»

6782

لطف کآید بی دل و جان در زبان

همچو سبزه نون بود ای دوستان

«Ey dostlar; candan ve gönülden olmaksızın dilin söylediği latif sözler süprüntülükte yetişen yeşillik gibidir.»

6783

هم ز دورش بنگر و اندرکندر

خوردن و بورا نشاید ای پسر

«O yeşillik yemeye ve koklamaya yaramaz. Hey oğul! Ona uzaktan bak ve geç.»

6784

سوی لطف بی وفايان هين مهر

کان پل ویران بود نیکو شنو

«Aklını başına al da vefâsızların lutfuna itimâd etme. İyi dinle ki o lutuf, harab bir köprüye benzer.»

گر قدمرا جاهلی بروی زند
بشکنند پل وان قدمرا بشکنند

«Eğer bir gâfil, o vîran köprüye ayak basacak olursa köprü yıkılır, basan ayak kırılır.»

هر کجا لشکر شکسته می شود
از دو سه سست و محنت می بود

«Her nerede bir ordu bozulursa iki üç gevşek ve korkak yüzünden olur.»

در صف آید با سلاح او مرددار
دل برو نهند کانیک یارغار

«O korkak, silâhla ve erkekcesine saf-ı harbe gelir. Safdakiler, işte bir yârığâr, yânî; sâdık dost diye ona itimâd ederler.» Lâkin :

رو بگر داند چو پند زخم را
رفتن او بشکنند پشت ترا

«Yarayı görünce, yânî; başkalarının yaralandığını müşâhede edince yüzünü çevirip kaçır, onun gitmesi de senin sebâtını sarsar.»

این درازست و فراوان می شود
وانچه مقصودست پنهان می شود

«Bu bahs uzundur ve anlatılması çok sürer. Kıssadan maksûd olan hisse de gizli kalmış olur.»

«PEYGAMBERİ MESCİD-İ DIRÂR'A GÖTÜRMEK İÇİN MUNAFIKLARIN ONU ALDATMAYA KALKIŞMALARI»

بر رسول حق فسونها خواندند
رخش دستان و حیل می راندند

«Allahın Peygamberine yalanlar söylediler, masal ve hiyle atını sür-
düler.»

Rahş : Meşhûr Zâl oğlu Rüstem'in bindiği atın ismidir.

آن رسول مهران و رخم کینش
جز تبسم جز بی ناورد پیش

«O şefkatli ve merhametli peygamber, gülümsemekten ve peki de-
mekten başka bir şey yapmadı.»

شکرهای آن جماعت یاد کرد
در اجابت قاصدا را شاد کرد

«O cemâatin şükürlerini yâd etti. İcâbet vâdinde bulunmakla bu işi
kasedenleri şâd eyledi.»

می نمودی مکر ایشان پیش او
یک بیک زان سان که اندر شیرمو

«Süt içinde kılın görüldüğü gibi münâfıkların mekr ve hiylesi de
Peygamberin nazarında görünüyordu.»

صد هزاران موی مکر و دمدمه

چشم خوانید آن دمزا درهمه

«Münâfıkların mürâceatlarında yüz binlerce hiyle ve hud'a kılını görüyorken onların hepsine karşı göz yumdu.»

راست میفرمود آن بحر کرم

بر شما من از شما مشفقترم

«Lutuf ve kerem denizi olan o Peygamber-i Ekber; Ben size sizden daha şefkatliyim buyurmuş, ve pek doğru söylemişti.»

Nitekim Kur'ân'da Resûlullah için:

عَلَيْهِ مَاعِيشَةٌ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ يَا مُؤْمِنِينَ رَوْفٌ

رَجِيمٌ

Yâni: «Ey iman etmiş olanlar! O sizin hidâyet ve seâdete mazhar olmanızı çok ister, mü'minler hakkında şefkatli ve merhametlidir³⁴» buyurulmuştur.

Yine Resûl-i Ekrem lisânından Mevlânâ diyor ki:

من نشسته در کنار آتشی

بافروغ و شعله بس ناخوشی

«Ben, nâhoş alevleri bulunan bir ateş kenârında oturmuşum.»

(34) Sûrei Tevbe: 128.

همچو پروانه شما آن سودوان

مردودست من شده پروانه زان

«Siz, pervâne gibi o tarafa koşuyor ve ateşe atılmak istiyorsunuz. Benim elim ise sincklik gibi pervâne koğmaktadır.»

Buradaki ateşten maksad; Cehennem ateşidir. Pervâneler de hevâ ve hevesine tâbi olanlardır. Pervâneler nasıl mumun şûlesine saldırır ve kendilerini yakarlarsa, gâfil insanlar da o hevâ ve hevesin sevkiyle cehennem ateşine atılmak isterler. Eşfek'ul-Enbiyâ Aleyhi Ekmel'üt-Tehâya Efendimiz ise onları iki eli, yâni; olanca gayretiyle o ateşten uzaklaştırmak ister.

چون بران شد تاروان گردد رسول

غیرت حق بانگ زد مشنوز غول

«Resûlullah hazretleri gitmek için davranacağı sırada Allahın gayreti, Habibim; Bu gulyabânî heriflerin sözünü dinleme ve tekliflerini kabul etme diye seslendi.»

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا

Yâni: «O mescid-i Dırâra aslâ ve kat'â gitme, orada namaz kılma!³⁵» diye vahiy geldi.

کین حیثان مکر و حیل کرده اند

جمله مقلوبست آنچه آورده اند

«Zira bu habis münâfıklar hiylekârlık etmişlerdir. Getirdikleri, yâni; söyledikleri şeylerin temâmiyle aksini yapmışlardır.»

(35) Sûrei Tevbe: 108.

قصده ایشان جز سیه روی نبود
خیر دین کی جست ترسا و یهود

«Onların kasdı kara yüzlülükten başka bir şey değildir. Hristiyanlar ve yahudiler, İslâm dininin hayrını isterler mi?»

مسجدی بر جسر دوزخ ساختند
با خدا زرد غارا باختند

«Cehennem köprüsü üzerine bir mescid yaptılar da Allaha karşı hiyle oyunu oynadılar.

قصده شان تفریق اصحاب رسول
فضل حق را کی شفا صد هرفصول

«Onların maksadı, Resûlullahın ashâbını, tefrikaya düşürmekti. (Yânî; Kubâ'daki müslümanların bir kısmını kendi mescidlerine çekip ehl-i îmamı ikiye ayırmaktı.) Tevhid ve ittihâd hakkındaki lutf-i îlâhîyi bir takım fuzûl, herzevekil herifler ne bilirler?»

نا ججودی را ز شام اینجا کشند
که بوغظ او ججودان سرخوشند

«Bir din münkirini Şam'dan buraya getirmek istiyorlar ki onun va'z ve idlâliyle bu münkirler sarhoştur.»

گفت پیغامبری آری لیک ما
بر سر راهیم و بر عنیم غنا

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Peki gelelim. Lâkin şimdi biz gazâ niyetiyle yola çıkmak üzereyiz.»

زین سفر چون باز کردم آن گمان
سوی آن مسجد روان کردم روان

«Bu seferden döndüğüm vakit o mescide giderim.»

دفعشان گفتم و بسوی غزوه تاخت
بادنمایان از دغاوردی بیاخت

«Onları defetti ve Tebük gazâsına gitti. O hiylekârlara bir hiyle oyunu oynadı.»

Fakat hakikatte Resûl-i Ekrem'in bu hareketi bir hiyle değil, hiyleye mukâbele idi. Kur'ân'da :

فَمَنْ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ
يَمْشِلْ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ

Yânî : «Her kim size bir tecâvüzde bulunursa siz de ona onun tecâvüzü gibi mukâbele ediniz³⁶» buyurulmuştur. Münâfıklar, hud'akârlık yapmak ve Resûl-i Ekrem'i aldatmak istemişlerdi. Onlara karşı Hazret-i Peygamber de aynı sûretle hareket etti.

Kezâ Kur'ân'da :

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

Yânî : «Hakikaten münâfıklar, Allaha hud'a yapmak istiyorlar, Allah da onlara hud'a yapıyor³⁷» buyurulmuştur.

(36) Sûrei Bakara : 194.

(37) Sûrei Nisa' : 142.

چون پیامد از غزا باز آمدند
جنگ اندر وعده ماضی زدند

«Nebiy-i Ekrem gazâdan dönünce münâfıklar tekrar geldiler, evvelki va'din yerine getirilmesini istediler.»

گفت حقش کای پیامبر فاش گو
عذر را ورجنگ باشد باش گو

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey Peygamber! Açıktan açığa söyle. Bundan dolayı bir harb çıkarsa da varsın çıksın.»

گفت ای قوم دغل خامش کنید
تا نگوم راز هاتان تن زنید

«Resûlullah buyurdu ki: Ey hiylekâr gürûh; susun, sükût edin ki esrârınızı fâş etmeyim.»

چون نشانی چند از اسرار شان
در میان آورد بدشد کارشان

«Onların esrârından bir kaçını ortaya atınca münâfıkların işi kötüleşti.»

قاصدان زویاز گشتند آن زمان
حاش الله حاش الله دم زمان

«Müslümanları tefrikaya düşürmek ve Peygamberi aldatmak kasdında bulunanlar, hâşâ ve kellâ maksadımız bu değildi diyerek Resûlullahın nezdinden geri döndüler.»

هر منافق مصحفی زیر بغل
سوی پیامبر بیاورد از دغل

«Münâfıklardan her biri hiylekârlıkla, Peygamberin huzuruna kol-tuğu altında bir Kur'ân sahifesi getirdi.»

Cenâb-ı Pirin: (Her münâfık mushafi zîr-i bağal) buyurması, «zikr-i küll, irâde-i cüz» kabilinden mecâz olsa gerektir. Çünkü devr-i Peygamberide Kur'ân, müteferrik sûrette yazılmış olmakla berâber mushaf hâline konulmamıştı. Hurma yaprakları, kemik ve tahta gibi düz satırlar üzerine ayrı ayrı tahrir olunmuştu. Hazret-i Ebû Bekr devrinde Ömer'ul-Fâruk'un tavsiyesi ve ashâbdan Zeyd Bin Sâbit (Radiyallâhü anhüm)ün himmetiyle her sûre ayrı ayrı yazılmış ve bir kab içine konulup (Mushaf) nâmı verilmişti. Sûrelerin sıraya konulması ve bildiğimiz şekilde yazılması Hz. Osman (radiyallâhü anh) zamanındadır.

هر سوگندن که ایمان جنتست
زانکه سوگندان کز ازارا سنتست

«O sahifeleri, üstüne el basarak yemin etmek için getirmişlerdi. Çünkü yemin, doğru olmayanların siperi ve sünnetidir.»

چون ندارد مرد کثر در دین وفا
هر زمانی بشکند سوگند را

«Doğru olmayan şahıs dine vefâkâr olmadığı için ettiği yemini her zaman nakz eder.»

راستار حاجت سوگند نیست
زانکه ایشانرا دو چشم روشنیست

«Doğruların yemine ihtiyâcı yoktur. Çünkü onların parlak iki gözü vardır.»

Hakikatı basar ve basiretleriyle, yâni; baş ve kalb gözleriyle görürler. Yemin etme ve bir işe Allahı şahid göstermenin, sonra onu nakzeylemenin, hâşâ Allahı yalancı şahid derekesine indirmek demek olduğunu bilirler.

6816

نقض میثاق و عهد از احمقیت
حفظ ایمان و وفا کار تقویت

«Edilmiş va'd ve ahidleri nakzetmek, ahmaklıktan ileri gelir. Yeminleri hıfz etmek ahde vefâ göstermek mütteki olanın kârıdır.»

6817

گفت پیغمبر که سوگند شما
راست گیرم یا که سوگند شما

«Resûlullah buyurdu ki: Sizin yemininizi mi doğru tutayım, yoksa Allahın şehâdetini mi?»

Çünkü Cenâb-ı Hak:

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكَ اَذِبُونَ

Yâni: «Allah şahiddir ki münâfıklar hiç şüphesiz yalancıdır³⁸» demişti.

6818

باز سوگند مکرر خورد قوم
مصحف اندر دست و برب مهر صوم

«Münâfıklar kavmi, ellerinde mushaf, dudaklarında oruc mehri olduğu halde tekrar yemin ettiler ki:»

(38) Sûrei Tevbe: 107.

6819

که بحق این کلام پاک و راست
کان بنای مسجد از بهر خداست

«Bu pâk ve doğru kelâm hakkı için o mescidin yapılmısı Allah rızâsı içindir.»

6820

اندر آنجا هیچ مکر و حيله نیست
اند آنجا ذکر و صدق و یاریست

«Orada hiç bir mekr ve hiyle yoktur. Orada ancak zikr-i İlâhî ve sıdk ile yâ Rabbi demek vardır.»

6821

گفت پیغمبر که آواز خدا
میرسد در گوش من همچون صدا

«Peygamber buyurdu ki: Allahın sesi, aks-i sada gibi benim kulağıma gelmektedir.»

6822

مهر برگوش شما بنهاد حق
تا با آواز خدا نارد سبق

«Lâkin Allahın sesini duymayasınız diye Cenâb-ı Hak, sizin kulağınızı mühürlemiştir.»

6823

که صریح آواز حق می آیدم
همچو صاف از درد می بالیدم

«Allahın sesi açıkça bana geliyor. Ben onu, safı tortudan tefrik ettiğim gibi, mahlûk kelâmından farkedirim.»

Allahın kelâmı işitilir mi? İşitilmez mi? diye ulemânın ihtilâfı vardır. Mâtürîdiler işitilmeyeceğine, sâir ulemâ:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Âyet-i Kerimesinin delâletiyle işitilebileceğine kâil olmuşlardır.

وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا

Yâni : «Allah Mûsâ'ya kelâm söyledi⁽³⁹⁾» Âyetine Mâtüridiler : «Allah, kelâm-ı ezelisine delâlet eden harf ve savtı halkeyleyerek onları Mûsâ'nın sem'ine erişirdi» derler.

Fahr-i Râzî : «Allahı görmek nasıl mümkün ise işitmek de öyle mümkündür.» demiştir. İmâm-ı Gazâlî de «Mûsânın kelâm-ı Hakkı harf ve savt ile işittiğini baîd gören kimseye demeli ki âhirette de gözle görüleceğini inkâr ediyor musun? Allah, harf ve savt olmayan ve mahlûk sözüne benzemeyen kelâm-ı ezelisini istediği kuluna, dilediği sûrette işittirir. O kul da onun kelâm-ı Hak olduğunu anlar.» mütâleasında bulunmuştur. İmâm-ı Vâhîdî ise (Vasit) ismindeki eserinde : Vekellemlahu Mûsâ teklîmen âyetinde Nazm-ı Celîlin (تَكْلِيمًا) masdariyle müekked olması, Hazret-i Mûsâ'nın Kelâm-ı Hakkı işittiğine delâlet eder. Eğer bu te'kid olmasaydı sözün mecâza hamledilmesi mümkündür. Fakat mecâzî fiiller müekked olmaz. O halde Mûsâ'nın şecereden işittiği kelâm, temâmiyle kelâm-ı İlâhidir.» izâhâtını vermiştir.

Resûl-i Ekrem buyurdu ki :

6824

هَبْجَانَكِ مَوْسَىٰ از سَوِی درخت
بانگِ حق بشنیدکای مسمود بخت

«Mûsâ'nın ağaç tarafından : (ey mes'ûd tâlihli) diye Allahın sesini işittiği gibi, âvâz-ı İlâhî benim kulağıma sarâhaten geliyor.»

6825

از درخت انی انالله می شنید
باکلام انوار می آمد بدید

«Mûsâ ağaçtan : (انی انالله) sesini işitti. O kelâmı işitmekle be-râber bir takım nûr gördü.»

(39) Sûrei Bakara : 75.

(40) Sûrei Nisa' : 164.

Mûsâ Aleyhisselâm, Fir'avnın emriyle Benî İsrâilde doğan erkek çocukların öldürüldüğü sırada doğmuş; vâlidesi tarafından bir sandığa konulup belki ölümden kurtulur diye Nil nehrine salıverilmişti. Sandık Fir'avnın Nil kenârındaki sarayı önünden geçerken Fir'avn onu gördü ve çıkarttı. Hazret-i Mûsâ'yı görünce sevdi, büyütmeğe karar verdi. Süt anası arandı. Hazret-i Mûsâ gelen kadınların memesini emmedi. Sonra vâlidesi geldi. Onun memesini aldı. Ve iştiâ ile emdi. Onun üzerine çocuğu anasına teslim ettiler. Sonra Fir'avnın sarayında büyüdü, Mısırlı bir prens gibi okutuldu ve terbiye edildi. Fakat O, kendisinin Benî İsrâilden olduğunu biliyor, mümkün olduğu kadar Fir'avnilere karşı Benî İsrâil oğullarına yardım ediyordu. Bir gün Fir'avnın memurlarından birinin bir İsrâilliyi angarya çalıştırmak için itip kaktığını gördü. İsrâilli Mûsâ'dan yardım istedi. Mûsâ, Fir'avn memuruna bırak şu adamı dedi. Bırakmayınca göğsüne bir yumruk indirdi. Herif ölüverdi. Ertesi gün yine o İsrâilli diğer bir memur ile uğraşıyordu. Mûsâ'yı görünce yine muâvenet talebinde bulundu. Bu sefer Hazret-i Mûsâ ona : «Sen işten kaçırıyorsun» diye sertçe söylendi. O, Mûsânın kâl ve hâlinde korktu : «Yâ Mûsâ dün kıbtıyı öldürdüğün gibi bugün de beni mi öldürmek istiyor-sun?» diye iyiliğe kemlik olmak üzere dünkü vak'ayı haber verdi. Bunun üzerine Hazret-i Mûsâ kaçtı. Mısır hudûdundan çıktı. Medyen diyârına gidip bir kuyu başına oturdu. Çobanlar su çekip koyunlarını şuluyorlardı. Genç iki kadın da bir kenarda duruyor, kendi koyunlarına su vermek için çobanların çekilmesini bekliyordu. Bunlar Şu'ayb Peygamberin kızları idi. Hazret-i Mûsâ onlara yardım etti. Kova kova su çekip koyunlarını suladı. Sonra dinlenmek için bir tarafa çekildi. Kızlar gittiler. Sonra biri geldi. Babam seni çağırıyor diye Hazret-i Mûsâ'yı çağırıp götürdü. Şu'ayb Peygamber, yedi sene hizmet etmek, o müddetin hitâmında kendisine damad etmek şartıyla çobanlığı teklif, Hazret-i Mûsâ da kabul etti. Müddetin hitâmında kızlardan birini aldı. Bir müddet sonra haremiyle birlikte Mısır'a gitmek için kayın pederinden izin aldı. Tûr-i Sînâ vâdisine gelince hava soğudu, ateş yakmak lüzûmu duyuldu. Hazret-i Mûsâ uzakta bir ateş parıltısı gördü. Bir kor parçası alarak ateş yakmak için o tarafa doğru gitti. O ateş bir ağacın ortasında parlıyordu. Oraya yaklaşıncâ Hitâb-ı İlâhiye mazhar oldu. Fir'avni imâna dâvet etmeğe ve Benî İsrâil'i Mısır'dan çıkarıp orada geçirdikleri esâret hayatından kurtarmaya memur oldu. Bu kıssanın sonu Kur'an-ı Kerim'de ve Sûre-i Kasas'da şöyle hikâye buyuruluyor :

أَتَيْنَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ

مِنَ الشَّجَرَةِ

Yâni: «Vaktâki Mûsâ oraya gelince mübarek bir yerdeki vâdinin sağ tarafındaki dere kenârında bulunan bir ağaçtan kendisine: Yâ Mûsâ! Ben Rabb'ül-âlemîn olan Allahum, diye nidâ olundu⁽⁴¹⁾.»

6826

چون ز نور وحی درمی ماندند

باز نو سوگندها می خواندند

«Münâfıklar vahyin nûruna karşı âciz kalınca tekrar yeminlere başladılar.»

6827

چون خدا سوگندرا خواند سپر

کی نهاد سپر ز کف پیکارگر

«Cenâb-ı Hak yemin için siper, yâni; kalkan demiştir. Harb ve husûmet eden kimse kalkanı elinden nasıl bırakır?»

Sûre-i Mücâdeledeki :

اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ

Yâni: «Münâfıklar, yeminlerini kendilerine kalkan yaptılar ve ehl-i imânı Allah yolundan men'e kalkıştılar. Onlar için hor ve hakiyr kılıcı bir azab vardır⁽⁴²⁾.» Âyetine işârettir.

(41) Sûrei Kasas : 30.

(42) Sûrei Mücadele : 16.

باز پیغمبر بتکذیب صریح

قد کذبت با ایشان فصیح

«Hazret-i Peygamber açıktan açığa bir tekzib ile onlara kemâl-i fe-sâhatle : (Siz hakikaten yalan söylüyorsunuz) buyurdu.»

«PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'IN MÜNÂFIKLARI TEKZİB VE İNKÂRI ÜZERİNE SAHABEDEN BİRİNİN RESÛLULLAH NIÇİN SETTARLIK ETMİYOR DA BUNLARIN AYIBLARINI YÜZLERİNE VURUYOR DİYE DÜŞÜNMESİ»

6829

تا یکی یاری زیاران رسول

دردش انکار آمد زان نکول

«Aleyhisselât Efendimizin münâfıklardan yüz çevirmesi ve habâsetlerini yüzlerine vurması dolayısıyla ashâbdan birinin kalbine inkâr hissi geldi.»

6830

کین چنین پیران باشیب و وقار

میکنند شان این پیامبر شرمسار

«Böyle yaşlı başlı, vekarlı adamları bu peygamber mahcûb ediyor.»

6831

کو کرم کوسترپوشی کوچیا

صد هزاران عیب پوشند انبیا

«Kerem nerede, aybı örtmek nerede ve hayâ nerede? Peygamberler yüz binlerce ayıb örterler.»

باز در دل زود استغفار کرد
تا نگردد ز اعتراض او روی زرد

«Ettiği itirâz dolayısıyla yüzü sararmamak ve mahcûb olmamak için, çabucak kalbinden itirâz etti.»

6833

شومی یاری اصحاب نفاق
کرد مؤمن را جو ایشان زشت و عاق

«Münâfıkların uğursuzluğu mü'mini de onlar gibi çirkinleştirir ve âsi kılar.»

Kur'ân-ı Kerim'deki :

وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَمِمَّا كَانُوا

Yâni : «Zulmedenlere taraftâr olmayınız ki size de ateş temâs eder⁽⁴³⁾.»
Âyet-i Kerîmesine işârettir.

6834

باز می زارید کای علام سر
مرمرا مگذار بر کفران مصر

«Tekrar şöyle diyerek tazarrûda bulundu : Ey sırra vâkıf bulunan Rabbim; beni küfrânda musır bırakma!»

Yâni; bana İslâm nîmetini ve Resûlün sohbetini nasib ettin. Öyle iken benim düşüncem bir küfrân-ı nîmettir. İlâhî beni o küfrânda ısrâr ettirme.

(43) Sûrei Hud : 113.

اندین اندیشه خوابش در ره بود
مسجد ایشان بر سر گین نمود

«Bu düşünce arasında uyuyakaldı. Münâfıkların mescidi ona pislikle dolu göründü.»

6836

سنگهاش اندر حدث جای تباه
میدمید از سنگها دود سیاه

«Münâfıklar mescidinin taşları necâset içinde harab olmuştu. O taşlardan siyah bir duman çıkıyordu.»

6837

دود در حلقش شد و خلفش نجاست
از نهیب دود تلخ از خواب جست

«O duman sahâbinin boğazına girdi ve orasını yılan ve akreb gibi soktu. O acı dumanın korkusundan uykudan sıçradı.»

6838

در زمان در رو فتاد و میگريست
کای خدا اینها نشان منکريست

«O anda İlâhî! Bu alâmetler münkirlik nişânıdır diyerek secdeye kapandı.»

6839

خلم بهتر از چنین حلم ای خدا
که کند از نور ایمانم جدا

«Rabbim; beni îmândan ayıracak böyle bir hulumden yani; şefkat-ten, hulum; yâni; kahır ve gazab daha evlâdır, dedi.»

Hazret-i Mevlânâ kıssadan hisseye şürû ile diyor ki :

گر بکوی کوشش اهل حجاز
تو بتوکنده بود همچون پیاز

«Eğer mecaz ehlinin, yâni; ehl-i nifakın sa'y ve gayretini eşeleyecek olursan soğan gibi kat kat kokmuştur.»

6841

هر یکی از یکدیگر بی‌غیرتر
صادقارا يك زد دیگر اغیرتر

«Bu nevi gayret ve amellerin her biri yekdiğerinden daha içsiz, daha boştur. Sâdıklarınki ise, birbirinden daha latiftir.»

6842

صد کمر آن قوم بسته بر قبا
هر هدم مسجد اهل قبا

«O kavm, yâni; münâfıklar, Kubâ köyü ehâlisinin mescidini yıkmak için, ziyne-i libaslarının üstüne, binlerce gayret kemeri kuşanmışlardı.»

Kemer kuşanmak : Bir iş görmeğe hazırlanmak demektir. Kubâ mescidi : Cemâatle namaz kılmak için İslâm'da ilk yapılmış mesciddir. Re-sûlullah Sallallâhu Aleyhi Vesellem Efendimiz Medine'ye hicreti esnâsında bir pazartesi günü Kubâ köyüne gelmiş, orada üç gün ikâmet buyurmuş, bu müddet zarfında Kubâ mescidinin temelini atmış, ikmâlini Kubâ ehâlisine bırakmıştı. Bu mâbed-i Şerif hakkında Kur'ân'da :

لَمَسْجِدٍ أُسَسِّدَ عَلَى الْفَوْى

Yâni : «Takvâ üzerine te'sis olunmuş mescid⁴⁴» buyurulmuştur. Münâfıklar, o köyde ikinci bir mescid yapmakla Kubâ köyü cemâati arasına tefrika düşürmek istiyorlardı.

(44) Sûrei Tevbe : 108.

همجو آن اصحاب قبل اندر حبش
کعبه کردند حق آتش زدش

«Münâfıkların böyle bir mescid yapmaları ashâb-ı fil'in Habeşde yaptıkları Kâbe gibidir ki Allah onu yakmıştır.»

Ashâb-ı fil'in Habeşistanda kâbe yaptıkları meşhûr değildir. İhtimâl ki orada da öyle bir binâ yapılmıştır. Mâlum olanı, Habeş hükümdarı tarafından verilen bir emirle, Yemen vâlisi bulunan Ebrehe'nin San'ada süslü bir mâbed yaptırdığıdır. Bu mâbed, külliye olmak üzere inşa edilmişse de, yahudiler ve putperestler için de ibâdet yeri ayrılmıştı; âdetâ umûmî bir mâbed haline konulmuştu ki maksad : arabları kâbeden ayırıp oraya celbetmek, bu suretle Hicazı da istilâ etmektir. Fakat Hicaz halkı bu hiyleyi yutmadı ve külliyeğe rağbet göstermedi. Nihâyet Kâbe durdukça kendi mâbedinin umûmî ziyâretgâh olmayacağını Ebrehe anladı ve Beytullahı yıkmak üzere filleri ve ordusu ile Hicaza doğru yürüdü. Mekke'ye yaklaşıncâ ahâlinin develerini sürüp götürdüler. Peygamberimizin ceddî, Abdulmuttalib'in de dört yüz devesini götürmüşlerdi. Abdulmuttalib hayvanların iâdesi için Ebrehe'nin yanına gitti. Ebrehe develeri verdirmekle berâber Kâbeyi yıkacağını söyledi. Abdulmuttalib de Kâbenin Beytullah olduğunu, onu tahribe kalkışmanın, Allaha ilân-ı harb etmek demek olacağını söyledi ve kalktı, Mekke'ye geldi; ahâliyi dağlara çıkarıp şehri boşalttı. Kendisi Kâbe'nin yanında duâ etti. Habeş ordusu Mekke üzerine yürüdü. Büyük fili öne geçirdiler. Hayvan yürümedi ve Mekke'ye doğru gitmek istemedi. Başka tarafa çevirdiler koşmaya başladı. Onlar böyle uğraşırken Cenâb-ı Hak (Ebâbil) denilen binlerce kuş gönderdi. Bunların gagalarında ve pençelerinde küçük birer taş vardı. Onları Habeş ordusu üzerine attılar. Taşlar her kime isâbet ettiyse öldürdü.

Bâzıları, bir kuşun atacağı ufak bir taşla, bir insanın ölmeyeceğini, binâenaleyh Ebrehe ordusunda salgın bir hastalık zuhur edip o suretle kırıldığını söylüyorlar. Mâlum yâ bir cisim ne kadar yüksekte düşerse o nisbette sür'at, şiddet ve kuvvet peydâ eder. Dolu dânelerinin bazan hayvan ve insan öldürdüğü de bir vâkiadır. Hulâsa o koca ordu perişan oldu. Ebrehe yaralı olduğu halde düşse, kalka Yemen'e döndü ve San'a'da öldü. Mekke halkı, Habeş karargâhına gidip orada bulduklarını aldılar. Hazret-i Osman'ın babası Affân, oraya ilk gidenlerden olduğu için bir çok mal ve nakid almış, Cenâb-ı Zî'n-Nûreyn'in zenginliği de oradan ileri gelmişti. Hazret-i Peygamber fil vak'asından iki ay kadar sonra doğmuştur. Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de bu hâdiseyi şu sûretle hikâye buyuruyor :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ * أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ
 فِي تَضَلُّلٍ * وَارْسَلْ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ * تَرْمِيهِمْ
 بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ * فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ *

Yâni: «Habibim; Rabbin ashâb-ı fil'e ne yaptığını görmedin mi? (görmüş gibi işitip öğrenmedin mi?) Onların Kâbe hakkındaki hiylelerini dalâlete düşürmedi mi? Teşebbüslerini neticesiz bırakmadı mı? Onların üzerine ebâil kuşlarını gönderdi ki onların üstüne kurumuş ve taş kesilmiş dâneler atıyorlardı. Onları hayvanlar tarafından yenilmiş saman haline getirdi (yâni; hepsini kırdı, geçirdi)⁴⁵»

6844

قصد كعبه ساختند از انتقام
 حال شان چون شد فروخوان از كلام

«Habeşliler, intikâm niyetiyle Kâbeye kasdetmişlerdi. Onların ne hâle uğradıklarını Kelâm-ı İlâhiden, Kur'ân'daki (الم تر) Sûresinden okuyup anla!»

6845

مر سپهر و یان دین را خود جهیز
 نیست الا حیل و مکر و ستیز

«Dinin kara yüzlülerinde, yâni; din düşmanlarında hiyle, mekr ve mücâdeleden başka, bir şey yoktur.»

(45) Sûrei Fil: 1-5.

6846

هر صحابی دید زان مسجد عیان
 واقعه تا شد یقین شان سر آن

«Ashabdan her biri, o mescid-i dırâr'a dâir rüya gördü de oranın yapılışındaki münâfıkların kasdı cümlesine yakinen mâlum oldu.»

6847

واقعات ارباز تویم بک بیک
 بس یقین کردد صفا براهل شک

«O vâkıaları birer birer izah etseydim şek ve şüphe ashâbına safây-ı derûn hâsıl olurdu.»

6848

لیک می ترسم ز کشف راز شان
 ناز نیناند و زبید ناز شان

«Lâkin onların sırrını keşfeylemekten korkarım. Onlar nâzenin-i İlâhiyyedir ki naz da kendilerine yaraşır.»

Ashâb-ı Kirâm arasında derece farkı olmakla berâber sohbet-i Nebviyye sâyesinde hepsinin mertebesi çok yüksektir. Hazret-i Ömer şöyle bir hadis rivâyet ediyor: Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurmuştur ki: «Ashâbımıza ikrâm ve ta'zîm ediniz. Çünkü onlar; ey ümmetim; sizin en hayırlı olanlarıdır. Onlardan sonra onları tâkip edenler, yâni; (Tâbiin) onlardan sonra da onları tâkip edenler, yâni; (Tebe'ut-tâbiin) hayırlıdır.»

Ashâb-ı Kirâm :

6849

شرع بی تقلید می بند رفته اند
 بی محک آن تقدرا بگرفته اند

«Şeriatı taklidsiz, yâni; tabkiki olarak kabul etmişler, nakd gibi olan dîn-i İslâmı mihenksiz almışlardır.»

حکمت قرآن جو ضالہ مؤمنست
ہر کسی برضالہ خود موقنست

«Kur'an'ın hikmetleri, mü'minin kaybolmuş devesi gibidir. Herkes de kendi kaybını pek iyi bilir.»

Hadis-i Şerifte: «Hikmet ve hakikat, mü'minin kaybolmuş devesi gibidir. Onu nerede bulursa o kayıp, başkalarından ziyâde onun hakkıdır.» buyurulmuştur.

Bundan dolayı müslümanlar nerede ve kimde olursa olsun bir hakikat gördüler mi, onu alırlar ve istifâde ederler. Bu sözü filân yâhud falan söylemiş diye söyliyenin hüviyetini nazar-ı itibara almazlar ve bu hususta taassub göstermezler.

«KAYBOLMUŞ DEVESİNİ ARAYAN VE HERKESE ONU SORAN KİMSENİN KISSASI»

6851

اشتری گم کردی و جستیش جست
جو بیابی چون ندانی کان تست

«Bir deveyi kaybedince hemen onu ararsın. Bulunca kendi malın olduğunu nasıl bilmezsin?»

6852

ضالہ چه بود ناقلہ گم کردہ
از گفت بگریخته در پردہ

«Dâlle nedir? Kaybolmuş devedir ki senin elinden kaçmış ve bir bir yere saklanmıştı.»

6853

کاربان دربار کردن آمدہ
اشتر تو از میانہ گم شدہ

«Kervan, yüklerini yükletmeye başladığı halde, senin deven arada kaybolmuş.»

میدوی این سووآن سوخشک لب
کاروان شد دور و نزدیکست شب

«Harâretten dudakların kurumuş olduğu halde oraya buraya koşarsın. O sırada kervan uzaklaşır ve gece yaklaşır.»

6855

رخت مانده بر زمین در راه خوف
تو پی اشتر دوان گشته بطوف

«Korkulu yolda yükün orta yerde kalmış, sen deveyi bulmak için koşuyor ve etrâfı dolaşıyor ve diyorsun ki:»

6856

کای مسلمانان که ددست اشتری
جسته بیرون بامداد از آخری

«Ey müslümanlar! Sabahleyin ahırdan fırlayan bir deveyi gören var mı?»

6857

هر که برگوید نشان از اشترم
مزدگانی میدم چندین درم

«Her kim devemin nişânını ve gittiği tarafı haber verirse müjdelik olarak şu kadar para vereceğim.»

6858

باز میجوی نشان از هر کسی
ریش خندت میکند زین هر کسی

«Tekrar herkesten devenin nişânını ararsın. Her alçak senin sakalına güler.» de der ki:

کاشتری دیدیم معرفت این طرف
اشتری سرخی بسوی آن علف

«Bir deve gördük ki bu tarafa gidiyordu. Kırmızı tüylü bir deve idi. Şu otun yanına doğru gitmişti.»

آن یکی گوید بریده گوش بود
وان دگر گوید جلش منقوش بود

«O biri: kulağı kesikti der. Bir başkası: çulu nakışlı idi haberini verir.»

آن یکی کوشتن یک چشم بود
وان دگر گوید زگر بی چشم بود

«Diğer biri, devenin tek gözlü, bir başkası da uyuz olduğunu söyler.»

از برای مژدگان صد نشان
از گزافه مرخسی کرده بیان

«Her alçak, müjdelik almak için, devenin yalandan yüzlerce nişânını beyân eder.»

Hazret-i Mevlânâ bu kıssa ile hikmet devesini arayan bir kimse ile muhtelif felsefî mezheblerin ona verdikleri cevabları tasvir ediyor. On-dan sonra da şöyle bir bahs açıyor :

آنچنان که هر کسی از معرفت
میکند موصوف عیب را صفت

«Bu ona benzer ki herkes, mevsûf-i gaybiyi, yâni; Hak Sübhânehû ve Teâlâyı bir sıfatla tavsif eder.»

فلسفی از نوع دیگر کرده شرح
باحثی مرگفت اورا کرده جرح

«Bir feylesof, başka türlü şerheder. Bir bahisci de feylesofun sözünü red ve cerh eder.»

Meselâ bir feylesof: «Allah mûcib-i bizzâttır, eşyâ onun levâzım-ı zâtiyyesindendir, der. Bir mûtezilî ise bu sözü cerheder. Böyle bir târifte bulunmak Allahı kayd altına almak olur. O ise vücûd-i mutlakdır :

يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴿٤٦﴾
إِنَّا لِلَّهِ يُحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿٤٧﴾

Yâni: «İstediğini işler ve dilediği gibi hükmeder⁽⁴⁶⁾» der.

وان دگر در مردود طعنه میزند
وان دگر از زرق بجائی میکند

«Bir üçüncü, her ikisine ta'n ve itiraz eder, bir dördüncü riyâkâr-lıkla can çekişir.»

(46) Sûrei Maide : 1; Sûrei İbrahim : 27.

این حقیقت دان نه حقند این همه
نه بکلی گمراهانند این همه

«Şu hakikatı bil ki, bu muhtelif mütâleaların hepsi doğru değildir.
O gürûhün hepsi de sapık doğillerdir.»

زانکه بی حق باطلی ناید بدید
قلب را ابله بیوی زر خرید

«Çünkü Hak olmayınca bâtil da zuhur etmez. Bir budala, kalp bir parayı altın tamahiyle alır.»

گر نبودی درجهان قدروان
قلهارا ابله بیوی زر خرید

«Eğer dünyâda geçer akçe olmasaydı kalp paraları sürmek nasıl mümkün olurdu?»

تا نباشد راست کی باشد دروغ
آن دروغ از راست میگیرد فروغ

«Doğru söz olmayınca yalan olur mu? O yalan doğrudan kuvvet alır.»

برامید راست کثر رامی خرند
زهر درقندی رود شگفته آنکه خورد

«Eğriyi doğru ümidiyle alırlar. Zehiri şekerle korlar, ondan sonra yerler.»

گر نباشد گندم محبوب نوش
چه برد گندم نماوجو فروش

«Eğer tatlı tatlı yenilen buğday olmasaydı, buğday gösterip arpa satmak isteyen hiylekâr ne kazanırdı?»

بس مگو جمله خیالست و ضلال
بی حقیقت نیست درعالم خیال

«Sakin, bunların hepsi hayâl ve dalâlettir deme. Âlemde hakikatsiz hayâl olmaz.»

Felsefecilerden bir (softâiler) var ki: (Hiç bir şeyin hakikatı yoktur, her şey hayâldir) derler. Fakat dikkat edilecek olursa daha bu târiflerinde tenâkuza düşerler. Çünkü şey, mevcûda denilir. Mevcûd ise bir hakikattir. O Halde hiç bir şeyin hakikatı yoktur demek, mevcud ve hakikî bir şeyin vücudu ve hakikatı yoktur demek olur. Fâtih devri ulmâsından İstanbul'un ilk kadısı Hızır beyin oğlu Sinan Paşa ilk zamanlarında nasılsa bu softâiyye mezhebine kapıldığı için her şeyin hakikatından şüphe edermiş. Bir gün babasıyla yemek yerken Hızır Bey: «Sinan; ahmaklıkta o dereceye geldin ki şu önündeki sahanın bakır olduğundan şüpheleneceksin» demiş. Sinan Paşa: «Evet, bunun başka bir şey, meselâ bir mukavva olmak ihtimâli de vardır!» deyince İstanbul kâdısı sahanı kaldırdığı gibi oğlunun başına vurmuş. Sonraları Sinan Paşa Şeyh Vefâya derviş olmakla bu budalaca düşüncelerden kurtulmuş. Evet, âlemde hakikatsiz hayal olmaz. Hepimizin ettiği kuruntuların esâsında bir hakikatı vardır. Ehl-i sünnet itikadında da: «Eşyânın hakikatı sâbittir.»

حق شب قدرست درشبهان
تا کند جان هرشی را امتحان

«Allah, geceler arasında gizli kadir gecesı gibidir. Böyle olması da rûhun her geceyi tecrübe etmesi, tâât ve ibâdâtla geçirmesi içindir.»

Her gece kadir olsa kadrin kadri olmazdı şahâ,
Her hacir gevher olaydı gevher etmezdi bahâ.

لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ

Yâni: «Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır (O gece yapılacak ibâdet de bin aylık ibâdetten efdaldır)⁴⁷» buyurulmuş, fakat hangi ayın hangi gecesi olduğu bildirilmemiştir. Bu gizlilikten maksad da, söylediğim gibi müslümanların kadir gecesini bulmak için her gece aramaları ve tâât ve ibâdât ile meşgul olmaları içindir.

Bu maksadla gizlenmiş başka şeyler de vardır. Meselâ (Salât-ı vustâ) için ikinci namazı denilmiş; halbuki o, beş vakit namazdan biridir. İsm-i a'zam: Allahın en büyük adı esmâ-i hüsnâ arasında gizlidir. Cum'a günü, duâların kabul edileceği bir sâat vardır ki ona sâat-i icâbet denilir. Bu da cuma gününde gizlidir. Onun için Mevlânâ diyor ki :

6874

نی همه شبها بود قدر ای جوان
نی همه شبها بود خالی ازان

«Ey gene! Ne bütün geceler kadirdir, ne bütün geceler ondan hâlidir.»

Bir seneyi teşkil eden 360 bu kadar geceden her birinin (Leylet'ül-kadr) olmak ihtimâli vardır. Bunun gibi :

6875

در میان دلق پوشان يك فقير
امتحان کن وانکه حقست آبگیر

«Aba giyen dervişler arasında bir fakir vardır ki leyle-i kadr gibidir. Sen de bütün dervişleri tecrübe et, hangisi ehl-i hak ise onu kabul et.»

6876

مؤمن کیسی میز کوه تا
باز داند خیر کارا از فی

«Zekî ve temyiz edici mü'min nerede ki namerdleri, merdlerden ayırd eder.»

(47) Sûrei Kadir : 3.

Bundan evvelki beyitte aba giyenler arasında bir fakir vardır ki geceler arasında Leyle-i kadr gibidir, denilmişti. Fakat onu bulmak ve tanımak herkesin kârı değildir. Zekî ve mümeyyiz bir mü'min olmalı ki nûr-i imân kuvvetiyle o âli fakiri ve insan-ı kâmilî tanıyabilsin demek isteniliyor.

6877

گر نه معیوبات باشند درجهان
تاجران باشد جمله ابلهان

«Eğer dünyada ayıblı, kusurlu mallar bulunmasaydı bütün ticaret erbâbının budala olması lâzım gelirdi.»

Çünkü bir tâcirin zekâsı ve san'atındaki mehâreti kusurlu malları tanımasıyla anlaşılır. Öyle mallar bulunmalı ki tüccarın da eşya temyizi-
indeki mehâreti anlaşılabilsin.

6878

بس بود کالاشناس سخت - هل
چونکه عیبی نیست چه نااهل و اهل

«Kusurlu bulunmayınca bir kumaşı tanımak ve onun değerini anlamak çok kolay olurdu. Zira ayıb olmayınca chil ve nâhil olmak müsâ-
vidir.»

6879

ور همه عیبست داتس سود نیست
چون همه چو بست اینجا عود نیست

«Eğer dünyadaki şeylerin hepsi ayıb ve kusurlu bulunsaydı ilmin de faydası olmazdı. Çünkü içinde od ağacı bulunan ve hepsi odundan ibâret olan bir yığın, ilim ile nasıl ayırd edilebilir?» Binâenaleyh :

6880

مرد گوید جمله حقند احمقست
وانکه گوید جمله باطل او شقیست

«İler kim Dünyadaki mevcûdâtın hepsi hakır derse ahmaktır; hepsi
batıldır diyen de şakî'dir.»

تاجران انبیا کردند سود
تاجران رنگ و بو کو رو کبود

«Peygamberler tâcirler gibi ticâret ve istifâde ettiler (Çünkü sağlam ve kusurlu malları fark eylediler.) Renk ve koku tâcirleri, (yâni; sûret-i zâhireye aldanmış tâcirler) ise çok çok zarara uğradılar.»

می نماید مار اندر چشم مال
مرد و چشم خویش را نیکو مال

«Yılan, insanın gözüne mal olarak görünür. Ey gâfil, gözlerini iyice oğ da uykun açılın.»

Bu beyte Şârih Ankaravî şöyle mânâ vermiştir :

«Ârif ve sâhib-i basiretin gözüne mal mâr görünür. Ey muhibb-i mâl ve metâ... Kendi iki gözünü iyi oğ. Yâni zâhir ve bâtın gözünü aç, tâ ki sana dahî hakikatbîn olan enbiyâ ve evliyâ gibi mal, mâr görüne ve mansıb ejderhâ müşâhede oluna.»

Bir Hadis-i Şerifte : «Mal yılanıdır, mansıb ve makam ise ondan daha zararlıdır.» buyurulmuştur.

منکر اندر غبطة این بیع و سود
بنگر اندر خسر فرعون و تمود

«Bu dünyâ alış verişindeki kâr'a gıpta ile bakma. Fir'avn ile Semüd kavminin uğramış oldukları zarar ve ziyâna bak.»

Dünyâ maddî ve mânevî bir ticârethânedir. Dünyâ da, âhiret de burada kazanılır. Hakkiyle insafkârâne kazananlar, «Kazanan Allahın sevgilisidir.» iltifâtına nâil olur. Fakat yüzde beşyüz kazanmaya kalkışmak, o kazanç için de türlü dolap çevirmek ticâret değil, şekâvet olur.

اندرین کردون مکر رکن نظر
زانکه حق فرمود تم ارجع بصر

«Bu feleğe tekrar tekrar bak. Çünkü Cenâb-ı Hak (Ona bir kere daha dün de bak!) buyurdu.»

Tebâreke Sûresindeki şu Âyetlere işârettir :

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ
مَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ۚ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ حَاسِنًا ۚ وَهُوَ حَسِيرٌ ۝

Yâni : «Allah öyle bir Hâlık-ı Zîşândır ki tabaka tabaka olmak üzere yedi kat gökleri yarattı. Allahın semâları yaratışında, bir kusur, bir ayıb göremezsin. Gözünü göklere çevir bak ki bir yarık, bir noksan görebilir misin? Tekraren, gözünü çevir bak ki gözün ayıb bulmaktan uzak ve göklere bakmaktan yorgun bir halde sana avdet eder⁽⁴⁸⁾.»

Hulâsa gök yüzüne bakmak, Hakkın oradaki kemâl-i kudretini görüp ibret almak demektir.

«KENDİSİNDE BULUNAN HAYIR VE ŞERRİN MEYDANA ÇIKMASI
İÇİN HER ŞEYİN İMTİHAN EDİLMESİ»

يك بشر قانع مشو زين سقف نور
يارها بنگر كه هل من فطور

«Nurdan bir tavan olan gök yüzüne bir bakışla kannat etme. Tekrar tekrar bak ki bir yarık ve bir noksan görebilir misin?»

(48) Sûrel Mülk : 3-4.

چونکه گفت کاندین سقف نگو
بارها بنگر چو مرد عیب جو

«Mâdem ki Allah sana emretti ve (ارجع البصر) ve (م ارجع البصر) buyurdu. Sen de bu latif tavana kusur bulmak isteyen ve noksan arayan bir kimse gibi tekrâr tekrâr bak.»

بس زمین تیره را دانی که چند
دیدن و تمیز باید در پسند

«Şu kara toprağı bilirsın ki onu lâıkiyle görebilmek ve güzelliğini anlayıp beğenmek için ne kadar bakmak ve tetkik etmek lâzımdır.»

تا بیالایم صاف ترا ز درد
چند باید عقل مارا رنج برد

«Zeminin saf olanını tortusundan süzmek için aklınızın ne kadar zahmet çekmesi lâzımdır.»

Basıp çiğnediğimiz arzı bile lâıkiyle anlayabilmek için coğrafya, tabakât'ul-arz, mâdeniyyât vesâire gibi ilimlerle uğraşıp kafayı yormak ve akli zahmete sokmak gerektir. Nerede kaldı ki bir iki bakışla semâvâtı ve oradaki mahîûkâtı anlayabilelim.

امتحانهای زمستان و خزان
تاب تابستان بهار همچو جان

«Kışın ve son baharın imtihanları, yazın sıcağı, rûh gibi olan baharın letâfeti.»

بادها و ابرها و برقها
تا بدید آرد عوارض فرقا

«Rüzgârlar, bulutlar, şimşekler, avâızın zeminden baş göstermesi, yâni; dikilmiş tohumların yetişip meydana gelmesi içindir.»

تا برون آرد زمین خاک رنگ
هرچه اندر جیب دارد لعل و سنگ

«Toprak, renkli zeminin cebinde yâni; içindeki la'li ve taş meydana çıkarması içindir.»

هرچه دزدیده است این خاک دژم
از خزانه حق و دریای کرم

«Bu suratsız toprak Hazîne-i İlâhiyyeden ve Hakkın kerem deryâsından her ne çalmışsa.»

شحنه تقدیر گوید راست گو
آنچه بردی شرح واده موبو

«Takdir-i İlâhî şahnesi, yâni; asâyiş memuru ona der ki: Doğru söyle her ne aldıysan birer birer izahet.»

دزد ، یعنی خاک گوید هیچ هیچ
شحنه اورا در کشد در هیچ هیچ

«Hırsız, yâni; toprak: hiç bir şey almadım, der. Takdir-i İlâhî zâbiti de onu işkenceye çeker.»

Toprağın Hazîne-i İlâhiyyeden çaldığı, kendisine nebâtât yetiştirmeye kâbiliyyet veren yağmur, kar ve çiy gibi şeylerdir.

شحنه گاهش لطف گوید چون شکر
نه برآورد کند هر چه بتر

«Zâbit ona kâh şeker gibi söz söyler, kâh onu asıp en kötü işkence-
leri yapar.»

تامیان قهر و لطف آن حمیهها
ظاهر آید ز آتش خوف و رجا

«Tâ ki takdirin kahrı ve lutfuyla arzın içinde gizli bulunan nebâtât
ve mâdeniyât gibi şeyler korku ve ümid âteşiyle meydana çıka.»

آن بهاران لطف شحنه کبریاست
وان خزان تهدید و تحریف خداست

«O bahar mevsimi, Şahne-i Kibriyâ ve Zâbit-i Takdir'in lutuf ile mu-
âmelesidir. O sonbahar ise Hakkın tehdidi ve korkutmasıdır.»

وان زمستان چارمبخ معنوی
تا توای دزد خفی ظاهر شوی

«Ey gizli hırsız, ey toprak! Sen zâhire çıkasın diye, o kış günleri se-
nin için bir çarmıhtır.»

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra âfâktan enfüse intikâl ediyor ve arzın
böylece imtihana tâbi tutulduğu gibi o hallerin insanın nefsinde de vuku'
bulduğunu anlatıyor :

بس مجاهدرا زمانی بسط دل
يك زمانی قبض و درد غش و غل

«Şimdi mücâhidin de bazan kalbinde inbisât ve ferahlık, bazan ise
kabz, yâni; sıkıntı, hastalık, karışıklık zuhura gelir, hattâ boğazına lâle
takılır.»

زانکه این آب و کلی کابدان ماست
منکر دزد ضیای جانهاست

«Çünkü bu su ve çamurdan olan bedenlerimiz, ruhların ziyâsı hırsız-
larıdır.»

حق تعالی کرم و سرد و درج و درد
برتن مامی نهد ای شیر مرد

«Ey arslan gibi adam! Hak Teâlâ bizim bedenimize sığağı, soğuşu,
hastalığı, yüklemiştir.»

خوف و جوع و نقض اموال و بدن
جمله بهر نقد جان ظاهر شدن

«Aşlığı, korkuyu, malların ve bedenlerin eksilmesini bizim cesedi-
mize havale eder. Bunların hepsi can nakdinin meydana çıkması içindir.»

Bu beyt ile Hazret-i Pir şu âyete işâret etmiştir :

وَلْتَلَوْتُمْ شَيْءًا مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ
مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿٤٩﴾

Yâni : «Sizi elbette imtihana ve ibtilâyâ uğratacağız : Korkudan, aç-
lıktan, malların, nefislerin (yâni; insanların) ve yemişlerin eksilmesiyle,
Habibim; bu imtihanlara karşı sabredenlere mükâfâtını göreceklerini
müjdele⁽⁴⁹⁾.»

این وعید و وعده ها انگیخته است
بر این نیک و بدی که میخسته است

«Karişık olan iyilik ve kötülüklerin ayırdedilmesi için bu va'id ve va'dler peydâ olmuştur.»

Va'd: Hayır'da, va'id: şer'de kullanılır. Meselâ:

بَنِي إِدْرِيسَ يَا نَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

Yâni: «Habibim; kullarıma haber ver ki ben hakikaten gafûr ve rahîmim⁵⁰.» Bu, ilâhî bir va'ddir.

وَأَنَّ عَذَابِي مَوْلَاكَ الْإِيمِ

Yâni: «Hakikaten benim azâbım yok mu, işte o, bir azâb-ı elimdir⁵¹.» Nazm-ı Celîlî ise Rabbânî bir va'iddir.

چونکه حق و باطلی آمیختند
نقد و قلب اندر حرامدان ریختند

«Hakkı ve batılı birbirine karıştırdıkları için, sağlam para ile kalp akçeyi bu âleme dökdüler.»

İnsanların fiil ve hareketleri kalp ve sağlam olmaktan hâli olmadığı gibi o hareketleri bir nazarda ayırd etmek de kabil değildir. Meselâ herif, gözü sürmeli, başı misvaklı ve beline kadar uzanmış taylasanlı olduğu halde namaza durur ve tâdil-i erkân ile kılar. Bunun rızâ-i Hak için mi, yoksa riyâ-i halk için mi olduğu görülür görülmez tefrik edilemez.

بس محك میبایدش بگزیده
درحقایق امتحانها دیده

«O halde intihâb edilmiş hakikatleri tâyin eylediği, tecrübelerle sâbit olmuş bir mihenk lâzımdır.»

(50) Sûrei Hicr: 49.

(51) Sûrei Hicr: 50.

O mihenk de: şeriatı rehber edilmemiş rabbânî bir ârifdir ki, onun hakikati gören basireti karşısında hâlis ile kalp temeyyüz eder. O ârifin tefrik ve temyizi de Allahın kendisine vermiş olduğu bir meleke sâyesindedir. Meselâ Hazret-i Mûsâ, daha kundakta iken Fir'avnın korkusu ile anası tarafından bir sandığa konulup Nil nehrine bırakılmış, suyun akıntısı sandığı Fir'avnın sarayı önünden geçirmiş. Sandık saraya alınmış, çocuk için süt nine aranılmış, Mûsâ Aleyhisselâm gelen süt ninele- rin memesini almamış, sonra kendi anası gelip de memesini ağzına so- kunca şapır şapır emmişti. İşte anasının memesini diğer kadınların me- mesinden Hazret-i Mûsâ'nın fark edışı, Allahın O'na vermiş olduğu bir temyiz neticesi idi.

Hazret-i Pir bu münâsebetle Kelimullah Hazretlerinin Nil'e bırakıl- ış, saraydan alınışı, sonra vâlidesine teslim edilişi kıssasını beyâna baş- lıyor ve diyor ki:

شیرده ای مادر موسی ورا
واندر آب افکن مبندیش از بلا

«Ey Mûsâ'nın anası! Çocuğuna süt ver, sonra onu suya bırak da be- ladan korkma.»

هرکه در روز آلت آن شیر خورد
همچو موسی شیررا تمیز کرد

«(Elestü birabbiküm) gününde her kim mârifet sütünü içdiyse Mûsâ Peygamber gibi kadınların sütünü, yâni; dünyadaki hak ve batılı ayırd eder.»

گر تو بر تمیز طفلت مولی
این زمان ای ام موسی ارضی

«Ey Mûsâ'nın anası; eğer sen çocuğunun temyiz ve tefrikinî istiyor- san şimdi onu emzir.»

Sûre-i Kasasdaki şu âyetlere işâret ediliyor:

Ölümü, Benî İsrâil'den doğacak bir çocuk yüzünden olacağı müneccimler tarafından Fir'avne haber verilmiş, o da Benî İsrâil'de doğacak çocukların kesilmesini irâde etmişti. O sırada Hazret-i Mûsâ doğdu. Anası, çocuğunu kurtarmak için çâre düşünürken :

وَإِذْ نَادَىٰ إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ

أَنْ رَضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتُ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا
تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

Yâni : «Mûsâ'nın anasına ilhâm ettik ki : onu emzir, öldürecekler diye korkarsan onu nehire bırak, korkma, mahzûn da olma. Biz onu sana îade edeceğiz ve onu peygamberler zümresinden kılacağız⁵².»

Ey Ümm-i Mûsâ O'nu emzir ki :

6909

تا بیند طعم شیر مادرش
تا فروناید بدایه بدسرش

«Anasının sütündeki lezzeti anlasın, kötü bir süt nineye teslim olmasın.»

«O DEVE ARAYAN ŞAHSIN HİKÂYESİNİ ŞERH ETMENİN FAYDASI»

6910

اشتری گم کرده ای مضمند
هرکسی اشتر نشانت میدهد

«Ey mûtemed kimse; bir deve kaybetmişsin, herkes sana deveden nişan veriyor.»

(52) Sûrei Kasas : 7 .

6911

تو نمیدانی که آن اشتر بجاست
لیک دانی که نشانها خطاست

«Sen o devenin nerede olduğunu bilmiyorsun, fakat verilen nişanların, edilen târiflerin yanlış olduğunu anhyorsun.»

6912

وانکه اشتر گم نکرد او از مهری
همجو آن گم کرده جوید اشتری

«Biri daha var ki deve kaybetmediği halde, inad ve taklid yoluyla, kaybetmiş olan gibi, devesini aramaktadır.»

6913

که بلی من هم شتر گم کرده‌ام
هرکه یابد اجرش آورده‌ام

«O da der ki : Evet, ben de deve kaybettim. Her kim bulursa ilerisini getirmişimdir.»

Onun böyle demesi :

6914

تادراشتر باتو انبازی کند
بهر طمع اشتر این بازی کند

«Senin devene ortak olmak içindir ki deve tamahiyle bu oyunu oynamaktadır.»

6915

او نشان کز بنشاند ز راست
لیک گفت آن مقادرا عصاست

«O, nişânın doğrusunu eğrisinden ayırd edemez. Lâkin senin sözün ve târifin onun eline asâ olur.»

Yâni; senin târifine dayanarak deve iddiâsında bulunur.

فیه آیات ثقات بینات
این براتی باشد و قدر نجات

«Bu nişanda doğru ve âşikâr alâmetler vardır. Bu hayır benim için berat ve kadir geceleri gibidir.»

Buraya kadar olan beyânâtta anlaşıldığına göre deveden maksad : (Elestübirabbiküm) yâni; Cenâb-ı Hakkın ruhlara «Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» diye sorduğu âlemdir. Ruhlar oradan bu âleme gelince onu kaybetmiş, bazıları onu aramaya başlamıştır. Ötekine berikine soruşturulunca her kafadan bir ses ve her ağızdan bir söz çıkar. Yâni; itikad mezhepleri ve felsefe meslekleri erbâbından her biri kendi mezheb ve mesleğine göre nişan vermeye ve târif etmeye kalkar. Nihâyet (Ehl-i sünnet ve'l-cemâat) mezhebinden bir ârif-i kâmil, doğru nişan verir ve mükemmel bir târif yapar, onu nasıl bulacağını anlatır.

6922

این نشان چون داد گویی پیش رو
وقت آهنگست پیش آهنگ شو

«O ârif bu nişanı verince ona dersin ki : Öne geç, gidip deveyi bulma zamânıdır, sen kılavuz ol.»

6923

پروی تو کنم ای راست گو
بوی بردی ز اشترم بخاکه کو

«Ey doğru söyleyen zât, sana tâbi olayım. Devemden nişan verdin, artık nerede olduğunu da göster.»

6924

پیش آن کس که نه صاحب اشتريست
کو درین جست شتر بهر مريست

«Deve sâhibi olmayan kimse indinde bu deve arayış ancak taklid içindir.»

6916

هرچہ را گویی خطابود آن نشان
او بتقلید تو میگوید همان

«Sen verilen nişanlardan hangisine yanlışt dersen o da seni taklid ile onu söyler.»

6917

چون نشان راست گویند و شبیه
بس بقین گردد ترا لاریب فیه

«Doğru ve benzer bir nişan verdiklerinde, senin devenden bahsettiklerine şüpheden kalmaz ve yakın hâsıl olur.»

6918

آن شفای جان رنجورت شود
رنگ روی و صحت زورت شود

«O nişan, senin hasta canına şifâ olur, yüzüne renk verir, derdine sıhhat yerine geçer.»

6919

چشم تو روشن شود بایت دوان
جسم تو جان گردد و جانت روان

«Gözün aydın, ayakların koşucu, cismin cân, canın onu bulmaya revân olur.»

6920

بس بگویی راست گفتی ای امین
این نشانها بلاغ آمد مبین

«Artık de sin ki : Ey emin kimse doğru söyledin, bu nişanlar zâhir bir tebliğdir.»

زین نشان راست نفروشد یقین
جز ز عکسی ناقه جوی راستین

«Doğru deve arayanım, yâni; hakikaten devesi kaybolanın aksine olarak, bu doğru nişandan o mukallidin yakını artmaz.»

بوی برداز جد و گرمهای او
که گزافه نیست این هیهای او

«Mukallid, asıl devesi kaybolanın ciddiyet ve harâretle aramasından onun böyle hay hay demesinin yalan olmadığını anlamıştır.»

اندین اشتربودش حق ولی
اشتری کم کرده است او هم بی

«Asıl kaybolan deveye onun hakkı yoktu. Lâkin... Evet... O da bir deve kaybetmişti.»

طمع ناقه غیر روپوشش شده
آنچه ازو کم شد فراموشش شده

«Başkasının devesine tamah edişi yüzüne hicab olmuştu da, kendi kaybettiğini unutmuştu.»

هرکجا این میدود آن میدود
از طمع همدرد صاحب میشود

«Bu, yâni; devesi kaybolan, ne tarafa koşarsa o da o tarafa koşuyor, derdli olan deve sâhibine hırs ve tamahından derd ortağı oluyordu.»

کاذبی باصادق چون شد روان
آن دروغش راستی شد ناگهان

«Bir yalancı bir sâdık ile yoldaş olursa onun yalanı ansızın doğru olur.»

آندران صحرا که آن اشتر شتافت
اشتر خود نیز آن دیگر بیافت

«Devenin kaçmış olduğu kırdaki mukallid de devesini buldu.»

چون بدیدش یاد آورد آن خویش
بی طمع شد راشتران یار خویش

«Devesini görünce kendi malını hatırladı, arkadaşının develerine tamah etmekten vaz geçti.»

آن مقلد شد محقق چون بدید
اشتر خود را که آنجایم چرید

«O mukallid, devesinin orada otladığını görünce muhakkik oldu.»

او طلبکار شتر آن لحظه گشت
می بختش تانید او را بدشت

«Deveyi kırdaki aramadığı halde, bulunca o an, hakikaten deveye talip kesildi.»

بعد ازان تنها روی آغاز کرد
چشم سوی ناقة خود باز کرد

«Ondan sonra kendi devesine doğru gözünü açtı ve yalnız gitmeye başladı.»

گفت آن صادق مرا بگذاشتی
تا با کنون پاس من میداشتی

«O sâdik, yâni; asıl deve sâhibi: Bu âna kadar beni tâkip ettiğin halde şimdi niçin terkettin? dedi.»

گفت تا اکنون فسوس بوده‌ام
وز طمع درجا بلوسی بوده‌ام

«Muhakkik olan mukallid de cevap verdi ki: Şimdiye kadar beyhûde yere koşuyor, hırs ve tamahtan sana yaltaklanıyordum.»

این زمان همدرد تو کستم که من
در طلب از تو جدا کستم بن

«Şu anda senin derd ortağın olduğum için taleb ve taharrîde senden cismen ayrıldım.»

از تو میدزدید می‌وصف شتر
جان من دید آن خود شد چشم پر

«Ben, devenin nişanlarını senden çalıyor, yâni; öğrenip söylüyordum. Şimdi ise rûhum, kendininkini gördü ve gözü doldu.»

تا نیایدم نبودم طالبش
مس کنون مغلوب شد زرغالش.

«Devemi bulmasaydım tâlibi olmayacaktım. Amma şimdi bakır mağlûb, altın gâlib oldu.»

Bakırın mağlûbiyeti, taklidin zâil olması; altının galebesi de tahkin zuhura gelmesi demektir.

سیئاتم شد همه طاعات و شکر
هزل شد فانی وجد اثبات شکر

«Günahlarım bütün tâat, latîfelerim ciddiyet oldu. Cenâb-ı Hakka çok şükür.»

Cenâb-ı Hakkın lutuf ve keremi bazan bir mukallidi muhakkik derecesine çıkarıverir ve o gibilerin günahlarını sevaba tebdil eyler.

463 tarihinde ölmüş olan İbn-i Abd-i Rabbih (El-İstîâb fi Esmâ-il-Ashâb) isimli eserinde Ebû Mahzûre'nin terceme-i hâlinde, bizzat sâhib-i terceme lisânından şu fıkrayı naklediyor. Ebû Mahzûre demiştir ki:

«On arkadaş ile yola çıkmıştık ki Resûlullah Hazretleri Huneyn gazâsından dönüyordu. Yolda Resûlullahın müezzini ezan okudu. Biz de eğlenmek için onu taklid ediyorduk. Sesimizi işiten Hazret-i Peygamber bizi çağırttı. Huzuruna çıktık. «Sesini işittiğim hanginizdi?» diye sordu.

Arkadaşlarım beni gösterdiler. Onlara izin verdi, beni alıyordu. Ve: «Kalk, ezan oku» buyurdu. O esnâda Zât-ı Risâlet ile bana emrettiği şeyden, yâni; ezan okumaktan daha ziyade hoşlanmadığım bir şey yoktu. Ben ayağa kalktım. Resûl-i Ekrem ezân-ı kelimâtı bana öğretti. Ezanı okudum, sonra beni çağırttı, içinde gümüş para bulunan bir kese verdi. Sonra mübârek elini elime koydu. Göğsüme ve göbeğime kadar meshetti. Daha sonra (Bârakâllahü fik) diye duâ buyurdu. «Yâ Resûlallah; beni Mekke'de ezan okumağa me'mur et» dedim. Talebimi kabul ve tâyin etti. O esnâda Zât-ı Risâlete karşı olan bütün hissiyâtım değişti. Adâvet yerine muhabbet kâim oldu. Mekke'ye döndüm, vâli bulunan Attâb bin Üseyd'e me'mûriyetimi bildirdim ve ezan okudum.»

Taberî, Ebû Mahzûre'nin 59 senesinde Mekke'de vefât ettiğini yazmış, 79 da öldü diyenler de olmuştur.

İşte Ebû Mahzûre Hazretleri de işe taklid ile başlamış, fakat hidâ-

yet-i Rabbâniyye o taklidi tahkike tebdil ettiği gibi, kendisi de Resûlul-lahın müezzinleri sırasına geçmiştir.

6942

سبائتم چون وسبالت شد بحق
پس مزن برسیائتم هیچ دق

«Günahlarım Hakkı bulmaya vesile oldu. O halde o seyyielerimden dolayı beni ta'n etme.»

6943

مرترا صدق تو طالب کرده بود
مرمراجد و طلب صدق کثود

«Hakikate, senin doğruluğun seni tâlib kılmış ve deveni aratmıştı. Bana da ciddiyet ve gayretim, doğruluk kapısını açtı.»

6944

صدق تو آورد درجستن ترا
جستم آورد درصدق مرا

«Senin doğruluğun seni aramaya sevketti. Benim arayışım da beni doğruluğa getirdi.»

6945

تخم دولت درزمین می کاشتم
سخره و بیکار می پنداشتم

«Ben devlet tohumunu toprağa ekiyor, devlet ve seâdeti bâd-i hevâ ve işsizlik sanıyordum.»

6946

آن نبه بیکار کسی بودجست
هریکی دانه که گشتم صبرست

«O tohum ekişim, yâni; seninle birlikte öteye beriye koşuşum işsiz-

lik değil, çabuk bir kazanç oldu. Bir dâne ektimse yüz dâne mahsûl verdi.»

Bir misâl :

6947

دزد سوی خانه شد زبردست
چون درآمد دیدکان خانه خودست

«Bir hırsız, gizlice bir eve girdi. Fakat içeriye girince orasının kendi evi olduğunu gördü.»

6948

کرم باش ای سرد تا گرمی رسد
بادرشتی ساز تا نرمی رسد

«Ey taleb husûsunda soğuk davranan; kerîm ol ki, Allahın şevk ve muhabbeti erişsin. Şiddet ve huşûnete alış ki Hakkın nîmet ve yumuşaklığı yetişsin.»

6949

آن دو اشتر نیست آن يك اشترست
تنگ آمد لفظ معنی بسی پرست

«Bahsettiğimiz iki deve değil, bir devedir. Fakat mânânın vüs'atine karşı lafz dar gelmektedir.»

6950

لفظ درمعنی همیشه نار سان
زان پیمبر گفت قد کل لسان

«Lafız dâimâ mânâya erişemez ve onu temâmîyle ifâde edemez. Bundan dolayı Hazret-i Peygamber (Hak'kı tanıyanın dili tutulur) buyurmuştur.»

Bu beyit : «Hakkı tanıyanın dili tutulur.» Hadis-i Şerifine işârettir.

نطق اسطرلاب باشد در حساب
چه قدر داند ز چرخ و آفتاب

«Söz hesabta usturlab gibi kalır. Ve Felek ile Güneşi ne kadar bilir?»

Usturlab: İrtifâ almak, vakit tâyin etmek, Gök ilmîne dâir hesab yapmak için eski müneccimlerin kullandığı bir âlettir ki ağaçtan, yâhud mâdenî safihâlardan yapılırdı. Böyle cemâdât makûlesi bir şey, semâyı ve Güneşi ne kadar anlayabilirse lafız da mânâyı o kadar anlayabilir.

Hakikaten de öyledir. Mâneviyyât şöyle dursun, mâddiyyâtı bile anlatmak husûsunda müşkilâta uğrarız. Hastalandığımız vakit, duyduğumuz o elem ve ıstırabı lâıkiyle ve temâmîyle hangimiz anlatabilir? Belki marazımızın ârâzını yanlış haber vermekle hekimi de yanıltırız.

خاصه چرخى کین فلک زوپره ایست
آفتاب از آفتابش ذره ایست

«Husûsiyle mânevî bir felek ki bu mâddî felek onun bir kanadı; bizim Güneş de onun bir zerresi gibidir.»

Usturlab'ın o Mânevî Feleği anlayıp, anlatamadığı gibi; mâneviyyât da lafız ile ifâde olunamaz, ancak zevk ile anlaşılabilir.

«HER NEFİSTE MESCİD'İ DIRAR FİTNESİ OLDUĞUNUN BEYANI»

چون بدید آمد که آن مسجد نبود
خانه حیل بدو دام جحرد

«Mescid-i Dirârın bir İslâm mescidi olmadığı, hiyle yuvası, çift tuzağı olduğu meydâna çıkınca!»

بس بجى فرمود کارا بر کنند
مطرحة خاشاک و خاکستر کنند

«Hazret-i Peygamber, onu yıkmalarını, çör çöp ve kül atılacak bir mezbele yapmalarını emretti.»

صاحب مسجد چو مسجد قلب بود
دانه ها بردام ریزی نیست جود

«Mescidin sâhibi, yâni; münâfıklar, yaptıkları mescid gibi kalp idiler. Onların bunu yapışları, avcının tuzağa dâne dökmesi gibi, avlamak içindi; cömertlik eseri değildi.»

گوشت کاندلر شست تو ماهی رباست
آنچنان لقمه نه بخشش نه سخاست

«Senin oltanda bulunup da balık avlayan et parçası, ne bahşışdır ve ne de cömertliktir.»

Bahkçının oltasına et parçası takması, balıklara ziyâfet çekmek için değil, onları avlamak içindir. Onun gibi münâfıkların bu mescidi yapmaları da mescid-i Kubâdaki cemâat-ı İslâmiyyeyi tefrikaya düşürmek içindi.

مسجد اهل قبا کان بدجواد
آنچه کفو او نبدراهنش نداد

«Cemâd olan, yâni; taş ve çamurdan yapılan Mescid-i Kubâ, kendinin eş ve benzeri olmayan mescid-i Dirârın bâki kalmasına yol vermedi.»

Çünkü biri Hak rızası için yapılmış, obiri şeytanın iğvâsiyle meydâna getirilmişti.

پس حقایقرا که اصل اصلهاست
دانه آنجا فرقتها و فصلهاست

«İmdi asl'ul-asl olan hakikatlerin de, bil ki, farkları, ayrılıkları vardır.»

«Ey Âdem oğlu, seni kendim için, sâir şeyleri de senin için yarattım.» Hadis-i Kudsîsi muktezâsınca mahlûkâtın asl'ul-aslı insandır. Öyle olmakla berâber insanlar arasında da pek mühim farklar vardır. Kimi Nebî, kimi velî, kimi siddîk, kimi mü'min, kimi münâfık, kimi müşrik-tir. Abbâs bin Attâr demiştir ki: «Resullerin en âdi derecesi, nebîlerin en yüksek mertebesidir. Sâirleri de buna kıyâs oluna.»

گور او مرکز چو گور او مدان
خود چه گورم حال فرق آن جهان

«Onun mezârını obirinin mezârı gibi bilme. Yâni; mü'min ile kâfirin kabrideki hâli müsâvî değildir. Obir âlemdeki hâl farkı için ne söyleyim?»

بر محك زن حال خود ای مردکار
تانسازی مسجد اهل ضرار

«Ey iş adamı! (yâni; ey Hak yolunun sâlikî!) Kendi malını şeriat mihengine vur ki, sen de bir mescid-i dırâr yapmış ve bir fitne çıkar-mış olmayasın.»

تو بران مسجدکنان تسخر زدی
چون نظر کردی تو خود زیشان بدی

«Sen o mescidi yapanlarla eğleniyorsun. Lâkin dikkatli bakacak olursan fitnekârlığın dolayısıyla sen de onlardan birisin.»

«KENDİNİN DE MÜBELÂ OLDUĞU BİR İŞTEN DOLAYI, ARKADAŞIYLA KAVGA EDEN HİNDLİNİN HİKÂYESİ.»

چار هندو دریکی مسجد شدند
بهر طاعت راکم و ساجد شدند

«Hindli dört kişi bir mescide girdiler, ve tâat maksadiyle rûkû ve sücûd ettiler.»

هریکی بر نیتی تکبیر کرد
در نماز آمد بمسکینی و درد

«Her biri bir niyetle, yâni; kimi edâ, kimi kazâ kasdiyle ve meske-net ve derd ile namaza başladılar.»

Namazın kemâl-i tevâzu'la kılınması lâzım geldiğine işâret buyuru-luyor. Demokrasi devri olmakla berâber meselâ bir vekilin yanına giril-mek lâzım gelse göğüs iliklemek, şapka çıkarmak ve derin reverans yap-mak icab etmektedir. Çünkü orası dünyaca büyük bir zâtın makamıdır. Namaz kılmak ise Huzûr-ı İlâhiye çıkmak demek olduğundan, vekil be-yin karşısında alınacak tevâzû tavrının bir kaç mislini almak gerektir ki, kulluk bunu muktezâdır. Sahâbe-i Kirâm, namaza durdukları vakit ayaklarına bakacak vaziyette önlerine meylederlerdi. Sonra seade yerine bakmak âdet oldu. Eli işte, gözü oynasta sözünü doğrulayacak tarzda, kendi namaza durduğu halde, gözü etrafta gezinen, yâhud kafasını dikip: «Yâ Rabbî, kulunu görüyorsun. İşte bu namazı benden başkası kılamaz» dercesine azamet taslayan kimselerin namazlarında huşû ve huzû bulu-namaz. Hulâsa Allahın nihâyeti olmayan azamet ve kudreti karşısında elden geldiği kadar tevâzû ve acz ü meskenet göstermeye çalışmalıdır.

مؤذن آمد زان یکی لفظی بجهت
کای مؤذن بانگ کردی وقت هست

«Mescidin müezzini geldi. Namaz kılan hindlilerin birinin ağzından: Ey müezzîn ezan okundu mu, daha vakit var mı? diye bir söz fırladı.»

6965

گفت آن هندوی دیگر از نیاز
هی سخن گفتی و باطل شد نماز

«Diğer hindli namaz ve niyazda iken: Hey bana bak, söz söyledin, namazın fâsid oldu, dedi.»

6966

آن سوم گفت این دومرا ای عمو
چه زنی طعنه برو خودرا بگو

«Üçüncüsü, bu ikinciye: Amca; ona ne kusur buluyorsun? Kendine bak ki sen de söz söyledin, dedi.»

6967

آن چهارم گفت حدالله من
در نیفتادم بچه چون آن سہ تن

«Dördüncüleri, elhamdülillâh, ben şu üç kişi gibi kuyuya düşmedim, (yânî; namazım bozulmadı) dedi.»

6968

بس نماز هر چهاران شد تباه
عیب گوین بیشتر گم کرده راه

«Her dördünün de namazı fâsid oldu. Bir kimsenin aybını söyleyenler, aybı olanlardan ziyâde dalâlete düşerler.»

6969

ای خنک جانی که عیب خویش دید
هر که عیبی گفت آن برخود خرید

«Kendi aybını gören ne mutlu bir candır. Bir kimse birinin aybını söylerse onu kendi satın almış olur.»

Enes bin Mâlik (radiyallâhü anh), Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizden şu hadisi rivâyet etmiştir: «Kendi aybı, başkala-

rının aybını görmekten kendisini meşgûl eden ve malının fazlasını sadaka olarak sarfeyleyip de, sözünün fazlasını harcamayan kimse ne mutludur.»

6970

زانکه نیم اوز عیبت آن بدست
وان دیگر نیس ز غیبتان بدست

«Çünkü insanın yarısı, (yânî; nefsi ve mâddiyyâtı) ayıblık ve kusur âlemi olan Dünyâdadır. Obir yarısı, (yânî; rûhâniyyeti) ise gayb âlemindedir.»

6971

چونکه بر سر مهر ترا ده ریش هست
مرحمت برخویش باید کار بست

«Senin başında on tâne yara ve çiban bulununca merhemini kendi başına sürmen gerektir.»

«Merhemini kendi başına sürmek» başkalarına edilecek ta'n ve itirazı kendine etmek demektir.

6972

عیب کردن خویش را داروی اوست
چون شکسته گشت جای ارحم اوست

«Kendini ayıblamak, o aybın merhemi ve ilâcıdır. Bir kimse kırık dökük bir hâle gelir, ve öyle olduğunu yakinen bilirse (ارحوا) Hadis-i nin mahalli olur.»

Bu Hadis-i Şerifte: «Üç kişiye acıyın. Biri: Bir kavmin eşrâfından iken hakir olana, diğeri: Bir kavmin zengini iken fakir düşene, üçüncüsü de: Câhillerin istihzâ edip oynadıkları âlime merhamet ediniz.» buyurulmuştur.

6973

گر همان عیبت نبود ایمن مباش
بوکه آن عیب از تو کردد نیز فاش

«Bir mü'mini ta'n ettiğin ayıb, sende yoksa da emin olma. Belki öyle bir ayıb senden de zuhur edebilir.»

Çünkü Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz : «Bir kimse din kardeşini bir günah dolayısıyla ayıplarsa ölmekten evvel mutlaka o günahı işler.» buyurmuştur.

6974

لاتخافوا از خدا نشیده

بس چه خود را امن و خوش دیده

«Korkmayın! hitâbını Allahtan işitmediğin halde, kendini niçin emin ve hoş görüyorsun.»

Sâlih bir kimsenin fîsk'a mübtelâ olması ihtimâli vardır. Bundan dolayı Zât-ı Akdes-i Risâlet Efendimiz : «İlâhî; sarıldıkdan sonra çözümlüp bozulmaktan sana sığınırım.» diye duâ buyurmuştur. İnsanın salâh kesbettikten sonra fîsk ve fesâda mübtelâ olması da mümkündür. Neûzü bil-lâhi min zâlik. Hazret-i Mevlânâ, sâlih bir kimsenin fâsık olabileceğine İblisi misâl gösteriyor :

6975

سأله ابليس نيكو نام زیست
گشت رسوا بین که اورا نام چیست

«Şeytan yıllarca hüsn-i hayat ile yaşadı, azâzîl diye melekler arasında muhterem tutuldu. Fakat sonra rezil ve rüsvâ oldu. Bir onun adına bir de sonunda ne olduğuna bak!»

6976

درجهان معروف بد علیای او
کشت معروفی بعکس ای وای او

«Onun yüksekliği âlemde biliniyordu. Lâkin nihâyet o yüksekliğin aksiyle, yâni alçaklıkla meşhûr oldu. Vay onun hâline!»

6977

تانه امن تو معروفی مجو
رویشوی از خوف پس نجای رو

«Sen emin olmadıkça mârufluk arama. Şöhret peşinde koşma. Evvelâ korkudan yüzünü yıka, ondan sonra herkese yüz göster.»

Kur'ân-ı Kerim'de :

الَاِنَّ اُولِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Yâni : «Haberin olsun ki Allahın velilerine korku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır⁵³.» müjdesi vardır. Mevlânâ diyor ki : «Ey sâlik! Sen kendin için bu müjdeyi almadıkça şöhret peydâ etmeye heveslenme. Evvelâ o müjdeye mazhar ol, ondan sonra kendini herkese tanıtt.»

6978

تا روید ریش تو ای خوب من
بردگر ساده زنج طعنه مزین

«Güzelim; senin sakalın çıkmayınca çenesinde tüy olmayanları ayıblama.»

6979

این نگر که مبتلا شد جان او
درجهی افتاد تا شد بند تو

«Buna, yâni; şeytana bak ki onun canı belâyâ uğradı ve bir dalâlet kuyusuna yuvarlandı da onun hâli sana bir ibret ve nasihat oldu.»

6980

تو نیفتادی که باشی پند او
زهر او نوشید تو خور قند او

«Sen o kuyuya düşmedin ki ona nasihat olası. O lânet zehrini içti, sen de ondan ibret alıp Hakkın rahmet şekerini ye.»

6981

آد نه غزان تورك خوريز آمدند
بهر يغمه بردی نا که زدند

«O Oğuz Türkleri kan döktücü idiler. Yağma etmek için ansızın bir köyü vurdular.»

6982

دوکس از اعیان آن ده یافتند
درهلاک آن یکی بشتافتند

«O köyün âyânından iki kişi buldular ve birini öldürmek için acele ettiler.»

6983

دست بستندش که فراتش کنند
گفت ای شاهان وارکان بلند

«Onu kurban etmek için ellerini bağladılar. O zavallı dedi ki: Ey yüksek usûl ve erkân şahları.»

6984

قصد خون من بچهره میکنید
از چه آخر نشئه خون منید

«Ne yüzden benim canıma kasdediyorsunuz, ne sebeble kanıma samsamışsınız?»

6985

چیست حلمت چه غرض درکشتم
چون چنین درویشم و عریانم

«Böylece fakir ve çıplak bir halde iken benim öldürülmemde ne hikmet ve garaz vardır?»

6986

گفت تا هیبت برین پارت زند
تا بترسد او وزر پیدا کند

«Şu arkadaşın korksun da altın çıkarsın diye seni öldüreceğiz.»

6987

گفت آخر او زمن مکین ترست
گفت قاصد کرده است اورا زرت

«O zavalı dedi ki: O biçâre benden fakirdir. Oğuz cevap verdi ki: O fakr'ı kasden ihtiyâr eylemiştir. Altını vardır.»

6988

گفت چون و همست ممر دو یکیم
در مقام احتمال و در شکیم

«O biçâre dedi ki: Vehme tâbi olunca her ikimiz de biriz, ihtimâl ve şek makâmındayız.»

Yânî; ikimizde de altın bulunduğunu katiyyen bilmiyorsunuz, ihtimâl ve şüphe üzerine hareket ediyorsunuz.

6989

خود ورا بکشید اول ای شهان
تا بترسم من دهم زر را نشان

«Ey şâhlar; evvelâ onu öldürün de ben korkayım ve altının bulunduğu yeri göstereyim.»

Hazret-i Mevlânâ bu kıssadan alınacak hisseyi beyân için buyuruyor ki:

6990

بس کرمهای الهی بین که ما
آمدیم آخر زمان دراتها

«O halde Allahın lutuf ve keremlerini gör ki, o lutuflar ve o keremler sâyesinde biz ümmetlerin sonunda ve âhir zamanda geldik.»

آخرين قرنها پیش از قرون
در حدیثت آخرون السابقون

«Asırların sonu, karnların evvelidir. Hadis-i Şerifte (Ahîrûnnessa-bikûn) buyurulmuştur.»

Bu beyit «Biz sonraya kaldık, fakat bütün ümem-i sâlifeyi geçtik» Hadis-i Şerifine işârettir. Eski ümmetleri geçmiş olmamız derece ve sevab itibâriyledir. Hattâ Kelîmullah olan Hazret-i Mûsâ, ümmet-i Muhammedden olmayı ve bizim aramızda bulunmayı istemiştir.

تا هلاك قوم نوح و قوم هود
عارض رحمت بجان مامود

«Nûh ve Hûd Aleyhisselâmın kavimleri helâk oldu. Onların helâki bizim rûhumuza rahmet bulutunu gösterdi.»

Mâlum ya Nûh Aleyhisselâm Bâbil ve El-Cezîre halkını imana dâvet etmeğe memur olmuştu. Uzun müddet aralarında bulundu. Halkı iman ve tevhide dâvet etti. Pek az kimseden mâadâsı imana gelmedi. Nihâyet Hazret-i Nûh :

رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ ذِيَارًا ⑤

diye onlara inkisâr etti ve bir gemi yapmaya memur oldu. Gemi yapıldı. Sonra ekmek pişirilen bir tandırdan su fışkırdı. Sürekli yağmurlar yağdı, Dicle ve Fırat nehirleri taşı. Hazret-i Nûh iman etmiş olanlarla beraber gemiye bindi. Gemiye girmeyenler tufan dalgaları arasında boğuldu. Hattâ Nûhun Ken'ân ismindeki oğlu da kâfir olduğu için boğulanlar arasında idi. Gemi bir müddet su üstünde seyrettikten sonra Cûdi dağının üstüne oturdu.

Tufanın umûmî veyâ mevzii olması ihtilâflı bir meseledir. Umûmî olduğu, yâni; suların en yüksek dağları on beş arşın aşacak kadar yükseldiğini ve bütün arzı kapladığını söyleyenler, Tevrat'ın rivâyetine göre naklederler. Fakat Tevrat muharref bir kitab olduğu için onun her dediğine inanmak mecburiyetinde değiliz. Hazret-i Nûh, Bâbil ve El-Cezîre

(54) Sûrei Nuh : 26.

halkına meb'ûs bir peygamberdi. Onlar Allaha iman etmedikleri ve putperestliği bırakmadıkları için boğuldular. Meselâ Cenûbi Amerikadaki insanların ne kabahati vardı ki tufan umûmî olsun da bütün insanlar boğulsun. Vakıa arzın her tarafında su baskını olmuştur amma zaman zaman ve ayrı ayrı. Yine Tevrat, sefine-i Nûhun 300 arşın boyunda, 30 arşın eninde, bilmem ne kadar derinlikte olduğunu ve üç tabakalı bulunduğunu yazar. Kur'ân bundan bahsetmez. Yalnız :

وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْوَاحِ وَدُسِّرَ ⑥

Yâni : «Biz Nûh'u levhalardan ve halatlardan mürekkebe bir merkebi bahrîye bindirdik⁵⁵» demektedir. Şu halde Nûhun teknesi tahtaların halatla birbirine bağlanmış ve bazı yerlerinin çivilerle mihlanmış bir sal olduğunu gösteriyor. (Hall-i Mes'ele-i Tûfân) adlı bir risâle görmüştüm. Kimin eseri olduğunu hatırlamıyorum. Orada tufan meselesi pek iyi tetkik ve hal edilmiştir. Bulursanız mütâlea buyurunuz.

Hûd kavmine gelince : Bunlara Âd kavmi de denir ki Yemen'in Ahkâf taraflarında oturuyorlardı. Güçlü, kuvvetli, iri yarı adamlardı. Onların cismen iriliği saçma söylemekten çekinmeyen kimselerin yazılarında o dereceye çıkarılmış ki gûyâ göz pınarlarında ceylânlar yuva yapar ve yavru çıkarırlarmış da bunların haberi olmazmış. Bu efsâneyle nereden çıkarmışlar biliyor musunuz?

وَذَا ذِكْمُ فِي الْخَلْقِ بَصِيَّةٌ ⑦

Nazm-ı Celîlinden. Allahü A'lem bunun meâli «Sizi iri yarı yarattı⁵⁶» demektir. Bunların içinden (Şeddâd) namında bir hükümdâr, sanki Cennete nazir olmak üzere, bir bahçe ve içinde bir saray yaptırmış, bahçesinde süttten, baldan nehirler akıtmış, ağaçlarında altından kuşlar konurmuş, sonra içine girip oturmadan helâk olmuş. Âd kavmi de Nûh kavmi gibi putperest idiler. Hazret-i Hûd'un iman teklifini kabul etmediler. Sonra şiddetli bir fırtına ile yerden yere çarpılarak helâk oldular.

(55) Sûrei Kamer : 13.

(56) Sûrei A'raf : 69.

کشت ایشارا که ماریسم ازو
ورخود این برعکس بودی وای تو

«Allah Zül-Celâl, onların vak'alarını biz işitip korkalım ve O'nun varlığıyla birliğine inanalım diye onları öldürdü. Eğer kazıyye bir aksi olsaydı (yâni; biz evvel gelip de onlar bizden ibret alacak olsalardı) vay senin hâline.»

«ENBİYA VE EVLİYÂNIN VARLIĞINA KARŞI KENDİNİ
BEĞENENLERİN VE KÜFRAN-I NİMETTE
BULUNANLARIN HALİ»

هر که زیشان گفت از عیب و کناه
وز دل چون سنگ و از حال سیاه

«Peygamberlerden hangisi, suç ve ayıptan bahsetti ise : taş gibi katı gönülden, kapkara candan...»

وز سبک داری فرمانهای او
وز فراغت از غم فردای او

«Emr-i İlâhiyi hafif tutuşlarından ve kıyâmet gününün gam ve düşüncesinden uzak kalmalarından...»

وز هوس و زعشق این دنیای دون
چون زنان مریض را بودن زبون

«Heveslerinden; bu alçak Dünyaya ve kadınlar gibi nefis-i emmâreye zebun olmalarından...»

وان فرار از نکته های ناصحان
وان رمیدن از لقای صالحان

«Nasihat edenlerin nüktelerinden: kaçmalarından, sâlihlerin yüzünü görmekten ürkmelerinden...»

بادل و باهل دل بیگانگی
باشان تزویر و روبه شانگی

«Gönüle ve gönül ehli olanlara yabancı durmalarından, sultan-ı mâ-nevî olanlara tilki gibi hiylekârlık etmelerinden...»

سیر چشمانرا گدا بنداشتن
از حسد شان خقیه دشمن داشتن

«Tok gözlü ve müstağnî olanları dilenci sanmalarından, hased sevkile onları gizlice düşman tutmalarından bahsetti.»

گر ندرد چیز تو گوی گداست
ورنه گوی رزق دیگرست دریاست

«Ey evliyâya ta'n eden hodperest! Eğer bir velî senden bir şey kabul ederse ona dilenci dersin; almayacak olursa da hiyle, mekr ve riyâ isnâ-dında bulunursun.»

İmâm-ı Şâfiî radiyallâhü anh insanlardan çoğunun bu hallerini şu beytlerle ne güzel tasvir etmiştir : «İnsanların dilinden hiç bir şey kurtulamamıştır; Nebiyy-i Mutahhar Aleyhisselâm bile. Sen susacak olursan dilsiz, söyleyecek olursan geveze derler. Gündüzleri oruç tutsan, geceleri namaz kılsan da hiylekâr, mekkâr ve mürâî vasfını verirler.»

Hazret-i Mevlânâ da bunu diğer türlü beyân ederek diyor ki :

7001

گر در آمیزد تو گوی طامعست
ورنه گوی در تکبر مولعست

«Eğer bir velî, ihtilât ederse tamahkâr dersin, kimse ile görüşmezse çok kibirlidir isnâdında bulunursun.»

7002

بامنافق وار عذر آری که من
ماندام در نفقه فرزندوزن

«Yâhud münâfıkçasına özür dilersin ki: ben oğul ve ıyâlimin nafakasını tedârik husûsunda âciz kalmışım.»

7003

نه مرا پروای سر خریدانست
نه مرا پروای دین و روزیدلست

«Ne başımı kaşımaya vaktim, ne de ferâiz-i dîniyyeyi ifaya zamânım var.»

Ancak çoluk çocuğa nafaka tedârikiyle meşgulüm. Aman şeyhim himmet et, beni gönülden çıkarma dersin.

7004

ای فلان مارا بهمت یاد دار
تا شوسیم از اولیا پایان کار

«Ey fulân! Bizi himmetle yâdet! Tâ ki, işin sonunda evliyadan olalım.»

7005

این سخن همی ز درد و سوز گفت
خوابناکی هرزه گفت و باز خفت

«Böyle diyen de bu sözü derd ile yüreği yanarak söylememiştir.

Onun böyle demesi uyuyan bir kimsenin sayıklaması ve tekrar uyuması kabilindendir.»

7006

هیچ چاره نیست از نفقه عیال
ازین داندان کنم کسب حلال

«Şimdi özür dileyen mürâî yine der ki: ehl ve ıyâlimin nafakasını tedârik etmeden başımı alamıyorum; kemâl-i zahmetle helâl rızık kazanmaya çalışıyorum.»

Hazret-i Mevlânâ öyle diyenlere cevâb veriyor :

7007

چه حلال ای گشته از اهل ضلال
غیر خون تو نمی بینم حلال

«Ey dalâlet erbâbından olan : Bahsettiğin ve kazandığını söylediğin nasıl helâl? Ben senin kanını dökmekten başka helâl görmüyorum.»

7008

از خدا چاره ستش و از قوتی
چاره اش از دین و از طاغوتی

«Bu gibi kimselerin çâresi Allahdandır, yiyecekten değildir. Kezâ öylelerine çâre dinden olur, puttan değil.»

Beyitteki Tâğût : Şeytan, büyük put ve nefis mânâsınadır.

7009

آی که صبرت نیست ای دنیای دون
صبر چون داری ز نعم الماهدون

«Ey aşağılık dünyânın nimetlerine dahi sabredemeyen! (Ni'mel mâ-hidûn) e nasıl sabredeceksin?»

(Vezzâriyât) Sûresindeki şu âyetlere işâret ediliyor :

کو خلی کو برون آمد زغار
گفت هذا ربی هان کو گردکار

«İbrâhîm-i Halîl Aleyhisselâm gibi bir muhakkık nerede ki mağara-
dan çıkıp yıldıza, Aya ve Güneşe (Bu benim Rabbim) demişken, onların
battığını görünce, kendisine gelip: (Nerde kainatı yaratan Allah?)
desin.»

من نخواهم درد و عالم نبگیرست
تا بنیم کین دو مجلس آن کبست

«Ben, bu iki meclis; yâni; Dünya ve Âhiret, yâhud rûh ile cesed, ve-
yâhud zâhir ile bâtının kimin mülkü olduğunu görmeyince iki âleme de
bakmak istemem.»

بی تماشای صفهای خدا
گر خورم نان در گلو ماند مرا

«Evvel emirde Allahın sıfatlarını görmeden ekme yiyecek olsam
lokmalar boğazımda kalır.»

Allahın lâ yuad ve lâ yuhsâ sıfatları vardır ki onların her biri mah-
lûkât üzerinde fâil ve müessirdir. Meselâ hastalığımızı iyi eden Hakkın
(Şâfi) sıfatı, karnımızı doyuran Allahın (Razzâk) sıfatıdır, Ârif olan
kimseler her şeyde evvelâ Allahın sıfatlarını, sonra onların zuhur ettik-
leri şeyleri görürler.

Yemeğe başlarken evvelâ besmele çekilmesi ve sonunda (Elhamdülil-
lâhirabbilâlemin) denilmesi, işte bu görüşü hatırlatmak, insanı doyuranın
yemek değil, Hakkın Razzâkiyyet sıfatı olduğunu anlatmak içindir.

چون گوارد لقمه بی دیدار او
بی تماشای گل و گلزار او

«Onun yüzünü görmeden, gül ve gülzarını temâşâ etmeden bir lokma
nasıl hazmedilebilir?»

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٥٧﴾
وَالْأَرْضَ فَشْنَاهَا فَفَنَمَ
الْمَاهِدُونَ ﴿٥٨﴾

Yâni: «Semâyı yed-i kudretimizle binâ ettik. Daha onun gibilerini
yapmaya da kâdiriz. Arzı döşedik, insanların gezip yürüyeceği bir hâle
getirdik. Biz ne güzel döşeyiciyiz!57»

ای صبرت نیست از ناز و نغم
صبر چون داری ز الله کریم

«Ey nâz ve nîmete sabredemeyen, Kerîm olan Allahın likâsına nasıl
sabredeceksin?»

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ
رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَادِقًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿٥٨﴾

Yâni: «Her kim Rabbi ile mülâkâtı ümid ediyorsa amel-i sâlihde
bulunsun ve Rabbının ibâdetine kimseyi teşrik etmesin58.» Yâni; riyâ-
kârlık etmesin.

ای که صبرت نیست از پاک و پلید
صبر چون داری ازان کت آفرید

«Ey temiz ve pisten sabredemeyen, seni yaratan Zât-ı Eccl ü A'lâya
karşı nasıl sabredeceksin?»

(57) Sûrei Zâriyat: 47-48.

(58) Sûrei Keht: 110.

Hazmedilse bile ondan beklenilen mânevi gıdalanma nasıl husûle gelir?

7016

جز برامید خدا زین آب و خور
کی خورد یک لحظه غیر گاو و خر

«Öküz ve eşekten ve onlar gibi olanlardan mâadâsı bu taâmdan ve sudan Allah ümidinden başka bir fikirle nasıl yer, içer?»

Böyle gafletle hayvancasına yiyip içenler, ibtidâsında İsm-i İlâhîyi zikir, sonunda Razzâk-ı Âleme hamdetmeyenler hakkında Kur'ânda buyruluyor ki:

يَا كُلُّونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَشْوَى لِمِمْ

Yâni: «Hayvanlar gibi yerler ve içerler ki Cehennem onların melce ve me'vâsı olacaktır⁵⁹.»

Hayvanlık derekesinden yükselmek için, her şeyde en evvel Hakkın eser-i lutfunu görmeli ve o lutfu karşı hamd ü senâ etmelidir.

7017

آنکه کالانعام بد بل هم اضل
گرچه پر مکرست ان کننده بغل

«Öyle murdar kimseler, mekr ve hiyle sâhibi olmakla berâber hayvan gibidirler, hattâ hayvandan ziyâde sapıktırlar.»

Sûre-i Ârâf'taki şu Âyete işâret buyruluyor:

وَلَقَدْ دَرَأْنَا الْجَهَنَّمَ كَيْزَاجًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لِمِمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا
أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿٦٠﴾

Yâni: «Hakikaten biz cinlerden ve insanlardan bir çoğunu cehennem

(59) Sûrei Muhammed : 12.

için yarattık. Onların kalbleri vardır, fakat onunla hakikati göremezler. Ve onların kulakları olmakla berâber onunla hakikat kelâmını işitmezler. Hayvan gibidirler, hattâ hayvandan sapıktırlar. İşte onlar gâfildirler⁶⁰.»

7018

مکر او سر زیر او سر زیر شد
روز کارک برد و روزش دیر شد

«Öylelerinin mekri ve hiyesi baş aşağı olduğu gibi, kendi de tepe taklak oldu. Zamancığı onun hiylesini aldı götürdü ve günü gecikti.»

7019

مکر گاهش کند شد و عقلش خرف
عمر شد چیزی ندارد چون الف

«Onun mekr ve hiyle mahalli işlemez ve aklı zayıf oldu. Ömrü beyhûde geçip gitti, hayatı elif misline döndü.»

Hurûfât arasında elifin noktası olmadığından (elif gibi bir şeye mâlik değil) derler. Dünyada hayvan gibi yaşamış ve âhîret seferi için azık tedârik etmemiş olanların elif gibi kalmalarını anlatmak için Hazret-i Mevlânâ bu meseli irad ediyor.

7020

آنکه میگوید غفورست و رحیم
نیست آن جز حیلۀ نفس لئیم

«Bir kimsenin amelde bulunmayıp, farzları ifa etmeyip de: (Allah gafûr ve rahîmdir) demesi de yine nefsin hiylelerinden başka bir şey değildir.»

7021

ای زغم ممدۀ که دست از نان تهیست
چون غفورست و رحیم این ترس چیست

«Ey elim ekmekden hâlidir diye gam ve kederinden ölme deracela-

(60) Sûrei A'raf : 179.

rine gelen! Mâdem ki Allah gafûr ve rahimdir, senin bu korkun ne-
dendir?»

Cenâb-ı Hak, mahlûkâtın rızkını tekeffül eylemiş :

وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

Yâni : «Allah kulunu ummadığı yerden rızıklandırır⁽⁶¹⁾» buyurmuştur. Onun için iâşe hususunda Cenâb-ı Hakkın lutuf ve kereminden ümidvâr olmalı ve Lutf-i İlâhiden ümid kesip de açlıktan öleceğiz diye endişeye kalkışmamalıdır.

«İHTİYAR BİR ADAMIN HASTALIKLARDAN HEKİME ŞİKÂyet
ETMESİ, HEKİMİN DE ONA CEVAB VERMESİ»

7022

گفت پیری مرطیبی را که من
ار ز جرم از دماغ خویشتم

«Bir ihtiyâr bir hekime dedi ki : Başım ve beynim ağrıyor.»

7023

گفت از پیریست آن ضعف دماغ
گفت در چشمم ز ظلمت هت داغ

«Hekim, o dimağ zaafı ihtiyarlıktan dedi. Hasta, gözümden bulanma ve kararma var, dedi.»

7024

گفت از پیریست ای شیخ قدیم
گفت بستم دردمی آید عظیم

«Hekim, ey çok yaşamış, ihtiyarlıktandır, dedi. Hasta, sırtım fenâ halde ağrıyor, dedi.»

(61) Sûrei Talâk : 3.

7025

گفت ای پیریست ای شیخ زار
گفت هر چه میخورم نبود گوار

«Hekim, ey zayıf ihtiyar, o da ihtiyarlıktandır, dedi. Hasta, ne yersem hazmedemiyorum, dedi.»

7026

گفت ضعف معده هم از پیریست
گفت وقت دم مرا دم گریست

«Hekim, mîde zaafı da ihtiyarlıktandır, dedi. Hasta, teneffüs esnâsında nefesim tutuluyor, dedi.»

7027

گفت آری انقطاع دم بود
چون رسد پیری دوصد علت شود

«Hekim, evet, nefes kesilmesi vâkidir. İhtiyarlık gelince yüzlerce illet peydâ olur, dedi.»

7028

گفت ای احمق برین بردوختی
از طبیبی تو همین آموختی

«Hasta dedi ki : Ey ahmak! Tek cevaba saplandın kaldın. Sen hekimlikten ancak bunu öğrenmişsin.»

7029

ای مد مغ عقلت این دانش نداد
که خدا هر درد را درمان نهاد

«Ey câhil! Akbn sana bunu bildirmedi mi ki : Allah, her derdin dermânını vermiştir.»

تو خر احق زانك مايكى
برزمين ماندی ز كونه پاكي

«Ey ahmak eşek! Sen sermâye kıtlığından (yâni; tıbtaki mâlûmatın azlığından) kısa ayakla zeminde kaldın.»

پس طبیبش گفت ای عمر توشست
این غضب وین خشم هم این پیرست

«Hekim de ona cevap verdi ki: Ey ömrü altmış bulmuş ihtiyar! Bu gazab ve bu hiddetin de ihtiyarlıktandır.»

چون همه اوصاف و اجزا شد نحیف
خوشتن داری و صبرت شد ضعیف

«Bütün evsâfın ve eczây-ı vücûdun nehâfet peydâ ettiği için kendini zabtedemedin ve sabrın da zayıflamıştır.»

برتابد دوسخن زوهی کند
تاب يك جرعه ندارد قی کند

«Senin tabiatın iki çift söze tehammül edemeyip, feryâd ediyor, Bir damla suya mukâvemet edemeyerek istifrâğ eyliyor.»

جز مگر پیری که از حقست مست
در درون او حیات طبیعتست

«Bundan o pir-i muhterem müstesnâdır ki Hakkın mestidir, onun derûnunda hayât-ı tayyibe vardır.»

از برون پرست و در باطن صبی
خود چه چیزست آن ولی و آن نبی

«Öyle bir zât hâricen ihtiyardır, dâhilen sabî çocuk gibidir. O velî ve o nebî nasıl bir şeydir?»

گر نه پیدا اند پیش نیک و بد
چيست با ایشان خسار این حسد

«Enbiyâ ve evliyâ sıhât ve âfiyet, fazîlet ve seâdetle iyi ve kötü kimselerin gözünde peydâ olmasalardı, bir takım alçaklar onlara niçin hased ederlerdi?»

در نمیدانند شان علم الیقین
چيست این بقض و حسد سازی و کین

«Eğer onları yakinen bilmiyorlarsa haklarındaki buğz, hased ve kinleri nedendir?»

ور بدانندی جزای رستخیز
چون زندی خویش برشمشیر تیز

«Enbiyâ ve evliyâyâ hasedleri dolayısıyla kıyâmette uğrayacakları cezâyı bilselerdi kendilerini keskin kılıca nasıl vururlar, yâni; o hasede nasıl cür'et ederlerdi?»

بر تو میخندد مبین اورا چنان
صد قیامت در درون او نهان

«Eğer o velî sana gülerse onu öyle görme ki derûnunda yüzlerce kıyâmet gizlidir.»

دوزخ و جنت همه اجزای اوست
هرچه اندیشی تو آن بالای اوست

«Cehennem ve Cennet, o velinin cüz'üdür. (Yâni; râzî oluşu Cenneti, incinmesi cehennemi mücibdir.) Sen nasıl düşünürsen o zat bütün düşüncelerinin fevkindedir.»

هرچه اندیشی پذیر ای فناست
آنچه در اندیشه ناید آن خداست

«Her ne düşünürsen o düşünce yok olup gider.. Düşünceye gelmeyen ise Zât-ı İlâhîdir.»

بردر این خانه گستاخی ز چیست
گرهمی دانیدکان درخانه کیست

«Eğer bu evin içinde kimin olduğunu biliyorsanız kapısı önünde ettiğiniz terbiyesizlik nedendir?»

Enbiyâ ve evliyâ hazarâtının kalbleri, Allahın tecelligâhıdır. Bir Hadis-i Kudside: «Beni arzım ve semâvâtım istiâb etmedi de, mü'min, müttekî ve perhizkâr kulunun kalbi istiâb etti.» buyurulmuştur.

ابلهان تعظیم مسجد میکنند
در خرابی اهل دل جد میکنند

«Ahmaklar mescide tâzim ve hürmet ederler de, gönül sâhiblerinin gönlünü kırmaya çalışırlar, onlara tâzimsizlikte ciddî davranırlar.»

آن مجازست این حقیقت ای خران
نیست مسجد جز درون سروران

«Mescid mecâz, ehl-i dil olanların kalbi ise hakikattir.. Ey eşekler; serverân-ı İlâhînin kalblerinden başka hakiki mescid yoktur.»

مسجد کاندرو درون او ایست
مسجد کاه جمله است آنجا خداست

«Evliyâullâhın derûnunda olan mescid, cümlelerin secdegâhıdır ki orada sadece Allah vardır.»

تا دل مرد خدا نامد بدرد
هیچ قومی را خدا رسوا نکرد

«Bir Allah adamının, yâni; bir nebî veya velinin kalbi incinmeyince Allah hiç bir kavmi rüsvâ etmemiştir.»

قصد جنگ انبیا میداشتند
جسم دیدند آدمی پنداشتند

«Peygamberler ile cenk etmeye kalkıştılar. Onları cisim görüp bayağı bir insan sandılar.»

Evet, enbiyâ hazarâtı da insan idi. Fakat kendilerine vahy-i İlâhî geliyordu.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ

Yâni: «Habibim söyle ki: Ben de sizin gibi insanım, şu fark ile ki bana vahy gelir⁶².» Nazm-ı Celilinde bu hakikat beyân buyurulmuştur.

در تو هت آخلاق آن پیشینان
چون نمی ترسی که تو باشی همان

«Sende de o evvelki müşriklerin ahlâkı vardır. Onlar gihî olmaktan niçin korkmuyorsun?»

(62) Sûrei Kehf: 110.

آن نشانها همه چون در تو هست
چون تو زیشانی کجا خواهی برست

«Mâdem ki onların nişanları ve alâmetleri sende de vardır. Madem ki onlardansın. Böyle olunca azâb-ı İlâhîden nasıl kurtulabilirsin?»

«CUHÂ İLE BABASININ CENAZESİ ÖNÜNDE FERYAD EDEN
ÇOCUĞUN KISSASI»

Cuhâ, arablardan Irakta yetişmiş bir budaladır. Bazı sözleri edebiyat kitaplarına geçmiştir. Bunu bizim Nasruddîn hocaya benzetmek isterlerse de doğru değildir. Hoca ârif bir zât idi.

کودکی در پیش تابوت پدر
زار می‌نالد و بر میکو وقت سر

«Bir çocuk babasının tabutu önünde inim inim inliyor ve kafasını vuruyordu.»

کای پدر آخر کجایت می‌برند
تاترا در زیر خاکی آوردند

«Şöyle diyerek ki: Babacığım; nihâyet seni nereye götürüyorlar. Götürüp toprağın altına koyacaklar.»

می‌بردند خانه تنگ و زحیر
نی درو قالی و نی دروی حصیر

«Seni dar ve kasvetli bir eve götürüyorlar ki orada ne halı, ne de hasır var?»

نی چراغی در شب و نی روزنان
نی دروی بوی طعام و نی نشان

«Ne geceleyin orada kandil, ne gündüzün ekmek var; orada ne yemek kokusu, ne de nişanı mevcûd.»

نی درش معبور و نی برہام راه
نی یکی همسایه کو باشد پناه

«O evin ne kapısı mevcut; ne damına yol var, ne de sığınacak komşusu mevcud?»

چشم تو که بوسه گاه خلق بود
چون شود در خانه کور و کبود

«Babacığım senin gözün ki halkın bûsegâhı idi. O felâket hânesinde ne yapacaktır?»

خانه بی‌زینهار و جای تنگ
کاندرونی روی می‌ماند نه رنگ

«Gittiğin yer, amansız bir ev ve daracık bir mahal ki orada ne bed, ne de beniz kalır?»

زین نسق اوصاف خانه می‌شمرد
وز دو دیده اشک خونین می‌فشرد

«Bu sûretle evin evsâfını sayıp döküyor, iki gözünden de kanlı yaşlar akıyordu.»

خانه آن دل که ماند بی ضیا

از شمع آفتاب کبریا

«Allahın güneşi şuaından ziyâ almayan bir gönül evi

تنک و تاریکست چون جان جحود

بی نوا از ذوق و سلطان و دود

Yahudilerin canı gibi dar ve karanlıktır. Sultân-ı vedûd olan Allah'ın zevkinden mahrumdur.»

نی دران دل تافت نور آفتاب

نی کشاد عرصه و نی فنج باب

«O gönülde ne güneş ziyâsı parlar; ne sahası, ne de kapısı mârifet ve hakîkate karşı açılır.»

گور خوشتر از چنین دل مر ترا

آخر از گور دل خود بر ترا

«Böyle bir gönülden, mezar, senin için daha iyidir. Nihâyet bu mezar gibi olan gönülden yüksel.»

زنده دزنده زاد ای شوخ دشتک

دم نمی گیرد ترا آن گور تنگ

«Sen dirisin ve bir dirinin oğlusun, o mezar gibi gönül, nefesini da-
raltmıyor mu?»

Yâni; öyle bir kalb ile nefes alamaz hâle gelmiyor musun?

گفت جوخی باید ای ارچند

والله این را خانه مای برند

«Cuhâ babasına dedi ki: Ey mes'ûd peder, vallâhi bu cenâzeyi bizim eve götürüyorlar.»

گفت جوخی را پدر ابله مشو

گفت ای بابا نشانها شنو

«Babası Cuhâya budala olma, dedi. O da: Baba; çocuğun saydığı nişanları dinle...»

این نشانها که گفت او یک بیک

خانه ماراست بی تزویر و شک

«Çocuğun söylediği alâmetler, şeksiz, şüphesiz bizim eve âiddir.»

نی حصیر و نی چراغ و نی طمام

نی درش معور و نی صحن و نه بام

«Hasır yok, kandil yok, yemek yok, kapısı, sahnı, damı mâmûr değil.»

Tıbkı bizim ev cevâbını verdi.

زین نمط دارند برخود صد نشان

لیک کی بینند آنرا طاغیان

«Tâğî ve âsî olanlar, böylece yüz türlü nişan sayarlar, lâkin o nişan-
ları kendilerinde nasıl görürler?»

یوسف وقتی و خورشید سما

زین چه و زندان بر آور روم

«Sen zamânın Yûsüfû ve semânın güneşisin. Bu kuyu gibi zindan-
dan başını çıkar da yüzünü göster.»

«YUNUS ALEYHİSSELÂMIN BALIKTAN KURTULUŞUNUN SEBEBİ VE RUH'UN NEFİSTEN HALÂSİ»

7069

یونس در بطن ماهی پخته شد

مخلص رانیست از تسبیح بد

«Senin Yûnus gibi olan rûhun balık karnı gibi bulunan nefsinde
pişti. Allahı tesbih etmekten başka onun kurtuluş çâresi yoktur.»

7070

گر نبودی او مسیح بطن نون

حبس زندانش شدی تا یبعثون

«Eğer Yûnus Aleyhisselâm, balığın karnında tesbih etmemiş olsaydı,
halkın ba's olunacağı kıyâmete kadar orada mahbûs kalırdı.»

Kur'ân-ı Kerîm'de buyuruluyor ki :

وَإِنْ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۰۱﴾ إِذَا بَقِيَ إِلَى الْفُلِ الْ
مُتَشَوِّنُ ﴿۱۰۲﴾ فَسَاهَوْاكَ أَنْ مِّنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿۱۰۳﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ
وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿۱۰۴﴾ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿۱۰۵﴾ لَلِيتَ فِي بَطْنِهِ
إِلَى يَوْمٍ يُبْعَثُونَ ﴿۱۰۶﴾

Yânî: «Hakikaten Yûnus da peygamberlerden idi. (Musul'un karşı-
sında harâbesi bulunan Ninova şehri halkına peygamber gönderilmişti).
Dâvetine icâbet olunmadığı için canı sıkıldı, oradan kaçtı. Kaçtı ve yü-
künü almış bir gemiye bindi. Kur'a çektiler Yûnus mağlûb oldu, (yânî;
kur'a ona isâbet etti). O da kendini suya attı. Ve bir balık onu yuttu. O Al-
lahın izni olmadan kavmi arasından çekilip gittiği için kendini levmedi-
yordu. Eğer o, balığın karnında (Lâ ilâhe illâ ente sübhaneke inniküntü
minezzalimin) diye tesbih etmemiş olsaydı, balığın karnında halkın ba's
olunacağı kıyâmet gününe kadar kalırdı⁶³.»

7071

اوز تسبیح از تن ماهی بجست

جیست تسبیح آیت روز الست

«Hazret-i Yûnus, ettiği tesbih bereketiyle, balığın karnından kurtul-
du. Tesbih nedir? (Elestü birabbiküm) gününün alâmetidir.»

Tesbihin mânâsı tenzihtir. Yânî; Cenâb-ı Hakkı, şân-ı ulûhiyyetine
lâyık olmayan vasıflardan berî kılmaktır. Allah Teâlâ ruhlara (Elestü
birabbiküm) yânî; «Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» diye sormuş, on-
lar da : (Belâ) yânî: «Evet» demişlerdi. İşte bu «Evet» deyiş bir nevi
tesbih ve takdis idi ki, Haktan başka rab ve mâbûdu nefyettiği cihetle
Cenâb-ı Hakkı, şân ve vahdâniyyete lââyık olmayan şerik ve nazir veh-
minden tenzih ediyordu.

7072

گر فراموش شد آن تسبیح جان

بشنو این تسبیحهای ماهیان

«Eğer rûhun, o tesbihini unuttuysa, şu balıkların tesbihini dinle.»

7073

هر که دید الله را اللهیست

هر که دید آن بحر را او ماهیست

«Basar-ı basiretle Allah'ı kim gördüyse o, chlullahtır. O denizi mü-
şâhede etmiş olan da o denizin balığıdır.»

(63) Sûrei Saffat : 139-144.

این جهان دریاست و تن ماهی و روح
یونس محجوب از نور صبح

«Bu âlem deniz, cesed balık, rûh ise sâhib-i hakikatin nûrundan mahcûb olmuş Yûnus gibidir.»

گر مسیح باشد ماهی رهید
ورنه دروی هضم گشت و نابدید

«Eğer o rûh, cesed balığı içinde tesbih ederse o cesedden kurtulur, yoksa hazmedilip görünmez olur.»

ماهیان جان درین دریا برند
تو نمی بینی بگردت می برند

«Can balıkları bu denizde çoktur. Sen görmüyorsun amma onlar senin etrafında uçuşmaktadır.»

بر تو خود را میزنند آن ماهیان
چشم بکشا تا بینی شان عیان

«Onlar kendilerini sana vururlar, gözünü aç ki onları ayân beyân göresin.»

Yâni; hakikat denizinin balığı olan ehlullah hazarâtı seninle sohbet de ederler. Fakat sen onları tanıyamazsın. Tanımak için bir insan-ı kâmilin tedâvisiyle gözünün açılması gerektir.

ماهیازا گر نمی بینی بدید
گوش تو تسبیحشان آخ نشنید

«Balıkları gözünle göremiyorsan, onların tesbihlerini işitmişsindir.»

Hadis ve sôfiyye kitaplarında rivâyet olunan şöyle bir Hadis-i Şerif vardır : «Lisanda hafif, (yâni; söylemesi kolay) mizanda ağır iki kelime vardır ki (Sübhanallahi ve bihamdih) ve (Sübhanallahilazim) kelimele-ridir.» Hazret-i Yûnus'un tesbihi de (La ilâhe illâ ente sübhaneke inni küntü minez zalimin) idi ki : «İlâhî, senden başka mâbud yoktur, seni tenzih ve takdis ederim. Ben hakikaten nefsine zulmedenlerden oldum.» demektir. Hazret-i Yûnusun şu itirâfı, hepimizin lisân-ı hâlidir. Binâen-aleyh biz de öylece günahlarımızı itiraf ile Tevvâb-ı Kerîm olan Allahu tevhîd ve tesbih etmeli ve fırsat buldukça bu tesbihi söylemeliyiz. Sôfiyye hazerâtı, tesbihi kavî, kalbî ve fi'li olmak üzere üçe taksim etmiştir :

Tesbih-i kavî : Lisânen edilen tesbihtir. Her namazda okuduğumuz (Sübhanekallahümme ve bihamdik) ve namazdan sonra söylediğimiz (Sübhanallahi velhamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber. Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliiyyil azîm.) gibi..

Tesbih-i kalbî : Kalbini Cenâb-ı Hak hakkında yanlış itikadlardan temizlemek.

Tesbih-i fi'li : Harekâtını şân-ı übüdiyyete lâyık olmayan şeylerden tasfiye eylemektir. Bu harekâtı muhâfazaya sabretmek tesbihin rûhu mesâbesindedir.

صبر کردن جان تسبیحات تست
صبر کن کانت تسبیح درست

«Senin ettiğin tesbihlerin ruhu, sabretmektir. Sabret ki o, doğru dü-rüst bir tesbihtir.»

هیچ تسبیحی ندارد آن درج
صبر کن کالصبر مفتاح الفرج

«Hiç bir tesbih, sabr derecesine muâdil olamaz. Sabret ki: (sabr, ferah ve sürûrun anahtarıdır) buyurulmuştur.»

صبر چون بل صراط آن سوبهشت
هست باهر خوب يك لالای زشت

«Sabr köprü gibi o Cennetin sıratıdır. Her güzelin yanında çirkin bir lala vardır.»

تاز لالا میگریزی وصل نیست
زانکه لالارا ز شاهد فصل نیست

«Laladan kaçarsan mülâkât ve vuslat yoktur. Çünkü lala, sevgiliden ayrılmaz.»

Allah için edilen sabr ve tehammül, bir güzelin yanında bulunan lalaya teşbih ediliyor. Lala, dâimâ efendi zâdesi ile berâber olduğu gibi, mücâhedeye sabr ve tehammül de Likây-ı İlâhînin mülâzımıdır. Onun için ona iltifât etmek de zarûrîdir.

تو چه دانی ذوق صبر ای شیشه دل
خاصه صبر از بهر آن نقش چکل

«Ey kalbi nâzik ve sabra gayr-i mütehammil olan! Sen sabrın zevkini, husûsiyle o Allah'a ulaşmak için çekilen sabrın lezzetini ne bilirsin?»

Sabırda, arzu edilen şeyden mahrumiyet meşakkati olduğu için ona herkes tehammül edemez. Fakat erbâbı için o meşakkatte de bir zevk ve neş'e vardır. Hususiyle Allah için edilen sabr ve tehammüllerin zevki, ehil olanlar nezdinde çok yüksektir. Maamâfih bu zevk, merd olanlar içindir.

مهدرا ذوق از غزا و کروفر
مرحنت را بود ذوق از ذکر

«Yiğit bir adamın zevki muhârebeye ve harb esnâsında ileri, geri atılmaktadır. Namerdin, ahlâksızın zevki ise başka şeyde ve başka taraftadır.»

گر برآید تا فلک ازوی مرز
کو بمشق اسفل آموزید درس

«Öyle bir ahlâksız göklere kadar yükselse de ondan korkma. Çünkü o, alt tarafının zevkiyle ders almıştır.»

او بسوی سفلی میراند فرس
کرچه سوی علوجنباند جرس

«Öyle bir herif yükseklik tarafına çingırak çalsa ve çan sesi yukarlardan gelse bile, atını alçaklık tarafına sürer.»

Yâni; sözü yüksek olsa bile özü alçaktır.

از علمهای گدایان ترسی چیست
کان علمها لقمه ناز را رهیبست

«Dilencilerin bayraklarından niçin korkmalıdır? Zira o bayraklar, bir lokma ekmek için vesiledir.»

Mâlum ya bayraklar ve sancaklar, askeri bir topluluğun alâmetidir. Onun altında toplananlar harb ehli kimselerdir. Onun için öyle bir bayrakta mehâbet vardır. Fakat eskiden dilencilerin taşıdıkları bayrakların altında ancak bir dilenci olduğu ve o bayrak bir lokma ekmek, yâhud' bir kaç para cerrine vesile olduğu için öyle bayraklardan korkulmaz ve onlara hürmet olunmaz. Bunun gibi sözü yüksek ve özü alçak kimseler de dilenci bayrağına benzerler. Onlardan çekinmek ve kendilerine ihtirâm gösterilmek lâzım gelmez.

«BİR ÇOCUĞUN İRİ YARI BİR HERİFTEN KORKMASI, O HERİFİN
DE: "YAVRUM KORKMA Kİ BEN NÂMERDİM" DEMESİ»

7088

کنک زفتی کودکی را یافت فرد
زرد شد کودک زیم قصد مرد

«İri yarı bir herif, bir çocuğu tenhâda ve yalnızca buldu. Çocuk herifin sû-i kâsdından korktuğu için sarardı.»

7089

گفت ایمن باش ای زیبای من
که تو خواهی بود بر بالای من

«Herif dedi ki: Güzelim emin ol ki sen benim üstüme çıkacaksın.»

Mâlum ya edebiyatta açık saçık sözlerle (Hezl) ve cemiine de (Hezliyyât) derler.

Hazret-i Mevlânâ bir beytinde der ki: «Benim beytim, beyt değil, bir mânâ cihâmıdır; Hezlim de hezl değil, tâlimdir, anlatmak ve öğretmek içindir.»

Mesnevi tâlim ve irşâd için tanzim edilmiş bir kitabdır. Herkesin anlaması ve öğrenmesi işe başka türlü olur. Bâzıları bir işâretten maksadlı anlar, bâzıları ise açıktan açığa söylenmek ister. Anlayışların böyle farklı olması dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ da ara sıra böyle hezl vâdisinde kıssalarla anlayışı kısa olanlara anlatmak ister.

İşte o erkek şeklinde ve karı tabiatındaki ahlâksız dedi ki:

7090

من اگر هولم بحث دان مرا
همجو اشتر برایشین می‌ران مرا

«Ben eğer şekil ve cüsse itibâriyle korkunç isem de ehemmiyet verme. Beni namerd bil ve deve gibi üstüme çıkıp sür.»

7091

صورت مردان و معنی اینچنین
از برون آدم درون دیو لعین

«Bâzı kimselerin sûreti ve mânâsı, yâni; zâhiri ve bâtını böyledir. Dışarıdan adam şeklindedir. İçerisi ise mel'ûn şeytan gibidir.»

7092

آن دهل را مانی ای زفت چو عادی
که برو آن شاخ را میکوف باد

«Ey Âd kavmi gibi iri yarı müşekkel herif! Sen rüzgârın çomakladığı davula benziyorsun.»

Bazı tavuk ve güvercin kümeslerine davul asarlar, bir de çark takarlarmış; çark rüzgârla döndükçe ucundaki bir değnek davula vurur ve gürültü yaparmış. Sansar ve tilki gibi kümes hayvanlarına musallat olan hayvanlar davul sesinden korkar, kümese yaklaşamazlarmış. Hazret-i Mevlânâ, böyle sûreten mükemmel, fakat bâtinen erzel olanları, rüzgârın çomakladığı o davula benzetiyor.

Âd kavmi mâlum yâ Hûd Aleyhisselâmın dâvetine memur olduğu bir tâifedir. Bunlar Yemen taraflarında oturur ve putlara taparlarmış. İri, yarı, güçlü, kuvvetli adamlarmış.

7093

روپی اشکار خود را باد داد
بهر طبلی همجو خیک برز باد

«Bir tilki, kırbe gibi hevâ ile dolu bir davul dolayısıyla şikârını yele verir, kaybeder.»

Yâni; kümesteki hayvanları avlamak için gelen tilki, o içi boş davulun sesinden korkar ve tavukları avlamaktan vazgeçer.

چون ندید اندر دهل او فریبی
گفت خوکی به ازین خیک تہی

«Tilki davulda semizlik görmeyince, bir domuz bu içi boş kırbeden evlâdır, der.»

روہان ترسند ز آواز دهل
عاقلس چندان زندک لاقفل

«Davul sesinden tilkiler korkarlar, fakat âkil insanlar o davulu o kadar döverler ki hiç bahsetme.»

Bunun gibi, derviş kisvesine girmiş, lâkin derûnu dervişlikten hâlî olan mukallidlerden avâm-ı nâs çekinir. Onları hakikaten derviş ve şeyh zanneder. Fakat basar-ı basîret sahibi olanlar, onların içinin kof olduğunu anlarlar ve onları davul gibi çomaklarlar.

«BİR OK ATANIN VE ONUN ORMANDAN GİDEN BİR SÜVARİDEN
KORKMASININ HİKÂYESİ»

یک سواری با سلاح و بس مهیب
میشد اندر بیشه براسی نجیب

«Silâhlı ve heybetli bir süvârî, soy bir at üzerinde olduğu halde bir orman içinde gidiyordu.»

تیر اندازی بحکم اورا بدید
بس ز خوف او کازرا درکشید

«Bir ok atıcı onu gördü ve korkusundan yayını kurdu.»

تازند تیری سوارش بانگ زد
من ضعیفم گرچه ز قستم جسد

«Ona ok atmak için. Lâkin süvârî ona seslendi ki: Cesedim iri olmakla berâber ben zayıf ve korkak bir adamım.»

هان و هان منگر تودر زفتی من
که کم در وقت جنگ از پیره زن

«Sakın benim iriliğime bakma. Ben muhârebede bir koca karıdan daha âcizim.»

گفت رو که نیک گفתי ورنه نبش
بر تو می انداختم از ترسی خویش

«Okçu; iyi ki söyledin. Yoksa korkumdan sana ok atacaktım, dedi.»
Kıssadan hissenin ne olduğunun beyânına şürû edilip deniliyor ki :

بس کسانرا کالت پیکار کشت
بی رجولیت چنان تینی بمشت

«Çok kimseleri, merd olmadıkları için, avuçlarında kılıç olduğu halde harb âleti öldürmüştür.»

گر ببویشی تو سلاح رستان
رفت جانت چون نباشی مرد آن

«Sen Rüstemlerin silâhını kuşansan da o silâhın ehli olmayınca canın gider.»

Ey mukallid kimse; sen de evliyâullah kisvesine bürünsen, o kisvenin ehli olmadığın için mânen helâk olursun.

Bâyezîd-i Bestâmî (Kuddise sirruhu) hazretlerine biri mürâceatla : «Kürkünüzden bir parça verseniz de teberrûken üstümde taşısam» demiş. Bâyezîd de : «Sen adam olmadıktan sonra Bâyezîd'in derisini yüzüp içine girsen yine faydası olmaz» cevâbını vermiş.

Binâenaleyh :

7103

جان سپرکن تیغ بگذر ای بسر
هر که بی سر بود ازین شه بردسر

«Oğlum! Kılıcı bırak da, canını kalkan ittihâz et. Her kim başsız olursa bu pâdişah'tan başını kurtarır.»

Kılıcı bırakmak, ehli olmadığın halde onu taşımamak, canını kalkan ittihâz etmek de, hakkın kazâ ve kaderine rızâ göstermektir. Böyle yapan kimse Allahın kahrından necât bulur. Başını padişaha seve seve vermek başı kurtarmak, selâmete erdemektir.

7104

آن سلاح حبله و مکر تواست
هم ز تو زاید و هم جان تو خست

«Senin o silâhın yapmış olduğun mekr ve hiyledir ki, hem senden doğmuş, hem de senin canını yaralamıştır.»

7105

چون نکردی هیچ سودی زین حیل
تر که حیلت کن که پیش آیت دول

«Mâdem ki bu hiylelerden hiç istifâde edemedin, o hiyleleri bırak ki devletler seâdetler seni karşılasın.»

7106

چون یکی لحظه نخوردی بر زفن
تر که فن گو می طلب رب المنن

«Mâdem ki fen ve hiyleden menfaat görmedin, fenni bırak da Allahı taleb et.»

7107

چون مبارک نیست بر تو این علوم
خویشتن گو لی کن و بگذر ز شوم

«Mâdem ki bu sathî ilimler sana mübârek olmamıştır, kendini câhil koy da o uğursuz bilgilerden vazgeç.»

7108

چون ملایک کوی لاعلم لنا
دست برگرد و ما علمتنا

«Melekler gibi : (Lâ ilmelenâ) de ki, (Ma allemtena) destgîrin olsun.»

Cenâb-ı Hak yer yüzünde bir halife yaratacağını Meleklerle haber vermiş, onlar da : «Orada fesad çıkaracak ve kan dökecek bir mahlûk mu yaratacaksın?» demişlerdi. Sonra eşyâ isimlerini onlara sordu. Onlar da :

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا

Yâni : «Yâ Rabbî, seni tesbih ve takdis ederiz. Biz öğretmiş olduğun şeylerden başkasını bilmeyiz⁶⁴» diye kusurlarını itiraf ettiler. Sonra Hak Sübhenehû ve Teâlâ, Âdem Aleyhisselâmı yarattı ve : «Yâ Âdem şunların isimlerini meleklere söyle dedi. Âdem o isimleri söylemekle onlara öğretmiş oldu. İşte insan bilmediği bir şey için bilmiyorum diyecek olursa ona öğretilir. Binâenaleyh, ilme mağrûr olmamalı, bilinen şeylerin fevkinde bilinmeyen bir çok şey bulunduğunu hatırdan çıkarmamalı. İmâm-ı Gazâlî gibi bir allâme : «Bilmediğim şeyleri ayağımın altına alabilsem başım göklere değdi» demiştir. Gazâlî gibi hakîm-i muhakkık'ın şu sözü ibret alınacak bir kelâmdır. Zâten ilim de nâfi ve gayr-ı nâfi olmak üzere iki nevidir. Hazret-i Peygamber : «Faydası olmayan ilimden Allaha sığınırım» demiştir. Hazret-i Mevlânâ bunu bir misâl ile anlatmış olmak için buyuruyor ki :

(64) Sûrei Bakara : 32.

7109

يك عرابی بار کرده اشتری
در چوال زفت از دانه پری

«Bir bedevî, dâne ile dolu büyük iki çuvalı bir deveye yükletmişti.»

7110

برنشسته بر سر هر دو چوال
يك حدیث انداز کرد اورا سؤال

«Kendi de iki çuvalın ortasına oturmuştu. Geçen biri ondan sordu.»

7111

از وطن پرسید و آوردش بگفت
واندراں پرسش بس درها بسفت

«Bedevîye yurdundan sûâl eyledi ve onu söyletti. O sûâl esnâsında bir çok inci deldi, yâni; güzel söylerde bulundu.»

7112

بعد ازان گفتش که این مردو چوال
چیست آکنده بگو مصدوق حال

«Ondan sonra bedevîye dedi ki: Bu iki çuvalın içinde ne var, doğrusunu söyle?»

7113

گفت اندر يك چوالم گند مست
در دگر ربکی نه قوت مرد مست

«Bedevî dedi ki: Çuvalımın birinde buğday vardır. O birinde ise kum doludur ki insan rızka değildir.»

7114

گفت تو چون بار کردی این رمال
گفت تا تنها نماد این چوال

«Feylesof: Bu kumları niçin deveye yük ettin? diye sordu. Bedevî de: Buğday çuvalı yalnız kalmasın, yâni; kum çuvalı ona denk olsun diye, cevâbını verdi.»

7115

گفت نیم گندم آن تنگتر
در دگر ریز از پی فرحنگ را

«Feylesof; buğday denginin yarısını obir çuvala dök ki akıllıca hareket budur, dedi.»

7116

تا سبک گردد چوال و هم شتر
گف شاهش ای حکیم اهل و حر

«Böylece, hem çuval, hem deve hafiflesin. Bedevî: Ey ehliyetli ve hür olan hakim; âferin sana!»

Dedikten sonra :

7117

اینچنین فکر دقیق و رأی خوب
تو چنین عریان پیاده در لغوب

«Böyle ince fikir ve güzel re'yin varken sen böyle çıplak, yaya ve âciz bir hâldesin.» dedi.

7118

رحمن آمد بر حکیم و عنم کرد
کش برایش برآشاند نیک مرد

«Feylesofa acıdı ve o iyi adamı devesine bindirmeye azmetti.»

باز گفتش ای حدیم خوش سخن
شمه از حال خود هم شرح کن

«Tekrar ona dedi ki: Ey güzel sözlü hakîm; kendi hâlinden bir mik-târ şerh ve beyân eyle.»

اینچنین عقل و کفایت که تراست
تو وزیری یاشهی برگوی راست

«Sende bu akıl ve kifâyet varken vezîr misin, yoksa şâh mısın doğ-rusunu söyle.»

گفت این مردونیم از جامه‌ام
بنگر اندر حال و اندر جامه‌ام

«Feylesof dedi ki: Eu ikisi de değilim, avâm-ı nâsdan biriyim. İşte hâlîm ve elbiseme bak da ne olduğumu anla.»

گفت اشتر چند داری چند گاو
گفت نه این و نه آن مارا مکار

«Bedevî: Kaç deven, kaç sığırın var? diye sordu. Feylesof: Ne bu, ne o vardır. Bizideşme, yâni; bahsetme cevâbını verdi.»

گفت رخت چیست بازی در دکان
گفت مارا کودکان و کومکان

«Bedevî: Bâri dükkânındaki eşyâ, yâni; sermâyen nedir? diye sordu. Feylesof: Bizde dükkân, hattâ mekân nerede? Yâni; ikisi de yok, dedi.»

گفت پسی از نقد پرسم نقد چند
که تویی تهارو و محبوب بند

«Bedevî dedi ki: O halde nakdinden sorayım; ne kadar nakdîn var ki sen yalnız başına yürüyorsun ve sevimli nasihatler veriyorsun.»

کیمیای مسی عالم با تو است
عقل و دانش را گهر تو بر تو است

«Dünyâ bakırını altın yapacak kimyâ sendedir. Aklın ve ilmin cev-heri sende kat kattır.»

گفت والله نیست یا وجه العرب
در همه ملک و جود قوت شب

«Feylesof dedi ki: Ey arab kavminin seyyidi; Vallâhi bütün mül-kümde bir akşam yemeğinin bedeli yoktur.»

با برهنه تن برهنه می‌دوم
هر که نانی میدهد آنجا روم

«Yalın ayak ve çıplak olarak koşarım. Her kim bir ekmek verirse oraya giderim.»

مرصرا زین حکمت فضل و هنر
نیست حاصل جز خیال و دردسر

«Bu fazilet, bu hikmet ve bu hünerden bana hâsıl olan, hayâl ile baş ağrısından başka bir şey değildir.»

پس عجب گشتش که دو دور از برم
تا نبازد شومی تو بر سرم

«Bunun üzerine bedevî dedi ki: Yanımdan çekil git ve uzaklaş ki senin uğursuzluğun benim başıma da yağmasın.»

دور بر آن حکمت شومت زمن
نطق تو شومت بر اهل زمن

«O uğursuz hikmetini benden uzaklaştır ki senin sözün zamâne halkı için uğursuzdur.»

یا تو آن سوره و من این سو می درم
ورتر ره پیش و من واپس روم

«Yâ sen o tarafa git, ben bu tarafa koşayım, yâhud senin yolun önde ise ben geri kalayım.»

یک چوالم کندم و دیگر زریک
به بود زین حیل‌های مرده ریک

«Bir çuvalımın buğday, obirinin kumla dolu olması, senin hikmetinden daha iyi be hayırsız!..»

احق ام بس مبارک احقیست
که دلم ببارک و جام متقیست

«Benim ahmaklığım mübârek bir ahmaklıktır ki, gönlüm kanâatkâr, rûhum ise müttekîdir.»

Hazret-i Mevlânâ bu kıssayı naklettikten sonra beyânına şurû ediyor ve dine mugâyir itikadda bulunan felsefecilere hitâben diyor ki:

گر تو خواهی که شفاوت گم شود
جهد کن تا از تو حکمت گم شود

«Senden şekavetin kaybolmasını istersen, çalış ki senden hikmet, yâni; felsefe kaybolsun.»

حکمتی کز طبع زاید و زخیال
حکمتی بی فیض نور ذوالجلال

«Tabîatten ve hayalden doğan felsefe, Allah Zül-Celâlin nûr-u feyzinden mahrûm bir hikmettir.»

حکمت دنیا فزاید ظن و شک
حکمت دینی برد فوق فلک

«Dünyâ hikmeti, (yâni, felsefe) zannı ve şekki artırır; dinin hikmeti ise sâhibini semâların fevkine çıkarır.»

Kur'ân'da :

وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

Yâni : «Bir kimseye hikmet verilmişse ona bir çok hayır verilmiştir⁶⁵» buyurulmuştur ki oradaki hikmet, Kur'ân ve Hadisten istinbât olunan hikmettir. Tasavvuf mesleki de o hikmet üzerine tesis edilmiştir; yâni; me'hazi temâmîyle nakildir. Felsefe ise akıl, hayal ve zan üzerine bina kılınmıştır. Bundan dolayı erbâbı arasında bir çok ihtilâf vardır.

Bazıları da tasavvufu felsefe şubelerinden vehmediyorlar ki, temâmîyle yanlış bir telâkkidir. Sôfiyye tâifesi, dâima feylesoflara muâriz bulunmuşlar, hattâ Yunan felsefesi şöyle dursun, müslüman hükemâsına ve o meyanda İbn-i Sinâya bile atmış tutmuşlardır. İşte Şeyh Ömer Sühreverdi der ki : «Feylesoflara, siz İbn-i Sinânın Şifâ isimindeki kitâbiyle iştiğâlinizden dolayı Cehennem çukurlarından bir çukurun başın-

(65) Sûret Bakara : 269.

dasınız diye kaç defâ söyledim. Bizim tevbiî ve ihtârımıza ehemmiyet vermedikleri için Allaha ilticâ ettik. Onlar Aristo dinî üzerine öldüler, biz Din-i Mustafâ üzerine yaşadık.»

7137

زو پمان زیرك آخر زمان

برفروده خویش برپیشینیان

«Âhir zamânın hakiyr ve zeki feylesofları, kendilerini kudemâdan üstün farzettiler.»

7138

حیلہ آموزان جگرها سوخته

فعلها و مکرها آموخته

«Hiyle öğrenerek, ciğerler yaktilar, hileler ve düzenler yaptılar.»

7139

صبر و ایثار و سخای نفس وجود

باد داده‌گان بود اکسیر سود

«Menfeat iksiri bulunan sabrı, ihsan ve cömertliği heder ettiler.»

Zevba' kelimesi lügatte hakir, kısa boylu adam diye târif ediliyor. Hazret-i Mevlânâ, bu kelime ile muahharin feylesoflar ile onlara tâbi olup da münâkaşa ve mücâdele için tahsilde bulunan kelâmcıları kasdediyor. Onlara (zevba') demekle de şer'i âlimlerin kısa, yâni; az bulunduğunu anlatıyor. Dini müdâfaa ve itikâdî tashih etmek niyetiyle kelâma dâir eser yazmış olan ulemâ, tabii bunlara dâhil değildir.

Bu zevba'lar, nakli bırakmış, akli, fikri rehber ittihaz etmişlerdi. O münâsebetle Cenâb-ı Pîr diyor ki :

7140

فکر آن باشد که کشاید رهی

راه آن باشد که پیش آید شعی

«Fikir, sâhibine hidâyet yolunu açan şeydir. Yol ise, bir şâha tesâdüf edilen tariktir.»

7141

شاه آن باشد که از -ود شه بود

فی مخزنها و انشکر شه شود

«Şâh, hazinelerle ve ordularla değil, kendiliğinden şâh olandır.»

7142

تا بماند شاهی او سرمدی

همچو عمر ملک دین احمدی

«Bir zâtın şahlığı kendiliğinden olmalı ki ,dîn-i Ahmedinin izzet ve şerefi gibi, onun şahlığı da ebedî olarak kalsın.»

«İBRAHİM BİN EDHEM'İN DENİZ KENÂRINDAKİ KERAMETİ»

İbrâhim bin Edhem (Kaddesallâhü sirrahû) hazretleri birinci tabaka meşâyihindendir. Kendisi Belhli olup hükümdâr zâdelerdendir. Gençliğinde her şeyi terkederek Mekke'ye gitmiş, orada Süfyân-ı Sevri, Fudayl bin İyâz ve Ebû Yûsûf gibi kibâr-ı meşâyihle görüşmüş, sonra Şam'a hicretle orada 161, yâhud 162, veyâhud 166 tarihinde vefât etmiştir.

7143

هم ز ابراهيم ادم آمده‌ست

کوز راهی براب دریا نشست

«İbrâhim bin Edhemden nakledilir ki : Bir yolculuğu esnâsında deniz kenârında oturmuştu.»

7144

دلق خود میدوخت آن سلطان جان

يك امیری آمد آنجا نا کهان

«O ruh sultânı, abasını dikiyordu. Ansızın oraya bir emir geldi.»

آن امیر از بندگان شیخ بود
شیخ را بشناخت سجده کرد زود

«O beğ, vaktiyle şeyhin bendelerinden idi. Eski efendisini tanıdı ve tâzîmen önünde yer öptü.»

خیره شد در شیخ و اندر دلق او
شکل دیگر گشت خلق و خلق او

«Şeyhin abasını dikmesine ve onun şekil ve sûretiyle ahlâkının değişmiş olmasına şaşı.»

کوردها کرد آنچنان ملک شکرف
برگزید این فقر بس باریک حرف

«Şeyh, öyle azîm bir mülkü terketmiş, böyle dakık ve müşkül bir fakr'ı ihtiyâr eylemişti.»

ملک هفت اقلیم ضایع میکند
چون گدا بدلق سوزن میزند

«Yedi iklimin pâdişahlığını bırakıp da dilenciler gibi abasını dikiyordu.»

شیخ واقف گشت از اندیشه اش
شیخ چون شیرست دلها پشه اش

«Şeyh, emîrin düşüncesini keşfetti. Çünkü şeyh, bir arslandır, gönüller ise, onun ormanıdır.»

Yâni; bir arslan orman içinde nasıl gezer ve oranın her tarafını bilirse, kâmil bir şeyh de gönüllerdeki esrara, öylece vâkıf olur.

چون رجا و خوف در دلها روان
نیست مخفی بروی اسرار جهان

«Şeyh-i kâmil, ümid ve korku gibi gönüllerde gezer. Dünyanın esrârı ona gizli değildir.»

Binâenaleyh :

دل نکه دارید ای بی حاصلان
در حضور حضرت صاحبان

«Ey mâneviyâtta hâsılı olmayanlar; evliyâullah hazarâtının huzûrunda kalbinizi muhâfaza ediniz, yâni; onlara karşı inkâr fikrinde bulunmayınız.»

پیش اهل تن ادب بر ظاهرست
که خدا زیشان نهارا ساترست

«Ten ehli yâni; ehl-i sûret olanlara göre edeb ve terbiye zâhiredir. Çünkü Allah, gizliyi onlardan setr etmiştir.»

پیش اهل دل ادب بر باطنست
زانکه دلشان بر سر ایر فاطنست

«Kalb ehli indinde ise edeb bâtınadır. Çünkü onların kalbi esrâra vâkıftır.»

Feth-i Mekke esnâsında Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem ashâb-ı kirâm ile Kâbe'yi tavaf ederken Ebû Süfyan da bir köşede durmuş, Peygamberle ashâbının tavafını seyreyliyordu. O sırada «Âh bir ordu toplanam da şu adamla yeniden harbe başlasam» diye de kalbinden bir kuruntu geçiriyordu. Aleyhisselât Efendimiz onun yanına gelince : «O adam yine seni zelil ve rezil eder» buyurdu. Ebû Süfyan bunu işittince : «Hak Peygamber olduğuna şimdi inandım, vâkıa öyle bir kuruntu

geçirmiştim» dedi. Nebiyy-i Ekrem Efendimiz böyle olduğu gibi onun vârisleri bulunan evliyâullah hazarâtı da bilverâse kalblerdeki muzmarâtı keşfederler. Onun için ehlullah huzurunda kalbi muhafaza etmek lâzımdır. Lâkin ey münkir-i velâyet :

7154

تو بعکس پیش کوران بهرجاه
باحضور آیی نشینی پایگاه

«Sen ise aksine hareket ediyorsun. Kalb gözü kör olanların karşısında onların mansıplarından dolayı edeb ve terbiye ile kapı dibine otuyorsun» da,

7155

پیش بنیایان کنی ترک ادب
نار شهوت را ازان گشتی حطب

«Basar-ı basîreti açık olan veliler huzûrunda edeb ve terbiyeyi bırakıyorsun. İşte şehvet ateşine odun oluşun bu terbiyesizliktendir.»

7156

چون نداری فطنت نور هدا
هر کوران روی را میزان جلا

«Mâdem ki sende hidâyet nûrunun zekâsı yoktur, körlere karşı yüzüne cilâ sür.»

7157

پیش بنیایان حدث بر روی مال
ناز میکن باچنین کندیده حال

«Gözü açık bulunanların huzurunda ise yüzüne kir ve pislik sür. Sonra şu kokmuş hâlinle nazlanmaya kalkış.»

7158

شیخ سوزن زود در دریا فکند
خوارست سوزن را با آواز بلند

«Şeyh İbrâhim Edhem, iğnesini çabucak denize attı. Sonra yüksek sesle iğneyi istedi.»

7159

صد هزاران ماهی الهی
سوزن زر بر لب هر ماهی

«Her birinin ağzında birer altın iğne olmak üzere Allahın mahlûk ve mensûbu yüz binlerce balık :»

7160

سر بر آوردند از دریای حق
که بگر ای شیخ سوزن نهایی حق

«Ey şeyh, Hakkın iğnelerini al diye Hakkın denizinden baş çıkar-dılar.»

7161

روید و کرد و بگفتش ای امیر
ملک دل به باچنین ملک حقیر

«Şeyh, emîre teveccüh ederek dedi ki : Ey emir! Gönül mülkü ve devleti mi iyi, yoksa şu hakiyr dünyâ hükümeti mi?»

7162

این نشان ظامرست این هیچ نیست
تا بباطن در روی بینی تو نیست

«Şu hâl, zâhiri bir âlâmet ve âdi bir kerâmettir ki hiç bir şey değildir. Eğer bâtına girecek olursan bunun yirmi mislini, yâni, ez'âf-ı muzâ'a-fesini görürsün.»

Mûcize ve kerâmetler, İlâhi irâde ile zuhûra geldiği için nihâyetsiz-

dir. Enbiyâ ve evliyâdan zuhuru rivâyet edilen mûcize ve kerâmetler, onlardan bir nümûnedir. Hazret-i Mevlânâ bunu anlatmak için bir misâl getiriyor ve diyor ki :

7163

سوی شهر از باغ شاخی آوردند
باغ و بوستانرا کجا آجا برند

«Bağdan şehire bir dal getirirler, bağı ve bostanı oraya götürmezler.»

Bağdan getirilen bir dal, bağda onun gibi bir çok dal bulunduğunu anlatır. Onun gibi peygamberlerin bir mûcizesi, evliyânın bir kerâmeti de daha bir çok hârikulâde haller olabileceğini bildirir.

7164

خاصه باغی کین فلک یک برک اوست
بلکه آن مغز است و این عالم جو پوست

«Husûsiyle, bir bağ ki: Âlem-i Ulûhiyyettendir; bu felek onun bir yaprağı mesâbesindedir. Belki o bağ yemişin içi, bu âlem ise kabuğu gibidir.»

7165

بر نمی داری سوی آن باغ گام
بوی افزون جوی و کن دفع ز کام

«Eğer o bağ tarafına adım atamıyorsan, oranın râyihasını ara ve nezleni defet.»

Nasıl ki abdest alırken : «Yâ Rabbî; bana nîmet mahalli olan cennet kokusunu duyur» diye duâ edilir.

7166

تا که آن بو سوی بوستاند کشد
تا نماید مهتر را راه رشد

«Tâ ki o râyiha, seni o bağ-ı mânevî tarafına çekip götürsün ve sana irşâd yolunu göstere sin.» Daha :

7167

چشم نایبات را بینا کند
سینه را سینۀ سینا کند

«Görmeyen gözünü görür bir hâle getirsin; göğsünü, yâni; kalbini Sinâ göğsü eylesin.»

Mâlum ya, Sinâ dağında Hazret-i Mûsâ'ya tecelli vâki' olmuş, onun şevkiyle dağ da parçalanmıştı.

7168

گفت یوسف ابن یعقوب نبی
هر بوالقوا علی وجه ابی

«Bu râyihadan dolayı, Yâkub peygamberin oğlu Yûsûf Aleyhimesse-selâm (Gömleğimi götürün, babamın yüzüne sürün) demişti.»

Hazret-i Yûsûf, Azîz-i Mısır olduktan ve zahire almak için oraya gelen birâderlerine kendisini tanıttıktan sonra babasının gözlerinin görmez olduğunu haber almış ve gömleğini götürüp yüzüne sürün, gözleri açılır demişti.

اِذْ هَوَا بِقَمِيصِيْ ذَا فَالْقَوُۥ عَلَىٰ وَجْهِ اَبِي
يَا بَنِيَّ نَصِيْرًا وَاَتُوْنِيْ بِاَمْلِكُمْ اَجْمَعِيْنَ ۝ وَلَمَّا فَصَلَكَ
الْعَبْرُ قَالَ اَبُوْهُمُۭ اِنِّيْۤ اِلَاجِدُ رَيْحَ يُوْسُفَ ۚ لَوْلَا اَنْ
تُنَبِّدُوْنَ ۝ قَالُوۡا نَا لَلّٰهِ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلٍۭكَ الْقَدِيْمِ ۝
فَلَمَّا اَنْجَاۡ الْبَشِيْرُ الْقِيْهُ عَلَىٰ وَجْهِهِۭ فَارْتَدَّ بِصِيْرًا ۙ قَالَ
اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ اِنِّيْۤ اَعْلَمُۢ مِنْ لَّهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝

Yâni : «Şu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun, yâni; sürün, gözleri açılacaktır. Ve benim yanıma ehl ve ıyâlinizle birlikte hepimiz geliniz.»

«Vaktâ ki Yâkub zâdelerin kervanı Mısırdan ayrıldı. Ken'ânda bulunan babaları, (Yânî; Hazret-i Yâkûb), yanında bulunanlara dedi ki: Ben hakikaten Yûsûf'un râyihasını duyuyorum. Bana bunamış demiyesiniz. Yâkubun nezdinde bulunan torunları vesâiresi dediler ki: Allah hakkı için hakikaten sen hâlâ eski sapıklığındasın. Vaktâki müjdecî geldi ve gömleğini getirdi, Yâkûbun yüzüne koydu. Gözleri görmeye başladı. Ve dedi ki: Ben size sizin bilmediğiniz şeyleri Allah tarafından bilirim demiyor mu idim?⁶⁶»

7169

بهر این بو گفت احد در غطات
دائما قره عینی فی الصلات

«Yine bu mânevî râyiha dolayısıyla Hazret-i Ahmed Aleyhisselâtü Vesselâm: (gözümün nûru namazdadır.) buyurmuştu.»

7170

پنج حس باهدگه پوشه اند
زالکه این هر پنج ز اصلی رسته اند

«Beş his birbiriyle birleşmiştir, çünkü bu beş his, bir asıldan yetişmiştir.»

İnsanda (havâss-ı hamse-i zâhire) denilen beş duygu vardır ki görmek, işitmek, koklamak, lezzet almak ve yoklamak hisleridir. Bunlardan birinin kuvvetli olması, diğer hisler için de ayrıca bir kuvvet teşkil eder. Onun için Hazret-i Mevlânâ: «Manevî rayihayı duymak talebinde bulun ki obir hislerin de kuvvetlensin» diyor.

7171

قوت يك قوت باقى شود
مابقى را هر يكى ساقى شود

«Havâss-ı hamseden birinin kuvveti, diğerinin de kuvveti olur. Bu hislerden her biri diğerleri için sâkî yerine geçer.»

Yânî; işret meclisinde sâkinin verdiği şarab nasıl bezm ehlinin neş'esini artırırsa bu hislerden birinin kuvvetli olması da diğerlerini takviye eder.

(66) Sürei Yûsûf: 93-96.

7172

دین دیده فرايد عشق را
عشق در دیده فرايد صدق را

«Gözün görmesi aşkı artırır. Aşk da gözdeki sıdkı tezyîd eder.»

7173

صدق بیدارى' هر حس میشود
حسها را ذوق مونس میشود

«Sıdk her hissin uyanmasına ve zevkin onlara mûnis olmasına sebeb olur.»

«GAYBİ GÖREN NUR İLE ARİFİN HİSLERİNİN
MÜNEVVER OLMASI»

7174

چون یکی حس در روش بکشد بند
مابقی حسها همه مدلل شود

«Hislerden birinin seyr ü sülûk esnâsında bağı çözümlür ve mânevîyâta vâkıf olursa, diğer hisler de tebeddül eder.»

7175

چون یکی حس غیر محسوسات دید
گشت غیبی بر همه حسها بدید

«Hissin biri gayr-î mahsûsâtı görecektir olursa bütün hislere gayb âlemi açılır.»

Buna misâl olmak üzere :

چون ز جوجست از گله يك گو-فند
بس بپای جمله زان سو می-چهند

«Sürüden bir koyun sıçrayıp dereyi atlarsa, diğer koyunlar da o tarafta sıçrar, geçer.»

Bunun gibi havâss-ı hamseden biri gayba vâkıf olunca diğer hisler de o âleme vukuf peydâ ederler. Binâenaleyh ey sâlik :

7177

گو سفندان خواسترا بران
در چرا از اخراج المرعى چران

«Sen de koyun gibi hislerini sür de (اخراج المرعى) çayırında otlat.»

Şu Âyetlere işâret edilmiştir :

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ۝ وَالَّذِي قَدَّرَ
فَعْدَى ۝ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى ۝

Yâni : «Rabb-i Âlânın ismini tesbih ve takdis eyle (Sübhane rabbiyel â'lâ, demekle o Rabb-i Zîşânı, şânına lâıyk olmayan şeylerden tenzih et). O Allah ki yarattı ve tesviye etti. Ve o Allah ki her şeyin rızkını ve ecini takdir ederek mahlûkâtını müsteid oldukları işlere hidâyet eyledi. Ve o Allah ki mer'âlarda, çayırılarda otlar bitirdi.»

Buradaki (mer'â) hayvanların otladığı otlaklar olabileceği gibi, insanların feyz alacakları mânevî bir mer'â da olur. İşte Mevlânâ erbâb-ı sülûkü o mânevî mer'âdan nimetlenmeye ve feyz almaya teşvik ediyor.

7178

تا در آنجا سنبِل و ریحان چرند
تا بگزار حقایق ره برند

«Tâ ki hislerin o mânevî mer'âda sünbül ve fesleğen otlasın ve hakikat gülzârına yol bulsun.»

(67) Sûrei A'lâ : 1-4.

مرحمت پیغمبر حسها شود
جمله حسهارا بجهت می-کشد

«Senin her hissin, hislerin peygamberi olsun da bütün hisleri Cennete çeksin.»

7180

حسها باحسی تو گویندراز
بی-حقیقت بی-زبان و بی-مجاز

«Başkalarının hisleri sana; dilsiz ve dudaksız, hakikat ve mecaz olmaksızın lisân-ı hâl ile sırlar söylesin.»

7181

کین حقیقت قابل تأویلهاست
وین توهم مایه تخیلهاست

«Zira edebiyatta hakikat ve mecaz diye bahsedilen kelâm tarzının hakikat denileni te'vile kâbil olduğu gibi mecaz tâbir edileni de tevehlîmdür ve mâye-i tahayyüldür.»

7182

آن حقیقت را که او باشد عیان
هیچ تأویلی نکنجد درمیان

«Ayân olan, enbiyâ ve evliyânın meşhûdû bulunan bir hakikat vardır ki o hakikat hiç bir te'vil kabul etmez.»

Meselâ Kur'ânda : her şeyin Allahı zikrettiği ve bâzı kayaların Allah korkusuyla yuvarlanıp düştüğü bildirilmiş, bunlar bâzı ulemâ tarafından mecaz sayılıp te'vil cihetine gidilmiştir. Halbuki bunlar sôfiyyece, aynı vâki bir hakikattır ki te'vil kabul etmez. Zâten meşâyih-i sôfiyye Kur'ânı olduğu gibi kabul etmek, anlaşılamayan müteşâbihâtı ilm-i İlâhiye havâle etmek cihetini iltizâm eylemişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ yine Mesnevide : «Bikr-i mazmun olan Kur'ânı te'vile kalkışıyorsun; Kelâmullâhı değil, kendini te'vile çalış» demiştir.

چونکه هر حس بنده حس تو شد
مر فلکهارا نباشد از تو بد

«Her his senin hissine hende olunca gökler de senin irâdene tâbi olur.»

Nasıl ki Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz mübârek parmağıyla işâret buyurunca ay iki parça olmuş, sonra da birleşmişti.

چونکه دعوی رود در ملک پوست
مغز آن که بود قشر آن اوست

«Bir postun, bir kabuğun mülkiyetinde, yâni; kime âid olduğunda dâvâ vâki olursa; o kabuğun içi, lübbü kimin ise kabuk da onundur.»

چون تنازع در فند در تنگ کاه
دانه آن کیست آن را کن نگل

«Bir saman denginin âidiyetinde münâzaa vâki olursa; dâne kimin ise saman da onundur.»

بس فلک قشرست و تو روح مغز
آن بدیدست آن خفی روملغز

«O halde felek kabuk, sen onun ruhu ve içi gibisin. Felekler zâhirdir, rûh ise gizlidir. Bundan kayma.»

جسم ظاهر، روح مخفی آمدست
جسم همچون آسین، جان همچودست

«Cismim zâhir, rûhum gizlidir. Cismim elbisenin yeni, cân ise el gibidir.»

Elbisenin yeni nasıl eli örterse, cesed de canı öylece setr etmiştir.

باز عقل از روح مخفی تر بود
حس سوی روح زوتر ره برد

«Böylece akıl, ruhdan da gizlidir. His, akıldan daha çabuk ruha yol bulur.»

جنبشی بدانی زنده است
این ندانی که ز عقل اکنده است

«Bir cismin hareketini görünce onun diri olduğunu anlarsın, fakat akıllı mı, değil mi derhal kestiremezsin.»

تا که جنبشهای موزون سر کنند
جنبش مسی را بدانش زر کنند

«Tâ ki o cisim, yâni; insandan, mevzûn hareketler ve âkilâne fiiller zuhûr ede ve bakır gibi olan hareketi, ilim ile altın eyleye.»

زان مناسب آمدن افعال دست
فهم آید مرا که عقل هست

«O insanın el ve ayak hareketleri münâsib ve mâkul olursa ondan anlarsın.»

روح وحی از عقل پنهان تر بود
زانکه او غیبت اوزان سر بود

«Ruh-i vahy akıldan da gizlidir. Çünkü o gaybdır ve gayb tarafındandır.»

Rûh-i vahy'den maksad : İlham tarikiyle kalbe lâyh olan ilimdir. Cîsim zâhir, rûh gizli, akıl ruhdan da gizli olduğu gibi, rûh-i vahy, yâni; ilm-i ilâhî de ruhdan daha gizlidir.

عقل احمد از کسی پنهان نشد
روح و جیش مدرک مرجان نشد

«Hazret-i Ahmed Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin kemâl-i aklisi kimseden gizli kalmadı. Lâkin O'nun rûh-i vahyi ve ilm-i ilâhîsini her can anlayamadı.»

Mekke müşriklerinden bazıları Nebiyy-i Ekreme mecnûn (!) demek küstahlığında bulunmuşlardı. Fakat onlar da herkes gibi o Resûl-i Zîşânın nâs'ın en akıllısı olduğunu biliyorlar ve O'nun âkilâne hareketlerini görüyorlardı.

روح وحی را مناسب است نیز
در نیاید عقل کان آمد عزیز

«Rûh-i vahyinin münâsibleri yâni; onun ahkâm-ı mahsûsası vardır ki onları akıl da idrâk edemez. Çünkü o ahkâm ve o ef'âl azizdir.»

که جنون بیند گهی حیران شود
زانکه موقوفست تا او آن شود

«Akıl, rûh-i vahy ahkâmını bâzan delilik görür, bâzan da şaşırıp kalır, çünkü onları idrâk edebilmesi için aklın da o dereceye yükselmesi lâzımdır.»

Buna bir misâl getiriliyor :

چون مناسبای افعال خضر
عقل موسی بود در دیدش کدر

«Hızır Aleyhisselâmın rûh-i vahyiye münâsib olan hareketlerine karşı Mûsâ Aleyhisselâmın akli bulandı.»

Yâni; o hareketlerin sır ve hikmetini anlayamadı.

Mâlûm ya Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâm Hızır Aleyhisselâm ile buluşmuş ve birlikte bir kayığa binmişti. Kayıklar bunlardan para almadıkları halde Hızır Aleyhisselâm, kayığın bir tahtasını koparmış, Hazret-i Mûsâ, bunu iyiliğe kemlik gibi gördüğü için itiraz etmişti. Karaya çık-tıklarında gördükleri çocuklardan birini Hızır öldürmüş, Mûsâ Aleyhisselâm buna da itiraz etmişti. Girdikleri bir köyün halkı bunları misâfir olarak kabul etmedikleri halde, orada yıkılacak dereceye gelmiş olan bir duvarı Hızır tâmir etmiş, Hazret-i Mûsâ : keşke bunu karnımızı doyur-maları bedeli olarak yapsaydın, demişti.

Hızır Aleyhisselâm yaptıklarının sebeplerini şöylece izah etti : «Kayıktan tahta koparışım, onu ilerdeki zâlim bir hükümdârın gazabından kurtarmak içindi. Çünkü o herif, ne kadar sağlam ve kusursuz kayak ve gemi görürse zabtediyordu. Çocuğu öldürüşüm, anasını ve babasını küfürden halâs etmek içindi. Çünkü o çocuk büyüseydi fâsık ve fâcir bir şahıs olacak, anasını ve babasını da dinden çıkaracaktı. Duvarı tâmir edişim ise altındaki defineyi muhafaza etmek içindi. Sâhibleri bulunan yetimler büyüdükları vakit o defineyi bulacaklardı» dedi.

نامناسب می نمود افعال او
پیش موسی چون نبودش حال او

Hazret-i Mûsâ'da Hızırın hâli olmadığı için onun yaptıklarını münâsebetisiz gördü.»

عقل موسی چون شود در غیب بیند
عقل موسی خود کیست ای ارجند

«Kelimullah olan Mûsânın akli gayb husûsunda bağlanır ve idrâk edemez olursa, ey mes'ûd kimse, bir fârenin, yâni; fâre gibi olan avâmdan bir kimsenin akli kim olabilir ve nasıl idrâk eder?»

Çünkü o kimsenin mâlûmâtı tahkiki değil, taklidi dir.

7199

علم تقلیدی بود بهر فروخت
چون بیاید مشتری خوش برفروخت

«Taklidi, yâni; zâhiri ilim satılık mal gibidir. Müşterisi gelirse sâhibi onu güzelce satar.»

7200

مشتری علم تحقیقی حقست
دائما بازار او بار و نقست

«İlm-i tahkîkinin müşterisi ise Haktır. O'nun satışı ve alış revaçlıdır.»

7201

لب بسته مست در بیع و شرا
مشتری بحدکه الله اشتری

«Satıcı sükût ettiği halde, alış verişin mestidir. Çünkü müşterisi nihâyetsizdir ki o müşteri Allah'tır.»

Nübüvvetin on üçüncü senesi hac mevsiminde ve Akabe mevkiinde Medinelilerden yetmiş bu kadar müslüman, Allaha şerik koşmamak, Hazret-i Peygamberi de nefislerini ve mallarını müdafaa eyledikleri gibi muhafaza etmek şartıyla Resûl-i Ekrem Efendimize biat eylemişlerdi. İşlerinden Abdullah bin Revâha : «Yâ Resulallah; bunu yaptığımız takdirde mükâfâtımız ne olacaktır?» diye sordu. Risâletpenâh Efendimiz de : «Cennet olacaktır» buyurdu. Bunun üzerine şu Âyet-i Kerime nâzil oldu:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمْ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝

Yâni : «Allah, mü'minlerden Cennet mukâbilinde nefislerini ve mallarını satın aldı. O mü'minler Allah yolunda düşmanlarla çarpışılar da öldürürler ve ölürlər. Buna dâir Tavratta, İncilde ve Kur'ânda hakiki va'd verilmiştir. Ve Allahdan daha ziyâde va'dine vefâkâr olan kimdir? Ey mü'minler, Allah ile yaptığınız alış veriş dolayısıyla sevininiz. İşte bu alış veriş, azim bir fevz ve necâtıdır⁶⁸.»

Her metân bir müşterisi olduğu gibi Allah yolunda can ve mal fedâ etmenin satın alıcısı da Cenâb-ı Haktır. Kezâ :

7202

درس آدم را فرشته مشتری
محرم درسش نه دیوست و پری

«Âdem Aleyhisselâmın dersine melekler müşteridir. O derse şeytanlar ve cinler mahrem değildir.»

7203

آدم انبهم باسمها درسی گو
شرح ره اسرار حق را موعو

«Ey Âdem; (Enbi'hüm biesmâihim) dersini söyle, Hakkın esrârını kıl yararcasına şerh et.»

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ
كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝ قَالَ لَا أَعْلَمُ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ
أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ۝ قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا
أَنبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنْ أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ۝

Şu Âyetlere telmih ediliyor :

Yâni : «Cenâb-ı Hak, Âdem Aleyhisselâma mevcûdâtın isimlerini öğ-

(68) Sûrei Tevbe : 111.

retti. Sonra o isimlerin müsemmaları meleklerle gösterdi ve dedi ki: Bu şeylerin isimlerini bana haber verin, eğer hilâfete lâyık olduğunuz dâvâsında sâdık iseniz. (Çünkü Cenâb-ı Hak, meleklerine yer yüzünde bir halife yaratacağım dediği vakit, melekler o hilâfete kendilerinin müstehak olduklarını arzetmişlerdi.) Bu teklif-i İlâhî üzerine melekler dediler ki: Yâ Rabbî; seni tesbih ve takdis ederiz; şânına lâyık olmayan şeylerden berî bulunduğunu itiraf eyleriz. Bize öğretmiş olduğundan başka bir şey bilmeyiz. Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey Âdem, şunların isimlerini meleklerle haber ver. Vaktâ ki Âdem Aleyhisselâm her şeyin ismini meleklerle haber verdi. Allah, meleklerle dedi ki: Ben size demedim mi idi ki ben hakikaten göklerin ve yerin gaybını, yânî; herkesten gizli bulunan sırlarını ve hakikatlerini bilirim? Sizin izhâr ettiğiniz ve gizlediğiniz şeyleri de bilirim⁶⁹.

Bunun üzerine ve ilimdeki tefevvukuna hürmeten melekler, Âdem Aleyhisselâmın karşısında secde ettiler ve yer öptüler.

7204

آنچنان کسی را که کوتہ بین بود
در تلون غرق و بی تمکین بود

«Kararsızlığa gark olmuş temkinsiz ve kısa görüşlü kimseler için.»

7205

موش گفتم زانکه در خاکست جاش
خاک باشد موشرا جای معاش

«Fâre demiştim, çünkü fârenin yeri ve mâişet mahalli yerdir.»

7206

راہها داند ولی در زیر خاک
هر طرف او خاکرا کردست چاک

«Fâre bir çok yol bilir, fakat bildiği yollar toprak altındadır. Çünkü o toprağın her tarafını oymuştur.»

(69) Sûrei Bakara: 51-53.

7207

نفس موشی نیست الا لقمہ مراد
قدر حاجت موشرا عقلی دهند

«Fârenin nefsi, lokma kemirmekten başka bir şey değildir. Fareye de ihtiyâcını temin edecek kadar akl-ı meâş verilmiştir.»

Aklı (akl-ı meâş) ve (akl-ı meâd) nâmiyle ikiye ayırmışlardır.

Akl-ı meâş: Dünyada yaşayacak tedbirlere eren akıldır.

Akl-ı meâd: Mahall-i avdet olan Âhiret umûruna eren akıldır. Cenâb-ı Hak, bâzı kullarına akl-ı meâş, bâzılarına da akl-ı meâd ihsân buyurmuştur.

7208

زانکه بی حاجت خداوند عزیز
می بخشد هیچ کسی را هیچ چیز

«Çünkü aziz ve gâlib olan Allah, kimseye, ihtiyâcı olmaksızın bir şey vermez.»

Akl-ı meâş ihtiyâcı olanlara onu, akl-ı meâda ihtiyâcı olanlara da onu ihsân eder.

7209

گر نبودى حاجت عالم زمین
نافریدى هیچ رب العالمین

«Eğer âlemin zemîne ihtiyâcı olmasaydı Rabb'ül-âlemîn hazretleri onu hiç yaratmazdı.»

7210

وین زمین مضطرب محتاج کوه
گر نبودى نافریدى پرشکوه

«Eğer bu sallanan zemin dağlara muhtâc olmasaydı, Allah o azametli dağları yaratmazdı.»

ور نبودی حاجت افلاک هم
هفت گردون نافریدی از عدم

«Eğer şu feleklere ihtiyâc bulunmasaydı Cenâb-ı Hak yedi kat göğü yoktan var etmezdi.»

آفتاب و ماه و این استارگان
جز بحاجت کی بدید آمد عیان

«Güneş, Ay ve şu yıldızlar, ihtiyactan başka bir sebeble zuhura gelmemiştir.»

بس کندهستہ حاجت بود
قدر حاجت مردرا آلت دهد

«O halde varlıkların kemendi ihtiyactır. Allah, kuluna ihtiyâcı nisbetinde âlet verir ve sebeb halkeder.»

بس بیغزا حاجت ای محتاج زود
تا بمجوشد در کرم دریای جود

«Ey muhtâc olan kimse, çabuk hâcetini artır ki Hakkın cömerdlük denizi coşsun ve hurûşa gelsin.»

این آرایان برره و همبئلا
حاجت خود می نماید خلق را

«Bu yollardaki derdliler ve dilenciler, halka ihtiyaclarını gösterirler.»

کوری و شلی و بیماری و درد
تا ازین حاجت بچید رحم مرد

«İnsanların merhametini tahrik için dilenci; körlüğünü, çolaklığını, hastalığını ve derdini gösterir.»

هیچ گوید نان دهید ای مردمان
که مرا مالست و انبارست و خوان

«Bir dilenci, ey insanlar bana ekmek verin ki, benim malım, anbarım ve sofram vardır der mi?»

چشم بتهادست حق در کور موش
زانکه حاجت نیست چشمش بهرنوش

«Allah, köstebeğe göz vermemiştir; çünkü toprak içinde yaşadığı için yiyip içmede göze ihtiyâcı yoktur.»

می تواند زیست بی چشم و بصر
فارغست از چشم او در خاک تر

«Köstebek gözsüz yaşayabilmektedir. Toprak içinde ter ü tâze yaşadığı için gözden müstağnîdir.»

جز بد زدی او برون ناید ز خاک
تا کند خالق ازان دزدیش پاک

«O, hırsızlıktan başka bir şey için topraktan dışarıya çıkmaz. Tâ ki Allah onu hırsızlıktan kurtarsın.»

Yâni; köstebek o hırsızlığı terketmek niyetiyle dışarıya çıksaydı Allah onu o kötü huydan kurtarırdı.

بعد از آن پر یابد و مرغی شود
چون ملائک جانب گردون رود

«Ondan sonra kanadlanır, bir kuş olur ve melekler gibi gök yüzüne uçardı.»

هر زمان در گلشن شکر خدا
او برآرد همچو بلبل صد نوا

«Her vakit, Allahın şükri gülşeninde bülbül gibi yüz türlü nağme terennüm eder ve derdi ki:»

کار رها نمیده مرا از وصف زشت
ای کننده دوزخی را تو بهشت

«Ey beni kötü bir vasıftan, yâni; kör köstebeklikten kurtaran ve ey Cehennemi Cennet hâline koyan Allah!»

در یکی پی پی نهی در روشنی
استخوانی را دهی سمع ای غنی

«Ey ganî olan Allah! Sen bir yağ parçasına, yâni; göze, aydınlık ihsân edersin; bir kemik parçasına, yâni; kulağa da işitmek hassasını verirsin.»

چه تعلق آن معانی را بحجم
چه تعلق فهم اشیا را با سم

«Görmek ve işitmek gibi mânâların cisme, eşyâyı anlayabilmenin de isme ne taeliuku vardır?»

لفظ چون و کرسست و معنی طائرست
جسم جوی و روح آب سائرست

«Lafız yuva, mânâ kuş gibidir. Cisim nehir yatağı, rûh ondaki akar suya benzer.»

او در دانست و تو گویی واقفست
او در دانست و تو گویی عا کفست

«Ruh akıp gitmektedir, sen ise duruyor dersin. O koşmaktadır, sen ise devinmiyor dersin.»

گر نبینی سیر آب از جا کجا
جیست بروی نوبنو خاشا کجا

«Eğer toprağın yarık yırtık yerlerinden suyun akışını görmüyorsan o toprağın üstünde yeniden yeniye biten otlar nedir?»

Yâni; toprağın üstünde yeniden yeniye biten otlar, altından bir su cereyân ettiğini anlattığı gibi, bedendeki harekât ve zihindeki tasavvurât da onları meydana getiren rûhu bildirir.

هست خاشاک تو صورتهای فکر
نوبنو در میرسد اشکال بکر

«Ey insan! Senin otun da fikir sûretleridir ki yeniden yeniye ve yepyeni bir şekilde zuhur eder.»

روی آب و جوی فکر اندر روش
نیست بی خاشاک محبوب و وحش

«Suyun yüzü ve fikir nehri akıp giderken, sevimli ve vahşî otlardan hâli değildir.»

قشرها بر روی این آب روان
از ثمار باغ غیبی شد دوان

«O kabukların içini suyun içinde ara. Çünkü su, nehre bağdan geliyor.»

Cisim bir nehir yatağına, rûh o nehirdeki suya, fikir ve hatıralar ise o nehrin yüzündeki çörçöp makûlesi şeylere benzetilmiştir. Burada da o fikir ve hatıralar, meyve kabuklarına, Esmâ ve Sıfât-ı İlâhiyye ise o kabukların içlerine teşbih ediliyor. Rûh nehrindeki su, ulûhiyyet bağından gelmektedir. Binâenaleyh ondaki kabuk ve içlerinin tesirine bak. Eğer inbisât ve inşirâh verici iseler Allahın (Bâsıt) isminin, yok, sıkıntı verici iseler (Kâbız) isminin tesiri olduğunu anla deniliyor.

7232

گر نبینی رفتن آب حیات
بنگر اندر جوی سیر این نبات

«Eğer hayat suyunun akışını görmüyorsan, üstündeki nebâtın ve çörçöp makûlesi şeylerin gidişine bak.»

7233

آب چون انه تر آید در گذر
زوکند قشر صور زوتر گذر

«Eğer su fazla ve kuvvetli akacak olursa sathındaki sûret kabukları da sür'atli geçer.»

7234

چون بغایت تیز شد این جو روان
غم نباید در ضمیر عارفان

«Bu nehir, sür'atle akdığı için âriflerin kalbinde gam çok durmaz.»

«Bir hâlin sürüp gitmesi mümkün değildir» derler. Evet, Hakkın tecelliyâtı muhtelif olduğu için o tecelliyâtın eseri bulunan haller de muhtelif ve mübeddeldir. Şimdi gamlı olan bir kalb, biraz sonra mesrûr olur. Kezâ sevinçli bulunan bir insan biraz sonra mağmûm bulunur.

چون بغایت ممتلی بود و شتاب
پس نکند اندر او الا که آب

«Rûh nehrindeki su, çok ve sür'atli olursa o nehirde çörçöp makûlesi şeyler kalmaz. Çabucak akar gider. Orada sudan, yâni; feyz-i İlâhiden başka bir şey bulunmaz.»

«BİR YABANCININ BİR ŞEYHİN ALEYHİNDE BULUNMASI VE
ŞEYHİN MÜRİDİNİN ONA CEVAB VERMESİ»

7236

آن یکی يك شيخ را تهمت نهاد
کو بدست و نیست بر راه رشاد

«Bir kimse, bir şeyhi, kötü bir adamdır, doğru yolda sülûk etmez diye ithâm etti.»

7237

شارب خمرست و سالوس و خبیث
مهرمیدانرا کجا باشد معیث

«Şarab içen, mürâyidir, habîstir. Böyle bir adam, müridlere nasıl yardım edebilir dedi.»

7238

آن یکی گفتش ادب را هوش دار
خرد نبود اینچنین ظن بر کبار

«Biri ona cevap verdi ki: Edebini takın, aklını başına al, büyüklere böyle sû-i zanda bulunmak küçük bir suç değildir.»

دور از و دور از ان اوصاف او
که ز سبلی تیره گردد صاف او

«Söylediğin sıfatlar ondan uzak olduğu gibi, o da o sıfatlardan berîdir. Bir sel suyu ile onun duruluğu kulanmaz.»

7240

ایچنین بهتان منه بر اهل حق
کین خیال نست بر گردان ورق

«Ehlullahâ böyle iftirâda bulunma! Isnâd ettiğin hâller, senin hayâ-lindir. Sayfayı çevir, yâni; bu fikirden vaz geç.»

7241

این نباشد و بود ای مرغ خاک
بحر قلزمرا ز مرداری چه باک

«Bu senin isnâtların vâki değildir. Farazâ olsa bile, ey uçamayıp toprakta kalan kuş! Bahr-i muhîte bir murdardan ne zarar olabilir?»

7242

نیست دون الفلتین و حوض خرد
که تواند قطره اش از راه برد

«Şeyh, kalleteynden ve küçük havuzdan aşağı değildir ki, onu bir damla yolundan sürüklesin.»

Kalleteyn: Kalle kelimesinin tesniyesidir ki kalle, büyük desti ve küp mânâsınadır. 250 rıtl su alan kaptır. Kalleteyn ise 500 rıtl suyu ihtivâ eden büyük küb mânâsınadır.

Mürîd, şeyhi müdâfaa için diyordu ki: Şâfiilerce 500 rıtlık kalleteyn miktârı su ve Hanefilerce on arşın eni, on arşın boyu bulunan bir havuzdaki su tâhirdir. Bizim şeyh ise havz-ı kebîrden ve kalleteynden aşağı değildir. Kalleteyni ve havz-ı kebîri bir murdarın kirletemediği gibi, senin dediklerin bilfarz vâki olsa bile şeyhe zararı olmaz.

Şeyh Attâr der ki: «Ey gâfil; sen nefes sâhibisin ve toprak ile kan

arasındasın. Yâni; mâye-i hilkatın toprak, sebeb-i hayâtın da kandır. Fakat bir velî, zehir yiyecek olsa o, ona bal olur.» Bu beyit birinci cildde Hazret-i Mevlânâ tarafından te'yîd ve tavzih edilmişti.

Hâlid bin Velîd (radiyallâhü anh) Hîre şehrini muhâsara etmiş, ahâlî sulha tâlib olmuş, bunun için Hâlidin nezdine bir murahhası göndermişti. Murahhasın yanında hizmetçisi, onun elinde de bir toz vardı. Hâlid: «O nedir?» diye sordu. Murahhas: «Zehirdir; eğer musâlaha olmasaydı hem-şehrilerime ölüm haberi götürmektense burada onu yiyip intihâr edecek-tim» dedi. Hâlid; zehri avucuna bulaştırdı ve bismillâh diyerek ağzına attı. Öldürücü zehir olan o toz, hıfz-ı İlâhî ile Hâlide hiç bir şey yapmadı.

Tebdîl-i âyân, yâni; bir şeyin hakikatini değiştirmek, enbiyânın mucizâtı, evliyânın kerâmâtı cümlesindendir. Melâmetle tesettür etmek, yâni; ucb ve gurûra mâni olmak için kendini halkın hüsn-i nazarından düşürmek isteyen velîler, bunu yaparlar. Mevlânâ diyor ki: «O büyük şeyh, meyhâneye gelince onun kudümü berekâtıyla oradaki bütün şarab-lar bal oldu.»

Cenâb-ı Pîr buna dâir bir misâl gösteriyor ve diyor ki:

7243

آتش ابراهیم را نبود زبان
هر که نمرد دست گو می ترسی از ان

«Âteş İbrâhime zarar vermez ve yakmaz. Her kim Nemrud tabiatlı ise ateşten o korksun.»

Mâlum ya Hazret-i İbrâhim, Bâbil'de puthâneye girmiş, bütün putları kırdıktan sonra baltayı en büyük putun boynuna asmış; «Bunu kim yaptı?» denildiği vakit de: «Büyük put yapmış olmalı, cevap verebilirse ona sorun» demişti. Bunun üzerine Hazret-i İbrâhimin yakılmasına karar verdiler ve cesim bir ateş yakıp içine attılar. Fakat Cenâb-ı Hak:

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَيَّ

ابراهيم

Yâni: «Ey ateş! İbrâhime karşı serin ve selâmet ol⁷⁰» emrini verdiği için ateş İbrahimi yakmadı.

(70) Sûre-i Enbiya: 69.

7244

نفس نمرودست و عقل و جان خلّیل
روح در عینست و نفس اندر دلیل

«İnsandaki nefis, Bâbil hükümdârı olan Nemrud gibidir. Akıl ve rûh ise Halilullah misâlidir. Rûh ayn-ı müşâhededir. Nefis ise delil aramaktır.»

7245

این دلیل راه رهرو را بود
کو بهر دم در بیابان گم شود

«Bu yol delili, çöllerde yolunu kaybetmiş olan yolcu içindir.»

7246

واصلارا نیست جز چشم و چراغ
از دلیل و راهشان باشد فراغ

«Vâsıl-ı İlallah olanlar için basar-ı bâsîret ve yakîn ışığından başka delil ve yola ihtiyac yoktur. Onlar maksûda ermiş oldukları için delilden ve yoldan müstağnîdirlere.»

7247

گر دلیلی گفت آن مرد وصال
گفت بهر فهم اصحاب جدال

«Eğer o vâsıl-ı İlallah olan kimse, bir delilden bahsetse, bu kendisinin istidlâle muhtac olduğundan değil, mübâhese ve mücâdele ashâbının anlaması içindir.»

Bu tıpkı şuna benzer :

7248

بهر طفل نو بدر قی کند
گرچه عقلش هندسه کتی کند

«Meselâ bir baba, akliyle dünyâyı mesâha edebilirken henüz söyle-

meye başlamış çocuğa karşı ninni der, mama der, bu ve bunun gibi sözler söyler.»

7249

گم نکرد فضل استاد از علو
گر الف چیزی ندارد گوید او

«O üstâd, elifde hiçbir şey yok, derse onun yüksek fazîletinden bir şey eksilmez.»

7250

بهر تعلیم بچه جسته دهن
از زمان خود برون ماید شدن

«Ağzı kapalı, yâni; daha serbest söylemeye alışmamış bir çocuğa öğretmek için, kendi dilinden ayrılmak gerektir.»

7251

در زبان او بیاید آمدن
تا بیاموزد ز تو او علم و فن

«Onun diline gelmeli, yâni; anlayacağı derecede söylemeli ki senden ilim ve fen öğrensın.»

Bundan dolayıdır ki Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz : «İnsanlara, kendi aklınıza göre değil, onların akılları erçek derecede söyleyiniz.» buyurmuştur.

7252

بسی همه خاقان جو طفلان و بند
لازمست این پیرا در وقف بند

«Bütün halk, pîr-i kâmilin çocukları gibi olduğu için onlara nasîhat verirken anlayacakları tarzda söz söylemesi o pîr-i kâmile lâzımdır.»

Bundan sonra şeyhe itiraz etmiş olana mürid lisânından deniliyor ki :

گفت خود را در من بر شیخ از
هین مکن باشاء و با سلطان ستیز

«Mürîd, o müterize dedi ki: Kendini keskin kılıca vurma. Şâh ile, sultân ile savaşa kalkışma.»

حوص بادریا اگر پهلوزند
خویش را از بیخ هستی بر کند

«Eğer, havuz, denizle boy ölçüşmeye kalkarsa kendi varlığını teme-
linden yıkar.»

Evet, deniz bir havuza hücum edecek olursa ne taşını bırakır, ne duvarını. Hepsini yıkar, mahveder.

نیست بحری کو کران دارد که تا
تیره گردد او ز سردار شیا

«Şeyh, sâhili bulunan küçük bir deniz değildir ki sizin murdarlığı-
nuzdan o bulansın.»

کفر را حدست و اندازه بدان
شیخ و نور شیخ را نبود کران

«Küfrün bile bir haddi, bir ölçüsü vardır. Fakat şeyh-i kâmilin ve onun nûrunun haddi ve nihâyeti yoktur.»

پیش بحد هر چه محدودست لاست
کل شی غیر وجه الله فاست

«Hadd ü pâyânı olmayan Allahın huzûrunda mahdûd olan her şey (lâ) dır, yoktur. Vech-i İlâhînin mâadâsı fânîdir.»

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

buyurulmuştur ki : «Allahın zâtından başka ne varsa hepsi helâk olacak-
tır⁷¹» demektir. Şeyh-i kâmil de Hakkın bekâ sıfatına mazhar olduğun-
dan cism-i itibâriyle helâkte olsa bile rûhu itibâriyle bâkidir.

کفر و ایمان نیست انجایی که اوست
زانکه او مغزست و این دورنک و پوست

«Şeyhin bulunduğu makamda küfür de, imân da yoktur. Çünkü o bir meyvenin içi, küfür ve imân ise o meyvenin rengi ve kabuğu gibidir.»

İmân gayba inanmak, küfür ise gâibi inkâr etmektir. Müşâhede mer-
tebesine nâil olan zevâtın gördükten sonra gâibe inanmasına ihtiyacı kalmaz.

این فناها برده آن وجه گشت
چون چراغ خقبه اندر زیر طشت

«Bu fâniler, yâni; bütün mükevvenât o vech-i bâkînin perdesi olmuş,
vech-i bâkî leğen altında yanan bir çirâğa dönmüştür.»

Vâkıa o leğen, yâni; fânî olan mükevvenât vech-i bâkiyi setr ede-
mez. Onun setr ettiği yine fânilere karşıdır.

پس سر این تن حجاب آن سرست
پس آن سر این سر تن کافرست

«O halde bu cismin başı, o hakikat başının, yâni; vech-i bâkînin bir örtüsüdür. O veche karşı bu cismin başı kâfirdir.»

Görmediği için inkâra kalkışır. Vech-i bâkî niçin görünmez? Bir defa Allah (ومو بكل شيء محيط) dir, yâni; her şeyi ihâta etmiştir. Muhit olan ihâta olunamaz ki bizim dâire-i rü'yetimiz dâhiline girsin. Sâniyen görmek için arada bir mesâfe-i rü'yet lâzımdır. Bir şeyi gözümüzün üzerine koyacak olursak onu göremeyiz. Allah ise bize bizden çok yakındır.

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ جَبَلِ الْوَرْدِ ۝

Yâni: «Biz, insana şah damarından daha yakınız⁷²» buyuruyor.

7261

کبست کافر بی خبر ز ایمان شیخ
کبست مرده بی خبر از جان شیخ

«Kâfir kimdir? Şeyh-i kâmilin imânından haberi olmayandır. Ölü kimdir? Şeyhin rûhundaki yüksekliği bilmeyendir.»

Bu hususta tarihi bir misâl getirelim:

Mâlumdur ki Hazret-i Ali ile Muâviye arasında ve Sıffin mevkiinde bir muhârebe olmuş ve yüz yirmi bin müslümanın kanı dökülmüştü. Harbin son gününde Hz. Ali ordusu galebe çalıyor, Muâviye ordusu geri çekiliyordu; mağlûb olacaklarını anlayan Amr bin El-Âs mızrak uçlarına mushaf bağladı ve Allahın kitâbı aramızda hakem olsun dedirtti. Hazret-i Alinin ordusunda câhil ve kaba sofı bir takım herifler vardı. Bunlar mushafı görüp teklifi işidince harbi tâtil ettirmek istediler. Hazret-i Ali: «Galebe ediyoruz, şimdi muhârebe tâtil olunmaz» dediyse de, «Ya harbi tâtil edersin, yâhud seni tutar, Muâviyeye teslim ederiz» dediler. Hazret-i Ali mukâteleyi tâtile mecbûr oldu. Muâviye tarafından Amr bin El-Âs, Hazret-i Ali tarafından Ebû Mûsâ El-Eş'arî hakem intihâb edildiler. Hakemler, bir müddet sonra görüşecekler ve hilâfet hakkında bir karar vereceklerdi. Buna dâir ahidnâme yazıldıktan sonra o câhil sofular bu def'a evvelki fikirlerinden caydılar. (لا حكم الا لله) yâni; «Allahdan başka hüküm verecek yoktur» diyerek Hazret-i Aliye mürâcaat ettiler ve: «Biz insanlardan hüküm kabul etmekle kâfir olduğumuzun farkına vardık, tecdid-i imân ettik, sen de bunu kabul etmiş olduğun için kâfir oldun. Binâenaleyh, sen de yeniden müslüman ol ve muhârebeye başla.» dediler. Dikkat buyurulur mu? Kâfir oldun dedikleri Hazret-i Ali gibi bir

(72) Sûrei Kaf: 16.

zât-ı âlî idi. Bu hezeyânı edenler de, bir takım câhil heriflerdi. Tabii talepleri reddedildi. Sonra bunlar emir'ül-mü'minin olan Hazret-i Aliye isyân ederek ordudan ayrıldılar. İçlerinden birini emir'ül-mü'minin (!) diye başlarına geçirdiler. Kendileri gibi düşünmeyen müslümanları öldürmeye başladılar ve (Hâricî) nâmını aldılar. Hazret-i Ali bunlarla harbederek çoğunu kılıcdan geçirdi. Hâriciler epeyce müddet hükûmetleri uğraştırdılar.

İşte bir mürşid-i kâmil ve mürşid-i mükemmilin kemâl-i imânından haberdâr olmayan gâfiller de Hazret-i Aliye tecdid-i imân teklifinde bulunan hâriciler gibidir.

7262

جان نباشد جز در آزمون
هر کرا افزون خبر جانش فزون

«Ruh tecrübelerle sâbittir ki haberdâr olmaktan ibarettir. Her kimde haber ziyâde ise onun rûhu o kadar yüksektir.»

7263

جان ما از جان حیوان بیشتر
از چه زان رو که فزون دارد خبر

«Bizim yâni; insanların rûhu, hayvânât rûhundan yüksektir. Niçin? Çünkü fazla haberi ve ilmi vardır.»

7264

بس فزون از جان ماجان ملک
کو منز شد از حس مشترک

«Melek rûhu ise bizim canımızdan yüksektir. Çünkü melek, hiss-i müsterekten münezzehtir.»

Hiss-i Müsterek'i Seyyid Şerif (Târifât) da şöyle anlatıyor:

Cüz'iyât-ı mahsûsa sûretlerinin kendisinde teressüm ettiği bir kuvvettir. Havâss-ı hamse-i zâhire onun câsusları gibidir. O, bir kaynak gibidir ki kendisinden bir nehir peydâ olmuştur.

İşte bu hiss-i müsterek, meleklerde yoktur.

وز ملك جان خداوندان دل
باشد افزون تو تحیرا بهل

«Gönül sâhibi olan enbiyâ ve evliyânın ervâhı da meleklerin ruhlarından yüksektir. Feylesoflar, bunun aksini söylemişlerse de sen hayreti bırak.»

زان سبب آدم بود مسجود شان
جان او افزون ترست از بود شان

«O sebehten Âdem Aleyhisselâm onların mescûdu oldu. Çünkü onun rûhu meleklerin varlığından yüksekti.»

ورنه بهتررا سجود دون تری
امر کردن هیچ نبود درخوری

«Yoksa daha iyi olana, kendisinden aşağı birine secdeyi emretmek lâayık olmaz.»

Onun için denilmiştir ki: «Melâikenin avâmı, müslümanların avâmından, mü'minin havâssı ise meleklerin havâssından yüksektir.»

کی پسندد عدل و لطف گردکار
که گلی سجده کند درپیش خار

«Allahın adli ve lutfu, gülün diken huzûrunda secde etmesini nasıl hoş görür?»

Kur'ânda buyurulmuştur ki :

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ

وَحَلَّلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

Yâni : «Biz hakikaten Âdem oğullarını tekrim ettik, sâhib-i kerâmet kıldık ve onları karada ve denizde binilecek şeylere bindirdik ve onlara güzel şeylerden rızık verdik ve yine onları yarattıklarımızın pek çoğuna tafdil ettik⁷³.»

İşte bu Âyet-i Celile, insanların meleklerden üstün olduğuna delâlet eder.

جان چو افزون شد گذشت از آنها
شد مطیئش جان حجه چیزها

«Rûh yükselince meleklerin ve akılların müntehâsı olan makamı da geçer ve her şeyin canı ona mutî olur.»

مرغ و ماهی و پری و آدمی
زانکه او پیشست و ایشان درکمی

«Kuşlar, balıklar, cinler ve insanlar, o yüksek rûha itâat ederler. Zîrâ o ziyâdelikte, obirleri ise eksikliktedir.»

ماهیان سوزنگر دلقش شوند
سوز نازرا رشته‌ها تابع بوند

«Balıklar, onun iğnecisi olurlar. Nasıl ki iplikler, iğneye tâbi bulunurlar.»

(73) Sûrei Esrâ : 70.

7272

چون نفاذ امر شیخ آن مبردید
زامد ماهی شدش وجدی بدید

«O emîr, şeyhin emrinin nâfiz olduğunu görünce balıkların gelişinden kendisinde bir vecd hâsıl oldu.»

Vecd : Lügatte bulmak demektir. Sôfiyyece : Kalbinde mânevî bir neş'e bulmak mânâsınadır. Bir de (tevâcüd) vardır ki vecde gelmeye, mânevî şeyi bulmaya çalışmak meâlindedir. Dervişlerin zikrederken iki tarafa sallanmaları bir tevâcüddür.

7273

گفت آن ماهی ز پیران آ گهست
شه تی را کو لعین در گهست

«Emir dedi ki : Balık bile, pîrân tarikatinden âgâhtır. Dergâh-ı İlâhînin matrûdu ve mel'ûnu olan bedbahta yuf olsun.»

7274

ماهیان از پیر آ که مابعد
ماشقی زین دولت و ایشان سعید

«Balıklar pîrden haberdâr olduğu halde biz uzak kalmışız. Bu devlet-ten biz şakîyiz. Onlar saîd bulunuyor.»

7275

سجده کرد و رفت گریان و خراب
گشت دیوانه ز عشق فتح باب

«Şeyhin karşısında yer öperek harâb bir hâlde ve ağlaya ağlaya gitti. Feth-i bâb, yâni; mânevî bir inkişâf hissi aşkıyle âdetâ deli oldu.»

Cenâb-ı Pîr bu kıssadan sonra şeyhin mûterizi ile müridi fıkrasına rücû ediyor ve şeyhi ta'n eyleyen mûterize, müridi lisânından cevap veriyor :

7276

بس تو ای ناشسته رو در جیدی
در نزاع و در حسد با کیدی

«Şimdi ey yüzü yıkanmamış tahâretsiz; ne yapıyorsun? Kiminle ha-sede ve münâzeaya kalkışıyorsun?»

7277

بدم شبیری تو بازی میکنی
بر ملائک ترک تازی میکنی

«Sen aslan kuyruğuyla oynuyor, meleklerle yarış etmek istiyorsun.»

7278

بد چه میگویی تو خیر حضرا
هین ترفع کم شمر آن حفصرا

«Sen hâlis hayırdan ibâret olan şeyhe neden kötü söylüyorsun? Aklını başına al ve onu alçaltmayı kendin için yükseliş sayma.»

7279

بد چه باشد مس محتاج مهان
شیخ که بود کیمیای بی کران

«Kötü nedir? Büyüklere muhtâc olan bakır demektir. Şeyh kimdir? Tesirine had ve pâyân olmayan kimyâdır.»

7280

مس اگر از کیمیا قابل نب
کیمیا از مس هرگز نشد

«Bakır, kimyâdan feyz alarak altın olmazsa, kimyâ, bakırdan asla bakır olmaz.»

Yâni; sen şeyhten istifâde ve istifâza edeceğin yerde onu zem ediyor-sun. Sen ondan bir şey almıyorsan o, senin sözlerinle senin gibi olmaz.

بد چه باشد سرکشی آتش عمل
شیخ که بود عین دریای ازل

«Kötü nedir? Ateş gibi yakan bir âsîdir. Şeyh kimdir? Ezel deryâsının kendisidir.»

دائم آتشی بترسانند از آب
آب بی ترسید هرگز ز التهاب

«Ateş dâimâ su ile korkutulur. Çünkü onu söndürür. Fakat su, yanmaktan ne vakit ve nasıl korkar?»

Sen de ezel deryâsının aynı bulunan şeyhin karşısında ateş gibisin.

در رخ مه عیب بینی میکنی
در بهشتی خار جینی میکنی

«Ayın yüzünde ayıb görmeye, Cennet içinde diken toplamaya kalkışıyorsun.»

می‌پوشی آفتابی درگی
رخنه میجویی ز بدر کاملی

«Güneşi balçıkla sıvamak, ayın on dördünde noksan aramak istiyorsun.»

آفتابی که بتاید درجهان
هر خفاشی کجا گردد نهان

«Dünyada parlayan bir güneş, bir yarasa için nasıl gizlenir?»

عیبها از رد پیران عیب شد
عیبها از رشک ایشان غیب شد

«Ayıblar pirânın reddedmesiyle ayıb oldu. Gayblar da onların esrârı muhâfaza husûsundaki gayretleriyle kayboldu.»

Meselâ Hazret-i Peygamber Aleyhisselâm ve kibâr-ı ashâb-ı kirâm şarâbın tahrîminden evvel onu içmeyi nefislerine haram kılmışlardı. İşte şarabın eski şeriatlarda helâl olduğu halde şer'-i Muhammedîde haram olmasının sebebi, Zât-ı Akdes-i Risâlet ve bâzı ashâbının onu ayıb görmelerinden ileri gelmişti.

Gayba gelince: Cenâb-ı Hak (Allâmel-ğuyûb) olduğu için bâzı makbûl kullarına (gayba ittilâ) kerâmetini vermiştir. Hattâ keşf-i kulûb ve keşf-i kubûr, yâni; bir insanın kalbindekini bilmek ve bir kabir sâhibinin niğmette mi, azabda mı olduğunu görmek kerâmât-ı velâyetin ilk derecesidir denilmiştir. İşte o zevât-ı kirâm böyle gaybı görmek ve bilmek hassasına nâil oldukları halde esrâr-ı İlâhiyi muhâfaza hususundaki gayretlerinden halka haber vermezler. Gaybın gayb olması işte bu sebebtendir. Eğer haber vermiş olsalardı gayb kalmazdı.

باری از دوری ز خدمت یار باش
در ندامت چایک و برکار باش

«Evliyâullah hazarâtının bilfiil hizmetlerinden uzaksan bâri onlara uzaktan yâr ve muhib ol, uzak kalışından çarçabuk nedâmet göster ve bunu iş edin.»

Evliyâullahdan Abdullah Ensâri dervişlerine dermiş ki: «Her velînin bir sözünü ezberleyin, ona muvaffak olamazsanız isimlerini olsun hatırınızda bulundurunuz ki mânevî feyz bulasınız.»

Binâenaleyh ey mûteriz, sen de itiraz ettiğin şeyhim ve emsâli eh-lullah hakkında söylediğin sözlerden nedâmet göster de onlar hakkında hüsn-i zan besle ki:

تا ازان راحت نسیمی میرسد

آب رحمترا چه بندی از حسد

«O yoldan sana bir feyz rüzgârı essin. Sen hased ederek rahmet suyunu neden bağıyorsun?»

کرچه دوری دور می جنبان تودم

جینا کنتم فولوا وجهکم

«Eğer uzak kalmışsan hazarât-ı evliyâya uzaktan olsun kuyruk sala, yâni; tevâzû ve hürmet göster ki Allah (فولوا وجوهکم شطره) buyurmuştur.»

Bu Âyet-i Kerime tahvîl-i kible hakkındaki emr-i ilâhîdendir. Bidâyet-i İslâm'da Kâbe puthâne halinde bulunduğu için Kudüs'e teveccüh namaz kılınıyordu. Bu ise hem müşriklerce, hem de yahûdilerce dedikoduyu mücib olmuştu. Mekke müşrikleri: «Muhammed, cedit İbrâhîmin kiblesi olan Kâbeyi bıraktı da Beyt'ül-Mukaddese müteveccihen namaz kılıyor» dediler. Yahûdiler ise: «Muhammed, bizim dinimizin hükmü geçmiş, yâni; mensûh olduğunu söylediği halde namaz kılarken kiblemize teveccüh ediyor» diyorlardı.

Hicretin ikinci senesinde ve Recebin yarısında Rasûlullah Efendimizi ashâbdan (Bışr bin Berâ) ın vâlidesi, ikâmetgâhı bulunan Benî Seleme yurduna dâvet etmişti. Aleyhisselât Hazretleri ashâbdan bâzıları ile orayı şereflendirmişti. Yemekten sonra öğle namazına kalktılar ve Kudüse müteveccihen namaza durdular. İkinci rek'attan sonra Kâbeye dönülmesi Hazret-i Peygambere namazda iken vahyen bildirildi:

قَوْلَ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

Yâni: «Yüzünü Mescid-i Harâm cihetine ve Kâbenin bulunduğu tarafta çevir⁷⁴» emri verildi. Namazda iken Beyt'ül-Mukaddes'ten Beytulâh cihetine döndüler. Bu münâsebetle o mescide Mescid'ül-Kibleteyn, yâni; iki kibleli mescid denildi. Nebiyy-i Ekreme tahsisen emredildiği gibi müslümanlara da:

(74) Sûrei Bakara: 144.

وَجِثُّ مَا كُنْتُمْ قَوْلُوا وَجْهَكُمْ شَطْرَهُ

Yâni: «Ey mü'minler, nerede bulunursanız bulununuz namaz kılacağınız vakit Mescid-i Haram tarafına dönünüz⁷⁵» diye ferman buyuruldu. Vâkıa bu âyet sûri kible hakkındadır. Enbiyâ ve evliyâ hazarâtı ise, mânevî teveccühgâh olduğu için Hazret-i Mevlânâ bu Âyet-i Kerimeyi iktibâs eylemiştir.

چون خری در گل فتد از گام تیز

دمدم جنبید برای عنتم خیز

«Bir merkeb, hızlı ve dikkatsiz adım atarak çamura düşerse kalkmak ve kurtulmak için kımıldamır durur.»

جای را هموار نکند بهرباش

داند که او که نیست از جای معاش

«O düştüğü yeri, orada kalmak için düzeltmeye kalkışmaz. Çünkü oranın yaşanacak bir yer olmadığını bilir.»

حسن تو از حسن خر کر شدست

که دل تو زین دحلها برنجست

«Ey müteriz! Senin hissin eşegin duygusundan daha aşağı olmuş ki, kalbin bu itiraz ve inkâr çamurundan sıçrayıp kalkmıyor.»

در وحل تاویل رخصت میکنی

چون نمی خواهی کزان دل بر کنی

«Çamur içinde iken te'vile ruhsat veriyorsun; nasıl oluyor da oradan gönlünü çekip çıkarmak istemiyorsun?»

(75) Sûrei Bakara: 144.

İbâdette (ruhsat) ve (azîmet) diye iki hareket vardır. Ruhsat, dinin bazı mü'sâadelerinden istifâde etmek; azîmet ise, ibâdette şiddet ve salâbet göstermektir. Meselâ ikindi namazının sünneti, gayr-i müekked olduğu için bâzan kılınmaması ruhsat, dâîmi sûrette edâsı ise azîmettir. Kezâ ilk müslümanlardan ve Peygamber sevgililerinden Ammâr bin Yâsir (Radiyallahü anh) in pederi Yâsir ile vâlidesi Sümeyye, müslümanlıktan dönmedikleri için müşrikler tarafından öldürülmüş; Hazret-i Ammâr, uğradığı işkenceye tehammül edemeyerek müşriklerin istediği küfür kelimesini söylemişti. Bu haber, Resûl-i Ekrem Efendimize, «Ammâr irtidâd etti» diye aksettirildi. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri: «Ammâr kâfir olmaz. İman onun vücûduna nüfûz etmiştir» buyurdu. Sonra Ammâr, ağlaya ağlaya huzûr-u seâdete geldi. Resûl-i Ekrem Efendimiz, mübârek eliyle onun göz yaşlarını sildi ve: «Senden o kelime-i küfrü isterlerse yine söyle» mü'sâadesinde bulundu. İşte Cenâb-ı Ammârın şu hareketi bir ruhsattır.

Ensâr-ı kirâmdan Habib bin Adiy, müşrikler tarafından yakalanmış, Mekkeye götürülmüş, Bedr maktûllerinin intikâmını almak üzere asılmasına karar verilmişti. O sırada Ebû Süfyan: «Yâ Habib, burada senin yerinde Muhammedin olmasını ister mi idin? Doğru söyle» dedi. Habib de: «Ben Muhammedin Medinede eline diken batmasını bile istemem» dedi. Ve dininde sebât ederek ve sebâtını idâmından evvel iki rekat namaz kılmak sûretiyle bildirerek şehid oldu. İşte Habib bin Adiy radiyallâhü anhin şu hareketi de bir azîmettir. İki hareket de Hakkın makbûlüdür.

«Allah, azîmetle hareket edilmesini sevdiği gibi ruhsattan istifâde edilmesini de sever» meâlinde bir Hadis-i Şerif vardır. Ey müteriz, sen çamur içinde iken :

7294

کین روا باشد مرا من مضطرم
حق نگردد عاجزی را از کرم

«Bu benim için câizdir, çünkü ben mecbûrum. Allah lutuf ve keremiyle âcizi muâheze etmez diyorsun.»

7295

خود گرفت و تو چون گفتار کور
این گرفتاری را ندینی از غرور

«Cenâb-ı Hak, seni muâheze etmektedir. Amma sen o muâhezeyi gururundan kör sırtlan gibi görümlüyorsun.»

7296

میگویند این جایگاه گفتار نیست
از برون جویند اندر غار نیست

«Sırtlan avlamak isteyenler, bu mağarada sırtlan yoktur, dışarıda aramalıdır, derler.»

7297

این همی گویند و بندش می نهند
او همی گویند زمن بی آ کهند

«Bunu derler ve tuzak kurarlar. Sırtlan ise benden haberleri yoktur der.»

7298

گر زمن آ گاه بودی این عدو
کی ندا کردی که این گفتار کو

«Yine sırtlan der ki: Bu düşman benim burada olduğumu bilseydi şu sırtlan nerede? diye nasıl seslenirdi.»

«BİR ŞAHSIN ALLAH BENİ GÜNAH SEBEBİYLE MUAHEZE
ETMİYOR DEMESİ VE ŞUAYB ALEYHİSSELÂMIN
ONA CEVAB VERMESİ»

7299

آن یکی میگفت در عهد شعیب
که خدا بر من بسی دیدست عیب

«Şu'ayb peygamber zamanında biri demişti ki: Allah benim bir çok aybımı ve günahımı gördü.»

7300

چند دید از من گناه و جرهما
وز کرم یزدان نمی گیرد مرا

«Benden bu kadar günah ve cürüm gördüğü halde Allah lutuf ve keremiyle beni muâheze etmiyor.»

7301

حق تعالی گفت درگوش شعیب
درجواب او فصیح از راه غیب

«Hak Teâlâ, Şuaybın kulağına gayb yoluyla ve kemâl-i fesâhatla, ona cevap olarak dedi ki,»

7302

که بگفتی چند کردم من گناه
وز کرم نگرفت درجرم اله

«Ben bu kadar günah ettim de Allah, keremiyle beni muâheze etmedi diyorsun.»

Fakat :

7303

عکسی میگوی و مقلوب ای سفيه
ای رها کرده ره و برگرفته تبه

«Ey doğru yolu bırakmış da çöle sapmış olan sefih; aksine ve tersine söylüyorsun.»

7304

چند چنبت گیرم و تویی خبر
در سلاسل مانده پاتابسر

«Seni ne kadar muâheze ediyorum da farkında değilsin, ayağından başına kadar zincirler içinde kalmışsın.»

7305

زنگ تو برنوت ای ديك سياه
کرد سیای درونت را خراب

«Ey kara tencere; senin pasın içerin simâsını harab ve simsiyah etmiştir.»

7306

بردلت ژنگار برژنگارها
جمع شد تا کور شد ز اسرارها

«Kalbinde pas pas üstüne yığıldığı için o kalb, esrâr-ı İlâhiyi görmekten kör oldu.»

7307

گرزند آن دود بر ديك نوى
آن اثر بنماید از باشد جوى

«O duman yeni bir tencereye vursa, arpa kadar bile olsa, eseri o tencerede görünür.»

7308

زانکه هر چیزی بضد پیدا شود
برسپیدی آن سیه رسوا شود

«Çünkü her şey zıddıyla peydâ olur. Beyaz bir satıh üstünde o karanlık rüsvâ olur.»

7309

بس سیه شد ديك پسى تأثیر دود
بند ازین بروی که بیند زود رود

«Tencere kararınca onun üstünde dumanın tesirini çarçabuk kim görür?»

Ey gâfil; senin de kalbin kararış olduğu için ona akseden muâheze-i İlâhiyi orada görmüyorsun.

مرد آهنگر که اوزنکی بود
دود را باروش همرنگی بود

«Demirci, zencî olursa duman onun yüzünde bir iz bırakmaz.»

Yâni; duman bir zencinin yüzünü karartmaz, çünkü o zâten karadır.

مرد روی کوکند آهنگری
رویش ابلق گردد از دود آوری

«Fakat rûmî, yâni; beyaz kimse demircilik ederse dumanın tesirinden onun yüzü kararır.»

پس بداند زود تأثیر گناه
پس بنالد زود گوید ای اله

«Çabucak günâhın tesirini anlar ve: Yâ Rabbî! diye inleyerek tevbe eder.»

Hazret-i Mevlânâ, Mesnevinin bir yerinde buyurur ki: «Sen bir günâh işleyecek olursan kendinde bir gam görürsün, bir vicdan azabı hissedersin. Öyle bir hâle mâruz kaldığın vakit, derhal tevbe ve istiğfâr et ki o gam, Allahın emriyle ve sana bir muhtıra olmak üzere gelmiştir.»

Fakat bir günahkâr:

چون کند اصرار و بد پیشه کند
خاک اندر چشم اندیشه کند

«Günahta ısrâr ve kötülüğü âdet edinirse basar-ı basiretine toprak doldurmuş olur; o günahı görmez ve o vicdan azâbını hissetmez.»

تو بهند بشد دگر شبرین شود
بردش آن جرم تابی دین شود

«Tevbe ve istiğfâr etmesini düşünmez de, o günah, onun kalbine iyi görünür; neticede ise dinden, îmândan olur.»

آن پشمانی و یارب رفت ازو
شت برآینه ژنگ پنج تو

«Peşimân olup nedâmet hissediş ve içi yanarak yâ Rabbî deyiş ondan zâil olur, gönül aynasına beş kat pas ve zulmet oturur.»

آهنش را زنگها خوردن گرفت
گوهرش را زنگ کم کردن گرفت

«Onun demir kalbini, kaskatı olan kalbini paslar yemeğe ve cevher-i îmânını zulmetler eksiltmeye başlar.»

Bir Hadis-i Şerifte: «Demir paslandığı gibi kalbler de paslanır» buyurulmuş; Yâ Resûlallah onun cilâsı nedir? suâline de: «Zikrullahtır» cevâbı verilmiştir.

Demek ki kalbin pasını silip temizleyecek olan Allahın zikri, tevbe ve istiğfâr ile O'nun hatırlanması ve lutuf ve keremine ilticâ olunması imiş.

Buna dâir Hazret-i Mevlânâ bir misâl irâd ediyor:

چون نویسی کاغذ اسپید
آن نوشته خوانده آید در نظر

«Beyaz bir kâğıd üzerine yazarsan o yazı bakınca okunur.»

چون نویسی بر سر بنوشته خط
فهم ناید خواندنش گردد غلط

«Yazılı bir kâğıd üzerine yazarsan yazdığın anlaşılır, okunması da yanlış olur.»

کان سیاهی بر سیاهی افتاد
هر دو خط شد کور و معنی نداد

«Zira mürekkebin siyahlığı üst üste gelince iki yazı da anlaşılır ve mânâ çıkmaz olur.»

در سوم باره نویسی بر سرش
پس سیاه کردی چو جان کافرش

«Eğer üçüncü defa o kâğıda yazacak olursan onu kâfir kalbi gibi simsiyah edersin.»

Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz buyurmuştur ki: «Hakikaten bir kul bir günah işlese kalbinde siyah bir leke hâsıl olur. Eğer istiğfâr ederse o leke cilâlanıp zâil olur. Eğer o günahı tekrar işlerse leke ziyâdeleşir. Tâ ki kalbi simsiyah olur. İşte o karanlık Hak Teâlânın Kitâb-ı Keriminde bahs buyurduğu:

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٧٠﴾

Âyetindeki (Rân) dır.»

Hadis-i Şerifte bahs buyurulan (Rân) yâni; zulmet ve perde Mutaaffifin Sûresindedir:

الَّذِينَ يَكْتُمُونَ سُوءَ الْقَوْلِ ﴿٧١﴾ وَمَا يَكْرَهُ إِلَّا أَنْ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ ﴿٧٢﴾
إِذَا تَنَادَوْا بِإِتِّفَاقٍ سَاطِعِ الْأَوَّلِينَ ﴿٧٣﴾ كَذَّبُوا بِرِئَاسِ اللَّهِ عَلَى قُلُوبِهِمْ
فَإِذَا تَنَادَوْا بِإِتِّفَاقٍ ﴿٧٤﴾

(70) Sûrei Mutaaffifin: 14.

Yâni: «Kıyâmet gününü tekzib ve inkâr eden müşrikler — ki o günü ancak zâlim ve günahkâr olanlar inkâr ederler —. Bizim Âyetlerimiz, yâni Kur'ân-ı Kerim ona okunduğu vakit esâtir-i evvelin, yâni; eski masallar der. Hayır, hayır öyle değil, belki böyle hezeyân ettiren sâik şirk ve günah dolayısıyla, kalblerini kaplayan zulmet perdesidir ki hakikati görmelerine mânî olur⁷⁷.»

Bu hezeyânı etmiş olan Mekke müşriklerinden Nadir bin Hâris idi. Bu herif İrana bir sefer yapmış, orada Rüstem ve İsfendiyâr hikâyelerini öğrenmişti. Aleyhissalât Efendimiz Kur'ândaki kıssalardan Kureyşlilere bahsettikçe: «Muhammed, size eski masallardan söylüyor. Gelin ben size daha güzellerini anlatayım» diyerek müşrikleri başına toplar ve Rüstem, İsfendiyâr masallarını söylerdi. Bedr muhârebesinde yakalandı ve cezâsını buldu.

Hazret-i Mevlânâ şimdi bu hâlin çâresini haber veriyor:

پس چه چاره جز پناه چاره گر
ناامیدی مس والسیرش نظر

«O halde her şeyin çâresini bulan Allahın dergâhına sığınmaktan başka ne çâre vardır? Ümitsizlik, yâni; ye'se düşmek bakırdır, onun ikisi ise Allah'ın nazar-ı rahmetidir.»

ناامید یهابه پیش او نهید
تا ز درد بی دوا بیرون جهید

«Ümitsizlikleri Hakka arzedin ve O'ndan rahmet ve hidâyet ümidinde bulunun ki, devâsız derdden, yâni; böyle kalbinizin kararmasından ve paslanmasından kurtulasınız.»

Nitekim Kur'ân'da:

لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ

Yâni: «Allahın rahmetinden ümid kesmeyiniz⁷⁸» buyurulmuştur.

(77) Sûrei Mutaaffifin: 11-14.

(78) Sûrei Zümer: 53.

چون شعیب این نکته‌ها با او بگفت
زان دم جان در دل او گل شکفت

«Şu'ayb Aleyhisselâm, bu nükteleri (Allah beni muâheze etmiyor) diyen kimseye söyleyince, Peygamberin rûhânî nefesinden onun kalbinde gül açıldı.»

Yâni; o sözler onda hüsn-i tesir husûle getirdi.

جان او بشنید وحی آسمان
گفت اگر گر بگرفت مارا کونشان

«Onun rûhu semâdan gelen vahyi, Şu'ayb Aleyhisselâmdan işitince: Eğer bizi muâheze ediyorsa hani o muâhezenin nişânı? diye sordu.»

گفت یارب دفع من میگویداو
وان گرفتن را نشان میگویداو

«Şu'ayb peygamber dedi ki: Yâ Rab; o adam bana karşı müdâfaada bulunuyor ve senin ettiğin muâhezeye nişân istiyor.»

گفت ستارم نگویم را زهائش
جز یکی رمن از برای ابتلاش

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ben settârım, onun iptilâsına dâir bir işâretten başka, sırlarını söylemem.»

يك نشان آنكه مى كرم و را
آنكه طاعت دارد و صوم و دعا

«Onu muâheze etmekte olduğumun bir nişânı şudur ki, o tâatta bulunuyor, oruç tutuyor, namaz kıyor.»

از نماز و از زکات و غیر آن
ليك يك ذره ندارد ذوق جان

«Namazdan, zekâtтан ve başka ibadetlerin hiç birinden zerre kadar zevk almıyor.»

میکنند طاعات و اعمال سنی
ليك يك ذره ندارد چاشنی

«Yüksek tâatlarda ve amellerde bulunuyor, lâkin zerre mikdârı çeş-ni duymuyor.»

ذوق باید تا دهد طاعات بر
مغز باید تا دهد دانه شجر

«Tâatların mahsûl vermesi için kalbde mânevî bir zevk lâzımdır. Nitekim ağacın yetişmesi için içli tohum gerektir.»

دانه بی مغز کی گردد نهال
صورت بی جان نباشد جز خیال

«İçi olmayan tohum nasıl fidan olur? Cansız sûret hayalden başka bir şey değildir.»

İşte edilen tâat ve ibâdetlerden zevk almak lâzımdır. Eğer o alınmıyor ise Allahın muâhezesine uğranıldığı anlaşılmalı ve hemen tevbe ve istiğfâr edilmelidir.

7332

آن خبیث از شیخ می لایید ژاژ
کز نگر باشد همیشه عقل کاژ

«O habis herif, şeyh aleyhinde hezeyân söyledi ve köpek gibi uludu. Şaşının akli dâimâ eğri görür.»

Şöyle diyerek ki :

7333

که منش دیدم میان مجلس
اوز تقوی عاریست و مفلس

«Ben onu işret meclisinin ortasında gördüm. O takvâdan ârî ve müf-lis bir adamdır.»

7334

ورکه باوز پست خیز امشبان
تا بینی فسق شیخه راعیان

«Eğer inanmazsan kalk bu gece seni götürerim de şeyhinin fışkını ayân beyân göresin.»

7335

شب بردش بر سر یک روزی
گفت بنگر فسق و عشرت کردی

«Müridi gece bir pencere önüne götürdü ve : şeyhin fışkına ve işret edîşine bak dedi.»

7336

بنگر آن سالوس روز و فسق شب
روز همچو مصطفی شب بولهب

«Bak o gündüz mürâisi, gece fâsıkı olan adama ki gündüzleri Haz-ret-i Mustafâ gibi görünür, geceleri Ebû Leheb gibi olur.»

7337

روز عبدالله اورا گشته نام
شب نعوذ بالله او دردست جام

«Gündüz onun adı Abdullah olmuştur. Geceleyin neûzü billâh elinde kadeh vardır.»

7338

دید شبیه در کف آن پیر
گفت شیخا مه ترا هم هست غم

«Mürid, pîrin elinde dolu bir şişe gördü. İçeriye girip (şeyhim gizlin açığa çıktı) dedi.»

7339

تو نمی گفتی که در جام شراب
می بمیزد دیو دروی باشتاب

«Sen, şarab kadehine şeytan hemencecik iseyiverir demez mi idin?»

7340

گفت جامرا چنان پر کرده اند
کاندرو اندر نکند یک سپند

«Şeyh cevap verdi : Kadehimi öyle doldurdular ki oraya şeytanın sidiği değil, bir üzerlik tohumu bile sığmaz.»

7341

بنگر اینجا هیچ کسند ذره
این سخنرا کز شنوده غم

«Buraya bak, şu kadehe bir zerre bile sığar mı? Bu sözü yanlış işit-miş ve aldanmışsın.»

جام ظاهر خمر ظاهر نیست این
دور دار این را از شیخ غیب بین

«Bu kadeh ve bu şarab zâhirî değildir. Bu sû-i zannı, gaybı gören şeyhten uzaklaştır.»

حام می هستی شبخست ای فلیو
کاندر و اندز نکنجد بول دیو

«Ey abes söyleyen, şarab kadehi şeyhin varlığıdır. Nûr-i İlâhî ile öyle doludur ki içine şeytan sidiği sığmaz.»

پرو مالامال از نور حقست
جام تن بشکست و نور مطلقست

«Hakkın nûriyle Lebaleb doludur. Ten kadehini kırmış ve nûr-i mutlak olmuştur.»

Hazret-i Cüneyd demiştir ki: «Kadeh de, şarab da o kadar rikkat peydâ etti ki ikisi birbirine benzedi ve yekdiğerinden ayırd etmek müşkilleşti. Sanki şarab var kadeh yok, gûyâ kadeh var şarab yok.»

Seyyid'üt-tâifenin şu tasviri gibi ehlullah hazarâtının vücûdu da nûr-i İlâhiye o kadar müsteğrak olur ki, onların vücûdiyle envâr-ı Hakkı tefrik etmek mümkün olmaz.

نور خورشید ار بیفتد بر حث
او همان نورست نپذیرد خبث

«Güneşin nûru murdar bir şey üzerine aksederse habâset kabul etmez. yâni; kirlenmez. O ayn-ı nûrdur.»

شیخ گفت این خود نه جامست و نه می
هین بزیر آمنکرا بنگر بوی

«Şeyh dedi ki: Bu, hakikaten ne kadehtir, ne şarabdır. Ey münkir aşağıya gel de bak.»

آمد و دید انگین خاص بود
کور شد آن دشمن کور و کبود

«O müteriz geldi ve şeyhin elindeki kadehin âlâ bal olduğunu görünce o hakir düşman mahcûb oldu.»

گفت پر آن دم مرید خویش را
رو برای من بجوی ای کیا

«O vakit şeyh, müridine dedi ki: Git benim için nebiz (hurma şarabı) iste.»

که مرا رنجیست مضطر گشته‌ام
من ز رنج از غمخه بگذشته‌ام

«Ki ben hastayım ve muzdar olmuşum. Hastalıktan mahmasa (açlık) hâlini de geçmişim.»

Ehlullahın şeriatçe menedilmiş olan şeyleri irtikâb ediyormuş gibi görünmeleri, ya tebdil tarikiyle, yâhud mecbûriyyet sevkiyle olur. Tebdil tarîkı, bir şeyin ayniyetini değiştirmek, meselâ şarabı su, yâhud bal hâline getirmektir. Mecbûriyyet sevki ise aç kalmak ve başka bir şey bulamamak misilli ızdırâr hâline düşmektir.

«Zarûretler, fevkalâde ihtiyaclar, memnû olan şeyleri mubah kılarlar.» denilmiştir.

Meselâ; bir kimsenin yemek yerken lokma boğazına dursa, sofrada su bulunmasa ve müsikirât mevcud olsa, lokmayı indirip boğulmaktan kurtulmak için o müsikirâtı içmek mubahtır.

در ضرورت هست هر مردار پاک

بر سر منکر ز لعنت باد خاک

«Zarûrette her murdar şey temiz ve kullanılması câiz olur. Ehlullah münkiri olanın başına lânetler yağsın.»

Kur'ân-ı Kerimde buyuruluyor ki :

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا
أُهْلِكَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا
إِثْمَ عَلَيْهِ إِذَا لَاحَظَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٨﴾

Yâni : «Ey müslümanlar! Ölmüş hayvan ve kan ve domuz eti ve Allah'dan başka bir mâbud nâmına kesilen hayvanı yemek size haram kılındı. Her kim hükûmetine âsî ve bâğî olmaksızın ızdırâra düşer, yâni; üç gün aç kalıp da açlık hâline ve ölüm derecesine gelirse bunları yemesinden dolayı kendisine günah terettüb etmez. Allah muhakkak Gafur ve Rahimdir⁷⁹.»

7351

کرد خنخانه برآمد آن مرید

بهر شیخ از هر خمی اوی می چشید

«O mürid meyhâneyi dolaştı ve şeyhe götürmek için her küpün içindekini tattı.»

7352

در همه خنخانه ها او می ندید

گشته بد پر از عسل خم نبیند

«Bütün küplerde şarab bulamadı. Her küp bal ile dolmuştu.»

(79) Sûrei Bakara : 173.

گفت ای زندان چه حالست و چه کار

هیچ خمی در نمی بینم عقار

«Mürid, meyhânedekilere : Ey rindler; ne haldir ve ne iştir ki hiç bir küpde şarab bulamıyorum, dedi.»

7354

جمله زندان نزد آن شیخ آمدند

چشم گریان دست بر سر می زدند

«Meyhânedeki sarhoşlar; ağlaya ağlaya ve ellerini başlarına vura vura şeyhin yanına geldiler.»

7355

در خرابات آمدی شیخ اجل

حقه میا از قدومت شد عسل

«Ey şeyh-i muazzam; sen meyhâneye gelince senin kudûmun bereketiyle bütün şarablar bal oldu.»

7356

کرده مبدل تو می را از حدت

جان مارا هم بدل کن از خبت

«Sen şarabı murdarlıktan tebdil eyledin, temiz bal haline getirdin. Bizim rûhumuzu habâsetten, pislikten tebdil ve tathîr eyle dediler.»

7357

گر شود عالم پر از خون مال مال

کی خورد بنده خدا الا حلال

«Eğer Alem, kanla ve muharremât ile dolsa, Allahın has kulları yine helâldan başka bir şey yemezler.»

Cenâb-ı Hak e muharremâtı helâla tebdil eder, hikâyede olduğu gibi

şarabları bal haline getirir. Nitekim bahsedilen şeyh de lihikmetin meyhâneye gelmiş, fakat onun meyhâneye girmesiyle küplerdeki şarablar bal oluvermişti. Bu kerâmetin zuhûra gelmesiyle meyhânedeki demkeşler de tevbe ve istiğfâr etmişlerdi.

«ÂİŞE RADİYALLAHÜ ANHA'NIN HAZRET-İ PEYGAMBER
ALEYHİSSELÂM'A : "SEN HER YERDE SECCADESİZ
NAMAZ KILIYORSUN, NASIL OLUYOR" DEMESİ»

7358

عایشه روزی به پیغمبر بگفت
یا رسول الله تو پیدا و نهفتی

«Hazret-i Âişe bir gün Risâletpenâh Efendimize : Yâ Rasûlallah! Sen gizli ve âşikâre.»

7359

هرجا یابی نمازی میکنی
میدود درخانه تا پاک و دنی

«Nerede olursan namaz kılıyorsun. Halbuki evin içinde kirli ve bu-
laşık kimseler gezer.»

7360

گرچه میدانی که هر طفلی پلید
کرد مستعمل بهر جا که رسید

«Bilirsin ki her pis çocuk, dolaştığı yerleri kirletir, dedi.»

7361

گفت پیغمبر که از بهرمهان
حق نجس را پاک گرداند بدان

«Resûlullah buyurdu ki : Cenâb-ı Hak, büyük kulları için pisi, temiz hâle getirir.»

7362

سجده گاهم را ازان رو اطلب حق
پاک گردانید تا هفتم طبق

«Ondan dolayı, Allahın lutfu benim secde ettiğim yeri, tâ yedinci kat göğe varıncaya kadar temiz kılmaştır.»

Nitekim bir Hadis-i Şerifte : «Arzın toprağı benim için secdegah ve teyemmüm vâsıtası kılınmıştır.» buyurulmuştur. Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ nasihate şurû ile diyor ki :

7363

هان و هان ترك حدكن باشهان
ور نه ابليس شوى اندر جهان

«Sakin, sakın mülûk-i mâneviyye olan chlullâha hased etme. Yoksa Dünyâda bir şeytan olursun. Çünkü İblis de Âdem Aleyhisselâma hased etmiş ve ondan dolayı mel'ûni ebedi olmuştur.»

7364

کو اگر زهری خورد شهید شود
تو اگر شهید خوری زهری بود

«Bir velî zehir yiyecek olursa o zehir bal olur. Sen bal yersen bâzan o bal zehir yerine geçer.»

7365

کو بدل گشت و بدل شد کاراو
لطف کشت و نور شد مرپیل را

«Çünkü o velinin hem kendi, hem de işi değişmiş, onun ateşi nûra tahavvül eylemiştir.»

Bir misâl :

7366

قوت حق بود مہیل را
ور نہ مرغی چون کشد مہیل را

«Ebâbil kuşlarında Hak kuvveti vardı. Yoksa bir kuş, fili nasıl öldürür?»

7367

لشکری را مرغک چندی شکست
تا بدانی کان صلابت از حقست

«Bir orduyu, yâni; Kâbeyi yıkmak için gelen Ebrehe ordusunu bir kaç kuşçağız bozdu. Tâ bilesin ki onların salâbeti Hakdandı.»

7368

گر ترا وسواس آید زین قبیل
رو بخوان تو سورہ احزاب فیل

«Eğer ebâbil kuşlarının Ebrehe ordusunu bozduğu hakkında sana vesvese ve şüphe gelirse git de ashâb-ı fil sûresini oku.»

7369

ور کنی با او مری و همسری
کافرمان دان گر تو زیشان سربری

«Eğer ehlullah ile inadlaşmaya ve müsavât dâvasına kalkışırsan onların inkisârından başını kurtaramazsın. Kurtaracak olursan beni kâfir say.»

Hazret-i Pirin işâret ettiği (Elemtera) Sûresidir ki Kâbe-i Muazzamayı yıkmak için Mekke civârına gelen Yemen vâlisi Ebrehe'nin maiyetindeki ordunun helâkini bildirir.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

Yâni: «Peygamber-i Ekberim; Rabbinin ashâb-ı file ne yaptığını görmedin mi?» buradaki (Elemtera), yâni; (Görmedin mi?) hitâbı (Gör-

müş gibi bilmiyor musun?) demektir. Çünkü Aleyhissalât Efendimiz fil vak'asından biraz sonra Dünyaya gelmişti. Ashâb-ı fil: Yemen vâlisi Ebrehe'nin ordusu idi, yanlarında filler bulunduğu için haklarında (ashâb-ı fil) tâbir buyurulmuştur.

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ

فِي تَضَلُّيلٍ ۝ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝ تَرْمِيهِمْ
بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۝ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ۝

«Allah onların mekr ve hiylesini boşa çıkarmadı mı? O ordu, Kâbeyi yıkmak için gelmişti. Fakat muvaffak olamadan helâk oldu. Onların üstüne büyük büyük kuşlar gönderdi ki onlara taş kesilmiş çamur parçaları atıyorlardı. Onları yenilmiş saman kırıntıları hâline getirdi⁽⁸¹⁾.» Yâni; o koca orduyu helâk etti.

«BİR FÂRENİN, BİR DEVENİN YULARINDAN TUTUP ÇEKMESİ VE BUNDAN DOLAYI KENDİ KENDİNE GURURLANMASI»

7370

موشکی در کف مهاراشتری
در بود و شد روان و از مری

«Ufak bir fâre, bir devenin yularını yakaladı ve inadına çekmeye başladı.»

7371

اشتر از چشتی که شد باوردان
موش غره شده که هتم پهلوان

«Deve, uysal tabiatı yüzünden onun çekmesine tâbi oldu. Fâre ise ben pehlivanmışım diye kibirlendi.»

بر شترزد پرتو اندیشه اش
گفت بنایم ترا نو باش خوش

«Fârenin bu düşüncesi deveye aksetti. Hoş, imdi ben sana seni gösteririm, dedi.»

تا بیامد برب جوی بزرگ
کندر و کشتی زبون پیل سترک

«Büyük bir nehrin kenârına kadar geldiler ki onu geçmek için cesim fil bile âciz kalırdı.»

موش آنجا ایستاد و خشک خشک گشت
گفت اشتر ای رفیق کوه و دشت

«Fâre orada durdu ve şaşırıldı. Deve ona dedi ki: Ey dağ ve ova arkadaşın»,

این توقف چیست حیرانی چرا
یا بنه مردانه اندر جوی را

«Bu duruşun nedir, bu hayranlığın neden? Haydi kahramanca nehrin içine gir.»

تو قلاووزی و پیش آهنگ من
در میان ره مباحث و تن منن

«Sen benim kılavuzum ve rehberimsin. Yolun ortasında şaşırıp kalma ve sükût etme.»

گفت این آب شکرست و عمیق
من همی ترسم ز غرقاب ای رفیق

«Fâre dedi ki: Arkadaş, bu su büyüktür ve derindir. Ben boğulmaktan korkuyorum.»

گفت اشتر تا بینم حد آب
پادر و بنهاد آن اشتر شتاب

«Deve: dur bakayım, suyun derinliği ne kadar? diyerek nehrin içine ayak attı.»

گفت تا زانو است آب ای کور موش
از چه حیران گشتی و رفی ز هوش

«Ey kör sıçan, su ancak dize kadar. Neden şaşırıp kaldın ve niçin aklın başından gitti?»

گفت مورست و مارا ازدهاست
که ز زانو تا زانو فرقه است

«Fâre dedi ki: Nehir sana göre karınca, bize göre de ejderhâ gibidir. Çünkü dizden dize fark vardır.»

گر ترا تا زانو است ای پرهز
مرمرا صد کز گذشت از ورق سر

«Ey hüner sâhibi; su, senin dizine kadar ise benim hakikaten başımı yüz arşın geçmiştir.»

گفت کستای مکن یار دگر

تا نسوزد جسم و جانت زین شرر

«Deve dedi ki : Dir daha terbiyesizlik etme ki onun kıvılcımiyle be-
nî ve rûhun yanmasın.»

تو مری بامثل خود موشان مکن

باشتر مرموشرا نبود سخن

«Sen kendin gibi fârelerle inadlaş. Fârenin deveye karşı sözü olamaz.»

گفت تو به کردم از بهر خدا

بگذران زین آب مهلك مرمر

«Fâre dedi ki : Teybo ettim, Allah rızâsı için şu boğucu sudan beni
geçir.»

رحم آمد مرشتررا گفت هین

برجه و کودمان من نشین

«Fârenin şu yalvarışına karşı deve merhamete geldi de : sıçra, hür-
kücum üzerine otur.»

این گذشتن شد مسلم مرمر

بگذرانم صد هزاران چون ترا

«Bu suyu geçmek ve başkalarını geçirmek bana ve cinsim develere
mahsustur. Senin gibi yüz binlercesini geçiririz.»

Şu kıssadaki fâre ile, başından büyük bir gormeye kalkışan fuzûl bir
kimse, deve ile de tecrübeli, salâhiyetli ve ilticâs ehli bir zât murâd
edilmiş, kıssanın naklinden sonra şu yolda hisse beyân kılınmıştır :

چون پیامبر بدستی بس روبراه

تاری از چاه روزی سموی چاه

«Ey gâfil insan! Mâdem ki peygamber değilsin, muktedâ olamamış-
sın. Yolda geri kal ve bir üstâdın arkasından yürü ki bir gün kuyudan
çıkıp Yûsûf Aleyhisselâm gibi mansıb sâhibi olasın.»

تو رعیت باش چون سلطان نه

خود مهران چون مرد کشتی بان نه

«Mâdem ki pâdişah değilsin, tebeddan ol. Mâdem ki gemici değilsin,
gemi kullanmaya kalkışma.»

چون نه کامل دکان تنها یگر

دست خوش می باش تا کردی خیر

«Kâmil olmayınca yalnız başına dükkân açma. Evvelâ elini yıka, son-
ra hamur açmaya başla.»

انصتوا را گوش گوش خاموش باش

چون زبان حق نگشتی گوش باش

«Enstû emrini dinleyip sus. Hak lisânı olmayınca kulak kesil.»

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا

لَكُمْ رُحْمَانٌ

Yâni: «Kur'an okunduğu vakit onu dinleyin ve susun. Böyle yaparsanız umulur ki rahmet olunur⁸².» Yâni; Allahın rahmet ve mağfiretine nâil olursunuz.

Kur'an okunurken susmak ve onu dinlemek farz-ı ayndır. Şu Âyet-i Kerimenin hükmü budur. Böyle olduğu halde bazı küçük câmlerin bir tarafında hâfızların okuması, diğer tarafta vâızların söylenmesi ne dereceye kadar doğru bilemem.

Cuma günleri hatib minberde hutbe okurken de sükût etmek ve onu dinlemek lâzımdır.

Sahih-i Müslimde Ebû Hüreyre (radiyallahü anh) den rivâyet olunan bir Hadis-i Şerifte: «Cuma günü hatib hutbe okurken konuşan birine sus dersin lağvetmiş, yâni; münâsebetizlik etmiş olursun.» buyurulmuştur.

Dikkat edildi mi? Hutbe okunurken konuşmak değil, konuşana sus demek dinen memnûdur. Hattâ yine Ebû Hüreyre (radiyallahü anh) rivâyetinde: «Her kim mescidin zeminindeki taşlara dokunmak sûretiyle hutbeyi dinlememezlik ederse o da lağvetmiş olur.» denilmiştir. Binâenaleyh susmalı ve dinlemeli ki, binnetice öğrenip söylemeli.

7391

ور بگوئی شکل استفار گو
باشهشاهان تو مسکین وار گو

«Büyük bir zâtın huzûrunda âcizcesine mârûzâtta bulun.»

Kibirle, kin ile, şehvet ve şöhetle ağız açma.

7392

ابتدای کبر و کین از شهوتست
راسخی شهوت از عادتست

«Kibir ve kinin başlangıcı şehvettendir. Şehvetin rûsûh ve melele hâlini alması da onun âdet edilmesindendir.»

(82) Sûre: A'raf: 40.

Şehvet: Nefsin arzularıdır ki dilimizde ona can istemek tabir olunur.

Şehvet, (celiyye) ve (hafıyye) diye ikiye ayrılır. Şehvet-i celiyye: Zenginlik, iyi yaşamak, hevâ ve heves peşinde koşmak gibi şeylerin isteğidir. Şehvet-i hafıyye ise: herkesin medhini ve tâzimini arzu etmek, riyâset mevkilerine göz dikmek gibi şeylerdir. Hadis-i Şerifte: «Sizin için korktuğum şeylerin en korkuncu riyâ ile şehvet-i hafıyyedir.» buyurulmuştur.

Şehvetin celisi de, hafisi de elde edilince sâhibine kibir verir. Biri çıkıp da nasihat edecek olursa ona âdetâ kin bağlar. Demek ki kibir de kin de şehvetle başlıyormuş. Bazıları o medâr-ı istikbârı olan şeylerin zevâliyle yola gelirse de bazılarında âdet ve meleke hâlini alır.

7393

جون ز عادت گشت محکم خوی بد
خشم آید بر کسی کت دا کشد

«İnsanda kötü huy âdet hâlini alırsa, biri seni o halden çekmek isteyince ona hiddetlenir ve kin bağlarsın.»

7394

چونکی توکل خوار گشتی هر که او
وا کشد از کل ترا باشد عدو

«Sen çamur yemeye alışınca, seni ondan menetmek isteyen senin narında düşman kesilir.»

Bir nevi yağlı çamur varmış ki bazı kimseler onu yerler ve tiryâkisi olurlarmış. Acemcede bunlara (gilhâr), yâni; çamur yiyen denilir.

7395

بت پرستان چونکه گرد بت نهند
مانعان راه بت را دشمنند

«Putperestler, putun etrafında toplanınca, puthâne yoluna mâni olmak isteyenlere düşman olurlar.»

چونکه کرد ابلیس خوا سروری

دید آدمرا حقیر او از خری

«İblis evvelce melekler arasında büyük tanınmış ve o serverliğe alışmış olduğu için, eşeklik etti de Âdem Aleyhisselâmı hakîr gördü.»

که به از من سرور دیگر بود

تا که او مسجود چون من کسی شود

«Benden daha iyi server mi olur ki benim gibi büyük bir zât ona secde etsin, dedi.»

سروری زهرست جز آن روح را

که بود تریاک لای زابتدا

«İbtidâ, yâni; ezelde tiryâk, panzehir mahalli olmuş bir rûhdan mâ-adâsı için, riyâset ve serverlik zehirdir.»

تو اگر پرماد شد تا کی مدار

کان بود اندر درون تریاک زار

«Dağ yılan dolu olsa da korkma ki içerisinde tiryâk, yâni; panzehir vardır.»

سروری چون شد دعوت داندیم

مرگه شکست شود خصم قدیم

«Riyâset, emâcet gibi hevesler, dîmâğna nedim olur, yâni; kafanda yerleşir kalırsa; o hevesi kırmak ve senâi vaz geçirmek isteyen sence eski bir düşman olur.»

چون خلاف خوی تو گوید کسی

کیها حیزد ترا با او بسی

«Senin tabiatın hilâfına biri bir şey söylese, ona karşı sende bir çok kin peydâ olur.»

که مرا از خوی من برمیکنند

مرمرا شاگرد و تابع میکنند

«O kimse beni tabiatımdan ayırmak ve beni şâkird ve tâbi kılmak istiyor dersin.»

چون نباشد خوی بد محکم شده

کی فروزد از خلاف آتشده

«Kötü tabiat sağlamlaşmayınca muhâlefet âteşgedesi nasıl parlar?»

Ateşgede : Mecûsilerin ibâdethânesidir ki, içinde ateş yakarlar ve ateşe taparlar. Hazret-i Mevlânâ iki kişi arasındaki muhâlefeti, kırgınlık itibâriyle âteşgedeye benzetiyor ve onun parlamasına insandaki kötü tabiatın muhkemleşmesini sebep gösteriyor.

با مخالف او مدارائی کند

در دل او خویش را جای کند

«Riyâset sevdâsında olan kimse, muhâlifî büyücek bir zât olursa ona karşı adâvet izhârına cesâret edemez.»

O muhâlîfe müdârâda bulunur, onu tasdik eder gibi görünür. Buna da sebep, o muhâlîf ve büyük zâtın kalbinde yer bulmak ve teveccühünü kazanmak emelidir.

7405

زانکه خوی بد بکشت استوار
مور شهوت شد زعادت همچو مار

«Çünkü kötü tabiatı kuvvetlenmiş, âdet hâlini almış, ondan dolayı şehveti de karınca gibi iken yılan gibi olmuştur.»

Bundan sonra Cenâb-ı Pîr nasihat olmak üzere diyor ki :

7406

مار شهوت را بکس در ابتلا
ور نه اینک گشت مارت اژدها

«Ey huysuz kimse, şehvet yılanını mücâhede ile öldür, yoksa o yılan daha büyür ve ejderhâ olur.»

7407

لیک هرکس مور پند مار خویش
تو ز صاحب دل کن استفسار خویش

«Lâkin herkes kendi yılanını karınca görür, yâni; ahlâksızlığını hak-kiyle müşâhede edemez. Onun için sen kendini bir ârifden sor.»

7408

تا نشد زر مس نداند من مسم
تا نشد شه دل نداند مفاسم

«Bakır altın olmayınca bakır olduğunu, gönül mânevî şâh olmadıkça müflis bulunduğunu bilmez.»

7409

خدمت اکبر کن بسی دار تو
جور میکش ای دل از دلدار تو

«Ey gönül, bakır gibi iksire hizmet et ve sevgilinin cefâsını çek.»

Eski kimyâcılar bakırı altın yapmak için uğraşırlardı. Elde etmeye

çalıştıkları cevhere iksir derlerdi. Gâyâ o iksirden iğne ucuyla alınıp bakır bir levhaya sürülürse altın olurmuş.

Burada bakırdan maksad : Ehl-ı sulûk, iksirden murad da mürşidin nazarıdır.

7410

کیست دلدار اهل دل نیکو بدان
که چو روز و شب جهانند از جهان

«Sevgili kimdir? İyi bil ki ehl-i dil ve ehlullahdır ki, gece ile gündüz birbirinden nasıl çekinir ve ayrılırsa, bunlar da Dünyâdan öyle çekinirler.»

Binâenaleyh :

7411

عیب کم گو بندۀ الله را
نتیم کم کن بد زدی شامرا

«Allahın has kullarını ayıblama, pâdişahı hırsızlıkla itham etme.»

Hikâyedeki şeyhi sarhoşlukla itham etmek isteyen müteriz ve em-sâline hitabdır ki, ehlullahâ sù-i zan etmek, bir pâdişahı hırsızlıkla itti-ham etmek gibidir. Onun için, o gibi kötü zanlarda bulunmaktan, sakın, deniliyor ve aynı bahse dâir başka bir hikâye naklediliyor :

«GEMİDE HIRSIZLIKLA İTTİHÂM EDİLEN DERVİŞİN KERAMETLERİ»

7412

بود درویشی درون کشتی
ساخته از رخت مهدی بشتی

«Bir gemide bir derviş vardı ki merdlik ve insanlıktan bir yığın yap-mıştı.»

Yâni; yuku ve eşyası yoktu.

یاوه شد همیان ز راو حفته بود
چهارا جستند و اورا هم نمود

«Bir altın torbası kayboldu. Derviş ise uyumuştı. Gemide herkesi aradılar, biri de o derviş gösterdi.»

کین فقیر خفته را جویدیم هم
کرد بیدارش زغم صاحب درم

«Şu uyuyan fakiri de arayalım dedi. Para sâhibi kederinden onu da uyandırdı.»

کاندربن کشتی چر مدان گم شدست
چهارا جستیم نتوانی تورست

«Ve: Bu gemide bir altın torbası kaybolmuştur. Onun için herkesi aradık, sen de aranmaktan kurtulamazsın.»

دلق بیرون کن برهنه شوز دلق
تاز تو فارغ شود اوهام خالق

«Abanı çıkar ve soyun ki halkın evhâmı senden fâriğ olsun.» dedi.

گفت یارب مر غلامت راخسان
متم کردند قرمان در رسان

«Derviş dedi ki: Yâ Rabbî şu âdi kimseler, kulunu müttehem tutular. Fermânını erîştir.»

چون بدرد آمد دل درویش ازان
سربرون کردند هر سو در زمان

«Dervişin kalbi kırılınca, o anda ve denizin her tarafından,»

صد هزاران ماهی از دریای ژرف
در دهان هریکی دری شگرف

«Yüz binlerce balık başını çıkardı ki, her birinin ağzında gâyet kıymetli bir inci vardı.»

هریکی دری خراج ملکیتی
کز آلهست این ندارد شرکتی

«İncilerin her biri, bir memleketin haracı değerinde idi ki, Allah tarafından gönderiliyordu ve ortak malı değildi.»

در چند انداخت در کشتی و جست
مرهوارا ساخت کرسی و نشست

«Balıkların ağzından aldığı bir kaç inciye gemiye attı ve sıçrayıp havada iskemleye oturur gibi oturdu.»

خوش مربع چون شهان بر تخت خویش
او فراز اوج و کشتی اش به پیش

«Pâdisahların taht üzerinde murabba oturdukları gibi, o da havada oturmuştu, gemi önünde bulunuyordu.»

گفت رو کشتی شارا حق مرا
تا نباشد باشما دزد گدا

«Gemidekilere hitab ederek dedi ki: Haydi gidin, gemi sizin, Hak benim olsun ve yoksul bir hırsız sizinle birarada bulunmasın.»

تا کرا باشد خسارت زین فراق
من خوشم جفت حق و باخلق طاق

«Acaba bu ayrılıktan kim zarar görecektir? Ben Allaha yakın ve halka uzak olmakla hoşum.»

نی مرا او تهمت دزدی نه
نی مهار مرا بنمازی دهد

«O, ne beni hırsızlıkla itham eder, ne de yularımı bir gammâzın eline verir.»

بانك کردند اهل کشتی کای هام
از چه دادندت چنین عالی مقام

«Gemi halkı ona: Ey büyük zât! Böyle âlî bir makamı sana neden verdiler? diye seslendiler.»

گفت از تهمت نهادن برفقیر
وز حق آزاری پی چیزی حقیر

«Derviş kinâye tarîkiyle dedi ki: Bir fakiri itham etmekten ve hakir bir şey için Hakkı incitmekten verdiler, dedi.»

حاش لله بل ز تعظیم شأن
که نبودم برفقیران بد گمان

«Hâşâ ve kellâ! Fakiri itham etmekten değil, belki mânevî sultan olanlara tâzim ettiğim için verdiler ki, fakirler hakkında sû-i zan beslemedim.»

آن فقیران لطیف خوش نفس
کز پی تعظیمشان آمد عبس

«O latîf ve nefesi hoş fakirler ki (Abese) Sûresi onlara tâzim için nâzil olmuştur.»

عَبَسَ وَتَوَلَّى ۖ اَنْجَاۤءُ الْاَغْمٰی ۝

Yâni: «Resûlullah âmâ geldi diye yüzünü buruşturdu ve çevirdi»⁽⁸³⁾ âyetlerine işârettir.

Hazret-i Peygamberin müezzinlerinden Abdullah bin Ümm-i Mektûm (Radiyallâhü anh) her vakit nezd-i peygamberiye gelir: «Yâ Resûlallah! Allahın sana tâlim ettiklerinden bana da öğret.» derdi.

Bir gün Kureysin eşrâfından bir kaç kişi huzûr-ı Nebevîde bulunuyordu. Hazret-i Peygamber de belki imana gelirler diye ümidleniyordu. İşte o sırada Abdullah bin Ümm-i Mektûm yine geldi. Âmâ olduğu için Risâletpenâhın yanında kimler bulunduğunu bilemiyordu. Bundan dolayı her vakitki ricâsını tekrarladı. Fakat Resûl-i Ekrem başını öte tarafa çevirdi. Bunun üzerine o Âyetler nâzil oldu. Ondan sonra Zât-ı Akdes-i Nebvî ne vakit Ümm-i Mektûmu görse: «Ey kendisi için Rabbimin bana itab ettiği büyük zât, merhabâ» buyururdu.

آن فقیری بهر بیچارچ نیست
بل پی آنکه بجز حق هیچ نیست

«Fakat bahsedilen fakirlik dünyaya sarılmak için değildir; belki nararında Haktan başka bir şey olmayan kimse içindir.»

(83) Sûrei Abese: 1-2.

Kendî ve bütün mevcûdât nazarında fânî olan zâta, velev ki zengin olsun, sôfiyye ıstılâhında fakir denilir.

Yine o derviş lisânından deniliyor ki :

7431

مہم چون دارم آہارا کہ حق
کرد امین مخزن ہفتم طبق

«Cenâb-ı Hakkın yedinci kat semâdaki hazinesine emin kıldığı zevâtı, ben nasıl itham edebilirim?»

7432

مہم نفست و نی عقل شریف
مہم حسست نی نور لطیف

«İtham edilen nefisdir, akl-ı şerif değildir. İtham olunan duygudur, lâtif nur değildir.»

7433

نفس سوفسطائی آمد میز نش
کنس زدن سازد نہ حجت گفتنش

«Nefis softâiyye feylesofları gibidir. Onu döğ ki, dayak kâr eder; huccet ve delil tesir etmez.»

Softâiyye feylesoflardan bir gürûhtur ki eşyanın hakikatini inkâr ederler ve her şeyden şüphelenirler; hattâ şüphelerinden de şüphelenirler. İstanbulun ilk kadısı Hızır Beyin oğlu ve Fâtih'in muallimi Sinan paşa, gençliğinde nasılsa bu softâilere kapılmış. Bir gün babasıyla yemek yerken Hızır bey; «Sinan, o derece divâneliğe düştün ki, şu önündeki sahanın bakır olduğunda şüphe edeceksin» demiş. Sinan paşa da : Evet, biz bakır gördüğümüz halde onun başka bir şey olmak ihtimâli vardır; de-yince; Hızır bey, sahanı yakalamış, oğlunun başına vurmuş, bakır olduğunu anladın mı? demiş.

7434

معجزہ بیند فروزد آن زمان
بعد ازان گوید خیالی بود آن

«Bir softâî mûcizeyi görür, o esnâda hak olduğunu kabul eder; sonra da gördüğüm bir hayâl idi der.»

7435

در حقیقت بود آن دید عجب
چون مقیم چشم نامد روز و شب

«Yine o softâiyye der ki : O acâibi görmek hakikat olsaydı onun görünüşü gece gündüz gözde devam ederdi, yâni; her vakit görülürdü.»

7436

آن عجب زین حس دارد عار و تنگ
کی بود طاوس اندر چاہ تنگ

«Zira o acâib mûcize, bu hiss-i rü'yette ikâmet etmekten arlanır. Tâvus kuşu dar bir kuyu içinde nasıl bulunur?»

7437

تا نکوی مرصا بسیار گو
من ز صدیک گویم و آن ہم چومو

«Sakin bana çok söylüyor deme. Ben yüzde birini söylüyorum ki o söylediğim de kıl gibi ince bahislerdir.»

«DERVİŞLERİN, DİĞER BİR DERVİŞ İÇİN, ŞEYHİN HUZURUNDA
ÇOK SÖYLÜYOR DİYE KINAYIP TAKBİH ETMELERİ»

7438

صوفیان بر صوفی شنعه زدند
پیش شیخ خاقاهی آمدند

«Dervişler bir dervîşi kınayıp, ayıplıyarak tekye şeyhinin karşısına
geldiler.»

7439

شیخ را گفتند داد جان ما
تو ازین صوفی بجوای پیشوا

«Şeyhe dediler ki: Ey bizim muktedâmız! Bu dervîşden bizim hak-
kımızı al.»

7440

گفت آخر چه گلهست ای صوفیان
گفت این صوفی سه خودارد گران

«Şeyh, dervîşler! Ne şikâyetiniz var? diye sordu. Onlar da dediler
ki: Bu dervîşin ağır üç huyu var.»

7441

در سخن بسیار گو همچون جرس
در خورش افزون خورد از بیست کس

«Söze başladı mı çingırak gibi gevezelik eder, yemekte yirmi kişiden
fazla yer.»

7442

ور بخسبد هست چون اصحاب کهف
صوفیان کردند پیش شیخ زحاف

«Uyuyacak olursa ashâb-ı Kehf gibi uyanmak bilmez, diyerek şeyhin
önünde gürültü, patırdı ettiler.»

7443

شیخ رو آورد سوی آن فقیر
که زمره حالی که هست اوساط گیر

«Şeyh, o şikâyet edilen dervîşe teveccüh ederek: Her hususta itidâl'i
ihtiyâr et, dedi.»

7444

در خبر خبر الامور اوساطها
نافع آمد ز اعتدال اخلاطها

«Hadiste: (İşlerin hayırlısı ortasıdır) buyurulmuş; insandaki ahlâtın
itidâl derecesinde bulunması faydalı olmuştur.»

7445

گر یکی خلطی فزون شد از عرض
در تن مردم مدید آید مرض

«Vücudda ahlât-ı erbea denilen kan, balgam, safra ve seyda'dan biri
artacak olursa insanın bedeni hasta olur.»

7446

برقرین خویش مفترا درصفت
کان فراق آرد یقین درعاقبت

«Sıfat ve haslet hususunda arkadaşından fazla olma ki o fazlalık,
sonunda arkadaştan ayrılmayı intâc eder.»

7447

نطق موسی بد بر اندازه ولیک
هم فزون آمد ز گفت یار نیک

«Mûsâ Aleyhisselâmın sözü endâze ve itidâl üzere idi. Lâkin o kadar
söyleyişi bile o iyi dosta, yâni; Hızır Aleyhisselâma fazla geldi.»

آن فزونی باخضر آمد شفاق
گفت رو تو مکرزی هذا فراق

«O fazlâh, Hızır Aleyhisselâma muhâlefet göründüğü için sen çok söylüyorsun, artık ayrılalım, sen de git, dedi.»

Hâdis e mâlum. Hazret-i Mûsâ Hızır Aleyhisselâm ile görüşmeye me'mur edilmişti : «Yâ Mûsâ! Sen benimle sohbe tehammül edemezsin» dedi. Hazret-i Mûsâ edeceğini söyledi. Hızır : «Öyle ise yapacağın işlere itiraz etme» dedi. Bu şart ile yoldaş oldular. Sâhilde bir kayığa bindiler. Kayıkçılar bunlardan para almadıkları halde Hızır, kayığın bir tahtasını kopardı. Hazret-i Mûsâ : «Yâhu; kayıkçılar bizden para almadılar, sen onların kayığını sakatladın» dedi. Hızır : «Ben sana, benim sohbetime tehammül edemezsin demedim miydi?» dedi. Hazret-i Mûsâ : «Bir daha ses çıkarmam» dedi. Karaya çıktılar. Orada bir takım çocuklar gördüler. Hızır, içlerinden birini tutup öldürdü. Hazret-i Mûsâ dayanamadı : «Canım, bigünah çocuğu öldürdün» diye itiraz etti. Hızır : «Ben sana dayanamazsın demedim miydi?» deyince Hazret-i Mûsâ : «Bir daha işine karışsam benimle sohbet etme» dedi. Bir köye girdiler. Köylüler bunları misâfir etmedi. Orada yıkılmaya meyletmış bir duvar gördüler. Hızır elini sürüp duvarı düzeltti. Hazret-i Mûsâ : «Bâri bize biraz yiyecek vermeleri mukâbilinde duvarı düzeltiydin» dedi. Bunun üzerine Hızır : «Yâ Mûsâ; artık ayrılalım. Şimdi sana yaptıklarımın sebebini anlatayım : Kayığın tahtasını koparmakla onu gasb olunmaktan kurtardım. Çünkü ileride zâlim bir hükümdâr vardı. Ne kadar sağlam kayık ve gemi görürse zabtediyordu. O genci öldürmekle anasını, babasını halâs ettim. Çünkü oğlan sağ kalsaydı onları kâfir edecekti. Duvarı, düzeltmekle altındaki defineyi muhâfaza ettim. O define iki yetimin malı idi. Duvar yıkılsaydı define meydana çıkacak ve zâyî olacaktı» dedi.

Bunun üzerine ayrıldılar. Hazret-i Mûsâ Nebîlerin büyüklerinden, kitab ve şeriat sahibi bir peygamberdi. Fakat onun ilmi zâhire âitti. Bî-nâenaleyh, kayığın sakatlanması zâhiren bir cürüm, gencin öldürülmesi de yine zâhiren bir cinâyet olduğu için onlara karşı sükût edemezdi. Hızırın ilmi ise bâtına âitti. Onun için : «Yâ Mûsâ, sen benim sohbetime ve yapacağım işlere tehammül edemezsin» demişti. Böyle olmakla berâber Hazret-i Mûsâ'dan efdal değildi.

Hızırın hâlâ yaşayıp yaşamadığı ulemâca ihtilâfî bir meseledir. Bâzıları onun yaşayıp öldüğünü söylemişler; bâzıları da hâlâ yaşamakta olduğunu, hattâ kendilerinin onunla görüştüklerini haber vermişlerdir. Bu haberi verenler de sözleri reddedilemeyecek büyük adamlardır. Bu iki

rivâyeti birleştirmek için hatıra şöyle bir fikir gelir : Peygamberlerden her birinin neş'esi ve meşrebi üzere ümmet-i Muhammed arasında bir velî vardır. Buna göre Hızır meşrebi üzere de bir velî mevcuddur. İhtimâl ki Hızır ile görüştüklerini söyleyenler, zamanlarında Hızır meşrebi üzerine olan velî ile mülâkât etmişlerdir. Maamâfih, Hazret-i Mûsânın görüştüğü Hızırın hâlâ yaşamakta olması da Allahın kudretine nisbetle olmayacak bir şey değildir.

Hazret-i Mevlânâ, burada Hızır Aleyhisselâm ile mürşidi, Mûsâ Aleyhisselâm ile de müridi murâd ederek mürşid lisânından olmak üzere diyor ki :

7449

موسيا بسیار گوئی دور شو
ور نه بامن کنک باش و کور شو

«Ey Mûsâ makamında olan mürid! Çok söylüyorsun. Uzaklaş, yoksa bana karşı dilsiz ve kör olmalısın.»

Yâni; itiraz edecek bir hareketi görmemeli ve itiraz etmemelisin. Çünkü sohbette mürşid söyler, mürid dinler. Böyle olmazsa o sohbetten istifâde edilmez. Demek ki sohbetin şartı müridin sükûttur.

7450

چون حدث کردی تو نا که در نماز
گویدت سوی طهارت رو بتاز

«Sen namazda ansızın abdestini bozarsan müfti sana koş abdestini tâzele der.»

7451

ور زرفی خشک جنبان میشوی
خود نمازت رفت بنشین ای غوی

«Eğer gidip abdest almazsan kuru kuru, yâni; nâfile yere yatıp kalkmış olursun. Ey sapık adam! Namazın bozulmuştur, otur.»

Cenâb-ı Pir, şeyhin huzurunda çan çan öten bir müridi, namazda iken abdesti bozulmuş bir kimseye benzetiyor. O kimse gidip abdest almazsa kıldığı namazın kuru kuruya yatıp kalkmaktan ibâret olduğu gibi, mürşid yanında dilini tutmayanın da sohbetten feyz alamayacağını haber veriyor. Yine o gibi çal çene heriflere hitâben diyor ki :

رو بر آنها که هم جفت تواند
عاشقان و تشنه گفت تواند

«Sen senin gibi olanların ve senin sözlerine âşık ve teşne bulunanların yanına git ve onların yanında dırlan.»

پاسبان بز خوابناکان بر فرود
ماهیارا پاسبان حاجت نبود

«Bekçinin uyuyanlara faydası olur, balıkların bekçiye ihtiyâcı yoktur.»

Bu beyt şeriat ve tarikat ilimlerini kitaptan okumak sûretiyle öğrenmiş ve kendisini halkın bekçisi vehmetmiş olanları târifdir. Çünkü bekçi uykuda olanlara faydalıdır. Fakat hakikat denizinin balıkları gibi uyanık bulunan âgâhların bekçiye ihtiyâcı yoktur. Onları uyandıracağım diye heveslenme.

جامه پوشانرا نظر بر کار دست
جان عریانرا تجلی زیورست

«Elbise giyinmiş olanların nazarı çamaşırcıyadır; fakat her şeyden soyunmuş olan bir rûhun ziyneti Hakkın tecellisidir.»

Bînâenaleyh :

باز عریان بیک سوبازرو
با چو ایشان فارغ از تن جامه شو

«Yâ rûhen her şeyden tecerrüd etmiş olanların yanından çekil, yâhud sen de onlar gibi varlık elbisesinden soyun.»

ور نمی تانی بکل عریان شوی
جام کم کن تاره اوسط روی

«Eğer temâmiyle soyunmaya muktedir olamazsan, elbiseyi az giyin, yâni; ben ve biz gibi benlik ifâde eden kelimâtı az söyle, enâniyyet dâvâsında bulunma ki vasat bir yoldan gitmiş olasın.»

«HAKKINDA ŞİKÂYET EDİLEN DERVİŞİN,
ŞEYHE ÖZÜR BEYAN ETMESİ»

بسی فقیر آن شیخرا احوال گفت
عذررا با این غرامت کرد جفت

«O mürid, o şeyhe ahvâlini söyledi. Özür ile ğarâmeti birleştirdi.»

Yâni; borç gibi edâsı lâzım olan hâlini beyân etti.

آن جوابات سؤالات حکیم
کس خضر نمود از رب علم

«Kelîmullahın suallerine Hızırın cevapları gibi güzelce, doğruca cevaplar verdi.»

گشت مشکلهاش حل افزون زیاد
از پی مرهمشکلش مفتاح داد

«Mûsânın hatırlındaki bir çok müşkil halledildi. Çünkü Hızır, her müşkil için ona bir anahtar vermişti.»

از خضر درویش هم میراث داشت
در جواب شیخ همت برگماشت

«O mürid de Hızır'dan mirâsa konmuştu. Şeyhe cevap vermek için himmet sarfetti.»

Evvelâ şeyhin; her şeyde vasat dereceyi ihtiyâr etmeli, demesine karşı :

7461

گفت راه اوسط هر چه حکمتست
لیک اوسط نیز هم بانسبتست

«Dedi ki : Orta yol vâkıa hikmettir, lâkin vasat da nisbetledir.»

Yâni; herkesin kâbiliyetine göredir.

7462

آب جو نسبت با شتر هست کم
لیک باشد موشر آن همچویم

«Derenin suyu deveye göre azdır, lâkin fâreye nisbetle o, deniz gibidir.»

7463

هری را باشد وظیفه چارنان
دو خورد یاسه خورد هست اوسط آن

«Her kimin dört ekmeğe ihtiyacı olur da ikisini, yâhud üçünü yer de ikisini, yâhud birini bırakırsa o, onun için vasattır.»

7464

ور خورد هر چار دوراز اوسطست
او اسیر حرص مانند بطست

«Eğer dört ekmeğin dördünü de yerse vasattan uzaktır; belki o, kaz gibi lurs eseridir.»

هر که اورا اشتها ده نان بود
شنس خورد میدان که اوسط آن بود

«Bir kimsenin on ekmeğe yemeğe iştihâsı varken altı dânesini yerse, bilmiş ol ki o vasattır.»

7466

چون مرا پنجاه نان هست اشتها
مر ترا شنس کرده همدستیم نی

«Benim elli ekmeğe yemeğe iştihâm var, sen ise altıya da yemiyebilirsin. Bu sûretle ikimiz müsâvi olamayız.»

7467

تو بده رکعت نماز آبی ملول
من بیافصد در نیام در بخواب

«Sen on rekat namaz kılmakla usanırsın. Ben beş yüz rekâtla zayıf düşmem.»

7468

آن یکی در یا کبازی جان بداد
وین یکی جان کند تالک نان بداد

«Meselâ bir kimse aşk yolunda can verir, diğeri de bir ekmeğe verir-ken can çekiştir.»

7469

این وسط در بانهایت میبود
کین مران را اول و آخر بود

«Bu vasat, nihâyet bulan bir şey hakkındadır ki onun başı ve sonu olur.»

اول و آخر نباید نادران
در تصور کنجد اوسط بامیان

«İbtidâ ve son olmak gerektir ki arkasında vasat tasavvur olunabil-
sin.»

بی نهایت چون ندارد دوطرف
کی بود اورا میانه منصرف

«Nihâyetsiz olanda ise iki taraf, yâni; evvel ve son yoktur. O halde
ona nasıl vasat sarfolunur?»

اول و آخر نشانش کس نداد
گفت لو کان له البحر مداد

«Cenâb-ı Hakkın evvel ve âhirinden kimse nişan veremedi. Çünkü
o ezeli ve ebedîdir. Nâmütenâhî olduğu için vasatı da yoktur. Kelâm-ı
İlâhîsinde (لو کان البحر مداداً) buyurmuştur.»

Sûre-i Kehfde buyurulmuştur ki :

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ
فَبَلَّ أَنْ تَفْقِدَ كَلِمَاتِ رَبِّي وَلَوْ جُنَّ ثِيَابًا بِمَا يَصِفُ ۝

Yâni : «Eğer bütün denizler mürekkebe olsa Rabbinin kelimâtı yazıl-
madan evvel o denizler tükenirdi. O denizler gibisini imdada getirsen bile
yine kifâyet etmezdi!»⁸⁴

Çünkü denizler sınırlı, Kelimât-ı İlâhiyye ise sınırsız ve sonsuzdur.

⁸⁴ Sûre-i Kehf : 109.

هفت دریا کر شود کلی مدید
نیست مر بایان شدن را هیچ امید

«Yedi deniz temâmiyle mürekkebe olsa da, kelimât-ı İlâhiyyenin ya-
zılıp bitmesine ümid ve imkân yoktur.»

باغ و بیشه گر شود یکسر قلم
زین سخن هرگز نگردد پیش و کم

«Bağlar, ormanlar kalem olsa da bu söz, yâni; kelimât-ı İlâhiyye aslâ
azalıp çoğalmaz.»

Sûre-i Lokmanda da buyuruluyor ki :

وَأَوَّازٌ مَّا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرٍ
أَقْلَامُ وَالْبَحْرِ يَدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ
كَلِمَاتُ اللَّهِ

Yâni : «Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem, denizler mürekkebe olsa,
o mürekkebe bittikten sonra yedi deniz imdâda gelse yine kelimât-ı İlâ-
hiyye yazılıp tükenmezdi»⁸⁵.

(Kelimâtullah) için Allahın ilim ve hikmeti, enbiyâ ve evliyânın
— mazhariyyet itibâriyle — kalblerindeki hakayık ve maârif denilmiştir.

Yine o derviş çok uyuyor isnâdına cevâben diyordu ki :

حالت من خواب را ماند گهی
خواب پندارد مرا ترا گمراهی

«Benim hâlim bâzan uykuya benzer, sapık biri o hâli uyku sanır.»

⁸⁵ Sûre-i Lokman : 27.

چشم من خفته دلم بیدار دان
شکل بیکار مرا برکار دان

«Benim gözümü uyumuş, kalbimi uyanık; işsiz, güçsüz duruşumu, iş ve güçte bil.»

گفت پیغمبر که عینای تنام
لاینام قلبی عن رب الانام

«Hazret-i Peygamber, gözlerim uyur, kalbim uyumaz ve Rabb'ül-Enâmdan gâfil olmaz buyurmuştur.»

چشم تو بیدار و دل خفته بخواب
چشم من خفته دلم در فتح باب

«Senin gözün uyanık, kalbin uykuda; benim gözüm uykuda, kalbim feth-i bâbtadır.»

مردم را پنج حسی دیگرست
حسن دل را هر دو عالم منظرست

«Kalbimin bilinen beş duygudan başka beş hissi vardır. İki âlem, yânî; Dünyâ ve Âhiret manzaralarını gönüldeki hissîm görmektedir.»

تو ز ضعف خود مکن درمن نگاه
بر تو شب بر من همان شب جاشگاه

«Sen kendi mânevî za'fınla bana bakma. Sana gece olan vakit benim için gündüzdür.»

بر تو زندان بر من آن زندان چو باغ
عین مشغولی مرا گشته فراغ

«Sana zindan olan yer, benim için bağ, bağçe gibidir. Meşgûliyetin tâ kendisi bana istirahat olmuştur.»

بای تو در گل مرا گل گشته گل
مرترا ماتم مرا سور و دهل

«Senin ayağın çamura batmış, bana o çamur gül olmuştur. Sana mâtem olan benim için düğün ve davuldur.»

در زمینم با تو ساکن در محل
میدوم بر چرخ هفتم چون زحل

«Yerde ve seninle berâber oturuyorum ama; öyle iken Zühal seyyâresi gibi yedinci kat gökte seyran etmekteyim.»

همنشینت هن نیم سایه منست
بر ترا از اندیشه‌ها پایه منست

«Seninle oturan ben değilim, benim gölgemdir. Benim mertebem fikirlerin fevkindedir.»

زانکه من ز اندیشه‌ها بگذشته‌ام
خارج اندیشه پویان گشته‌ام

«Çünkü ben ölçülerin hudûdunu geçmişim, fikir hudûdunun haricinde dolaşmaktayım.»

حاکم اندیشه ام محکوم نی
زانکه بنا حاکم آمد بر بنی

«Ben fikre hâkimim, mahkûm değilim. Çünkü binâyı yapan, o binâyâ hâkimdir.»

جمله خلقان سخره اندیشه اند
زان سبب خسته دل و غم پیشه اند

«Halkın cümlesi fikir ve endişe mağlûbudur. Ondan dolayı hepsi kalben hasta ve mağmûmdur.»

قاصدا خود را باندیشه دهم
چون بخوام از میانشان برجهم

«Ben kasden kendimi endişeye veririm. Fakat isteyince o endişe esiri olanların arasından sıçrar, kalkarım.»

من چو مرغ اوج اندیشه مکس
کی بود بر من مکس را دسترس

«Ben yükseklerde uçan bir kuşum. Endişe ise sinekdir. Bir sinek beni nasıl elde edebilir?»

قاصدا زیر آیم از اوج بلند
تا شکسته پایکان بر من تند

«Âcizler benimle konuşma imkânını bulsun ve feyz alsınlar diye kasden yükseklerden aşağıya inerim.»

چون ملالم گیرد از سفلی صفات
بر پریم همچون طيور الصفات

«Bu süfli sıfatlı âlemden bana usanç gelince, tuyûr-u sâffât gibi hakikat semâlarında uçarım.»

Tebâreke Sûresindeki şu Âyete işârettir:

أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمُ الْفُتُورُ إِلَى الظَّيْرِ فَفَهُمْ صَافَاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمِشُّكُمْ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ
بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿٨٦﴾

Yâni: «Müşrikler, tepelerinde ve havada saf hâlinde uçan kuşlara bakmıyorlar mı ki kanadlarını açarlar ve toplarlar. Onları havada tutan, uçma kuvvetini veren Rahîm ve Rahmân olan Allahdan başkası değildir. O Allah Teâlâ her şeyi görür⁸⁶.»

بر من رستست هم از ذات خویش
بر نجفاسم دو پر من با سریش

«Benim kanadım kendi zâtımdan hâsıl olmuştur. Ben çirîşle iki kanadı kendime yapıştırmam.»

Bir beyt evvel «Bu süfli âlemden bana usanç gelince tuyûr-u sâffât gibi hakikat semâlarında uçarım.» denilmişti. Uçmasına vâsita olan kanadların ilim ve amel kanatları olarak kendinden hâsıl olduğunu, bir takım mürâyî ve hiylekârlar gibi takma ve çirîşle yapıştırılmış tezvir kanadı kullanmadığını söylüyor.

جعفر طیار را پر جاریه ست
جعفر طرار را پر تارویه ست

«Câfer-i Tayyârın kanadı dâimîdir. Câfer-i Tarrârın kanadı ise iğredir.»

Câfer-i Tayyâr, Ebû Tâlibin ortanca oğlu ve Hazret-i Alinin ağabeyidir. İslâma gelmesi Cenâb-ı Aliyyül Mürtezâdan sonradır. Bir gün Hazret-i Ali, Peygamber Efendimizle namaz kılariken Ebû Tâlib ile Câfer oraya gelmiş, Ebû Tâlib : «Sen de amcazâdene iktidâ et» diyerek Câferi Resûl-i Ekreme uymaya ve namaz kılmaya teşvik etmişti. Sonra Cenâb-ı Câfer Habeşistana gitti. Necâşinin karşısında müslümanlığı ve müslümanları müdâfaa etti. Hicretin yedinci senesine kadar orada oturdu. Habeşistan muhâcirleri o sene Medineye geldiler. Aleyhissalât Efendimiz Hayber gazâsına gitmişti. Onlar da oraya gittiler. Haybere gelişleri fetihten sonra vâki oldu. Resûl-i Ekrem Câferi kucakladı ve alından öptü : «Ey Câfer; sûret ve siyret itibâriyle bana en çok benzeyen sensin.» buyurdu. Câfer, bu iltifâtın şevkiyle vecde geldi ve kemâl-i neşvesinden Hazret-i Peygamberin huzûrunda oynadı. Sonra Mûte üzerine bir seriyye gönderiliyordu. Kumandanlığa (Zeyd bin Hârise) tâyin buyuruldu. «Zeyd şehid olursa Câfer, o da şehid olursa Abdullah bin Revâha kumandan olsun, o da şehid düşerse mücâhidler birini kumandan intihâb eylesin» denildi. Resûl-i Ekrem, bu üç zâtın şehid olacağını keşfetmiş ve kapalı bir sûrette haber vermişti. Filvâki müsâdeme esnâsında Zeyd bin Hârise şehid düştü. Câfer sancağı alıp kumandan mevkiine geçti. Bir eli kesildi, sancağı obir eline aldı, o da kesilince sancağı kolları arasına aldı. Nihâyet o da şehid oldu. Abdullah bin Revâha kumandayı eline aldı. O da şehid düştü. Sonra Hâlid bin Velid kumandan seçildi. Akşama kadar harbi idâre etti. Ertesi günü tâbiyyeyi değiştirdi. Sağ kolu sol tarafa, sol kolu sağ tarafa geçirdi. Düşman, karşısında dün gördüğünden başka kimseler görünce müslümanlara yardım kuvveti gelmiş sandılar ve şaşırıldılar. Hâlid, onların şaşkınlığından istifâde ederek şiddetli bir hücum yaptı ve düşmanı kaçırdı. Sonra müfrezeyi alıp Medineye getirdi.

Kumandanlar şehid oldukça Resûlullah Efendimiz Medinede haber veriyordu : «Cenâb-ı Hak, Câferin kesik ellerine mukâbil ona iki kanad verdi. Onlarla cennette uçmaktadır» buyurdu. Bu münâsebetle Hazret-i Câfere (Câfer-i Tayyâr) denildi.

Câfer-i Tarrâr'a gelince; (Tarrâr): hırsız, yan kesici gibi bir mânâ ifâde eder.

Şârih İsmâil Ankaravi diyor ki : (Câfer-i Tarrâr'ın, muayyen bir kimse olmak ihtimâli de vardır. Lâkin mâlûm ve meşhûr değildir ki ne gûna kimsedir. Belki her mekkâr ve gaddâr olan kimseler murâd ola.)

7494

زَدَ أَنكَ لَمْ يَذُقْ دَعْوِيَّتِ اَيْنَ

زَدَ سَكَانَ اَفَقِ مَعْنِيَّتِ اَيْنَ

«Hakikat zevkini tatmayanlar indinde dervişin, şöyle böyle yaparım demesi dâvâdan ve lâftan ibârettir. Lâkin mânâ ufuklarının sâkinleri nezdinde o sözlerin mânâsı vardır ve doğrudur.»

7495

لَا فِى دَعْوَى بَاشَدِ اَيْنَ پِيَشِ غَرَابِ

دِيَكِ نِى وَ پَرِيكى پِيَشِ ذَبَابِ

«Bu sözler, karga gibi mânâ bigânelerine, lâf ve dâvâ gelir. Bir sineğe göre tencerenin boşu ve dolusu birdir.»

Buradaki karga ve sinekten maksad : Evliyâullâhın ahvâline ve kerâmâtına inanmayan münkirlerdir.

Hakkında şikâyet edilen derviş, «çok yiyor» isnâdına karşı da şunları söyledi :

7496

چونكه در تو ميشود لقمه گهر

تن مزن چندانكه بتوانى بخور

«Yediğin lokma sende güher olursa ses çıkarma. Yiyebildiğin kadar ye.»

7497

شيخ روزى بهر دفع سوء ظن

در لکن قى کرد پر در شد لکن

«Şeyhin biri, bir gün, hakkında çok yiyor diye edilen sû-i zanrı defetmek için bir leğene kay etti, lâkin leğen inci ile doldu.»

گوهر معقول را محسوس کرد
پیرینا بهر کم عقلی مرد

«Hakikatı gören o pir-i kâmil, müterizin akılsızlığından dolayı (mâ-kûl), yâni, mânevî olan cevheri (mahsûs), yâni; mâddî olarak inci sûre-tinde gösterdi.»

چونکه در معده شود پاکت پلید
قفل نه بر حلق و پنهان کن کلید

«Fakat, pâk olan yemekler de senin mîdende pisliğe tahavvül ediyorsa, boğazını kilitle ve anahtarını sakla.»

هر که دردی لقمه شد نور جلال
هر چه خواهد تا خورد اورا حلال

«Lokma her kimin mîdesinde nûra tahavvül ediyorsa o kimseye her istediğini yemek helâl olur.»

«DOĞRULUĞUNA, KENDİSİ ŞAHİD OLAN BİR DAVANIN BEYANI»

Yine o derviş diyordu ki:

گر تو هستی آشنای جان من
نیست دعوی گفت معنی لان من

«Eğer sen benim rûhuma âşinâ isen benim mânidâr olan sözüm dâ-vâdan ve iddiâdan ibâret değildir.»

گر نگویم نیم شب پیش توام
هین مترسی از شب که مهر خویش توام

«Eğer gece yarısı senin yanındayım dersem geceden korkma ki ben senin akrâbânım.»

این دو دعوی پیش تو معنی بود
چون شناسی بانگ خویشاوند خود

«Kendi akrabânın sesini işitince bu iki dâvânın mânâlı olduğunu anlarsın.»

پیشی و خویشی دو دعوی بود لیک
هر دو معنی بود پیش فهم نیک

«Yanında bulunuş ve akrabân oluş iki dâvâdır, fakat iyi bir anlayışa göre, her iki dâvâ da mânâlıdır ve o dâvâlar, kendilerinin doğruluk şâhi-didirler.»

قرب آوازش گواهی میدهد
کین دم از نزدیک یاری میجهد

«Sesin yakınlığı, o sesin bir dosttan geldiğine şehâdet eder.»

لذت آواز خویشان و ندیز
شد گواه بر صدق آن خویش عزیز

«Akrabâ sesinin lezzeti de, o aziz akrabânın doğruluğuna şâhiddir.»

باز بی الهام احق کو ز جهل
می‌داند بانگ بیگانه ز اهل

«İlhâma mazhar olmayan bir ahmak ki cehâletinden yabancı ile, akraba sesini ayırd edemez.»

پیش او دعوی بود گفتار او
جهل او شد مایه انکار او

«Bu ahmağın indinde o akraba sesi, mânâsız dâvâdan ibâret kalır. Çünkü onun cehâleti inkârına sebeb olur.»

پیش زبرك کاندروئنش نورهاست
عین این آواز معنی بود راست

«Fakat içerisi münevver ve zekî bir kimse indinde o ses, manâ'nın ta kendisi olur.»

یا بتازی گفت يك تازی زبان
که همی دایم زبان تازیان

«Yâhud arabca bilen biri, arapça olarak, (ben arabca bilirim) dese,»

عین تازی گفتنش معنی بود
گرچه تازی گفتنش دعوی بود

«Onun (arabca bilirim) demesi bir dâvâ olmakla berâber, arabca söylemesi, o dâvânın doğruluğuna şehâdet eden bir mânâdır.»

یا نویسد کاتبی بر کاغدی
کاتب و خط خوانم و من امجدی

«Yâhud bir kâtib: (Ben kâtibim ve yazı okur büyük bir adamım) diye bir kâğıda yazsa,»

این نوشته گرچه خود دعوی بود
هم نوشته شاهد معنی بود

«Bu yazı bir dâvâ olmakla berâber, o dâvânın doğruluğuna da şahid olur.»

یا بگوید صوفی دیدی تودوش
در میان خواب سجاده بدوش

«Yâhud bir sôfi derse ki: (Sen dün gece rû'yânda seccâdesi omuzunda bir sôfi gördün).»

من بدم آن و آنچه گفتم خواب در
با تو اندر خواب در شرح نظر

«O ben idim. Sana rû'yânda nazardaki feyizleri anlatmış;»

گوش کن چون حلقه اندر گوش کن
آن سخن را پیشوای هوش کن

«Dinle ve halka gibi kulağına küpe eyle, demiştim. O sözü hatırla!»

چون ترا یاد آید آب خواب این سخن
معجزه نو باشد و زر کهن

«O rûyâ hatırına gelince bu söz, sana yeni bir mûcize ve eski bir al-
tın gibi olur.»

گرچه دعوی می نماید این ولی
جان صاحب واقعه گوید بلی

«Bu söz, vâkıa bir dâvâ ve bir iddiâ gibi görünür, fakat, rüyâyı göre-
nin rûhu (evet) der ve o dâvânın doğruluğuna şehâdet eder.»

بس چو حکمت ضاله مؤمن بود
آن زهرکه بشنود موقن بود

«Hikmet, mü'minin kaybolmuş devesi gibi olduğu için, onu kimden
işitirse işitsin, hikmet ve hakikat olduğuna yakîn hâsıl eder.»

Bu beyit : «Hikmet, mü'minin kaybolmuş devesi gibidir, onu nerede
bulursa almak hakkıdır.» hadisine işârettir.

چونکه خود را پیش او باید فقط
چون بود شك چون کند، یاخود غلط

«Mü'min kendisini o hikmet karşısında bulunca nasıl şüphe edebilir,
nasıl yanılabilir?»

تشنه را چون بگویی تو شتاب
در قدح آبست بستان زود آب

«Susamış bir adama : (Bardakta su vardır, koş, o suyu al, iç) derse»,

هیچ گوید تشنه کین دعویست رو
از برم ای مدعی مهجور شو

«Susamış kimse : (Bu, bir dâvâdır, ey müddeî, çekil git yanımdan)
der mi?»

Kezâ :

یا گواه و حجتی بنما که این
جنس آبست و ازان ماه معین

«Yâhud : (Bunun su cinsinden ve tatlı su nev'inden olduğuna bir
şâhid ve bir hüccet getir) teklifinde bulunur mu?»

یا بطفل شیر مادر بانگ زد
که بیامن مادرم هان ای ولد

«Yâhud bir vâlide, süt emen çocuğuna : (Gel oğlum! Ben annenim)
diye seslense.»

طفل گوید مادرا حجت بیار
تا که باشیرت بگیرم من قرار

«Çocuk : (Anne! Annem olduğuna hüccet getir ki sütünü içip, karar
edeyim) der mi?»

در دل هرامتی کز حق مزه است
روی و آواز پیامبر معجزه است

«Kalbinde Allaktan zevk bulunan her ümmete, peygamberin yüzü ve
sesi mûcizedir.»

چون پیامبر از برون بانگی زند
جان امت از درون سجده کند

«Peygamber dışarıdan seslenince, ümmetin rûhu içerden secde eder.»

زانکه جنسی بانگ او اندر جهان
از کسی نشنیده باشد گوش جان

«Çünkü o peygamberin avazı gibi bir sesi, can kulağı, Dünyada kim-seden işitmemiştir.»

آن غریب از ذوق آواز غریب
از زبان حق شنود آنی قریب

«O misilsiz can kulağı, misli olmayan o sestən neş'elenir de, lisân-ı İlâhiden: (آن قریب) nüktesini işitir.»

Burada :

اَوَاذًا سَأَلَكَ عِبَادِي
عَنِّي فَأَنِّي قَرِيبٌ أَجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ

Yâni : «Habibim; kullarım sana benden sorduklarında onlara haber ver ki: Ben onlara, hattâ kendilerinden daha yakınum. Bana düâ edince ben o düâ edenin dâvetine icâbet ederim⁸⁷.» Âyetine işâret edilmektedir.

«YAHYA ALEYHİSSELÂMIN ANASI KARNINDA İKEN
İSÂ ALEYHİSSELÂMA SECDE ETMESİ»

Zekeriyyâ Aleyhisselâmın haremının (Hanne) isminde bir kız kar-deşi vardı ki Benî İsrâilden (İmrân) ın zevcesi idi, Hanne, bir çocuğum

(87) Sûrei Bakara : 186.

olursa Beytül-Mukaddes hizmetine vereyim diye nezr etmişti. Gebe bu-lunduğu sırada kocası İmrân ölmüştü. Hanne doğurdu, fakat çocuğu oğ-lan değil kız idi. (Meryem) tesmiye ettiği bu kızı Beyt'ül-Mukaddese gö-türdü ve nezr olduğunu söyledi. Meryem orada büyüdü. Mâbedin reisi olan Zekeriyyâ Aleyhisselâm ona husûsî bir oda yaptırdı. Meryem orada ibâdetle meşgûl olur, yanına Zekeriyyâ'dan başka kimse giremezdi.

Zekeriyyâ Aleyhisselâmın haremi, ihtiyâr hâlinde gebe kaldı ve Yahyâ Aleyhisselâmı doğurdu. Altı ay sonra da hemşire zâdesi Meryem, Hazret-i İsâ Aleyhisselâmı dünyaya getirdi. Zekeriyyâ Aleyhisselâmın haremi, yeğeni Meryem'e : «Karnımdaki çocuk, senin karnındaki çocuğa secde etti. Binâenaleyh çocuğunun büyük bir zât olacağını anladım» de-miştir.

Yahyâ'nın doğumundan altı ay sonra İsâ doğdu. Bilindiği üzere ba-bası yoktu. Bundan dolayı Yahûdiler Zekeriyyâ Peygamberi zinâ ile it-hâm ettiler ve öldürdüler. Çünkü Meryem'in halvethânesine ondan başka giren yoktu. Yahyâ Aleyhisselâm babasının yerine peygamber oldu. O da pederi gibi şehid edildi. Çünkü Kudüs'teki yahûdilerin reisi, karde-şinin kızını almak istemiştir. Halbuki Hazret-i Mûsâ'nın şeriatinde kar-deş kızını almak câiz değildi. Bunun için Yahyâ Aleyhisselâm, istenilen nikâhı kıymadı. Kızın ve anasının teşvikiyle şehid edildi. Hristiyanlar, Hazret-i Yahyâ'ya : «Vaftizleyici Yahyâ» derler. O'nun Hazret-i İsâ ile birlikte Erden nehrine girdiğini, İsâ'nın başına su döktüğünü, o esnâda İsâ'ya peygamberlik geldiğini söylerler.

مادر یحیی بمریم در نهفت
بیشتر از وضع حمل خویش گفت

«Yahyâ'nın annesi, çocuğunu doğurmadan evvel Meryem'e gizlice dedi ki :»

که یقین دیدم درون تو شهیدست
کو اولوالعزم و زیاده آ گهیدست

«Yakinen görüyorum ki senin karnında mânevî bir sultan vardır. Ülü'l-azm enbiyâdandır ve ziyâdesiyle âgâhdır.»

Peygamberlerin kitab ve şeriat sâhibi olanlarına (ülü'l-azm) denilir. İsâ Aleyhisselâma İncil nâzil olduğu için ülü'l-azm enbiyâdandır. Yahyâ

Aleyhisselâm, sâhib-i kitab olmadığı ve Mûsâ Aleyhisselâmın şeriatına tâbi olarak Tevrat ile amel ve hükmeyletiği için nebîdir. Yine, Yahyâ'nın annesi, Meryem'e dedi ki :

7532

چون برابر اوفتادم با تومن
کرد سجده حمل من اندر زمن

«Seninle karşılaşınca, karnımdaki ona doğru secde etti.»

7533

این چنین مرآن جنین را سجده کرد
کز سجودش درتم افتاد درد

«Karnımdaki bu çocuk, senin karnındakine secde etti de onun secde-sinden tenime derd ve ızdırab vâki oldu, yâni; sancılandım.»

«BU KISSANIN DOĞRULUĞUNDAN ŞÜPHE EDİLMESİ»

7534

ابلهان گویند کین افسانه را
خط بکش زیرا دروغست و خطا

«Budalalar derler ki: Bu masala hadd-ı ihtâl çek, yâni; yazılmışını çiz. Çünkü yalandır ve yanlışır.»

7535

زانکه مبرم وقت وضع حمل خویش
بود از بیگانه دور وهم ز خویش

«Çünkü Meryem, çocuğunu doğurduğu vakit akrabâdan da, yabancıdan da uzakta idi.»

7536

از برون شهر آن شیرین فسون
تا نشد فارغ نیامد خود درون

«Hazret-i Meryem, çocuğunu doğurmadan evvel şehir hâricinden dâhiline gelmemişti.»

7537

مادر یحیی کجا دیدش که تا
گوید اورا این سخن درماجرا

«Yahyâ'nın annesi onu nerede gördü ki, bu mâcerâyı, yâni; karnındaki çocuğun secde ettiğini ona söylemiş olsun.»

«BU ŞÜPHENİN CEVABI»

7538

این بداند کآنکه اهل خاطرست
غائب آفاق اورا حاضرست

«Ufukların gaybı, yâni; uzaklardaki haller kendisine malûm olan ilhâm sâhibi bilir ki:»

7539

پیش مریم حاضر آید درنظر
مادر یحیی که دورست از بصر

«Göz önünden uzakta bulunan Yahyâ'nın anası, Meryem'in basar-ı basireti karşısında görünebilir.»

7540

دیده هابسته ببیند دوست را
چون شبک کرده باشد پوست را

«Hakkın lutuf ve inâyeti, cesedi kafes hâline getirip de oradan nûr-i

İlâhî nüfûz edince, o lutfâ mazhar olan kimse, gözleri kapalı olduğu halde dostu görür.»

7541

ور ندیدش از برون نی از درون
از حکایت کبر معنی ای زبون

«Eğer Meryem Aleyhisselâm Yahyâ'nın annesini hâricden ve dâhil-den görmediyse de, ey âciz kimse hikâyeden mânâ anla.»

7542

نه چنان کافسانه‌ها بشنیده بود
همچوشین بر نقش آن چفیده بود

«Efsaneleri işitip de (Nakış) kelimesine (ş) harfinin eklendiği gibi o kıssaların suretine bağlanan, yâni; masalları hakikat zanneden kimselere benzeme.»

Hazret-i Mevlânâ, bu beyti izah etmek ve masallardan hakikat mânâsı nasıl anlaşılacağını bildirmek için (Kelile ve Dimne) kitabını misal getiriyor da diyor ki :

7543

تا همی گفت آنی کلبه بی زبان
چون سخن نوشد زدمنه بی بیان

«O dilsiz Kelile, ifâdesi olmayan Dimneye yeni yeni neler söyledi?»

Kelile ve Dimne: İki tilkinin adıdır. Hind Brahmanlarından biri hayvânât lisânından bir kitab yazmış, o kitab bir çok hakikatı ihtivâ ettiği için hemen her lisâna terceme edilmiştir. Arabcasının adı (Kelile ve Dimne), Farscasının (Envâr-ı Süheyli), Türkçesinin (Hümâyûnnâme) dir. Son zamanlarda Hümâyûnnâme, Sultan Abdulhamid'in irâdesiyle Ahmet Mithat efendi merhûm tarafından hulâsa edilmiş ve matbaa-i âmirede basdırılmış, sonra verilen bir jurnal üzerine neşri menedilmmişti. Kelile ve Dimne, o kitabın belli başlı şahıslarından iki tilkidir. Gerek bunlar, gerek kitabda bahsi geçen hayvanların ağzı, dili olmadığı halde onlar lisânından yazılmış kitaba hiç kimse masal diye itiraz etmemiş, içinde beyân edilen hakikatlerden herkes istifâdeye çalışmıştır.

7544

ور بدانستند لمن ممدگر
فهم آن چون کرد بی لطفی بشر

«O kitabda bahsi geçen hayvanlar birbirinin dilinden anlasa bile, onların nutuksuz sözlerini insanlar nasıl fahmedebilirler?»

7545

در میان شیر و گاو آن دمنه چون
شد رسول و خواند بر هر دوفسون

«Dimne denilen o tilki arslanla öküz arasında nasıl elçilik etti ve ikisine nasıl yalan sözler söyledi?»

Kelile ile Dimne, bir arslanın nedimleri imişler. Sonra arslan, (Şetrebe) isimli bir öküzü, vezir tâyin etmiş. Şetrebeyeye hased eden Dimne, arslanla öküzün arasını açmış, nihâyet fesâdı anlaşılmış ve arslan tarafından paralanmış.

7546

چون وزیر شیر شد گاو نبیل
چون ز عکس ماه ترسان گشت پیل

«Akıllı öküz, nasıl arslanın veziri oldu, ayın suya aksetmesinden fil nasıl korktu?»

7547

این کلبه و دمنه جمله افتربس
ور نه کی باز اغ ولکک را مریت

«Bu Kelile ve Dimne kitabı bütün iftirâ, yâni; masaldır. Yoksa leyleklerle kargalar arasında nasıl mücâdele olur?»

Leyleklerle kargaların mücâdelesini, kitabda geçen bir efsânedir.

ای برادر قصه چون پیمانه است
معنی اندروی مثال دانه است

«Ey kardeş; hikâye ölçek gibidir. Mânâ onun içindeki dâneye benzer.»

دانه معنی بگیرد مهد عقل
نگرد پیمانه را گر گشت نقل

«Akıllı kimse mânâ dânesi alır, ölçek bir yerden başka tarafa nakledilse bile, ona bakmaz.»

ماجرای بلبل گل گوش‌دار
گرچه گفتی نیست آنجا آشکار

«Gül ile bülbülün mâcerâsına kulak ver. O mâcerâda, yâni; gerek bülbülde, gerek gülde âşikâne söz yoktur.»

Amma sen onun mânâsına bak...

«HÂL DİLİYLE SÖZ SÖYLENİLMESİ VE ONUN ANLAŞILMASI»

ماجرای شمع و پروانه نیز
باشنو و معنی گزین کن ای عزیز

«Azîzim; mum ile pervânenin mâcerâsını da dinle ve ondan mânâ ihtiyâr eyle.»

Bülbülün güle, pervânenin ziyâya âşık olduğu söylenir. Halbuki böyle şey yoktur. Öyle iken Fuzûlî der ki :

*Aşk resmin âşık öğrenmek gerek pervâneden,
Kim yanar gördükte şem'in âteş sûzânına.*

Fuzûlî'nin bu beyitten maksadı : Pervânenin şem'e hakikaten âşık olduğunu iddiâ etmek değil, âşık olan kimsenin mâşûkuna karşı pervâne gibi fedâkâr olması lâzım geldiğini anlatmaktır.

گرچه گفتی نیست سر گفت هست
هین ببالا پر مهر چون جغد است

«Gerçi bunda söz yoktur, fakat söz sırrı vardır. Sen alçaktan uçan baykuş gibi yükseklerle uçmaya kalkışma.»

Diğer bir misâl :

گفت در شطرنج کین خانه رخصت
گفت خانه از کجا آمد بدست

«Şatranc oynayanlardan biri, burası ruh hânesidir demişti. O oyunu bilmeyen bir diğeri bu sözü hakikat ve rûhu bir insan vehmederek : (Hâne, onun eline nasıl geçti?) diye sordu ve ilâve etti ki :»

خانه را بخريد يا مبرات يافت
فرح آن کس کو سرمعی شتافت

«(Evi satın mı aldı, yoksa miras mı kaldı?) Mânâ tarafına koşan kimse mes'ûddur.»

Bir misâl daha :

گفت نحوی زید عمرآ قد ضرب
گفت چونش کرد بی جرمی ادب

«Bir nahiv âlimi : (Zeyd Amr'ı döğdü) demişti. Diğer biri : (Kaba-hati olmaksızın mı onu te'dib etti?) diye sordu.»

عمرورا جرمش چه بدکان زید خام
بی گناه اورا بزد همچو غلام

«Amr'ın cürmü ne idi ki, o ham halât Zeyd, günahı olmaksızın, onu kölesi gibi döğdü» dedi.

گفت این پیمانه معنی بود
گندمی بستان که پیمانه است رد

«Nahiv âlimi şu cevâbı verdi: (Bu misâl, mânâ ölçeğinden ibaret. Sen içindeki buğdayı, yâni; mânâyı al ki ölçeği almak merdûddur.)»

زید و عمرو از بهر اعرابست و ساز
گر دروغست آن تو با اعراب ساز

«Zeyd ile Amr yalan olmakla berâber bir îrap misâlidir. Sen misâle bakma, temsil ettiği îrâb'a bak!»

گفت نی من آن ندانم عمرورا
زید چون زد بی گناه و بی خطا

«Nahv'in câhili: (Ben onu, bunu bilmem; Zeyd Amr'ı günâhı ve hatâsı olmaksızın nasıl döğdü?)»

گفت از ناچار و لاغی برکشود
عمرو يك واوی فزون دزدیده بود

«Nahiv âlimi nâçâr kaldı ve lâtîfe ederek: (Amr, fazla bir vâv çalmıştı.)»

زید واقف گشت دزدش را بزد
چونکه از حد برد حدش می سزد

«Zeyd onun hırsızlığına vâkıf oldu ve döğdü. Amr haddini tecâvüz ettiği için hadd-i şer'îye müstehak oldu» dedi.»

«BATIL SÖZÜN BATIL KİMSELER TARAFINDAN KABUL EDİLMESİ»

گفت اینک راست بذر رقم بجان
کنز نماید راست در پیش کنزان

«O câhil: (İşte şimdi bu doğruyu candan kabul ettim) dedi. Eğri, yâni; bâtil söz, bâtil olan kimselere doğru görünür.»

گر بگویی احوالی را مه یکبست
گویدت این دوست در وحدت شکبست

«Eğer bir şaşıya: (Ay bir tânedir) diyecek olursan sana der ki: (Ay ikidir, bir olmasında şek vardır.)»

Çünkü şaşılar biri iki görürler. Biri: «(Şaşılar biri iki görürmüş öyle midir?» diye bir şaşıya sormuş. O da: «Hayır, öyle değildir. Eğer öyle olsaydı şu uçan iki kuşu ben dört görürdüm!» cevâbını vermiş. Halbuki kuş bir tâne imiş.

ور بروخندد کس گوید دویست
راست دارد این سزای بد خویست

«Eğer biri o şaşıya gülererek: (ay ikidir) derse, onu doğru hilir ve aldandır ki, bu aldandı, kötü tabiatın lâyıkidir.»

ردروغان جمع می آید دروغ
الحیثیات للخبیین زد فروغ

«Yalan, yalancılara hoş gelir. Habîs şeyler, habîslere hoş görünür.»

دل فراخارا بود دست فراخ
چشم کورانرا عثاد سنگلاخ

«Kalbi geniş olanların eli de geniş olur. Gözü kör, yâni; basar-ı basîreti kapalı bulunanlar için kayalıktan yuvarlanmak vardır.»

«MEYVESİNDEN YİYEN KİMSENİN ÖLMEYECEĞİ BİR AĞACI,
BİR PADİŞAHIN ARAMASI»

گفت دانایی برای داستان
که درختی هست در هندوستان

«Bir âlim, masal olarak dedi ki: Hindistanda bir ağaç vardır.»

هرکسی کز میوه او خورد و برد
نی شود او پیرنی هرگز بمرد

«Her kim onun meyvesinden yer ve götürürse ne ihtiyarlar, ne de ölür.»

پادشاهی این شنید از صادقی
بر درخت و میوه اش شد عاشق

«Bu sözü, bir pâdişâh sâdık bir bendesinden işitti, ağaç ve meyvesine âşık oldu.»

قاصدی دانا زد دیوان ادب
سوی هندستان روان کرد از مالم

«Dîvan adamlarından âlim bir memuru o ağacı aramak üzere Hindistan'a gönderdi.»

سالها میگشت آن قاصد ازو
کرد هندستان برای جست و جو

«O memur, ağaçtan ötürü yıllarca Hindistan etrafında dolaştı ve aradı.»

شهر شهر از بهر این مطلوب گشت
نی جزیره ماند و نی کوه و نه دشت

«Bu matlûb için şehir şehir dolaştı. Ne ada, ne dağ, ne ova bıraktı.»

هرکرا پرسید کردش ریشخند
کین که جوید جز مگر بجنون بند

«O ağacı kime sorduysa, sorulan kimse onun sakalına güldü. Bunu arayan mecnundur, bağlanmak ister» dedi.

بسی کسان صفعی زدند اندر مزاح
بسی کسان گفتند ای صاحب فلاح

«Çok kimse lâtife yollu onun ehşesine vurdular, çok kimse de ona dediler ki: Ey felâh sâhibi!»

جست و جوی چون تو زیرک سینه صاف
کی تهی باشد بجا باشد گزاف

«Senin gibi temiz yürekli ve zekî bir zâtın böyle arayıp taraması nasıl hikmetten hâli olur, nasıl saçma bir hareket sayılır?»

وین مرا عاتس یکی صفی دگر
وین ز صفع آشکارا سخت تر

«Bu tarzda eğleniş ona başka bir tokat oluyor, âşikâne tokattan daha müessir geliyordu.»

می ستودندش بتسخیر ای بزرک
در فلاںجا بد درختی بسی سترک

«Onu istihzâ yollu medhediyorlar ve diyorlardı ki: Filân yerde çok ulu bir ağaç vardır.»

در فلاں پیشه درختی هست سبز
بس بلند و پهن و هرشاهیش کبز

«Filân ormanda yeşil, çok yüksek, dalları kalın bir ağaç vardır.»

قاصد شه بسته در جستن کمر
می شنید از هر کسی نوعی خبر

«Şâhın memuru herkesten bir türlü haber alıyor, ağacı aramak için gayret kemerini kuşanıyordu.»

بسی سیاحت کرد آنجا سالها
می فرستادش شهیدشه مالها

«Hindistanda yıllarca seyâhat etti. Pâdişah da ona mallar, paralar gönderdi.»

چون بسی دید اندر آن غربت تعب
عاجز آمد آخر الامر از طلب

«O gurbet esnâsında bir çok yorgunluk çekti, nihâyet ağacı aramaktan âciz kaldı.»

هیچ از مقصود اثر پیدا نشد
زان غرض غیر خبر پیدا نشد

«Maksaddan bir eser görünmedi. Mücerred bir lâftan başka bir netice peydâ olmadı.»

رشته امید او بکسته شد
جسته او عاقبت ناجسته شد

«Onun ümid ipliği kesildi. Aradığı nihâyet bulunmaz oldu.»

کرد عزم باز گشتن سوی شاه
اشک می بارید و می برید راه

«Şâhın nezdine dönmeye azmetti. Göztünden yaşlar dökerek yol almağa başladı.»

7585

بود شیخی عالم و قطبی کریم
اندر آن منزل که آیی شد ندیم

«Şâhın elçisi ve nedimi olan şahsın ye'se düştüğü mahalde, âlim bir şeyh ve kerim bir kutub vardı.»

Kutub : Bir memleketin reis-i evliyâsı demektir. Bir de (Gavs) vardır ki o derece itibâriyle kutubların da fevkindedir ve her asırda bir tâne olur.

7586

گفت من نومید پیش او روم
ز آستان او براه اندر شوم

«Me'mûr dedi ki : Ümidi kesilen ben, onun huzûruna gideyim, ziyâretinden sonra yola çıkayım ki,»

7587

تا دعای او شود همراه من
چونکه نومیدم من از دلخواه من

«Onun duâsı benim yoldaşım olsun. Çünkü gönlümün arzu ettiği şeyden ümid kesilmiştir.»

7588

رفت پیش شیخ با چشم پر آب
اشک می بارید مانند سحاب

«Gözü yaşlı olarak şeyhin huzûruna gitti. Bulut gibi göz yaşı yağdırıyordu.»

7589

گفت شیخا وقت رحم و رقتست
نا امیدم وقت لطف این ساعتست

«Dedi ki : Şeyhim; merhamet ve rikkat vaktidir. Ümitsizim, lutuf zamânı bu saattir.»

7590

گفت وا گو کز چه نومیدیتست
چیست مطلوب تو رو با چیستست

«Şeyh dedi ki : İzâh et, ümitsizliğin nedendir, matlûbun nedir, te-vecçühün neyedir?»

7591

گفت شاهنشاه کردم اختیار
از رای جستن يك شاخسار

«Memur dedi ki : Pâdişah, beni bir ağaç aramak için vazifelendirdi.»

7592

که درختی هست نادر درجهات
میوه او مایه آب حیات

«Öyle bir ağaç ki, Dünyâda nâdir bulunurmuş, onun meyvesi âb-ı hayâtın mâyesi imiş.»

7593

سالها جستم ندیدم يك نشان
جز که طنز و تسخر این سرخوشان

«Yıllarca aradım, şu sarhoşların alay ve istihzâından başka bir nişânını göremedim.»

شیخ خندید و بگفتن ای سلیم
آن درخت علم باشد در علم

«Şeyh güldü ve ona dedi ki : Ey safdil kimse; bahsettiğin ağaç, âlim bir zâtın vücûdundaki ilm ağacıdır.»

بس بلند و بس شکرف و بس بسیط
آب حیوانی ز دریای محیط

«O ilim ağacı çok yüksek, çok büyük, çok yayvandır; Allahın bahr-i muhîtiden âb-ı hayâtır.»

تو بصورت رفته ای بی خبر
زان ز شاخ معنی بی بار و بر

«Ey bihaber kimse! Sen sûrete zâhib olmuşsun, yâni; şecere-i ilmi bayağı ağaç sanmışsın. O zannın dolayısıyla mânâ dalından meyve elde edememişsin.»

Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz : «Cennet ağaçlarından bir ağaca tesâdüf ettiğinizde gölgesinde oturun ve yemişinden yeyin» buyurmuş. «Yâ Resûlallah! Bu hâl bize dünyâda nasıl mümkün olur?» diye sorulmuş. Peygamber Efendimiz cevâben : «Bir âlime mülâki olunca Cennet ağaçlarından bir ağaca rast gelmiş olursunuz» demiştir.

که درختش نام شد که آفتاب
گاه بحرش نام گشت و که سحاب

«O ilme gâh ağaç, gâh Güneş, gâh deniz, gâh bulut adı verildi.»

آن یکی کش صد هزار آثار هاست
کمترین آثار او عمر هاست

«O, birdir, lâkin yüz binlerce eseri vardır. Eserlerinin en ehemmi-yetsizi bâki bir ömürdür.»

Evet, şimdiye kadar bir çok ilim sâhibi insan gelmiş ve eser yazıp bırakmış, kendileri ölüp gittikleri halde eserleri durmakta, o eserler dolayısıyla kendileri de yâd olunmaktadır. İşte okuduğumuz Mesnevî'nin nâzım-ı âlisi olan Mevlânâ 672 târihinde, yâni; bundan 685 yıl evvel ve-fât etmiş olduğu halde bugün irfân âleminde hâlâ yaşamaktadır.

کر چه فردست او اثر دارد هزار
آن یکی را نام شاید بی شمار

«O, müsemması, yâni; ilim olmak itibâriyle tekdir, fakat binlerce eseri olduğu için o tek ilmin sayısız adı vardır.»

در حق دیگر بود قهر و عدو
در حق دیگر بود لطف و نگو

«O bir kimse hakkında kahr ve düşman olur, diğeri hakkında da lutf ve iyilik olur.»

صد هزاران نام او یک آدمی
صاحب هر وصفی از وصفی عمی

«Bir kimsenin muhtelif sıfatlarına göre bir çok nâmı olabilir; öyle olduğu halde o bir adamdır. Kendi bile bazı sıfatlarından âmâ olur, yâni; farkında olmaz.»

Meselâ âlim, fâzıl, şâir, nâsir gibi bir çok sıfatı hâiz Ahmed Efendi nâmında bir kimse farzedelim. Kendisi bir kişi olduğu halde âlim, fâzıl, şâir, nâsir gibi bir çok sıfatı hâiz bulunmaktadır. Mâneviyâtına ve ahlâkına dâir daha bir çok sıfatları da vardır ki bâzılarını kendi de bilmez.

7602

هر که اندر نام بچید او ثقیست
همچو تو نومیید و اندر تفرقهست

«Kim mücerred bir isme güvenip onu doğru olarak kabul ederse, kârı işte böyle ümitsizlik ve perişanlık olur.»

7603

تو چه بر چغنی برین نام درخت
تا بمانی تلخ کام و سوژ بخت

«Sen bu ağaç ismine neden sarılıp kalıyorsun da murâdına eremiyor ve tâlihsiz oluyorsun?»

7604

در گذر از نام و بنگر در صفات
تا صفات ره نماید سوی ذات

«İsimden geç, sıfatlara bak ki o sıfatlar seni zât'a götürsün.»

7605

اختلاف خلق از نام اوفتاد
چون بمعنی رفت آرام اوفتاد

«Halk isim dolayısıyla ihtilâfa uğradı. İsimden müsemâmâya ve mâ-nâya gidilince rahat ve huzur hâsıl olur.»

Nitekim bu durum şu hikâyeden anlaşılacaktır :

«ÜZÜMU HER BİRİ BAŞKA BİR İSİMLE TANIYAN DÖRT KİŞİNİN
ÜZÜM İÇİN MÜNAZEEA ETMELERİ»

7606

چار کس را داد مهدی یک درم
آن یکی گفت این بانگوری دهم

«Dört arkadaşa biri bir dirhem verdi. Arkadaşlardan biri bunu (engûr)a verelim, yâni; bu para ile üzüm alalım» dedi.

7607

آن یکی دیگر عرب بد گفت لا
من عنب خواهم نه انگورای دغا

«Diğer arkadaşı arabtı. Hayır ey hiylekâr; ben (engûr) değil, (ineb) isterim» dedi.

7608

آن یکی ترکی بد و گفت ای گوزم
من نمی خواهم عنب خواهم اوزوم

«Diğeri Türk idi. Ey gözüüm, ben (ineb) istemem, (üzüm) isterim» dedi.

7609

آن یکی رومی بگفت این قیل را
ترک کن خواهم استافیل را

«Diğeri Rûm idi. Bu dedikoduyu bırak, (istâfil) istiyoruz.» dedi.

7610

در تنازع آن نفر جنگی شدند
که ز سرنامها غافل بدند

«O arkadaşlar münâzeadan sonra döğüşmeye başladılar. Çünkü isimlerin sırrından gâfil idiler.»

7611

مشت برهم میزدند از ابایی
پر بند از جهل و از دانش تهی

«Budalalıklarından birbirlerine yumruk vurdular. Zirâ ilimden boş ve cehl ile dolu idiler.»

7612

صاحب سری عنیزی صد زبان
گر بدی آنجا بدادی صلحشان

«Eğer müteaddid lisân bilir, sır sahibi bir azîz orada bulunsaydı, onları uzlaştırırdı.»

7613

بس بگفتی او که من زین یک درم
آرزوی جمله تارا میدهم

«Onlara: Ben bu dirhem ile hepinizin arzusunu veririm, derdi.»

7614

چونکه بسپارید دل را بی دغل
این درم تان میکند چندین عمل

«Kalbinizi hiylesiz, hud'asız bana teslim ederseniz, bu bir dirheminiz sizin istediğiniz şeylerin hepsini yapar.»

7615

یک درم تان میشود چار المراد
چار دشمن میشود یک ز اتحاد

«Sizin bir dirheminiz dört murâdı da husûle getirir. Dört düşman ittihâd ederek bir olur.»

7616

گفت هر یکتان دهد جنگ و فراق
گفت من آرد شارا اتفاق

«Her birinizin sözü size cenk ve ayrılık verir. Benim şölüm ise sizde ittifâk ve birlik hâsıl eder.»

7617

بس شما خاموش باشید الصنوا
تا زبانان من شوم در گفت و گو

«O halde siz susunuz ve (Ensîû) emrini dinleyiniz ki, söz husûsunda ben sizin diliniz olayım.»

Yâni; sizin tarafınızdan ben söyleyim. Bu beyit Kur'ân-ı Ke'îm'deki:

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا

لَعَلَّكُمْ تَرْحَمُونَ ﴿۸۳﴾

Yâni: -Kur'ân okunduğu vakit dinleyin ve susun. Böyle yaptığınız takdirde u-mulur ki Allahın rahmetine nâil olursunuz⁸³.» Âyetine işârettir.

7618

گر سخنتان می نماید یک نمط
در اثر مایه نزاعست و سخط

«Sizin sözleriniz bir üslûb ile görünüyorsa da, tesiri itibâriyle mü-nâzea ve mücâdele mâyesidir.»

(83) Sûrei A'raf: 204.

گر می عاریتی ندهد اثر
گر می خاصیتی دارد هنر

«İğreti harâret eser vermez, asıl tabîî ve hâsiyyeti olan harâretin hüneri vardır.»

سرکرا گرم کردی ز آتش آن
چون خوری سردی فزاید بیگمان

«Sirkeyi ateşte ısıtsan da, yeyince mîdede şüphesiz bürûdeti artırır.»

زانکه آن گرمی او دهلیزیست
طبع اصلش سردیست و تیزیست

«Çünkü sirkenin ateşte ısınmasıyle elde ettiği harâret ârızîdir. Onun asıl tabiatı keskinliktir, bürûdetir.»

ور بود بخ بسته دوشاب ای پسر
جوی خوری گرمی فزاید در جگر

«Oğul! Pekmez donmuş olsa bile içilince ciğerde harâreti artırır.»

پس دیای شیخ به ز اخلاص ما
کز بصیرت باشد آن وین از عما

«O halde şeyhin riyâsı bizim ihlâsımızdan hayırlıdır. Çünkü o basirettendir, mübtedî müridlerin ihlâsı ise körlüktendir.»

از حدیث شیخ جمعیت رسد
تفرقه آرد دم اهل حسد

«Şeyhin sözünden cemiyet hâsıl olur. Ehl-i hasedin nefesinden ise tefrika zuhûr eder.»

پس سلیمان کز سوی حضرت بناخت
کو زبان جمله مرغانرا شناخت

«Süleyman Aleyhisselâm Allah tarafından peygamberlikle meb'ûs olunca bütün kuşların dilini bildi.»

در زمان عدلش آهو با پلنگ
انس بگرفت و برون آمد ز جنگ

«Onun adâleti zamânında âhû, kaplanla ünsiyet peydâ etti ve cengi bıraktı.»

شد کبوتر ایمن از چنگال باز
کو سفند از کرک ناورد احتراز

«Güvercin doğanın pençesinden emîn oldu. Koyun, kurddan çekinmemeye başladı.»

او میانجی شد میان دشمنان
اتحادی شد میان برزنان

«Süleyman peygamber, düşmanlar arasında meyancı oldu ve onları barıştırdı. Mahalleler halkı arasında bir birlik görüldü.»

Yâni : «Hiç bir ümmet yoktur ki kendilerine beşir ve nezir, yâni; Allahın rahmetini müjdeleyen ve azâbından korkutan bir peygamber gönderilmesin⁸⁹.»

Hazret-i Mevlânâ, Âyetin meâlini nazmen terceme ederek diyor ki :

7634

گفت حق خالی نبودست امتی
از خلیفه حق و صاحب منی

«Cenâb-ı Hak : (Hiç bir ümmet, Hakkın halifesi ve himmet sâhibi bir peygamberden hâli kalmamıştır) buyurmaktadır.»

Gerek bu Â et-i Kerime, gerek :

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿٩٠﴾

Yâni : «Biz bir peygamber gönderip de tebliğât yaptırmadıkça, halk da onu tekzip etmedikçe hiç bir ümmete azâb göndermeyiz⁹⁰.» Nazm-ı Celîli mûcibince insanlara bir çok peygamber gönderilmiştir ki, sayıları yüz binlerce olduğu rivâyet edilmektedir. Kur'ânda adı geçen yirmi sekiz peygamber vardır ki onların da üçü hakkında nebîdir, velîdir diye ihtilâf edilmiştir. Evvelce de arzettiğim vechile, Kur'ân târîh kitabı olmadığı için peygamberlerin hepsinden bahsetmemiştir. Haber verdiği yalnız enbiyâ-yı ızâmdır. Bunlardan bahsedilmesi de ancak ibret alınmak içindir.

İşte o zamânın Süleymânı olan o velî-i kâmil :

7635

مرغ جہاں چنان یکدل کند
کز صفایشان بیفش و بی غل کند

«Can kuşlarını öyle müttehid kılar ki, onların kalbinde gıll ü gışdan eser bırakmaz, hepsini sâfi ve berrâk bir hâle getirir.»

(89) Sûre-i Fâtır : 24.

(90) Sûre-i Esera : 15.

7629

تو چو موری بہر دانہ می دوی
ہین سلیمان چو چہ می باشی غوی

«Ey gâfil! Sen karınca gibi dâne peşinde koşuyorsun. Onu bırak da Süleymânı ara! Dâne gibi hasîs şeyleri aramakla niçin sapıyorsun?»

7630

دانہ جورا دانہ اش دامی شود
وان سلیمان جورا ہردو بود

«Dâne arayana aradığı dâne tuzak yeni olur. Süleymân arayan ise hem Süleymânı bulur, hem dâneği elde eder.»

7631

مرغ جہاں درین آخر زمان
نیستان از ہمدگر یکدم امان

«Şu âhir zamanda can kuşları için birbirine karşı emniyet yoktur.»

7632

ہم سلیمان ہست اندر دورما
کو دہد صلح و نماںد جورما

«Bizim devrimizde de bir Süleymân vardır ki onun adâleti sulh verir. Ve bizim zulmümüz kalmaz.»

Ümmet-i Muhammedin velîleri arasında her peygamberin meşreb ve tabiatında bir velî bulunduğu gibi Süleymân Aleyhisselâm gibi hayvanları ve insanları barıştıran bir velî-i kâmil de vardır.

7633

قول ان من امرا یاد کبر
تا بالا و خلا فیہا نذیر

«Sûre-i Fâtır'deki (وان من امرا) Âyetini (خلا فیہا نذیر) e kadar hatırla!»

مشفقان کردند همچون والد
مسلمون را گفت نفس واحد

«O veliler, vâlide gibi şefkatli olurlar. Hazret-i Peygamber (Müslümanlar bir nefis gibidir) buyurmuştur.»

نفس واحد از رسول حق شدند
و نه هر يك دشمن مطلق بدند

«İnsanların nefis-i vâhid gibi müttehid ve müttefik olması peygamberin feyz te'lifiyledir. Yoksa her biri diğerine karşı düşman-ı mutlak hâlinde idiler.»

Hazret-i Mevlânâ şu beytin meâlini bir misâl ile izah etmek için Medine'deki (Evs) ve (Hazrec) kabilelerinin birbirine düşman iken feyz-i Muhammedi ile barışıklarını ve din kardeşi olduklarını naklediyor ve diyor ki :

«ENSAR, YÂNÎ; MEDİNE MÜSLÜMANLARININ ARALARINDA,
EVVELCE BULUNAN MUHALEFET VE ADÂVETİN
BEREKÂT-I PEYGAMBERİ İLE ZÂİL OLMASI»

دو قبيله كاوس و خزرج نام داشت
يك ز ديگر جان خون آشام داشت

«Medine'de Evs ve Hazrec namında iki kabîle vardı ki yekdiğerinin kanını içmek isteyen bir ruh taşıyorlardı.»

کینه‌های کهنه شان از مصطفی
محو شد در نور اسلام و صفا

«Onların eski kinleri feyz-i Muhammedi ile İslâm nûru arasında mahvoldu ve kalbleri safvet peydâ etti.»

Arab kavmi dört tabaka itibar edilmiştir :

Bu tabakaların birincisi : (Arab-ı Bâide) dir ki Âd ve Semûd kavimleri gibi eski arablar olup haklarında mufasssal mâlûmat yoktur.

İkincisi : (Arab-ı Ârîbe) dir ki Yemen ve civârında sâkin olup medeniyette iyice ilerlemişler ve hükümetler teşkil eylemişlerdir. Evs ve Hazrec kabileleri bunlardandır.

Üçüncüsü : (Arab-ı Müsta'rabe) olup İsmâil Aleyhisselâm ile Arab-ı Âribeden olan Cürhemîlerin ihtilâtından üremiştir. Bunlar Mekke ve civârında otururlardı. Kureyş kabilesi ve Hazret-i Peygamber bunlardandır.

Dördüncüsü : (Arab-ı Müta'ceme) dir ki İslâm'dan sonra mücâhidlerinin fütûhât için gittikleri yerlerde oraların halkıyla ihtilâtından türemiş olan nesildir. Yeme 'in Meârib şehrinde sâkin ve Arab-ı Âribeden olan Humeyriler, Meârib beldesi civârındaki iki dağın arasına bir duvar çekerek orasını su bendi vâline getirmişler, o sâyede bağlar, bahçeler ve bostanlar tesis eylemişlerdi. Hicret-i Muhammediden birkaç asır evvel bakımsızlık yüzünden o duvar yıkıldı. Bendin suları Meârib beldesini harab ve ahâliden bir çoğunu helâk etti. Humeyriye hükümeti San'a şehrine nakledildiği gibi, halkın ekserisi muhâcir oldu. Muhâcirî rifâ bir kısmı Irak'a doğru gitti. Orada (Hire Devleti) ni teşkil etti. Bir kısmı Mekke'ye gelip Cürhemîleri çıkardı. Bir kısmı Medine'ye gidip orada yerleşti. Bunlar Evs ve Hazrec kabilelerinin ecdâdı idiler. Bir kısmı da Sûriye'ye kadar yürüyüp orada (Gassâniye) devletini kurdu.

Evs ve Hazrec kabileleri efrâdı kardeş çocukları olduğu halde aralarında geçimsizlik peydâ oldu. Muhâlefet, adâvet muhârebeyi intâc etti. Mükerreren harb ettiler. İki taraf da zayıf düştü. Sonra Medine'ye hicret-i Nebeviyye vukû buldu. Birbirine düşman kesilmiş bulunan Evs ve Hazrec kabileleri Feyz-i Muhammedi ile müslüman ve din kardeşi oldular. Aralarındaki adâvet, samîmî bir muhabbete inkılâb etti.

اولا احوان شدند آن دشمنان
همجو اعداد غیب در بوستان

«O düşmanlar, bağdaki üzüm salkımlarını teşkil eden dâneler gibi kardeş oldular.»

Âl-i İmrân Sûresindeki :

وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ عَدَاءً ۖ فَآَلَفَ
بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاصْبِرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِيَّاهُ ۚ

Yâni : «Ey Medine müslümanları! Allahın size olan büyük bir nîme-
tini hatırlayınız ki siz müslüman olmadan evvel birbirinizin düşmanı idi-
niz. Allah sizin kalblerinizi te'lif etti de O'nun nimetiyle yekdiğerinize
kardeş oldunuz⁽⁹¹⁾.» âyetine işârettir.

7641

وز دم المؤمنون اخوه پند
در شکستند و تن واحد شدند

«(El-mü'minûn ihve) nasihatinden, sıkılmış üzüm dâneleri gibi cism-i
vâhid oldular.»

Sûre-i Hucürâtta :

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٩٢﴾

Yâni : «Mü'minler, hakikaten birbirinin din kardeşidirler. Muhâlif
bulunan iki kardeşinizin aralarını ıslâh ediniz. Allahtan korkarak, hilâf
ve şikâkda bulunmayınız. Umulur ki Allahın rahmetine nâil olursunuz⁽⁹²⁾.»
âyetine işârettir.

Mü'minlerin dîni tevhid'dir. Tevhidin icabı da birlik ve beraberliktir.

Mevlânâ, Mesnevi'nin diğer bir yerinde der ki : «Mü'minler çoktur,
lâkin imân birdir; onların cismi müteaddid, fakat can birdir.»

(91) Sûre-i Al-i İmran : 103.

(92) Sûre-i Hucurat : 10.

7642

غوره با انگور ضدانند ليک
چونکه غوره پخته شد شد يار نيک

«Koruk ile üzüm birbirine zıddır. Çünkü biri ekşi, biri tatlıdır. Lâkin
koruk pişip de üzüm hâlini alınca aradaki zıddiyet kalkar, o da üzümün
iyi bir dostu olur.»

7643

غوره که سگک است و خام ماند
در ازل حق کافر اصلین خواند

«Bir koruk ki ham kalmıştır ve taş kesilmiştir. Onun hakkında Ce-
nâb-ı Hak ezelde kâfir-i aslidir buyurmuştur.»

Burada üzümünden maksad : Asl-ı imândır. Taş kesilmiş koruktan mu-
rad da : Kendisinde imân halâveti bulunmayan kâfirdir ki :

7644

نی اخی، فی نفس واحد باشد او
در شقاوت نحس ملحد باشد او

«Ne kardeş, ne de nefsi-i vâhid olur. Şekâvet içinde uğursuz bir mül-
hid, yâni; münkir ve kâfir olarak kalır.»

7645

کر بگویم آنچه او دارد نهان
فتنه افهام خیزد در جهان

«Eğer o mülhid şakının kalbinde gizlediği şeyi söyleyecek olursam
Dünyâda akıllar ve fehimlerde fitne peydâ olur.»

7646

سر گبر کور نامذکور به
دود دوزخ از ارم مستور به

«Kör bir kâfirin sırrının zikredilmemesi evlâdır. Nasıl ki Cehennem
dumanının İrem bağından uzak kalması daha hoştur.»

İrem : Âd kavminden Şeddâd'ın cennete nazire olmak üzere Yemen'-de yaptırmış olduğu rivâyet edilen bir köşk ile bahçesinin adıdır. Buna (İrem zât'ül-îmâd)' yâni; «Direkli köşk» de denilir. Bâzı tefsir ve târih kitaplarında bu köşk uçuruldukça uçurulur. Gûyâ bir kerpici altın, bir kerpici gümüşten imiş. Bahçesinde süt ile baldan dereler akarmış. Dere-lerde çakıl taşı yerine inciler varmış. Şüphesiz ki bu rivâyetler masaldır. Vâkıa Kur'ânda :

إِزْمَزَاتِ الْعِمَادِ ۝ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ۝

Yâni : «İrem zât'ül-îmâd'ın bulunduğu memlekette misli yaratılma-mıştır»⁹³ buyurulmuştur. Fakat Kelâmullahda böyle denilmiş olması, İrem köşkünün öyle uçuruldu-ğu gibi fevkalâde bir binâ olduğuna delâlet et-mez. Belki bir katlı ve çoğu sazdan yapılmış meskenler arasında, direkli ve iki katlı olması dolayısıyla, o vakte kadar öyle bir binâ yapılmamış olduğunu hatıra getirir. Bazı tefsirler ise : «(İrem), kabilenin adı; (Zat'ül-îmâd) da vasfıdır. Kabile halkına çadır direklerinin çokluğu dolayısıyla bu vasfı verilmiştir» derler. Sonra Acem ve Türk Edebiyatında (İrem) kelimesi Cennet mânâsında kullanılmıştır. Nef'inin meşhûr kasidesin-deki :

Erdi yine erdi behişt;
Oldu hevâ anber sirîşt.
Âlem behişt ender behişt,
Her Kûşe bir bâğ-ı İrem.

kıt'asında olduğu gibi.

7647

غوره‌های نیک کایشان قایلند
از دم اهل دل آخر یکدلند

«İyi koruklar üzüm olmaya kabiliyetlidir; Onların gönülleri ehlul-lahın nefesi ve terbiyesiyle bir ve beraberdir.»

Onlar :

(93) Sûrei Fecr: 7-8.

7648

سوی انگوری همی رانند تیر
تا دوی برخیزد و کین دستیز

«Üzüm olmaya koşarlar da, aradaki ikilik, yâni; üzümlük ve korukluk farkıyla berâber, kin ve mücâdele de zâil olur.»

7649

بس در انگوری همی درند پوست
تا یکی گردند وحدت وصف اوست

«Üzümlük hâlinde kabuklarını yırtar, yâni; sıkılıp şira olunca birleşirler ki vahdet o birliğin sıfat dır.»

7650

دوست دشمن گردد ابراهیم دواست
هیچ يك باخویش جنگی در بست

«Böyle birleşmek derecesine vâsıl olmayana dostu da düşman olur. Çünkü o kimse ikidir. Vahdet mertebesini bulanlar, sâir halkı da kendileri gibi görürler. Hiç kimse de kendine düşman olup kendiyle cenk etmez.»

7651

آفرین بر عشق کل اوستاد
صد هزاران ذره را داد اتحاد

«Üstâd-ı küllün aşkına âferîn ki, yüz binlerce zerreye birlik vermiş ve onları birleştirmiştir.»

7652

همچو خاک مفترق در رهگذر
يك سبوشان کرد دست کوزه کر

«Rûhlar, yollardaki dağınık toprak gibi idiler. Desti yapan üstâdın eli onları bir desti haline getirdi.»

7653

کاتحاد جسمهای آب و طین

هست ناقص جان نمی ماند بدین

«Çünkü su ve çamurdan olan cisimlerin birleşmesi nâkıstır; ruh itti-hadı ona benzemez.»

7654

گر نظائر گویم اینجا در مثال

فهم را ترسم که آرد اختلال

«Eğer misâl olmak üzere benzerlerini söyleyecek olursam, fikirlere ihtilâl vereceğinden korkarım.»

7655

هم سلیان هست اکنون لبک ما

از نشاط دور بینی درهما

«Şimdi de bir Süleymân ve sâhib-i zaman vardır. Lâkin biz uzak görmek neşvesinden mahrumuz da, o Süleymânı göremiyoruz.»

7656

دور بینی کور دارد سمدرا

همچو خفته درسرا کور از سرا

«Uzak görücülük, yâni; yakini bırakıp uzağa bakış, insanı kör eder. Sarayda uyumuş kimsenin, gözleri kapalı olduğu için sarayı göremeyişi gibi.»

7657

مولیم اندر سخنهای دقیق

در کرهها باز کردن ماعشیت

«Biz ince ve derin sözlerle dalmışız ve onların düğümlerini çözme sevdasına tutulmuşuz.»

Bundan dolayı vaktin Süleymanını görmeye nasıl muktedir olabiliriz?

7658

تا کرم بندیم و بکشایم ما

در شکال و در جواب آیین فرا

«Müşkilâtta ve ona cevap bulmakta, düğümler bağlayıp onları çözmekte mahâret göstermeye çalışıyoruz.»

7659

همچو مرغی کو کشاید بند دام

کام بندد تا شود در فن تمام

«Tuzagın bağını kâh çözüp, kâh bağlayan ve bu suretle ancak bu işte maharet kazanan kuş gibi.»

7660

او بود محروم از صحرا و صحرا

عمر او اندر کرم کاریست خرج

«O kuş sahrâdan ve çimenlikten mahrûm kalır, ömrü düğüm çözülüp bağlamakla geçer.»

7661

خود زبون او نکردد هیچ دام

لبیک پرش در شکست افتد مدام

«Filvaki, hiçbir tuzaga zebûn olmaz; lâkin, bağı açıp kapamakla uğraştığı için, kanadları kırılır.»

7662

با کرم کم گوش تا بال و پر ت

نکسلد یک یک ازین کرم و فر ت

«Düğüm çözmeye, yâni; mesele halletmeye çalışma ki, o uğraşma-dan akıl ve fikir kanadların kırılmasın.»

صد هزاران مرغ پرهاشان شکست
وان کین گاه عوارض را نبست

«Yüz binlerce kuşun kanadı kırıldı da, yine o kazâ tuzağı giderilemedi.»

حال ایشان از بی خوان ای حریص
تقبوا فیها ... حل من محیص

«Ey harîs kimse; Kur'ândan: (فتقبوا فی البلاد حل من محیص) âyetini oku!»

Kaaf Sûresindeki:

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا
فِي الْبِلَادِ أَهْلًا مِنْ مَحْصِرٍ

Yânî: «Zamanları halkından ne kadar çok kişiyi yâ Muhammed se-nin kavminden evvel helâk ettik ki onlar Mekke kâfirlerinden daha kuv-vetli ve şiddetli idiler. Şehirler arasında yol kesmişler, (yânî; ticâret için mal götürüp getirmişler ve bir çok menfaat elde etmişlerdi). Onlar ölüm-den, yâhud Kazâ-yı İlâhiden sığınacak bir yer bulabildiler mi?» Âye-tine işârettir.

از نزاع ترك و رومی و عرب
حل نشد اشكال انگور و عنب

«Türk, Rum, Acem ve Arabın kavgasından (engûr ve ıneb) müşkili halledilmedi.»

تا سلیان کین معنوی
در نیاید برنجیزد این دوری

«Lisan bilen mânevî bir Süleymân gelmeyince bu ikilik, yânî; engûr ve ıneb farkı ortadan kalkmaz.»

Kânûnî Sultân Süleymân'ın:

«Kadd-i yâre kimi ar'ar dedi kimisi elif
Cümlelerin maksûdu bir ammâ rivâyet muhtelif.»

diye bir beyti vardır ki bahsimize taallûk eder. Evet, yârin boyunu ki-misi fıstık ağacına, kimi de elif harfine benzetmiştir. Benzetenlerin mak-sûdu birdir, yârin boyunu bosunu murâd etmişlerdir, fakat rivâyetleri ve teşbihleri muhtelifdir. Bunun gibi hikâyemizdeki Türk, Arab, Acem ve Rumdan dört kişinin maksûdu üzüm almaktır. Fakat her biri onu başka bir lafızla ifâde ettikleri için anlayamıyorlardı. Lisân-âşînâ bir zât zu-hûr edip de üzüm, ıneb, engûr ve istâfil kelimelerinin hepsinin bir mâ-nâda olduğunu ve münâzea edenlerin istediklerinin aynı şey bulunduğ-u-nu kendilerine anlatmayınca onların kavgası kesilmemişti.

جمله مرغان منازغ بازوار
بشنوید این طبل باز شهریار

«Ey münâzea eden kuşlar, pâdişâhın bu tabl bâzını doğan kuşu gibi dinleyin.»

Eskiden pâdişâhlar ava gittikleri vakit, kuş avlayıp getirmek için terbiye edilmiş doğan kuşlarını berâber götürürler ve bir av görünce on-ları salarlar. Doğanlar uzaklaşınca da onları çağırmaya mahsûs bir davulu çalarlarmış. O davula (Tabl-ı bâz) yânî; «Doğan Davulu» derlirmiş. Do-ğanlar, o davulun sesini işitince gelirlermiş.

Burada tabl-ı bâz'dan murad: Mürşid-i kâmilin dâvet nidâsıdır.

Mürşân-ı münâzea'dan murad ehl-i istidâttır. Sûre-i Ahkâfta buyu-ruluyor ki:

کور مرغایم بیی ناساختیم
کان سلیمان را دمی لشناختیم

«Biz bir takım terbiye edilmemiş kör kuşlarız ki o Süleymânı, yâni; zamânın mürşid-i kâmilini hiç tanımamışız.»

Edebiyâtta üslûb-i hakîm denilen bir ifâde tarzı vardır ki mütekel-
limin tekdîr-âmiz söz söylerken, şöyle yapıyorsunuz, böyle yapıyorsunuz
diyecek yerde, kendini de katarak, şöyle yapıyoruz, böyle yapıyoruz de-
mesidir. Bu yoldaki nasihatler, muhâtabı kızdırmayacağı için hüsn-i te-
siri ziyâde olur. Mevlânâ'nın (کور مرغایم) demesi bu kabildendir.

7671

همچو جندان دشمن بازان شدید
لاجرم وامانده ویران شدید

«Baykuşlar gibi doğanlara düşman olduk. Ondan dolayı virânelerde
mahbûs kaldık.»

Burada doğanlardan murad evliyâullah hazerâtıdır.

7672

میکنیم از غایت جهل و عما
قصد آزار عنیزان خدا

«Son derecede câhil ve kör olup da büyüklüklerini göremediğimiz
Allah azizlerini incitmek kasdında bulunuyoruz.»

Ondan dolayı o mübârek zevâtın himmetinden ve feyzinden mahrum
kahyörüz.

7673

هیچ مرغان کز سلیمان روشنند
پروبال بی گنهائی برکنند

«Süleymân Aleyhisselâmdan tenevvür etmiş kuşlar, bir bigünâhın
kanadlarını nasıl yolarlar?»

Yâni; yalmazlar.

F: 69

1089

يَا قَوْمَنَا اجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَامْنُوا بِهِ يَغْفِرْ
لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُخْرِجَكُمْ مِنْ عَذَابِ آلِيمٍ ۝ وَمَنْ لَا يُجِيبْ دَاعِيَ اللَّهِ
فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِزْدٌ وَنَبِئَ الْأَوَّلِينَ ۝
فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۝

Yâni: «Ey kavmimiz! Allahın dâvetcisine icâbet ediniz. Ve ona imân
ediniz ki Allah sizin günahlarınızı mağfiret etsin ve sizi şiddetli bir azab-
dan kurtarsın. Her kim de Allahın dâvetcisine icâbet etmezse, yeryüzün-
de Allahı âciz kılamaz ve ona Allah'dan başka dost bulunmaz. Allah'ın
dâvetcisine icâbet etmeyenler âşikâre bir dalâlet ve sapıklık içindedir-
ler⁹⁵.»

Bu Âyetlerde dâvet-i Muhammedî'ye icâbetin lüzûmu beyân edildiği
gibi Zât-i Akdes-i Risâletin vâris-i kâmilî bulunan evliyâullahın dâvetine
icâbetin lüzûmuna da işâret vardır.

Mevlânâ da diyor ki: «Ey engûr, ıneb gibi lafza ve sûrete bağlanıp
da üzümün mânâsından gâfil bulunanlar ve bu gaflet yüzünden münâka-
şaya kalkışanlar! O Allah'ın dâvetcisinin dâvetine icâbet ediniz de:»

7668

ز اختلاف خویش سوی استاد
هین زمرجانب روان گردید شاد

«Aranızdaki ihtilâfı bırakıp her taraftan birleşme cihetine şâd ve
handân olarak gidiniz!»

7669

حيث ما كنتم فولوا وجهكم
نحوه هذا الذي لم ينهكم

«Nerede olursanız olunuz, onun tarafına yüzünüzü çeviriniz ki o si-
zi bundan nehyetmemiştir.»

(95) Sûrei Ahkaf: 31-32.

بلکه سوی عاجزان چینه کشند
بی‌خلاف و کینه آن سرغان خوشند

«Belki âcizlere yem ve dâne çekerler, yâni; mâddî ve mânevî yardım ederler. O kuşlar, muhâlefetsiz ve kinsizdir, hoşturlar.»

Buradan itibaren Hazret-i Mevlânâ kuşlardan bahsederek evliyâul-lâh'ın derecelerine işâret ediyor.

هدهد ایشان پی‌تقدیس را
میکشاید راه صد بلقیس را

«Onların Hüdühüd, takdîs ve tenzih için, yüzlerce Belkis'in yolunu açarlar.»

Belkîs, Yemen'deki Sebâ şehrinin melikesi idi. Hüdühüd kuşu, Süley-mân peygamberin dâvetnâmesini götürüp O'nun sarayına bıraktı. Belkîs de kalkıp Kudüs'e geldi ve Süleymân Aleyhisselâm ile görüştü.

زاغ ایشان گر بصورت زاغ بود
باز همت آمد و مازاغ بود

«O kuşların kargası bile sûrette karga olmakla berâber himmet do-ğanı ve (مازاغ البصر وماطی) (yâni; Hazret-i Muhammed Sallallâhü Aleyhi Vesellem Mi'râcda mâsivâyâ bakmadı ve mahbûb-i hakiki olan Allahın temâşâ-yı cemâlini tecâvüz etmedi) meâlinin mazharı olmuştur.»

لكلك ایشان كه لك لك میزند
آتش توحید در شك میزند

«Onların lek lek diyen leklekleri de şek ve şüpheyi tevhid ateşiyle yakarlar.»

Bu mevzu ile ilgili olarak bir beyitte de şöyle denilmiştir: «Leylek,

kuşların şeyhidir. Onun lek lek demesi nedir, biliyor musun? İlâhî; hamd senindir, şükür senindir, mülk de senindir demektir.»

وان کبوتر شان زبازان نشکهند
باز سرپیش کبوتر شان نه‌د

«Onların güvercinleri doğanlardan korkmazlar; hattâ doğanlar, o güvercinlere tâzîm gösterirler.»

بلبل ایشان كه حالت آرداو
در درون خویش گلشن دارد

«Onların insana veed ve hâl getiren bülbülü, kendi derûnunda bir gülşene sâhibtir.»

طوطی ایشان ز قند آزاد بود
کز درون قنداید رویش نمود

«Onların tûtisi şekerden âzâdedir. Dünyâ tûtîleri gibi şeker düşkün değildir ki derûnunda ebedî bir şeker yüz göstermiştir.»

پای طاوسان ایشان در نظر
بهر از طاوس پران دگر

«Onların tâvuslarının ayağı, dünyâ tavuslarının kanadından daha iyidir.»

منطق الطیران شاقای صداست
منطق الطیر سلیمانی کجاست

«Pâdişah kuşlarının mantığı sadâdan ibârettir. Süleymânın, man-tık'ut-tayrı, yâni; kuş dilini bilmesi nerede?»

تو چه دانی که بانگ مرغزار می
چون ندیدی سلیارا می

«Ey gâfil! Sen kuşların sesini ne bilirsin ki bir ân bile Süleymânı görmemişsin.»

پَر آن مرغی که بانگش مطربست
از برون مشرقست و مغربست

«Sesi şevk ve tarab veren bir kuşun kanadı, meşrıkla mağribin hâricindedir.»

هر يك آهنگش ز کرسی تا اُریست
وز اُری تا عرش در کر و فریست

«O kuşun âhengi Kürsî'den Arz'a, Arz'dan da tâ Arş'a kadar yükselmektedir.»

مرغ کوی این سلیمان میرو
عاشق ظلمت چو خفاشی بود

«Bir kuş ki, bu Süleymâna tâbi olmaksızın gider, baykuş gibi zulmet âşığı olur.»

با سلیمان خوکن ای خفاش رد
تا که در ظلمت نمائی تا ابد

«Ey merdûd baykuş; Süleymâna alış ve onun tabiatını al ki ebediyen zulmette kalmayasın.»

يك كزى ره که بدان سومبروی
همجو کز قطب ماحت میثوی

«Süleymân tarafına bir arşın gidecek olursan sen de arşın gibi ölçü kutbu kesilir, her tarafı ölçer, biçersin.»

وانکه لنگ ولوک آن سو می جهد
از همه لنگی ولوکی میرهد

«O kimse ki topallaya topallaya, sürüne sürüne onun tarafına gitmeye çalışır, binnetice bütün topallıktan ve sürünmekten kurtulur.»

«TAVUK ALTINDAKİ YUMURTADAN ÇIKMIŞ KAZ YAVRULARININ KISSASI»

تخم بطی گرچه مرغ خانه ات
کرد زیر پر چو دایه تربیت

«Seni tavuk, kanadı altında dadı gibi yetiştirmiş ise de, sen kaz yumurtasısın.»

مادر تو بط آن دریا بدست
دایه ات خاکی بد و خشکی پرست

«Senin anan hakikat deryâsının kazıdır. Dadın toprağa mensûb ve kuruluğa bağlıdır.»

میل دریا که دل تو اندرست
آن طبیعت جانت را از مادرست

«Kalbindeki denize olan meyil ve o tabiat sana anandan gelmiştir.»

7693

میل خشکی مهتر ازین دایه است
دایه را بگذار گوید رایه است

«Kuruluğa meyl ise dadındandır. Dadıyı bırak ki onun re'yi kötüdür.»

7694

گر ترا دایه برساند ز آب
تو مترسی و سوی دریاران شتاب

«Eğer dâdı seni sudan korkutursa sen korkma ve deniz cihetine koş.»

7695

تو بطنی برخشک و برتر زنده
نی چو مرغ خانه خانه کنده

«Sen kaz gibi hem kuruda, hem yaşta, yâni; hem karada, hem de deniz de yaşayabilirsin. Tavuk gibi kokmuş kümesli değilsin.»

Hazret-i Mevlânâ, insanı hem zâhir, hem bâtın âlemlerinde bulunmaya müsteid olduğu için hem karada, hem denizde yaşayabilen kaz'a teşbih ediyor. İnsan tabiatını da tavuğa benzetiyor. Tabiatın seni denize girmekten ve hakikat deryâsına dalmaktan korkutursa da onu dinleme, hakikat bahrine doğru koş, diyor.

7696

تو ز کرمانی آدم شی
هم بخشک و هم بدریایابی

«Sen Hakkın (ولدت کرمانی آدم) nimetinden bir şâh'sın ki hem karada, hem denizde gezebilirsin.»

که حملناهم علی البحر بحان
از حملناهم علی البر پیش ران

«Ki Kur'ân'da: (وحملناهم فی البر والبحر) buyurulmuştur. Sen de kara gibi olan tabiat âleminden, deniz gibi olan rûh âlemine koş!»

Sûre-i Esrâdaki :

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ
وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَلَدِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ۝۷۰

Yâni: «Biz, Âdem oğullarını mükerrem kıldık ve onları karada at, deve ve emsâline, denizde ise kayığa ve gemiye bindirdik. Ve onlara güzel nimetlerden rızık verdik. Ve onları mahlûkâtımızdan çoğuna tafdil ve tercih eyledik⁹⁶.» âyetine işârettir. (من خلقنا) dan maksad: Hayvânât, cin ve melâikedir.

7698

مهرملانکرا سوی بر راه نیست
جنس حیوان هم ز بحر آگاه نیست

«Meleklerin kara tarafına, yâni; tabiat cihetine yolu yoktur. Hayvan cinsi de denizden, yâni; rûh âleminden âgâh değildir.»

7699

تو بتن حیوان بحانی از ملک
تا روی هم بر زمین هم بر ملک

«Ey insan! Sen cisim itibâriyle hayvan cinsindensin, rûh itibâriyle de melekdensin ki hem yer, hem de gökte yürüyebilirsin.»

تا بظاہر مثلکم باشد بشر
بادل یوحی الی دیدہور

«Bu suretle, ben de zâhiren sizin gibi beşerim, lâkin kalbim vahye kabiliyetli.»

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ

Yâni: «Habibim de ki: Ben de sizin gibi insanım, lâkin bana Allah tarafından vahyolunur⁹⁷» âyetine işârettir.

قالب خاکی فتادہ بر زمین
روح او گردان برین چرخ برین

«Toprağa mensûb olan insan cismi zemîne düşmüştür; lâkin onun rûhu felek üstündedir.»

مہمہ مرغا بیایم ای غلام
بحر می داند زبان ماتمام

«Ey genç! Bizim hepimiz su kuşlarıyız, bizim dilimizi deniz temâmiyle bilir.»

پس سلیمان بحر آید ماچو طبر
در سلیمان تا ابد داریم سیر

«O hâlde Süleymân denizdir, biz de kuşlarız; ebede kadar Süleymân-da seyrederiz.»

(97) Sûrei Kehf: 110.

آن سلیمان پیش جملہ حاضرست
لبک غیرت چشم بند و ساحرست

«O Süleymân cümlelerin önünde hazırdır. Lâkin gayret-i İlâhî, sihr yapmakta ve göz bağı olmaktadır.»

Burada Süleymândan maksad: Cenâb-ı Hak'tır ki:

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ

Yâni: «Ey insanlar! Nerede olursanız olunuz Allah sizinle berâberdir⁹⁸» âyet-i kerîmesi mantıkınca Cenâb-ı Hak dâimâ bizimle hâzır ve nâzır ve bize bizden yakındır. Lâkin onun gayreti, yâni; kıskançlığı görünmesine mâni olmaktadır.

تا ز جہل و خوابنا کی و فضول
او پیش ما وما ازوی ملول

«O, bizim karşımızda olduğu halde, cehlimiz; uykuda, yâni gaflette bulunmamız sebebiyle, O'nu görmemekte ve meyus olmaktayız.»

تشنہ را درد سر آرد بانک رعد
چون نداند کو کشاند ابر سعد

«Susamış kimse, gök gürültüsünün saâdet bulutu getirdiğini bilmez; se, o gürültü ona baş ağrısı verir.»

چشم او ماندہ ست برجوی روان
بی خبر از ذوق آب آسمان

«Gök yüzünün suyundan, yâni; yağmur zevkinden haberi olmadığı için onun gözü akan dereye kalmıştır.»

(98) Sûrei Hadid: 4.

مرکب همت سوی اسباب راند
از مسبب لاجرم محجوب ماند

«O kimse himmet atını esbâb cihetine sürer de, müsebbib'ül-esbâb olan Allah'dan şüphesiz mahcûb kalır.»

آنکه بیند او مسبب راعیان
کی نهد دل بر سببهای جهان

«Müsebbib'ül-esbâbı apaçık gören kimse cihânın sebeblerine nasıl merbût kalır?»

«HACILARIN BÂDİYEDE VE KIZGIN ÇÖL ÜSTÜNDE YAPAYALNIZ
BULDUKLARI ZÂHİDİN KERAMETİNE HAYRAN KALMALARI»

زاهدی بد در میان بادیه
در عبادت غرق چون عبادیه

«Çöl ortasında bir zâhid vardı ki abbâdiyye tâifesi gibi ibâdete müsteğrik idi.»

Abbâdiyye: Muhtelif kabilelere mensûb ve müteferrik cemâat demektir ki, çölde yaşarlar ve ibâdetle meşgûl olurlarmış.

حاجیان آنجا رسیدند از بلاد
دیده‌شان بر زاهد خشک اوفتاد

«Hacılar memleketlerinden zâhidin bulunduğu çöle geldiler ve o susuz bâdiyede oturan zâhiri gördüler.»

جای زاهد خشک بود او تر مزاج
از سموم بادیه بودش علاج

«Zâhidin oturduğu yer susuz, mizâcı ise râtıbdı. Çölün sam rûzgârı ona ilâç olmuştu.»

حاجیان حیران شدند از وحدتش
وان سلامت در میان آفتش

«Hacılar, onun yalnızlığına ve çölün âfeti içinde selâmetine şaşılar.»

در نماز استاده بد بر روی ریک
ریک کز تفتش بجوشد آب دیک

«Kum üstünde namaza durmuştu. Öyle bir kum ki harâretten su tenceresi kaynardı.»

گفتی سرمست در سبزه و گلست
یا سواره بر براق و دللست

«Denilebilirdi ki, yeşillik ve güller arasında sermest olmuş, yâhud Burak'a ve Döldül'e binmişti.»

Döldül: Bir katır idi ki Mısır hükümdarı Mukavkıs tarafından Sal-lallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize hediye edilmiş, sonra taraf-ı Risâletten Hazret-i Aliye ihsân buyurulmuştu.

یا که پایش بر حریر و حلّه هاست
یا سموم اورا به از باد صباست

«Yâhud ayağı ipek kumaş ve halılar üstünde idi, yâhud çölün sâmi ona sabâ rûzgârı olmuştu.»

ایستادند انتظار او در نماز
تا شود درویش فارغ از نیاز

«Derviş, niyâzından fâriğ olsun diye, hacılar, onun namazının bitmesini beklediler.»

چون ز استغراق باز آمد فقیر
زان جماعت زنده روشن ضمیر

«O fakîr, istiğrâk hâlinde sahv'a gelince hacılar cemâatinden kalb gözü açık bir zât,»

دیدگاهش می چکد از دست و رو
جامه اش تر بود ز آثار وضو

«Gördü ki zâhidin elinden ve yüzünden su damlıyordu, elbisesi abdest suyundan ıslanmıştı.»

بس پرسیدند که آیت از کجاست
دست را برداشت کز سوی سهاست

«Ona: Suyun nereden geliyor? diye sordular. Gökten geliyor, diyerek elini kaldırıp semâya işâret etti.»

گفت هر گاهی که خواهی میرسد
بی زجاء و بی زجبل من مسد

«O kalb gözü açık zât sordu ki: Kuyusuz ve lifden örülmüş ip olmaksızın ne vakit istersen su geliyor mu?»

مشکل ماحل کن ای سلطان دین
تا بخشد حال تو مارا یقین

«Ey dîn sultânı, bizim müşkülümüzü hallet ki senin hâlin bize yakın versin.»

و آنما سری ز اسرار تو بما
تا ببریم از میان زناها

«Esrârından bir sırrı bize göster ki belimizden zünnârı keselim, yâni; gâvur iken müslüman olalım.»

اجشماها کرد سوی آسمان
که اجابت کن دعای حاجیان

«Zâhid: İlâhî; hacıların düâsını kabul et! diye gök yüzüne baktı.»

رزق جویی من ز بالا خوگرم
تو ز بالا بر کشودستی درم

«Yâ Rabbî! Ben bâlâdan rızık aramaya almışım. Çünkü sen bâlâdan bana bir kapı açmışsın.»

ای نموده تو مکان در لامکان
فی السماء رزقکم کرده عیان

«Ey lâmekânda mekân göstermiş olan Allahım, (فی السماء رزقکم) yâni; (Rızıkınız, semâdan gelen yağmurdadır.) buyurmuşsun.»

درمیان این مناجات ابرخوش
زود پیدا شد چوپیل آبکش

«Zâhidin bu münâcâtı arasında, su taşıyan fil gibi, hoş bir bulut
peydâ oldu.»

همچو آب از مشک بازیدن گرفت
درکو و درغارها مسکن گرفت

«Bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya ve çukurlara, mağaralara
dolmaya başladı.»

ا برمی بارید چون مشک اشکها
حاجیان جمله کشادند مشکها

«Bulut, tulum gibi yaşlar dökdü. Hacılar bütün kurbelerini açtılar.»

يك گروهی زان عجایب کارها
می بریدند از میان زنارها

«Bir takımı, şu acâib işler dolayısıyla, zünnarlarını keddiler, yâni;
inkârı terk ettiler.»

قوم دیگررا یقین در از دیاد
زین عجب والله اعلم بالرشاد

«Bir takımının da bu garib halden yakini arttı. Allah doğru yolu her-
kesten daha iyi bilir.»

قوم دیگر ناپذیر ترش و خام
ناقصان سرمدی تم الکلام

«Üçüncü takım ise bu kerâmeti kabul etmeyen ham ervâh idi ki, on-
lar ebedî nasipsiz olarak kaldılar. Söz de temâm oldu.»

İKİNCİ CİLDİN SONU